

«Дослідження з історії українського визвольного руху»

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Національної академії наук України
Центр досліджень визвольного руху

Олександра Стасюк

**ВИДАВНИЧО-ПРОПАГАНДИВНА
ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН**

(1941—1953 рр.)

Львів 2006

УДК 94 (477) «1944/195» ОУН:002.2

Рекомендовано Вченою радою
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Стасюк Олександра. Видавничо пропагандивна діяльність ОУН (1941—1953 рр.). —
Львів: Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'я-
кевича, 2006. — 384 с.

У монографії відтворено цілісну картину видавничої діяльності ОУН на українських землях періоду радянсько-німецької війни і повоєнного десятиліття. Досліджено видавничу політику організації, зокрема напрями видавничо-пропагандивної роботи, механізми контролю на ідеологічному, інтелектуальному, естетичному та граматичному рівнях. Показано схему діяльності пропагандистських структур і підпільних друкарень. Проаналізовано тематику друків, висвітлено еволюцію ОУН у сфері ідеології та політики.

Науковий редактор

доктор історичних наук, професор
Юрій Юрійович Сливка

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор
Лисенко Олександр Євгенович;
кандидат історичних наук, професор
Кучерепа Микола Михайлович

ISBN 978-966-8041-41-9

© Стасюк Олександра, текст
© Сало Ольга, обкладинка

Спонсори видання

Віталій Дем'янюк,
Михайло Джанда,
Іван Драганчук

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ I	
ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛА	7
Розділ II	
ОРГАНІЗАЦІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ.....	17
2.1. Використання легального видавничого сектору під час радянсько-нацистської війни.....	18
2.2. Налагодження підпільної видавничої роботи(1941—1944)	35
2.3. Функціонування видавничих структурповоєнного періоду	54
Розділ III	
ТЕМАТИКА ПРОПАГАНДИВИНИХ ВИДАНЬ	95
3.1. Проблеми становлення та розгортання української національно-визвольної революції	95
3.2. Проблеми боротьби з радянським режимом.....	124
Розділ IV	
РОЛЬ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ У ВИСВІТЛЕННІ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНИХ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ	153
4.1. Переосмислення стартових ідейно-політичнихпозицій та формування ідеї боротьби на два фронти проти нацистського і радянсько-більшовицького режимів	153
4.2. Міжнародна стратегія ОУН та перспективи українського визвольного руху	183
Висновки	219
Список джерел та літератури	226
Додатки	239
Додаток «А»	
Періодичні видання ОУН.....	240
Додаток «Б»	
Неперіодичні видання ОУН	258
<i>Листівки</i>	258
<i>Книжки та брошури</i>	317
Додаток «В»	
Списки публіцистів ОУН	375
Додаток «Г»	
Перелік скорочень	379
Додаток «Г»	
Схеми розташування підпільних друкарень	381
Annotation.....	382
Аннотация	382

Вступ

Монографія розглядає видавничо-пропагандивну діяльність ОУН-УПА. Авторка свідомо обрала вузький аспект проблеми, адже дослідження саме на цьому рівні дають змогу чіткіше окреслити, а навіть змінити окремі загальні висновки стосовно національно-визвольного руху 40—50-х років. У роботі відтворено цілісну картину видавничої діяльності обох відламів ОУН на українських землях періоду радянсько-німецької війни та повоєнного десятиліття, вказано основні напрями видавничої політики на кожному з етапів боротьби, накреслено схему діяльності пропагандистських структур і підпільних друкарень. Багато місця відводиться з'ясуванню ідейно-політичних засад організації, зокрема простежено основні етапи розвитку її ідеології, вказано на чинники, які стимулювали пошук нових орієнтирів та підштовхнули до демократизації програми, окреслено морально-психологічні аспекти цього процесу. Також докладно висвітлено міжнародно-політичну стратегію ОУН(б), зокрема її основну складову — концепцію спільної боротьби народів Південно-Східної Європи проти міжнародного імперіалізму, описано зусилля емісарів організації на дипломатичному фронті.

У роботі охарактеризовано тематику підпільних видань в зв'язку зі зміною воєнно-політичної ситуації в Україні та програмно-теоретичних підвалин ОУН. При чому об'єктом аналізу є не лише публіцистика ідейно-політичного спрямування, але й

філософські, історичні, політологічні, літературознавчі статті та брошури, мистецькі видання, що їх друкували в підпіллі.

Крім того, висвітлено характер стосунків ОУН-УПА з німецькою військовою адміністрацією та радянською окупаційною владою, зокрема показано реакцію окупантів на видання та розповсюдження націоналістичної літератури, описано методи, за допомогою яких німецькі та радянські спецслужби намагалися нейтралізувати вплив ідей ОУН на українське населення.

Монографію доповнюють численні додатки, як-от: списки періодичних та неперіодичних видань ОУН, схеми розташування підпільних друкарень, архівні документи, що ілюструють видавничу діяльність організації тощо.

Оскільки об'єктом дослідження є публіцистичні, наукові та художні твори, окрім справжніх імен та прізвищ авторів у роботі фігурують також їхні псевдоніми. В кінці книжки читач знайде табличку, за якою легко можна ідентифікувати ту чи ту особу. В основному ж тексті для зручності літературні псевдоніми, які водночас були й підпільними псевдами, взято в одинарні лапки, наприклад: Дмитро Маївський — 'Петро Дума'. Ті ж такі «умовні» лапки використовуємо тоді, коли не встановлено, чи справжнім є прізвище, чи вигаданим.

Авторка сподівається, що оцінки та висновки, зроблені тут на основі прискіпливого аналізу подій і фактів та вивчення архівного матеріалу, допоможуть усунути радянські стереотипи у сприйнятті українського визвольного-революційного підпілля, сформуванню неупереджену громадську думку, що, своєю чергою, сприятиме розв'язанню багатьох політичних, соціальних, а навіть морально-етичних проблем нашого суспільства.

Авторка висловлює подяку за допомогу в написанні монографії професору Ю. Ю. Сливці, колишньому головнокомандувачу УПА В. С. Куку, а також колегам по роботі — працівникам відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України за наукову критику та дружню підтримку.

Розділ I

Історіографія проблеми та джерела

Діяльність українського національно-визвольного руху 40—50-х років на чолі з ОУН є однією з найменш досліджених проблем новітньої історії України. Зрозуміло, що за радянських часів вона, як і низка інших, належала до числа табуєваних тем; і якщо про неї згадували, то винятково в негативному світлі та відмовляючи в праві на окремий аналіз. Нечисленні науковці, яким було дозволено торкатися питань, пов'язаних із національно-визвольною боротьбою, вправно підтасовували або замовчували факти, послуговувалися псевдонауковою термінологією («буржуазні націоналісти», «українські фашисти») тощо, намагаючись узгодити результати своїх досліджень із радянськими догмами¹.

Значно об'єктивнішими є праці діаспорних науковців, хоча і вони не позбавлені політичної заангажованості, адже історію ОУН і УПА в еміграції досліджували насамперед безпосередні учасники визвольного руху, їхні родичі або свідки подій. До того ж, ці автори оперували лише невеликою часткою документів — тими, які потрапили до закордонних архівів. Прикрою рисою діаспорної історіографії є її поділ на «мель-

¹ Чередниченко В. П. Контрреволюция на экспорт: Украинский буржуазный национализм в арсенале современного антикоммунизма. — К., 1985. — 166 с.; Дмитрук К. Е. Безбатченки (Документально-публіцистичний нарис). — К., 1980. — 318 с.; Масловский В. И. В борьбе с врагами социализма. — Львов, 1984. — 187 с. тощо.

никівську» та «бандерівську», оскільки представники кожного відгалуження обстоюють свої вузькопартійні інтереси.

Однією з перших діаспорних робіт, присвячених видавничо-пропагандистській тематиці ОУН-УПА, є брошура Лева Шанковського «УПА та її підпільна література»², що належить до бібліографічних досліджень. Не маючи вичерпної інформації про загальний обсяг літератури ОУН, автор справедливо називає свою роботу лише «причинками до майбутньої бібліографії підпільних видань»³. Багато фактичного матеріалу стосовно видання літератури в підпіллі містять роботи Володимира Макара⁴, Степана Голяша⁵, Ярослава Гайваса⁶, Ярослава Гомзи⁷, одначе він вимагає перевірки, адже автори пропускали описувані події крізь призму особистих вражень і суб'єктивних оцінок, що часом призводило до викривлень. Ці роботи мають передовсім інформативно-описовий характер і грішать багатьма неточностями як на фактологічному, так і на проблемному рівнях. Значно фаховішими є вступні статті Євгена Штендери, Петра Потічного і Мирослава Прокопа до серійного видання «Літопис Української Повстанської Армії»⁸. Ці праці, окрім багатого та різноманітного фактажу, містять цікаві аналітичні спостереження, численні порівняльні характеристики, наукові висновки тощо.

За роки незалежності історіографія проблеми значно розширилася, хоча розвідок, які б охоплювали одночасно всі її аспекти, так і не з'явилося. Одними з перших до цієї проблема-

тики звернулися С. Кость⁹ і Ю. Романишин¹⁰. Проте їхні праці побудовані переважно на вже опублікованих джерелах і не виходять за рамки відомих оцінок. Цікаву інформацію, почерпнуту з невідомих архівних матеріалів, містять статті В. Мороза¹¹, А. Скоробагатова¹², Т. Сулятицького¹³, В. Бойка¹⁴, Г. Бухала¹⁵. Йдеться насамперед про прізвища і псевдоніми людей, що займалися видавничо-пропагандивною роботою, місця розташування друкарень, невідомі часописи. Частково проблема висвітлена у загальних працях з історії ОУН і УПА¹⁶. Особливу цінність мають роботи, чиї автори розглядають український визвольний рух не лише в межах історії Радянського Союзу, а

⁹ Кость С. Українська підпільна преса 40-х – початку 50-х років: актуальність дослідження // Українська періодика: історія і сучасність (Доповіді та повідомлення Другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, Львів-Житомир, 21-22 грудня 1994 року). – Львів-Житомир, 1994. – С. 66–70; Кость С. Преса УПА і українського збройного підпілля // Кость С., Тимчишин О., Федірко К. Нариси з історії української військової преси. – Львів, 1998. – С. 224–252.

¹⁰ Романишин Ю. Преса ОУН-УПА 40-50-х рр. XX ст.: джерелознавчий аспект // Українська періодика: історія і сучасність (Доповіді та повідомлення Сьомої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, Львів, 17-18 травня 2002 року). – Львів, 2002. – С. 186–190; Романишин Ю. Пропагандивна діяльність ОУН-УПА 40-50-х рр. XX ст. як факт історії боротьби за незалежність України // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 222–229.

¹¹ Мороз В. Підпільна преса ОН і УПА на території Львівської області // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 217–229; Мороз В. Підпільна Українська Інформаційна Служба // Визвольний шлях. – К., 2001. – № 6. – С. 65–72; Мороз В. Світлий шлях Марії Дмитренко // Визвольний шлях. – К., 2002. – № 10. – С. 117–119.

¹² Скоробагатов А. В. ОУН у Харкові за часів окупації (1941-1943 рр.) // Український історичний журнал. – К., 1999. – № 6. – С. 81–89.

¹³ Сулятицький Т. Друкарня Проводу ОУН-УПА в Озерянах // Шлях Перемоги. – Львів, 2000. – № 14.

¹⁴ Бойко В. Матеріали виставки «Україна в боротьбі: “Ідея і чин” – як джерело до історії видавничої справи на Жовківщині 1947-1951 рр. // Наукові записки. Львівський історичний музей. – Львів, 1997. – Вип. VI. – Част. 2. – С. 71–81.

¹⁵ Бухало Г. Улас Самчук – редактор «Волині» // Шлях Перемоги. – Львів, 2000. – № 8.

¹⁶ Мірчук І. Українська Повстанська Армія (1942-1952). – Мюнхен, 1953. – 318 с.; Лебедь М. УПА. – Мюнхен, 1946. – 127 с.; Шанковський Л. УПА на Підгаєччині (причинки до історії ВО III «Лисоня») // Підгаєцька земля. – Торонто, 1980. – С. 237–271; Бедрій А. ОУН і УПА. – Нью-Йорк–Лондон–Мюнхен–Торонто, 1983. – 64 с.; Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж–Нью-Йорк–Львів, 1993. – 659 с.; Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946-1956). – К., 1999. – 220 с.; Кирічук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40-50-х років XX століття. – Львів, 2000 тощо.

² Шанковський Л. УПА та її підпільна література. – Філадельфія, 1952. – 19 с.

³ Там само. – С. 1.

⁴ Макар В. Пропагандивна діяльність УПА і її доповнення до пропаганди ОУН // Визвольний шлях. – Лондон, 1982. – № 5. – С. 536–544; № 6. – С. 664–670; № 7. – С. 790–798; № 8. – С. 943–948.

⁵ Голяш С. Підпільні друкарні // Визвольний шлях. – Лондон, 1982. – № 8. – С. 934–942.

⁶ Гайвас Я. Суз'я велетнів // Визвольний шлях. – Лондон, 1989. – № 8. – С. 926–937.

⁷ Гомза Я. «...писалося про большевицьке підпілля» // Визвольний шлях. – Лондон, 1992. – № 10. – С. 1178–1179.

⁸ Штендера Є., Потічний П. Збірники про Українську Головну Визвольну Раду // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. – Торонто, 1980. – Т. 8. – С. 7–15; Потічний П. Вступна стаття // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. П. Потічного. – Торонто, 1987. – Т. 16 – С. 7–22 тощо.

в контексті подій у Центрально-Східній Європі, що дає змогу значно глибше осмислити суть явища. Такими є праці Ю. Сливки¹⁷, Ю. Шаповала¹⁸, Ю. Киричука¹⁹ та ін.

У роботах М. Прокопа²⁰, Є. Стахова²¹, П. Потічного²², о. І. Гриньоха²³, О. Бойдуника²⁴ висвітлено ідейно-політичну платформу ОУН і УПА. Однак, обстоюючи позиції бандерівського чи мельниківського відламів організації, автори тенденційно тлумачать низку ідейно-політичних кроків та рішень підпілля, применшуючи тим самим його значення та масштаби. Об'єктивніше підійшли до опрацювання проблеми А. Камінський²⁵, Б. Левицький²⁶, К. Паньківський²⁷. Найвагомими ж є праці К. Бондаренка²⁸, О. Зайцева²⁹, В. В'ятровича³⁰, А. Рус-

наченка³¹ — сучасних українських дослідників, котрі належать до різних поколінь.

У статтях і монографіях історико-філософського спрямування (Д. Армстронга³², І. Лисяка-Рудницького³³, Д. Андрієвського³⁴, А. Свідзінського³⁵, І. Берліна³⁶, В. Заславського³⁷, Л. Плюша³⁸, Г. Касьянова³⁹, Я. Дашкевича⁴⁰) з'ясовано сутність націоналізму, розглянуто його типологію, окреслено роль національно-визвольних рухів у житті і розвитку націй. Найфундаментальнішою працею такого плану є антологія «Націоналізм», видана за редакцією співробітників Інституту філософії НАН України О. Проценка і В. Лісового⁴¹.

Зарубіжні, зокрема польські науковці Г. Мотика⁴², Т. Ольшанський⁴³, Р. Тожецький⁴⁴, М. Сівіцький⁴⁵, аналізуючи український визвольний рух, його ідейно-політичні основи та характеризуючи відносини ОУН-УПА з сусідніми державами, вдаються до дещо тенденційних оцінок, розглядаючи проблему в зумисне

¹⁷ Сливка Ю. У пошуках історичної правди // Українська Повстанська Армія (Збірник праць до 60-річчя УПА). — Львів, 2003. — С. 5–13; Сливка Ю. Українсько-польське протистояння періоду Другої світової війни. Витоки та наслідки. — Львів, 2003. — 52 с.

¹⁸ Шаповал Ю. Війна після війни // Українська Повстанська Армія (До 60-річчя утворення). — Львів, 2004. — С. 184–200.

¹⁹ Киричук Ю. ОУН і УПА у загальносвітовому контексті середини ХХ століття: паралелі, порівняння, аналогії, уроки // Українська Повстанська Армія (До 60-річчя утворення). — Львів, 2004. — С. 32–50.

²⁰ Прокоп М. Організований український визвольний рух під час німецької окупації України 1941-1944 рр. // Прокоп М. Напередодні незалежної України. — Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто–Львів, 1993. — С. 19–122.

²¹ Стахів Є. ОУН у боротьбі з німецькими нацистами на Наддніпрянщині (Програмові зміни в ОУН) // Сучасність. — Мюнхен, 1986. — № 5. — С. 85–91.

²² Потічний П. Українсько-російські відносини в політичній думці українського підпілля часу Другої світової війни // Сучасність. — К., 1992. — № 7. — С. 14–31.

²³ Гриньох І. Слово з нагоди 40-річчя УГВР // Сучасність. — Мюнхен, 1984. — № 8. — С. 190–196.

²⁴ Бойдуник О. Організація Українських Націоналістів і засада власних сил народу // ОУН (1929-1954). — На чужині, 1955. — С. 421–443.

²⁵ Камінський А. Соціологічне тло конфліктних ситуацій в організованому націоналістичному русі // Сучасність. — К., 1992. — № 7. — С. 38–42.

²⁶ Левицький Б. Історичне значення розламу в ОУН // Вперед. — Мюнхен, 1950. — № 2. — С. 5–8.

²⁷ Паньківський К. Від держави до комітету. — Нью-Йорк–Торонто, 1957. — 160 с.

²⁸ Бондаренко К. До питання про національну політику Організації Українських Націоналістів на початку радянсько-німецької війни // Українські варіанти. — К., 1997. — № 2.

²⁹ Зайцев О. Фашизм і український націоналізм (1920-30-ті рр.) // І. Незалежний культурологічний часопис. — Львів, 2000. — № 16. — С. 86–104.

³⁰ В'ятрович В. УПА і реалізація концепції антитоталітарно-національно-демократичної революції народів України і Східної Європи // Українська Повстанська Армія (До 60-річчя діяльності УПА). — С. 78–91.

³¹ Русначенко А. Народ збурений. — К., 2002. — 517 с.; Русначенко А. Розумом і серцем. — К., 1999. — 324 с.

³² Армстронг Д. Український націоналізм. — Нью-Йорк–Лондон, 1963.

³³ Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. — К., 1994. — Т. 1. — 554 с.; Т. 2. — 573 с.

³⁴ Андрієвський Д. Націоналізм: ідея і чин // Самостійна Україна. — К., 1995. — № 2.

³⁵ Свідзінський А. Це складне національне питання. — К., 1994. — 67 с.

³⁶ Берлін І. Націоналізм: знехтувана сила // Сучасність. — К., 1993. — № 3. — С. 95–110.

³⁷ Заславський В. Націоналізм і перехід до демократії в посткомуністичних суспільствах // Сучасність. — К., 1993. — № 3. — С. 111–127.

³⁸ Плюш Л. Чи має перспективи український фашизм? // Сучасність. — К., 1993. — № 3. — С. 138–149.

³⁹ Касьянов Г. Український націоналізм: спроба переосмислення // Віче. — К., 1997. — № 1. — С. 134–136.

⁴⁰ Дашкевич Я. Дослідження націоналізму. Вступні нотатки // Свобода народів. — Львів–Київ–Торонто–Нью-Йорк, 1995. — № 3. — С. 53–61; Дашкевич Я. Націоналізм і демократія // Українські проблеми. — К., 1994. — № 3. — С. 6–9.

⁴¹ Націоналізм (антологія) / Упор.: О. Проценко, В. Лісовий. — К., 2000. — 891 с.

⁴² Мотика Г. Антипольська акція ОУН-УПА та Польська реакція на дії УПА // І. — Львів, 2003. — № 28. — С. 31–47, 48–56.

⁴³ Olszanski T. Konflikt polsko-ukraiński 1943-1947 // Wiesz. — Warszawa, 1991. — № 11–12. — S. 214–232.

⁴⁴ Torzecki R. Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej. — Warszawa, 1993.

⁴⁵ Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. — Warszawa, 1992. — Т. 1. — 298 с.; Т. 2. — 334 с.

звужених хронологічних рамках і покладаючи вину за польсько-українське протистояння передовсім на українське підпілля. До небагатьох об'єктивних праць належать статті З. Ковалевського⁴⁶, А. Айненкеля⁴⁷, В. Менджецького⁴⁸.

Значну наукову вартість становлять довідник про УПА П. Содоля⁴⁹ та покажчик С. Кокіна⁵⁰, який містить анотації документів з історії ОУН-УПА з фондів Державного архіву Служби безпеки України м. Києва (ДА СБУ м. Києва).

Отже, незважаючи на досить численну історіографію, проблема видавничо-пропагандистської діяльності ОУН залишається малодослідженою. Відзначмо однак, що впродовж останніх років у вивченні проблеми домінує суто науковий, неупереджений підхід. Цьому сприяє опрацювання фондів багатьох державних історичних, військових та муніципальних архівів, а також приватних колекцій. Зокрема, авторка в процесі роботи звернулася до фондів Центрального державного архіву вищих об'єднань влади України (ЦДАВО України): ф. 3833., оп. 1, спр. 1—29, 68—70, 75—77, 81, 86, 93, 97—111, 126, 143, 144, 149, 158, 163—168, 173, 175—184, 186, 187, 189—197, 200—205, 209—212, 215—220; оп. 2, спр. 1—22, 33, 54, 83, 85, 86, 88, 93, 95, 97, 102, 119, 121; оп. 3, спр. 1—3, 11; Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України): ф. 1, оп. 23, спр. 927—931, 1629, 1700, 1705, 2604, 2605, 2974, 4958, 4968, 4977, 4978; ДА СБУ м. Києва: ф. 13, спр. 376, Т. 1—89; спр. 372, Т. 11—12, 14—15, 24; Державного архіву Львівської області (ДАЛО): ф. 3, оп. 1, спр. 213; оп. 2, спр. 479; Державного архіву Рівненської області (ДАРО): ф. Р-30, оп. 1, спр. 3—19;

оп. 2, спр. 9, 16, 92, 94; Архіву Управління МВС Львівської області: ф. 38, оп. 1, спр. 3, 17, 40, 53; Архіву Управління СБУ Львівської області: спр. 9609, П-36254, т. 1; П-23019; Науково-довідкової бібліотеки Центрального державного історичного архіву (НДБ ЦДІА м. Києва) та Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника.

Досліджувана проблема значною мірою відтворена у мемуарній літературі, зокрема у книгах Марії Савчин (дружини Провідника ПЗУЗ, члена Проводу ОУН/б/ Василя Галаси) «Тисяча доріг»⁵¹ та Данила Шумука «Пережите й передумане»⁵². Непересічну цінність має «Щоденник»⁵³ письменника Аркадія Любченка, з якого можна почерпнути інформацію про обставини культурного життя окупованих Харкова, Києва, Львова, про видання перших українських часописів під німецькою окупацією, роботу редакції харківської газети «Нова Україна», підконтрольної ОУН(м). Кілька невідомих фактів про діяльність друкарень ОУН(б) і причетних до неї осіб містять статті мемуарного характеру Б. Подолянка⁵⁴, В. Романа⁵⁵, Р. Петренка⁵⁶, В. Артимова⁵⁷.

Мемуарні матеріали, видані у незалежній Україні (збірник «В боротьбі за Українську Державу» та мемуарна частина збірника «Літопис Нескореної України», спогади І. Федущак і М. Горбаль⁵⁸, В. Лаби), допомагають відновити багато фактів з історії ОУН та УПА, що не були зафіксовані жодним друкованим джерелом⁵⁹. Чимало спогадів опубліковано в журналах «Ви-

⁵¹ Савчин М. Тисяча доріг // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. – Торонто–Львів, 1995. – Т. 28. – 600 с.

⁵² Шумук Д. Пережите й передумане. – Детройт, 1983. – 476 с.

⁵³ Щоденник Аркадія Любченка / Упор. Ю. Луцький. – Львів–Нью-Йорк, 1999. – 383 с.

⁵⁴ Подолянка Б. Підпільні друкарні ОУН // 50-річчя ОУН. 1929-1979 рр. – Торонто, 1979.

⁵⁵ Роман В. Моя праця і боротьба. – Мюнхен, 1983. – 98 с.

⁵⁶ Петренко Р. За Україну, за її волю // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. – Торонто–Львів, 1997. – Т. 27. – 278 с.

⁵⁷ Артимів В. Чуеш, сурми грають (У похідній групі – до берегів Дніпра). – Нью-Йорк, 1982. – 64 с.

⁵⁸ Федущак Г. Горбаль М. Сліди обриваються в Купичволі // Поклик сумління. – Львів, 1996. – № 2.

⁵⁹ Лаба В. Пам'ятаймо славні імена // Новий час. – 1991. – 15 черв.; Лаба В. Повстанська друкарня у Бертишові // Новий час. – 1995. – 25 трав.

⁴⁶ Ковалевський З. Польська демократична громадськість мусить знати правду про Українську Повстанчу Армію // Україна. Наука і культура. – К., 1991. – Вип. 25. – С. 76–81.

⁴⁷ Айненкель А. Відозви KPR та ОУН 1943 р. // І. – Львів, 2003. – № 28. – С. 78–85.

⁴⁸ Medrzecki W The image of the Ukrainian in Polish public dialogue after World War2 // Gespaltene Geschichtskulturen? Die Bedeutung des Zweiten Weltkrieges für die Etablierung nationalstaatlicher Symboliken und kollektiver Erinnerungskulturen in Ostmitteleuropa Exposés. – L'viv, 2003. – S. 21–32.

⁴⁹ Содоль П. Українська повстанча армія, 1943-1949. Довідник другий. – Нью-Йорк, 1995. – 295 с.

⁵⁰ Кокін С. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА. У фондах Державного архіву СБУ. – Вип. I. – К, 2000. – 210 с.

звольний шлях» (який від 1992 року виходить в Україні), «Державність», «Воля і Батьківщина», «Ідея і чин України», газетах «За вільну Україну», «Шлях Перемоги» та ін.

Окрему групу матеріалів становить т. зв. історико-мемуарна література, в якій на основі документів ОУН і УПА, а також власних спогадів чи свідчень очевидців автори подають характеристику того чи іншого періоду визвольної боротьби, простежують деякі загальні тенденції українського визвольного руху. Ця література містить маловідому інформацію, яка спонукає до пошуку нових джерел. Маємо на увазі нарис З. Книша «Б'є дванадцята»⁶⁰, статтю В. Кука «Василь Кук — Полковник УПА»⁶¹, численні праці колишнього референта пропаганди Проводу Петра Дужого⁶² та інші роботи. Тож, пропонована монографія побудована на достатньо широкій джерельній базі, що забезпечило ґрунтовність та об'єктивність дослідження.

З огляду на певні розбіжності в тлумаченні термінів та написанні абrevіатур у сучасній науковій літературі, вважаємо за необхідне окреслити принципи їх використання в роботі. Два відлами організації, що утворилися напередодні радянсько-німецької війни називаємо ОУН(м) та ОУН(б) (відповідно до прізвищ лідерів). Зважаючи на спільну мету обох відламів, а також на досить часте застосування однакових методів і засобів боротьби, особливо під час радянсько-німецької війни, вживаємо абrevіатуру ОУН, коли йдеться про загальні здобутки організації.

Під терміном «література ОУН» розуміємо видання і ОУН(м), і ОУН(б). Термін «література ОУН(б)» охоплює також видання УПА та УГВР, оскільки це були структури, створені з ініціативи ОУН(б) і керовані переважно її членством. Ідеологічна та про-

⁶⁰ Книш З. Б'є дванадцята (Спогади й матеріали до діяння ОУН напередодні німецько-московської війни 1941 року). – Торонто. – 384 с.

⁶¹ Кук В. Василь Кук – Полковник УПА // Сурмач. – Лондон, 1997. – № 1–4.

⁶² Дужий П. Офіційний журнал ОУН «Ідея і чин» (1942-1946 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність. Тези доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (9-10 грудні 1993 р.) – Львів, 1993. – Вип. 9. – С. 91–103; Дужий П. П'ятдесятитрі роковини Третього Надзвичайного Збору ОУН // Шлях перемоги. – Київ–Львів–Мюнхен, 1993. – № 33; Дужий П. Степан Бандера – символ нації // Шлях перемоги. – Львів, 1994. – № 39.

пагандивна діяльність цих інституцій повністю підпорядковувалась ОУН(б).

Редагування військових часописів («Боеві вісті», «До зброї», «Повстанець», «Український перець», «Стрілецькі вісті», «Шлях перемоги» та ін.) здійснювали провідні публіцисти ОУН, тому правильніше їх називати не виданнями УПА, а виданнями ОУН для УПА. Після реорганізації відділів УПА 1947 року й утворення єдиного збройного підпілля взагалі недоречно розмежовувати видання ОУН і УПА, але оскільки вони надалі з'являлись під різними грифами, в тексті ми зберігаємо цю історичну невідповідність.

Іншим дискусійним моментом історіографії українського національно-визвольного руху 40–50-х років є проблема організаційно-структурного співвідношення ОУН та УПА і породжена нею дискусія щодо написання цих абrevіатур. Частина науковців схильна чітко розокремлювати ці явища, мотивуючи це тим, що вони були формаціями з різним структурним оформленням та відмінними організаційними функціями. Інші вважають, що чіткої межі між відділами УПА та організаційним підпіллям не існувало. Вважаємо, що більш аргументованою є друга думка. Почнімо з того, що ідея створення УПА належить саме лідерам Організації Українських Націоналістів, як мельниківського, так і бандерівського відламів, котрі майже одночасно почали її реалізовувати на Волині восени 1942 року. Від серпня 1943 року, керування Українською Повстанською Армією перебрала на себе ОУН(б), яка обсадила своїми кадрами всі провідні пости у війську, надихнула його своєю ідеологією. Нерозривний зв'язок двох формацій утримувався за посередництвом служб пропаганди, розвідки, зв'язку, СБ та медичної допомоги. Окрім того, існували періоди, коли відділи УПА та підпільні клітини ОУН реально становили єдину структуру (1947–1953).

З огляду на це, вважаємо, що суперечки довкола написання абrevіатур «ОУН» та «УПА» (окремо чи через дефіс), мають радше політичний, ніж науковий характер, оскільки насправді йдеться про намагання певних сил маніпулювати ідеологічними та політичними проблемами українського визвольного руху.

Архівні матеріали цитуємо, зберігаючи орфографічні та синтаксичні особливості документів.

Золотий Тризуб

ОРГАН РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПОВІТОВОГО ПРОВОДУ

Рік I.

Калуш, 10. липня 1941. р.

Ч. I.

Український народ!

Словилась Твоя віковича мрія!

Червоної налізник в соромний спосіб витякав із загарбані ним країни. Сотками і тисячами трупів вкривалась земля, вскакаючи в себе несповино пролиту кров її синів.

Над українською землею сходить сонце правди і волі.

Правда побідила!

Сьогодні сам український народ заговорив про своє майбутнє, сам став господарем своєї землі, сам востроїв вільне нове життя.

Волею українського народу, на працятній його землі, в кнежчому городі Льва, проголошена самостійна і незалежна Українська Держава.

На визволеніх українських землях Організація Українських Націоналістів (О. У. Н.) буде Українську Державу під проводом Степана Бандери.

В нашому місті і повіті вся влада перейшла в руки Повітового Проводу Організації Українських Націоналістів.

Повітовий провід визнає все населення міста і повіту до підпорядкування його зарядженням, до задержання спокою і порядку.

Організація безпеки належить Повітовій Охороні, підпорядкована Повітовому Проводу, якої зарядження є обов'язковими.

Всі ступені на всякий шлях буліничства нового життя.

Слава народові — страдникові, що не зупиняється в своїй визвольній боротьбі!

Слава народові, що самотужки визволюється спід гніту і рабства московської темряви!

Слава Героям — Мученикам большевицьких катівень!

Слава Героям — Воїнам!

Провідникові Степанові Бандері — слава!

Слава Україні!

повітовий провід
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

До Населення Калуського Повіту

Червоної налізник опустив нашу територію. З тою хвалюною скінчилась панування червоних комісарів в Калуському повіті, як і на цілій території загарбані ним країни. При допомозі сланих союзних армій починаємо самостійне державне життя. Повітом управляє Повітовий Провід Організації Українських Націоналістів.

Повітовий Провід визнає населення міста і повіту до спокою, задержання від всяких несланих виступів, грабежів і т. п.

ПОСТАНОВА

1. На всіх державних установах і комунальних будинках як в місті, так і на селі розвинути державні (жовто-блакитні) прапори.
2. Населення підпорядковується Повітовому Проводу.
3. Організація безпеки являється Повітовою Охороною, підпорядкована Повітовому Проводу.
4. Забороняється всякий збірний і зборів.
5. Знається додержувати порядку, чистоти і санітарних принципів.
6. Піший і колесний рух заборонений від год. 20 до год. 4 за середньоевропейським часом.
7. Вся зброя і амуніція, яка знаходиться у приватній розпорядженні складати в будинку Повітового Проводу (буваш магистрат) до невід 6 п. м. до год. 12.
8. Награбовані речі (продукти, устаткування і др.) в адривах та комунальних установах і приватних мешканців накупається зголошувати і складати до невід ввечора в приміщенні Повітового Проводу.
9. Заніаціоналізовані дома і підприємства залишаються нададі в державному обслузі і самовільне замикання будинків та мешкальних квартир в особисте поселення — забороняється.
10. Приватний торговельний рух ожжити. Ціни вдержати на лотенерійній висоті.
11. Організувати до селас сторожу на шосах і при комунальних будинках, на мостах, при телефонах і т. п.
12. Відношення населення до переходячої армії союзників повинно бути наскладі приписки та цілкове, населення повинно спряяти їх дочинам та давати всяку можливу допомогу та інформацію.
13. Повітовій Охороні надається право перевірки документів та прдержування осіб, які не підпорядковуються повітовим постановам.

Калуш, 10 липня 1941 р.

Провідник повіту
(—) Т. БАНЯК

ЗА ЧЕСТЬ, ЗА СЛАВУ!

Вже вступився кат
із ворогом Карпат.
Йде, наче воєк, маланців.
(Львів)

Відавчий ворог України монголо-фісської зєбран, найбільш відсталі споміж словянських народів Європи, найбільш рабський і рабство поширюючий московський налізник під нездержим ударом славної Німецької Армії вступився вже з львівної частини українських земель.

Шлях своєїго ганебного відвороту вкриває він сотнями тисяч трупів найкращих синів і дочок нашого народу.

Не як перекопець, ані як відступуючий в бою дротиник, а як козубник, підступом, заз угада, винищує усе, що стріне по дорозі, усе, що нагадує йому, що він тут був тільки налізником.

Там! Тільки налізниками були тут «наші однокровні брати», «наша «обласна» (істна українське слово) непереможа червона армія», а свої «братолоби» наміри аніяки партії і уряд і «визволительячи армія» саме у хваліх своєїго краю.

Хто дав мру забріканий большевицький пропаганді протгом останніх двох років, кого ще не навчили роки їх панування об тім, що вся їх ідеологія це пусті фрази, а практика вже ніх не складає з голошеним, хто не переконався, що цілий комунізм Сталіна і його клякі — що це так зване «вчення» — це тільки обман, що за клякіми-документами цього «вчення» криється великомосковська імперіялістична політика, яка стремить до щораз більшого соціального, економічного і, що вилажніше, національного поневолення всіх народів СССР — той, сьогодні, — ступився тільки до людських розповідей довертвачів з фронту людей — в це не сумніватись.

Ось епізод. — Біля Товмача, — розказує на вулиці біля суду, повертаючий з фронту, змобілізований в а рогобійському повіті армією, — біля Товмача московські комісари назвали задержаних відом полком під яким. — «Українці хай вступлять», — скакоманували вони, — пладу до дому! — Шістьсот українців вступило. Тоді комісари назвали енкаведистам відкрити по нас скорострільний вогонь. Більше чим половину вкисла на смерть».

Оце тільки один епізод цієї довгої черги страхів, змущень і зарств, яких допускаться в хваліх відвороту осяжаний варвар.

А що подає німецьке радіо про долю політичних в'язнів по большевицьких тюрмах...

Так не розправлялася з своїми ополченими ніяка держава, так не розправлялася з своїми в'язнями ніяка охранка, на такої міри звородіння міг здобується тільки в сталінській режимі вихованій чистіт — вилдеканій сталінським «вченням про люду», отриманій сонцем «на демократичнішої в світі» сталінської конституції.

Але чого дивуватись? Хто ж такий Сталін? Це ж прямиий наслідник Довгого, який ще в XII столітті навав Україну, спільодував Кат і ослава його так, що нічим потім був назва татарської орди — це ж прямиий наслідник Івані Різного, найдиждшого володаря сколу, який своїми підлодами витаняв являк, підари, виклюював очі, коли вони не хотіли приймати його «вчення» — це прямиий наслідник піанесеного до висоти гені Петра I, який, попри це, що мілітарно скріпав російську імперію, знищив сотні тисяч свого народу, а українськими білими козацькими кістками засявив піліничні наддніські болота, де поклав свою нову столицю — Петровград.

Хто знає історію України, хто в звязку з цим орієнтується болай децю в історії Росії, хто болай трохи знається в історії російського народу, той обов не подивується нові Сталіна — ція кронової бестії XX сторіччя, щому звородилому тиранові, який весь світ хотів довести до цілкомовної руїни, до розкладу, до укладу.

Але вступився кат з нашої землі, і, сьогодні, ми — український народ маємо самі становити про дальше наше майбутнє. Тільки від того, як ми всі подставимося до буліничства нашого молодого державного вкрату — залежат, яке буде дальше наше життя, в який промежж час воно вкратується, і потече будинок повним руслом.

Продовжати на 8-ій стор.

РОЗДІЛ II

Організація видавничої справи

Видавнича робота була одним із пріоритетних напрямів діяльності ОУН від моменту заснування організації. Проте найбільшого розмаху вона набрала під час радянсько-німецької війни і в повоєнне десятиріччя, коли розбита на два відлами організація спробувала реалізувати свою найвищу мету — здобути незалежну Українську Державу. Масштабність поставлених завдань, внутрішньоорганізаційні складнощі, а також потреба кардинально переосмислити багато початкових ідейно-політичних позицій, зробили працю ідеологів, публіцистів і видавців особливо актуальною.

Видання літератури входило до компетенції працівників референтури пропаганди і становило вагому частину її діяльності, адже свої ідеї ОУН поширювала насамперед за допомогою друкованого слова. Впродовж зазначеного періоду зміст видавничо-пропагандивної роботи, а відповідно і кількість та тематика друкованих видань, засоби та методи виготовлення літератури неодноразово змінювалися. З огляду на це видавничу діяльність організації можна поділити на кілька періодів, які загалом збігаються з основними етапами боротьби ОУН. Найчіткіше простежуються два періоди: радянсько-німецької війни і повоєнне десятиріччя, — з них перший можна охарактеризувати як час становлення видавничо-пропагандистського сектору, а другий — його активної діяльності.

2.1. Використання легального видавничого сектору під час радянсько-нацистської війни

У перші дні війни керівники ОУН розглядали Гітлера як рівного партнера у боротьбі з більшовизмом та розраховували на лояльність нацистів щодо відновленої Української Держави. Тому вони планували надати видавничій роботі, як і державотворенню загалом, легальних форм. У передвоєнних інструкціях ішлося про встановлення контролю над державними видавничими структурами, заснування власних видавництв і друкованих органів, залучення до роботи професійних журналістів та друкарів. Ці заходи планувалося здійснювати примусово, що, з одного боку, було викликано воєнними умовами, а з іншого — цілком відповідало тодішнім тоталітарним принципам керування організацією. Зокрема, одна з інструкцій ОУН(б) наказувала: «Першого дня захопити друкарні та цинкографічні заклади та заставити чужих фахівців силою до праці, арештувати в друкарні і в цинкографічних закладах і не випускати з праці додому, доки відносини не будуть вповні упорядковані»¹. Інструкція крайового рівня конкретизувала це завдання, наголошуючи, наскільки важливо зберегти виробничий потенціал видавничих осередків, та закликаючи дбайливо ставитися до їхнього майна: «Обняти негайно під охорону й заряд ОУН усі друкарні, склади паперу, циклостиллі, машини до писання [...] й інше майно, щоби ніщо не нищилось, не допускати до грабіжа й унеможливити всіляким агентам використовувати ці засоби для своїх цілей»².

Члени ОУН(м) одержали від цсвого проводу подібні, але обережніші вказівки. У документі «Інструкція на час подій» зазначалося: «Для забезпечення себе технічними середниками пропаганди перебирати в свої руки, де це буде можливим, друкарні, стягати до місцевих осередків циклостиллі, ротатори, пишучі машинки і т. д.»³.

¹ Пропагандивні вказівки на передвоєнний час, на час війни й революції та на початкові дні державного будівництва // ДАЛО. — Спецфонд. — П-777. — Арк. 15.

² ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 228. — Арк. 74.

³ Інструкція на час подій. — 1941 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 75. — Арк. 6.

Центром видавничої роботи став Львів, де цілком легально діяли квартири пропагандивних референтур Проводу: ОУН(б) — на вул. Валовій, 31 і ОУН(м) — на вул. Набеляка, 27⁴. Низові пропагандивні осередки у цей період досить часто функціонували як відділи пропаганди при міських чи районних управах. Обсаджуючи своїми людьми редакції газет і видавництва, ОУН фактично перетворювала їх на свої редакційно-видавничі структури. Літературу друкували здебільшого у державних друкарнях, а також на примітивнішій друкарській техніці у легальних і напівлегальних пропагандивних осередках.

Обидва відлами організації активно взялися до цієї роботи, змагаючись за вплив у регіонах, конфліктуючи, але, одночасно, багато в чому доповнюючи одне одного. Для пропаганди націоналістичних ідей було вирішено насамперед використати легальну пресу, що спричинило справжній бум українських періодичних видань. Засновувані часописи переважно були органами місцевих адміністрацій, оскільки керівництво ОУН намагалося не афішувати свого впливу на легальний пресовий сектор: «Українські щоденні вісти» (Львів), «Самостійна Україна» (Станіславів), «Вільне слово» (Дрогобич), «Стрийські вісті» (Стрий), «Тризуб» (Чортків), «Теребовлянські вісті» (Теребовля), «Самостійність» (Костопільщина), «Золотий тризуб» (Калуш), «Воля Покуття» (Коломия), «Рогатинське слово» (Рогатин), «Волинь» (Рівне), «Воля» (Копиченці), «Голос Сарненщини» (Сарни), «У бій» (Косів) тощо. Деякі видання з ініціативи місцевого керівництва виходили відкрито під грифом ОУН, друкуючи на титульній сторінці гасла й атрибути організації. До такого сміливого, але водночас необдуманого кроку вдавалися переважно члени ОУН(б): «Боевик» (Тернопіль), «Жовківські вісті» (Жовква), «Нове життя» (Скалат), «Українські перемишлянські вісті» (Перемишляни).

Західноукраїнське суспільство з захопленням сприйняло появу націоналістичної преси. Газети, що видавалися тисячними накладками, розкупували миттєво. Обговорення статей викликало бурхливу радість і ставало причиною імпровізованих мітингів, на яких ідеї ОУН знаходили всезагальну підтримку.

⁴ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 19. — Арк. 1.

ВОЛЯ ПОКУТТЯ

орган повітового українського революційного проводу
і організації українських націоналістів.

Рік видання I.
Ч. I.
МЕДІАЯ 6 ЛИПНЯ 1941 р.
Ціна 20 сот.
Виходить кожної середи і неділі.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Від непахитих часів жмеш на своїй прабатьківській Землі, що вся просекла кровю і потом, що василия густо кістани Твоїх предків і батьків — найкращих синів України, борів за її волю, за Тебе, Народе!

Знай! Був час, коли Україна гинувала над снігами. Земля Твоя текла тоді молоком і медом.

Була могутня Українська Князя Держава,

що дбала однаково за багатих і бідних, всіх Українців, що стояла на сторожі їх життя, майна та росту.

Та багатства Твоїх Земель все манили орди найзмієві, що гинули з голоду на мазурських лісах, татарських пустинях, московських болотах.

Вони раз-ураз нападуть на Твою Землю, беруть в полон-сир, рабують майно, руйнують до тла Твої оселі — села і міста.

Ти, Народе, не здавався нікому. Об гряди Твоїх предків довгі століття розбивалися орди найзмієві. Та кінці, знесилені озброєною боротьбою з переважачими ворогами, Ти встав.

Вороги знищили Твою державу, зруйнували Твою столицю Київ. І Ти пішов на довгі століття в неволю.

Та зброї не зложив. Почав вже нерівну, але шораз більше героїчну і кроваву боротьбу, що не втихала й досі!

Вогні козацьких повстань, вогні козацької революції Ти створив нову другу Українську Козацьку Державу.

І знов під охороною козацьких шабл, мушкетів і гармат розцвіла Україна.

Та знову прайшов лютий ворог—Москва; Тебе поневели, а Твоїх предків обрели у кріпакі.

І знову Ти зброї не зложив. Ти вивав Шевченка і Новий Зрим 1917-21 рр. Ти, Український Народе, встав тоді за зброю і почав творити

Третю Українську Державу — Українську Народню Республіку.

Довгі три літа не втихала боротьба. Твої кращі сини під проводом Оттавіана Симона Петлюри билися проти цілого світа, проти Москви, Польщі, проти Англії і інших народів, що посягнули по Твою Землю. Та встоятися не було сил.

Твої відані вороги—Москва, Польща, знову знищили Твою молодшу Українську державу, а Землю і Тебе поділили поміж себе і закріпили.

І тепер Ти зброї не зложив. Плячи її анду під рукою Твого Овжда-Посквоїна

ЕВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ

Ти створив! Нем однією Української Революційної державно-творчої політичної сили—Організації Українських Націоналістів—ОУН. Ти вива боротьбу і ведеш її на всіх фронтах і всіх ділянках життя, по всій Українській Землі. Ведеш її в імя його — Полковника ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ—заповіту:

«Забудець Українську Державу — аби згинув у боротьбі за неї!» Довгих двадцять літ не втихала боротьба, лилася кров. Щодня по Українській Землі падали стріли, тархкотім скоростріль, нісся вибух бомб і гранат: це Твої, Український Народе, найкращі сини, держимирні й чесні! Це! Володимир, Бадам, Богдан, Максим, Шен-

ченка, Петлюри, Крут, Шербака, — Україні Націоналісти вели наступ на ворога.

...Ти знаєш їх. Вони були з Тобою. Вони організували Тебе, освідомляли, підготовляли і вели в бої, походи і до праці.

Не зложив зброї ніколи. Ні тоді, коли з рук московського ката згинув Полковник Коновалець, ні, коли московська повнь залла майже всю Україну.

Вони все були з Тобою. Ти їх бачив у праці, в бою, бачив у моментах їх героїської смерті.

І сьогодні що боротьбу дальше ведуть під керівництвом свогою і Твогою Провідника СТЕПАНА БАНДЕРИ, вони — члени ОУН, вона — ОУН.

Український Народе!

Дотепер ми діли з пілпалі. Там готувалися до зриву і відбивали наступ ворога, що хотів нас і Тебе знищити. Тепер ми виходимо на вер.

Починаємо вже називати зброю боротьбу. Московська теорія народів валилася!!!

Пропа організації Українських Націоналістів проголосив на всіх Українських Землях заступника САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СОБОРНОЇ ДЕРЖАВИ.

Та що самостійність треба відстояти в бою. На наказ СТЕПАНА БАНДЕРИ, на наказ Красного проводу ОУН вийшли в бої перші колонні, босенків-жовніри Української Національної Революції, перші її степі. Вони вже б'ються з ворогом.

Український Народе!

Ти ніколи зброї не кладав. В тисячлітній боротьбі здобув Ти і закріпив на все за собою оліз з найкращих, найбагатших, найважливіших частин землі — світа.

Не кидай зброї і тепер! Бери її в свої руки, нищ ворога! Вставай до будови Української Самостійної Соборної Держави!

Ставай в лави Української Національної Революційної Армії, в лави ОУН!

Бо лише вона — ОУН — поведе Тебе належним шляхом, як до тепер всла.

НАРОДЕ!
Переймай в свої руки всі уряди, всю владу! Твори основи своєї Української Державної влади!

Твори Українське Військо, Українську Державну Міліцію, переймай в свої руки транспорт, господарство, школи, все державне господарство, культурне життя.

НАРОДЕ!!!

Знай! Твоїм Проводом є ПРОВІД УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, є ОУН. ТВОЇМ ВОЖДОМ є СТЕПАН БАНДЕРА,

Твоюю шілю є САМОСТІЙНА СОБОРНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА!

Твій шлях — шлях Української Національної Революції, шлях збройної боротьби, шлях ОУН!

Слава Україні!

Слава Героям!

Слава Вождеві!

Красвий Провід Українських Націоналістів
на МУЗ (Матерні Українській Землі) 1941 р.

Громадяни вітали один одного з виходом «справжніх українських часописів» і робили щедри пожертви на адресу редакції. Дехто з мешканців готові були платити за газету у кілька разів вищу ціну від встановленої, аби стати щасливим власником хоча б одного примірника⁵. Селянка Собчакова, мешканка с. Довга Войнилівська Івано-Франківської області, отримавши газету Калуського революційного проводу «Золотий тризуб», зі сльозами на очах сказала: «Цей часопис оправлю собі за рямки. Це наша, наша газета»⁶.

З просуванням нацистської Німеччини на схід видавнича діяльність організації поширювалася на центральні та східноукраїнські землі. Видання преси найшвидше вдалось налагодити на Вінниччині та Житомирщині («Вінницькі вісті», «Наш шлях», «Українське Слово»), куди учасники похідних груп прибули уже на початку серпня⁷. Незабаром виразний вплив націоналістів відчули на собі редакції інших центрально- і східноукраїнських часописів: «Дніпровська газета» (Дніпропетровськ), «Дзвін» (Кривий Ріг), «Українські вісті» (Кіровоград), «Дніпрова хвиля» (Кременчук), «Українське слово» (Київ), «Літаври» (Київ), «Нова Україна» (Харків), «Сумський вісник» (Суми), «Голос Полтавщини» (Полтава). Восени 1941 року легальним сектором преси було охоплено майже всю територію України, за винятком Ворошиловграду і частини Донбасу, які ще не були звільнені від радянських військ.

Сприйняття ідей ОУН на центральних, східно- та південноукраїнських землях не відзначалося такою однотайністю, як у Західній Україні. Дезорієнтовані радянською пропагандою наддніпрянські українці з недовірою ставилися до ідеї незалежної Української Держави. Однак вже сам факт обговорення цієї проблеми мав величезне значення для формування національної свідомості східняків. Бурхливі дискусії у виробничих колективах чи просто на вулиці, хоч і не збільшували числа прихильників ОУН, проте викликали бажання бути господарем у

⁵ Дзюбан О. Преса Станіславщини другої половини 1941 року // Український визвольний рух (Збірник № 3). — Львів, 2004. — С. 187.

⁶ Враження від першого числа «Золотий тризуб» // Золотий тризуб. — Калуш, 1941. — Ч. 2. — 13 лип.

⁷ Матла З. Південна Похідна група. — Мюнхен, 1952. — 32 с.

власній хаті та скеровували людей на шлях протесту проти будь-яких окупантів.

Найбільш проблемною територією щодо сприйняття ідеології ОУН були Донбас та Південь України. Перенасиченість міст росіянами і російськомовним елементом змушувала керівників ОУН дотримуватися надзвичайно виваженої політики у видавничій сфері. Більшість газет, що виходили тут, видавалися російською мовою, а їхні редактори, хоч і вітали повалення радянської влади, були налаштовані проімперськи: «Маріупільська газета» (Маріуполь), «Донецька газета» (Слов'янськ), «Український Донбас» (Горлівка), «Бахмутская газета» (Артемівськ), «Константинівські вісті» (Константинівка), «Краматорська газета» (Краматорськ), «Донецкий вестник» (Сталіно), «Новая жизнь» (Дебальцеве), «Снежнянский вестник» (Сніжне) та ін. Проте, як зазначає один із провідних діячів ОУН(б) на східноукраїнських землях Євген Стахів, члени підпілля дуже швидко навчилися відрізнити ворожих до української справи росіян від зрусифікованих українців, які, хоч і послуговувалися російською мовою, але душею і серцем були віддані українській справі⁸. Спираючись на цю категорію населення, члени ОУН(б) на початку листопада 1942 року домоглися дозволу відкрити в Юзівці (Донецьку) україномовну газету «Українська земля», що мала функціонувати як орган української громади міста. Інші газети під впливом ОУН(б) та ОУН(м) ставали двомовними, тобто друкували матеріали російською та українською⁹.

Окрім періодичних видань, у державних друкарнях ОУН друкувала масу іншої націоналістичної літератури. Тисячними накладами роздруковувалися листівки «Український народє!», «Громадяни Української Держави!», «Українські націоналісти і націоналістки!», «Робітники!», «Селянине — добрий господарю!», «Українська молоде!», «Жінко-українко!» та ін. У вигляді брошур видавали програмні матеріали («Постанови Конгресу Українських Націоналістів», «Постанови II Великого Збору ОУН», «Український націоналізм», «Фільозофічні основи укра-

їнського націоналізму», «Декалог українського націоналіста», «Наші кличі», «Наші цілі»), праці ідеологів організації («Ідея і чин України» М. Орлика; «Українське робітництво», «За новий суспільний лад», «За зміст державного життя», «В чому сила народу» Я. Стецька; «Націократія», «Сталінізм», «Україна в цифрах», «Земельне питання» М. Сціборського; «Про італійський фашизм» Є. Онацького; «Доба націоналізму» 'Я. Оршана'). Численними були просвітницькі видання, а також матеріали антирадянського змісту, які призначалися насамперед для населення східноукраїнських земель («Історія України» І. Крип'якевича; «Боротьба з Москвою» Я. Старуха; «Україна в жидівських лабетах»; «До свята зброї»; «Українські маршові пісні» тощо).

Особливих масштабів ця робота набула у середовищі ОУН(б), якій вдалося взяти під свій контроль більшість обласних і районних друкарень. У звіті Головного референта пропаганди Степана Ленкавського — 'Коваля' від 16 липня 1941 року зазначалося, що лише в одній із львівських друкарень видрукувано націоналістичної літератури на суму 26500 крб. Зокрема, підготовлено до друку вишкільну брошуру «Впоряд», а також інші брошури і журнали. Летючки до селянства, учителів і робітників видрукувано накладом понад 120 тисяч¹⁰.

На початку серпня у Львові було засновано українське видавництво — галицьку філію видавничих структур Українського центрального комітету. На відміну від краківського, львівське видавництво перебувало під контролем ОУН(б). За допомогою цієї структури керівники організації планували розподіляти і контролювати видавничу роботу на всіх українських землях, активно залучаючи до цього процесу людей зі Східної України. У директивах Українського державного правління (УДП) зазначалося, що слід диференційовано підходити до виготовлення пропагандивної літератури, беручи до уваги відмінний інтелектуальний та історично-політичний досвід населення різних регіонів України та соціальних груп: «Робота видавництва повинна йти безупинно. Треба обсадити всі редакційні колегії, щоби всюди були свої люди. Редактори повинні між собою порозу-

⁸ Стахів Є. ОУН у боротьбі з німецькими нацистами на Наддніпрянщині (Програмові зміни в ОУН) // Сучасність. — Мюнхен, 1986. — № 5. — С. 90.

⁹ Нікольський В. М. Підпілля ОУН (б) у Донбасі. — К, 2001. — С. 152.

¹⁰ Документ. — 16.07.1941 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 81. — Арк. 1.

мітися, щоби не видавати брошур на ту саму тему. Піднесено теж, що до одної і тої самої теми може бути різний підхід: 1) популярний; 2) більш обґрунтований. Внесено пропозицію, щоби скликати якнайскоріше актив людей із східних областей та дати їм заняття відповідно до їх знання. Також треба скликати молодих людей, щоби їх ознакомити з обставинами та недомаганням людей Великої України. Вони мусять мати окремий підхід до всіх шарів як селянства, робітників, так і інтелігенції...»¹¹.

Спроби ОУН опанувати видавничий сектор відразу ж викликали спротив з боку німецької влади, адже Гітлер, хоч і був зацікавлений у підігріванні прони́мецьких настроїв в українському політичному середовищі, не збирався змінювати своїх планів стосовно України, яка мала повторити долю вже окупованих європейських держав. Пресо́ва політика в Україні будувалася за тими самими принципами, що й у Чехословаччині чи Польщі, де заборонялося пресу, «яка б виражала певні погляди, окрім інформаційних часописів»¹². Подібні вказівки, які регламентували, а точніше — унеможлилювали появу повноцінних українських газет і журналів, отримали і представники німецької адміністрації в Україні: «Дозволяється українська преса за умови, що вона утримується в обмеженому об'ємі і підлягає суворій цензурі»¹³.

У Галичині вже 17 липня 1941 року було заборонено всі газети, що не мали спеціального дозволу від німецької адміністрації; запроваджено цензуру¹⁴. Діяльність уповноваженого шефа преси Г. Лемана відразу була спрямована «на максимальну уніфікацію засобів масової інформації і максимальне спрощення її мережі»¹⁵. Створення німецького пресового агентства призвело до остаточної ліквідації свободи слова, оскільки всі українські газети змушені були передруковувати матеріали цього агент-

Розповсюдження в Україні!

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Річ І. Станиславів, 7 липня 1941. Ч. 1.

а визволених українських землях Організація Українських Націоналістів (О. У. Н.) будує Українську Державу під проводом Ст. БАНДЕРИ. Слава Україні! — Провідникові слава!

МАНІФЕСТ

І. Сучасний політичний уклад сил у світі, що, насильно відокремлює та життєздатні народи, валиється від їх визвольних змагань.

II. Московська імперія — СРСР — сьогодні складає частину цього укладу.

III. Для України, піаносимо прапор нашої боротьби за свободу нації та людини.

IV. Радикальний напад на жидівську торму народів — московсько-єврейську — творить новий справедливий лад і класово-основний економічний уклад у світі.

V. Боротьба за визволення українського народу та всіх видів людського імперіалізму, в зокрема проти більшовизму, що домінує в політичній, економічній, культурній, соціальної та господарській гніт до крайніх меж.

VI. Несемо воюючі лад Східній Європі й піаносковській Азії.

VII. Несемо всім поневоленим Московію народів свободу творити своє життя на рідній землі по своїй волі.

VIII. Класово-революційні усіх поневолених Московію народів єдиної боротьби та співпраці з українськими революціонерами-націоналістами.

IX. Тільки Україна є правдивим союзником усіх поневолених і зраджених Московію народів у їх боротьбі з московсько-більшовицьким імперіалізмом.

X. Українці сілаюмо об'єктивних умови є авангардом усіх поневолених Московію народів у їх боротьбі за нове визволення. Українці на землях поневолених Московію народів стають перші лави їх революційної боротьби.

XI. Ключемо всіх українців — де вони не жили б — ставати у бою лави Фронту Української Національної Революції.

XII. Творимо в Україні єдиний фронт боротьби всіх селян, робітників і трудової інтелігенції проти московсько-більшовицького гніту й визиску.

XIII. За свою владу, за землю, за людське життя!

БОРЕМОСЯ:
проти крального повоження людини в її праці та в її житті, проти ограблення її з усюю радістю громадян, проти об'єктивних жіноч-страшних обов'язкам під брехливою маскою «уліповування», проти злочинного ограбування дітей і молоді брехливою більшовицькою «наукою», газетою, кіноом, радіом, театром, митингами та всією безтолковою агіткою сталінського режиму.

БОРЕМОСЯ:
за гідність і свободу людини, за право визнавати вно свої переконання, за свободу всіх віросповідань.

VII. БОРЕМОСЯ:
проти тиранії і терору більшовицької класи, проти жидівського режиму НКВД у колгоспах, фабриках, заводах, армії, флоті, партії, комсомолі, школі і житті.

БОРЕМОСЯ:
за право працюючих виявляти відкрито свої політичні переконання словом і друком, відбувати свободно професійні збори та творити свої професійні, громадські та професійні організації.

VIII. БОРЕМОСЯ:
проти експлуатації визволення України та всіх поневолених Московію народів, проти несправедливості у колгоспах, совхозах, фабриках і заводах, проти ограбування громадян із закладених злобуки «ажкої праці», проти насильного виселення з рідних земель.

БОРЕМОСЯ за те, щоб кожний поневолений Московію народ мав право користуватися безстрашності своєю шоловою ділянкою.

VIII. БОРЕМОСЯ:
Віримо і знаємо, що близький вже час, коли здійсниться заповіт наших батьків і з кров'ю доної черги героїчних поколінь спалахне вогонь народного гніту.

Встане Україна і розвіє туман незолі!

І тільки через повний розвал московської імперії і шоків Української Національної Революції та збройних повстань усіх поневолених народів зародимо Українську Державу та визволимо поневолені Московію народи.

Українці! — до безстрашної боротьби з московсько-більшовицьким гнітом!

Валіть московську торму народів!
Свобода всім поневоленим!

Провід Організації Українських Націоналістів.

Як у сні! Як у казці!

Побідоносна Німецька Армія, як сном, Леди від радості не могли вийти з сну. Коли ж хто з нас пробудиться вночі і згадає, що ми вже вільні, що ми вже не під владою червоних катів, то моментально його лаж огоргає, чи наше визволення не є сонним видінням. Люди гебей боються, щоб не розсипалась казкова картина, яка для нас є в дійсності, і в яку по-

¹¹ Директиви Українського Державного Правління. — 1941; ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 10.

¹² Jarowiecki J. Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945. — Kraków, 1980. — P. 19.

¹³ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. — Париж—Нью-Йорк—Львів, 1993. — С. 530.

¹⁴ Там само. — С. 127.

¹⁵ Луцький О. Офіційна україномовна преса Галичини періоду німецької окупації // Українська періодика: історія і сучасність. — Львів, 1995. — С. 106—107.

ства, які висвітлювали події в Україні у потрібному для німецької влади ключі. Як висловився штатткомісар Маргенфельд, відповідальний за вихід газети «Вінницькі вісті»: «[...] теперішня українська преса, що виходить під німецьким керівництвом, повинна бути посередником, що передає українцям волю Райху, який під проводом Адольфа Гітлера збудує Нову Європу. До остаточної і твердої перемоги головним завданням української преси має бути мобілізування всіх тих сил, які хочуть працювати з нами для відбудови Європи»¹⁶.

Одночасно німці подбали про те, щоб унеможливити друк інших небажаних матеріалів. Було запроваджено нагляд над роботою друкарень, розподілом паперу. Будь-які спроби організації знов опанувати пресовий сектор рішуче присікали. Так, 9 серпня за спробу встановити контроль організації над колишньою військовою друкарнею у Львові, гестапо заарештувало референта пропаганди Проводу Степана Ленкавського¹⁷. Разом з іншими членами УДП він був ув'язнений у концтаборі Авшвіц на довгих чотири роки.

Адміністративні репресії змусили керівництво ОУН перенести видавничу роботу на провінцію, де цензура була дещо слабшою. У звіті Крайового осередку пропаганди Західних Українських Земель (ЗУЗ) за серпень 1941 року зазначено, що лише по районах «є ще часово можливість це зробити»¹⁸, тобто видрукувати необхідні організаційні матеріали. Проте незабаром периферійні друкарні й видавництва також опинились під контролем німецької адміністрації. У протоколі засідання Кам'янець-Подільської обласної езекутиви ОУН(б), складеному під час нарад із німецькими властями, сказано: «Німецька влада заборонила вести пропаганду, друкувати націоналістичні кличі і видавати обласну газету. “Ніякої політики, тільки праця для хлібного збору”. Німці покладали собі за ціль тільки зібрати хліб з поля, а все проче усунути на бік»¹⁹. У звіті з Тернопіль-

щини від 23 серпня 1941 року також ішлося про неможливість надрукувати будь-що з організаційних матеріалів у місцевих газетах, які «не представляють вже особливої вартості, хоч різняється ще від львівської преси»²⁰. Із подібними перешкодами у видавничій роботі зіткнулися діячі ОУН(б) на Волині, вони повідомляли: «[...] не дозволяють друкувати літератури, крім проницецької [...] Газети мусять служити виключно для загальної і зосібна господарчої пропаганди й масовому завербуванню робітників до Німеччини»²¹.

Незважаючи на більш виважені дії ОУН(м), їхня пресова діяльність також була поставлена у суворі рамки. Редактор часопису «Волинь», відомий письменник Улас Самчук отримав від зондерфюрера Гайнріха Гейкеля, уповноваженого з нагляду за українським видавництвом у Рівному, інструкцію «Деякі вказівки щодо термінології і тематики газети», де зокрема зазначалось: «Не обговорювати будучого оформлення політичного, адміністративного і господарського життя окупованих німцями теренів (до закінчення війни). Обговорювати: більшовицьку зраду Німеччини, вину крови, ролю жидів. Термінологія: не писати про народності, тільки населення. Не вживати большевицьких назв міст»²² тощо.

Цікаві свідчення про труднощі, які доводилося переборювати видавцям харківської газети «Нова Україна», залишив у своєму «Щоденнику» Аркадій Любченко. Його записи добре ілюструють видавничу діяльність ОУН на східноукраїнських землях, де до проблем із німецькою цензурою додавалися непрості міжнародні стосунки, а також побутові незручності. Зокрема, під датою 4.XII.1941 року в нього є такий запис: «Вже місяць, як взяли ми до газети, а вона й досі не вийшла. Досі нема електрики, нема води, а головне німці тягли, ухилились під різними приводами. Тепер ясно: на них дуже натискали росіяни, доводячи, що Харків – російське місто і що вони, мовляв, російські

¹⁶ Вінницькі вісті. — Вінниця, 1942. — № 100 (58). — 22 лип.

¹⁷ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. — С. 519.

¹⁸ Звіт Крайового Осередку Пропаганди. — 1941. — Серп. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 31.

¹⁹ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 54.

²⁰ Звіт з Тернопільщини. — 23.08.1941 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 32.

²¹ Північно-західні українські землі. — 1942. — Черв. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 21. — Арк. 74.

²² Бухало Г. Улас Самчук – редактор «Волині» // Шлях Перемоги. – Львів, 2000. — № 8. — Берез.

Маївський Дмитро — 'Тарас', ('П. Дума') — провідний публіцист, заступник голови Бюро Проводу ОУН(б) і політичний референт (1943—1945 рр.)

громадяни, просять категорично видавати тут російську газету. Але німці, кінець кінцем, донюхались, зважили як слід (ми теж на них увесь час натискали, домагаючись укр. газети) і дозволили нам газету під назвою "Нова Україна"»²³. А далі читаємо: «7/XII вийшов перший номер нашого

часопису "Нова Україна". В ньому моя стаття "Україна живе". З того дня виходить щоденно, раз тільки був перебіг — довелося скрасти один день. Газета має великий успіх. Як на наші умови, вона, безперечно, не погана [...] Вони [німці. — О. С.] цими днями суворо перевірили і визначили штат, багатьох скоротили, заявили, що ми працюємо у них, підлягаємо, отже, військовій владі, будемо користатися її увагою і матеріальною допомогою, але зобов'язані бути дуже дисциплінованими і виконливими. Заперечують проти гонорару штатним співробітникам. Цензурують (цензор — Др. Кох) досить пильно, дбаючи, щоб газета була переважно інформаційним органом. Про мою статтю "Україна живе" Кох сказав, що вона якраз на грані припустимого — ще трошечки і довелося б її он як різати...»²⁴.

²³ Щоденник Аркадія Любченка / Упор. Ю. Луцький. — Львів—Нью-Йорк, 1999. — С. 19.

²⁴ Там само. — С. 20—21.

Рік I. Станіславів, 10 липня 1941. Ч. 3.

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1. Волею Українського народу, Організація Націоналістів під проводом Степана БАНДЕРИ проголосила створення Української Держави, за яку покляли свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її Творця й Вождя Євгена КОНОВАЛЬЦЯ вела в останні десятиліття криваво-московсько-большевиського поневолення завзяту боротьбу за свободу, визнає весь український народ не складі зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада.

Суверенна Українська Влада zapewнить Українському народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та задоволення всіх його потреб.

2. На західних землях України твориться Українська Вла-

да, яка підпорядковується українському Національному Уряду, що створиться у столиці України — КИЇВІ.

3. Новоповстаюча Українська держава буде тісно співязу з Націонал-Соціалістичною Великою Німеччиною, що під проводом свого Вождя Адольфа ГІТЛЕРА творить новий лад в Європі і в світі та допомагає Українському Народові визволитися з підмосковської окупації.

Українська Національна Революційна Армія, що твориться на українській землі, боротиметься далі з СОЮЗНОЮ НІМЕЦЬКОЮ АРМІЄЮ проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і новий лад у цілому світі.

Хай живе Українська Суверенна Соборна Державо! Хай живе Організація Українських Націоналістів! Хай живе провідник Організації Українських націоналістів й Українського Народу СТЕПАН БАНДЕРА!
СЛАВА УКРАЇНІ!

Пастирські листи Князів Церкви у велику хвилину

З Вашою Всемогучою і Всемилостивою Троїцею Єдиною змислюється Нова Епоха в житті Державної Соборної Самостійної України.

Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили і проголосили ту історичну Польщу.

Повідомивши Тебе, Український Народу, про таке вислухання наших благочинних молитов, визнаю Тебе до віку вічності для Всевишнього, вірності для Його Церкви і послугу для Влади.

Вони часи вимагатимуть ще многої жертви, але діло розпочате в Ім'я Боже і з Божою Благолаттю буде доведене до успішного кінця.

Жертви, яких конечно потреба до осмислення вашої цілі, покладають передусім на послухомому лідарів справедливим Божим заповідям, впровадженям розказам Влади.

Українській Нарді мусть в ті історичній Хвилині показати, що має досить почуття авторитету, солідарності і життєвої сили, щоб зосередити на таке положення серед народів Європи, в яких би ніг не було нічого собі дані самі.

Керується солідарністю, совісним сповненням обов'язків довести, що Ви дозріли до Державного Життя.

Поблизовому Німечьку Армію виможемо як освободительку від ворога. Установленій владі віддаємо

Голова Української Ярослава Стецька

належний послух. Узявемо Головою Краєвого Правління Західної Обласної України Пана Ярослава СТЕЦЬКА.

Від Уряду Ним покликано до життя очікуємо муарого, справедливого провду та зараджень, які узгоджували б потреби і добро всіх замешуючих Наш Край громадян, без огляду на це, до якого віроисповідання, народності і суспільної верстви належать. Бог нехай благословить усі Твої праці, Український Народу, і нехай дасть усім нашим Провідникам Свату Муарість з Меба.

Дано у Львові при Арх. Храмі Св. Юра I. VII. 1941.

(—) + АНДРЕЙ.

Благословлю Українську Самостійну Державу. Дякую Всевишньому з глибокою душою за вислухання наших благочинних молитов і мого Бога, щоб Українська Державна сперта на Божому Законі, забезпечила щастя, добробут і спокійне життя всім громадянам української землі без огляду на різні віроисповідання, національні і суспільні.

Станіславів, 6 липня 1941 р.

+ ГРИГОРІЙ.
Бавський.

Всі творчі сили українського народу об'єднуються в одному спільному фронті будови власного державного життя

Дня 6. VII. 1941 р. відбулася у Львові нарада представників українського громадянства в справі консолідації всіх сил доволі ідеї будови української державності.

Присутні вислухали звіти про консолідацію, передану з ініціативи О. У. Н. під проводом Степана Бандери серед української еміграції та її великої успіх серед усіх відомів української суспільності

з винятком відосібної групи інж. Андрія Мельника.

Дискусія виявила повну озгоціленість усюго українського громадянства, яке прагне цілою душею з'єднання всіх сил для спільної наї, єдиної, великої і світлої справи.

По дискусії прийнято одностайно такі резолюції:

Представники українського звичайного громадянства, зібрані в дні 6. VII. 1941 р. вітають непереможні німецькі війська під проводом великого вождя Адольфа Гітлера, що несуть українському народові визволення від большевиського ярма та дають йому змогу відбудувати самостійну українську державу.

Зібрані радіють яктом консолідації українського громадянства на

Опинившись під жорстким адміністративним тиском, українські легальні видання перестали виражати інтереси ОУН і перетворилися на типову колабораціоністську пресу. Проте керівництво організації не відмовилось від використання легальних часописів для своїх цілей, застосувавши тактику, добре відому членству з часів протипольської боротьби. Позицію ОУН у цьому питанні найкраще демонструє документ мельниківського Проводу «Інструкція на час подій. Пропаганда» (1942), де у розділі «Використання легальних можливостей для національно-освідомленої праці» між іншим зазначено, що «ОУН повинна проводити свою замасковану пропаганду через всі часописи і журнали»²⁵.

Щодо тематики, інструкція наголошувала на необхідності друкувати у сучасній періодиці дозволені антимосковські та антипольські матеріали, які дають можливість висвітлювати віковичну боротьбу українського народу за незалежність: «Історична боротьба українського народу проти Москви і Польщі повинна стати постійною темою на шпальтах газет і журналів. Також слід просувати статті про життя і боротьбу за свою волю і незалежність інших народів малих держав. Це з одного боку буде деяке маскування перед цензурою про наші державницькі ідеї і разом з тим яскрава картина для нашого народу, що ми також, як і ті народи, маємо право на свою Самостійну Державу»²⁶.

Зважаючи на низький рівень національної свідомості східноукраїнських мас, керівники ОУН постійно наголошували на необхідності використовувати легальні часописи для друку матеріалів антирадянського змісту. «Для нас протибільшовицька пропаганда в сучасній українській пресі в десятки разів вигідніша, ніж німцям, — зазначалося в одній із пропагандивних інструкцій. — І тому нам самим треба використати оцей легальний шлях агітації і пропаганди в якнайбільшій кількості сучасних газет на Україні»²⁷.

²⁵ Інструкція на час подій. Пропаганда. — 1942 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 75. — Арк. 10.

²⁶ Інструкція на час подій. Пропаганда. — 1942 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 75. — Арк. 10.

²⁷ Політично-інформативний звіт. — 1943. — Трав.—черв. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 113. — Арк. 44.

При написанні редакційного матеріалу пропонувалось ідеологічну зброю противника обертати проти нього самого, а також широко використовувати психологічні моменти: «Під маркою вивчення культури німецького народу давати в перекладі твори письменників і журналістів, що позначені ненавистю до інших народів і зарозумілістю. Слова їх найвишого авторитету “про призначення України бути для Європи житницею” треба нагадувати раз-у-раз. Треба дбати, щоб кожна стаття, нарис чи лекція були цікаві, захоплюючі. Матеріали, де проводиться непотрібна нам пропаганда, писати сухо, надавати їм “виразної нещирості”»²⁸. Керівники ОУН постійно дбали про те, щоб номери газет і журналів, де переважала націоналістична тематика, друкувалися вищими накладками.

Практичне застосування цієї інструкції дало змогу ОУН ще деякий час впливати на тематику легальної преси, але цей крок дорого коштував, оскільки німці дуже швидко зрозуміли тактику підпілля і вдалися до масових репресій. У вересні 1941 року було усунуто з посади і заарештовано редактора газети «Кіровоградські вісті» В. Пасічняка. У квітні 1942 року в Кременчуці гестапо заарештувало редактора газети «Дніпрова хвиля» П. Щепанського, секретарку редакції Н. Мойленко та ще 22 членів його групи. Всі вони були розстріляні. Згодом у Кривому Розі німці розстріляли Михайла Пронченка й Івана Потапенка, видавців газети «Дзвін».

Зазнали репресій також діячі київської культурницької групи ОУН(м). У грудні 1941 року було заарештовано і розстріляно О. Чемеринського та І. Рогача. А на початку лютого 1942 року гітлерівці розправились з видавцями часописів «Літаври» та «Українське слово». О. Теліга, І. Рошко-Ірлявський, а також велика кількість членів Спілки письменників України були розстріляні в Бабиному Яру²⁹. Видання журналу «Літаври» було заборонено. Замість київського часопису «Українське слово» стала виходити газета «Нове українське слово» за редакцією німецького ставленика П. Штепи. Було репресовано і членів харківської обласної організації ОУН(м), що редагували часо-

²⁸ Інструкція на час подій. Пропаганда. — Арк. 11.

²⁹ Полікарпенко Г. ОУН у війні. 1939-1945 // На чужині, — 1951. — С. 74.

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО

ВИХОДИТЬ ЩО ДРУГИЙ ДЕНЬ

Рік І. Станіславів, четвер 24 липня 1941. Ч. 2.

Редакція і Адміністрація: Станіславів, вул. Шахтинського ч. 7, I поверх, ч. тел. 22.
Ціна 50 коп. або 5 км. папіра. Аж: 8 міст.

СВЯТОЧНА АКАДЕМІЯ

О. ОЛЕСЬ

Воскресла, воскресла, хай
дзвоні дзвонять,
Хай дзвонять гурлом по містечку
ту дзвонять,
Хай небо, хай сонце, хай
вітер співають, —
Воскресла, воскресла, воскресла
Україно!

Довго карався в польській і
болшевицькій неволі український
кірді. Країні його сини боронили
проти маршарських загарбованих і
окупантів. Тисячі борились віддавали
свої мовби сили, своє юнацьке
життя за нашу Україну.

І ось тепер на наших очах —
возстає вільна Українська Держава.
В нашому житті день 30 червня
1941 року стане сивим днем
вишнього воскресіння, важливою і
історичною датою великим національним
святом.

Цей незабутній день проголошення
Української Держави величю
святують на всій, звільненій від
болшевицьких катів, українській
землі. З цієї нагоди дня 13 липня
в р. о 18 год. в приміщенні театру
ім. І. Франка відбулася в Станіславіві
висока святочна Академія, влаштована
заходом Тимчасової Управління
міста.

НКВД і його жандармів опроч-
ки катували український народ.
Вони, звернені в груди народу
криві і шпигуни, думали застра-
шити вірнопольське серце україн-
ського народу. Дарма! Голоси
обурених народу могутня, зарост-
или. Народ чекав тільки слушної
хвилини, щоб розтерзати своїх
тиранів і назволити Матір-Україну
— таку істинно свідомо поставили
артисти Станіславівського держав-
ного театру ім. І. Франка.

В святочній промові проф. Га-
йворонський виклав на велике значення
історичної хвилини проголошення
Української Держави.

Жансез у важливій історичній
де. Німецька армія від провозом
Альфа Гітлера творить новий
лаз у сніг і допомагає нам створити
Українську Державу, яка буде
співарцювати разом з соціал-на-
ціоналістичною Великою Німеччиною.
Організація Українська Націоналістична,
яка під провозом II творить і
продовжає покірного Євгена
Коновалюка і її теперішнього про-
відника Степана Бандеру, вселя
звільну боротьбу проти жорстокого
монголізму українського народу,
висловить з вітання, щоб
обіяти провіду у творенні Української
Самостійності.

Облашкана на честь України,
українського народу ОУН і її
Провідника Степана Бандеру, фір-
мента Німеччини Адольфа Гітлера, ре-
гента Угорщини Геріта Муссоліні,
союзних армій — закінчив професор
Гітлерський свою промову, пере-
ривив її ще в німецькій і мадярській
мові.

Кричи... Усімкі приїтні...
Проща... нісін...
— Будьте мужні, непохитні,
Єдністю міцні!

Свято воли... сирізь бенкеті...
Мрія, найді роі...
— Зірво в рукаї за мушкеті!
Бують же бої!

Де діялась пуга, грати...
Люде, як брати...
— Варті, вночі не спати!
Палько стрелі!

Розчинявся темніці...
Друї серед нас...
— Будьте терпі, як із краї: Бовітис не час!

Сілкаси сонця і блакитні —
В небі, на землі...
— На рушці всі набиті? Гостріє шаблі?

Гей, стріляй, як сіді влучати
І напад не ати!
— Варті, вночі не спати!
Палько стрелі!

Незабутні дні

За Україну, за її волю.
За честь, за славу, за народ!

Полями до містечка Богородчани
рано доносився бідорий спів се-
льських хлопців. Це зрив всі з
15-ти околиць сіл разом зі стар-
шими й дітьми прибували до Бо-
городчани. Йшли пішки 15—20 кі-
лометрів, не відкуваючи перемуче-
ння, щоб тут задокументувати
ще раз відданість Українській
Державі, своїй великій Батьківщи-
ні й українському народові.

Години Ю перед полуднем. На
найвищій висоті перед будинок клуб-
ом зібралось уже коло 15 тисяч
селян і місцевого українського на-
селення. Почалась польова собора
на Службу Божа в пам'яті Української
Держави. Відправляли о. Ки-
сільський, о. Бачинський, о. Со-
болевський. Мішаний хор гарно
співав Службу Божа.

З великим надхненням і підне-
сенням прослухало громадянство
Акт проголошення Самостійної
Української Держави.

На велику, прикрашену національними прапорами, трибуну,
висоцьку о. Володимир Лотоцький. На
звезді в житті залується в нашій
пам'яті слова:

— Слава Тобі, Боже, що Ти по-
сотав літ неволі, по Поголи, по
Крутах, дозволив нам будувати
свою незалежну Батьківщину! Слава
нам, Герої, Мученики, бо на
наших вістках і кроні будуюмо
Україну! Слава всім тим, що че-
кали Вільної України й не можуть
Пі бачити, тим катовами черво-
ними катями, тим рідним на Со-
ловох і Камчатці!

Жінки плачуть, спирає тут і
там отвірять сльози. Пліче мити
за сином, жінка за чоловіком,
якого доля незвісна. Однак же
жінки, бо зараз потім думки всі
звільніть словами присяги всеїшої
відданості Українській Нації і
Українському Проводові.

На трибуні член Тимчасового
Управління ар. В. Пасичник. Знову
історичний момент.

...Україна — одна, Соборна,
Незалежна Держава.

15-тисячний олімпик «Слава» не
було кінця. Дальше палкі слова
приняті української державно-
сті від молоді і Кочолова.

Духова оркестра виконує україн-
ської національній і німецькій
гимни, потім 15-тисячне українське
громадянство маїфестує в поряд-
ку вулицями міста.

Ніколи Богородчани стільки лю-
дей ще не бачили. Це явний до-
каз довірливості вишого громадян-
ства, доказ по страшній неволі,
глибокому патріотизму. Нарді, який
по таких вірствах леді і опірлі-
лих катів НКВД захвав спот на-
ціональній почуття — це дійсно на-
рді герої.

Нарді, що видав стільки героїв,

Провідник Степан БАНДЕРА

Від ОУН промовляв В. Гуцуляк.
Артистка Станіславівського державного
театру ім. І. Франка — л. Комає виконала
молодечески-жінку вірша О. Олесь «Воскресла,
воскресла» — при аконаніаменті
проф. Сімоновича на фортеп'яні.

Хор під провозом професора
Я. Барнича проспівав кілька пісень.
Особливо тепло присутні приймали
високою ліній Сієвох Стрільців
Гей, видно село... Духовий
оркестр під керівництвом Мадзія
виконав пісню «Гей не дивуйтесь,
добрі люди».

Відчитаво прайвті телеграми
Українському Урядові. Провідни-
кові ОУН — Степанові Бандері,
Іх Ексселенції Метрополітові Кар-

Авдрееві Шептицькому, Епископо-
ві Кар Григорієві, вождєві Німеч-
чини Адольфові Гітлерові і реген-
тові Угорщиня — Геріт.

Святочну Академію закінчило
українським національним гимном
— «Ше не умерла Україна».

Заголовки легальних оунівських видань

пис «Наша Україна», після чого його ідейно-політична спрямо-
ваність кардинально змінилася³⁰. У березні 1942 року за анти-
німецькі випади у пресі було заарештовано Уласа Самчука. Від
розстрілу його врятувало особисте знайомство з кількома висо-
копоставленими німецькими чиновниками, а також письмен-
ницька популярність.

Розправившись на початку 1942 року з самостійницькими
виявами у видавничій сфері, німці не зліквідували української
преси взагалі. Журнали і газети на зразок «Нового Українсько-
го Слова» (Київ) повинні були створювати враження, нібито
українське населення цілковито підтримує політику Гітлера.
Цю пресу різко засудило керівництво ОУН(б): «[...] в тих усіх
“Українських голосах” нема зовсім голосу України, а у “Вільних
словах” нема, поза українською мовою, нічого своїм змістом
українського ні нового, а є тільки майже та сама, стара урядо-
ва тарабарщина в новому виді — і поза воєнними комунікатами
нема в них переважно нічого цікавого ні вартісного. Залиши-
лися лише в більшості гарні національні назви, що походять
з перших днів і тижнів, коли по проголошенні в дні 30 червня
Самостійности України розпочалась була всюди широка акція
державного будівництва. По здушенні акції державного будів-
ництва України — мусів прийти також кінець українській неза-
лежній пресі — і вона стала знову виключно урядовою»³¹, — пи-
сала у 1942 році газета ОУН(б) «За Українську Державу».

³⁰ Скоробагатов А. В. ОУН у Харкові за часів окупації (1941-1943 рр.) // Український історичний журнал. — К., 1999. — № 6. — Лист.—груд. — С. 88.

³¹ За Українську Державу. — 1942. — № 1. — Квіт. // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 20. — Арк. 248.

Однак підсумовуючи наслідки легальної видавничо-пропагандистської кампанії, керівники ОУН(б) не були схильні перекладати вину за свої невдачі та помилки на німецьку сторону. У матеріалах, призначених для вузького організаційного вжитку, стверджувалося, що підпілля не зуміло поставити справу належним чином та прогавило багато корисних для себе моментів: «Сотні друкарень було нами захоплено і обсаджено нашими керівниками. Правда, чудовий успіх. — А що з того? Що було в кількох тих тижнях чи навіть місяцях, коли був ще папір, наші керівництва і в “чортах” сиділа на провінції цензура, — що було надруковано? Скільки цього всього. Чи бодай одна друкарня передрукувала бодай одну поважну річ, от хоч би Борщака: “Григор Орлик” чи Яніва: “Крути” — чи що інше, так конечно потрібне на Україну, голодну націоналістичної книжки? Ні, нігде. Ні одна. Десятки друкарень зачинали, складали, бавилися, тягнули й заки покінчили — так звичайно вже було запізно, бо папір уже в той час сконфіскували або цензура свою руку наложила»³². Зрозуміло, що ця оцінка є занадто різкою і критичною, адже, незважаючи на прорахунки, працівникам легального видавничого сектору вдалось досягнути цілком конкретний результат: східноукраїнське населення вперше було ознайомлено з ідеями українського націоналізму, нехай і в обмеженому варіанті. Інше питання, чи варто було розпочинати цю роботу в порозумінні з німецькою окупаційною владою, — адже ще й сьогодні цю співпрацю багато науковців та політиків вважають доказом колабораціонізму ОУН. Однак нагадаймо, що українські націоналісти сприймали німців як союзників, а не як окупантів; вони діяли на своїй землі, керуючись винятково інтересами власного народу, а репресії нацистів супроти членів організації є ще одним доказом того, що цілі ОУН та Гітлера аж ніяк не збігалися.

2.2. Налагодження підпільної видавничої роботи (1941—1944)

Адміністративні заборони та утиски з боку німецької влади змусили керівників ОУН уже в липні 1941 року шукати підпільних шляхів друку літератури. Спочатку з цією метою використовували державні друкарні, де потай, з допомогою довірених осіб друкували потрібні матеріали, але зі встановленням німецької цензури цей спосіб ставав дедалі ризикованішим, оскільки в руки німців часто потрапляли кількатисячні накладки організаційної літератури, що дорого коштувало організації як під оглядом матеріальних, так і людських ресурсів. Відвертий терор, який нацисти розгорнули супроти діячів організації у вересні 1941 року, змусив керівників ОУН узятися до створення підпільного видавничого сектору, що мав незалежнити видавничу роботу від волі будь-якого окупанта.

Першими на цей шлях ступили члени ОУН(б), які вже у серпні 1941 року розпочали планове відновлення необачно розконспірованої підпільної мережі, що сильно постраждала й від більшовицьких репресій, і від переслідувань німецької окупаційної влади. Були сформовані підпільні видавничо-пропагандистські структури. Керував роботою Головний осередок пропаганди (ГОСП) або Головний осередок пропаганди і інформаційної служби (ГОПІС) на чолі з Головним референтом пропаганди. Після арешту Степана Ленкавського цю посаду обійняв Дмитро Маївський — ‘Тарас’. Члени ГОСП визначали основні напрями пропагандивно-видавничої роботи, окреслювали пріоритетну тематику періодичних видань, виготовляли ключові зразки пропагандивних матеріалів. Рішення ГОПІС були обов’язковими і для пропагандивних осередків ОУН, і для політвиховних структур УПА.

За короткий час вдалося створити осередки пропаганди (ОП) на крайовому (КОП), обласному (Обл.ОП), окружному (ООП) і повітовому (ПОП) рівнях. Вони склалися з 3—5 працівників, які окрім роз’яснювально-пропагандивної роботи займалися редагуванням, друком або передруком організаційної літератури, а також її розповсюдженням. З’явилися підпільні друкарні, що діяли здебільшого при крайових і обласних ОП. Тим часом на нижчих рівнях друкарні організовували за наявності відпо-

³² Гомін М. Замітки на маргінесі державного будівництва // Архів СБУ. — Ф. 13. — Архів № 376. — Спр. 6. — Т. 6. — Арк. 54.

Підпільники за роботою над пропагандивними матеріалами в підземному бункері

відного приладдя, фахівців та можливості надійно законспірувати їхню роботу.

36

Загалом, із друкарською технікою проблем не виникало, адже організація, виконуючи передвоєнні вказівки, зосередила у своїх руках значну кількість друкарських машинок, циклостилів, ротаторів, склографів. Вони слугували переважно для друку невеликих за обсягом матеріалів (газет, листівок, відозов, декларацій). У разі потреби їх можна було швидко заховати або перевезти в інше місце. Відносна простота у використанні давала змогу розташовувати таку техніку безпосередньо в приміщенні пропагандивного осередку.

Потужнішу, але малотранспортабельну техніку (друкарські верстати) розміщували у підземних криївках на глибині 3—5 м, щоб заглушити звук роботи машин. Найчастіше у підпіллі використовували верстати з ручним приводом, оскільки електричні створювали більше шуму. Підземний бункер міг складатися з кількох приміщень, у одному з яких стояла друкарська машина, інші були відведені під житло працівників або склади паперу і готової продукції. Обслуга друкарні складалась із адміністратора, редактора і технічних працівників. Крім обслуги, про місце розташування друкарні знав керівник пропаганди і шеф Служ-

Підпільники за роботою над пропагандивними матеріалами в підземному бункері

би безпеки (СБ), який відповідав за охорону об'єкта. Виготовлену літературу доставляли на спеціальні пункти зв'язку, звідки кур'єри розвозили її за призначенням. Зворотнім шляхом передавали папір, поліграфічні фарби, канцелярське приладдя і все необхідне для роботи друкарні.

37

Структура і принципи роботи пропагандивних осередків неодноразово змінювались. У квітні 1944 року, готуючись до боротьби з радянським режимом, організація розробила більш розгалужену структуру пропагандивних осередків, які відтепер обов'язково мали складатися з організаційно-заготівельного (облаштування приміщень, забезпечення друкарським приладдям і радіотехнікою, заготівля харчів), пресово-інформаційного (виготовлення тижневих і щоденних пресових і радіовістей, організація поштових скриток), вишкільного (політичний вишкіл пропагандистів, зв'язки з науковим світом та авторами з числа інтелігенції) і виробничого відділів (магазинування і переховування друкарського приладдя та інших матеріалів)³³. Виданням

³³ До окружних референтів пропаганди (Інструкція Обл.ОП) // ЦДАВО України. — Ф. 3836. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 41.

літератури тепер займалися на кожному організаційному рівні, аж до повітів включно, що значно підвищувало видавничий потенціал організації.

Під час переходу фронту матеріальну базу видавничих осередків було зміцнено майном німецьких частин, котрі відступали, до цього членів організації спонукали спеціальні інструкції: «По містах у німецьких панів є досить багато майна: пишучих машинок, великих друкарських машин, циклостилів, паперу, фарби, радієві апарати [...] Вже сьогодні повести належну в тім напрямі розвідку. Мати список цього всього, де знаходиться (по урядах і приватних мешканнях). Наші завдання: в хвилині відступу німців опанувати на певний час (хоч короткий) міста і все це вивезти. Це все мусить бути наше»³⁴. Захоплене друкарське приладдя було використане для підвищення технічних можливостей наявних друкарень і організації нових.

Ефективно налагоджена робота видавничих осередків давала можливість повністю забезпечувати підзвітний терен літературою, а також постачати її у відділи УПА. Наприклад, організований 13 квітня 1944 року друкарський осередок при ОП Сокальської округи, маючи два циклостили та дві друкарські машинки, за неповних два тижні роботи видрукував: Інструкцію (на 3 с.) про збірку цілющих зел у числі 410 примірників, вказівку «Пропаганда серед червоноармійців» (на 4 с.) в числі 400 примірників, «Кличі для червоноармійців» (на 3 с.) — до 350 примірників. «Всю цю літературу [...], — зазначалось у звіті керівника Сокальського ОП «Черника», — передавано по повітам аж до станиць, для війська, а деякі річі вислано на Холмщину. З огляду на це, що військо майже голодує на літературу, Округа має в плані видавати для війська гумористичний двотижневик «Оса» на вір «Українського Перцю»»³⁵.

Однак такі видавництва мали одну суттєву ваду: надзвичайно громіздкі, вони ставали легкою здобиччю радянських спецслужб. 22 січня 1944 року впала, викрита військами СМЕРШ 1-го Українського фронту, друкарня в с. Бережниця Рівненської

області³⁶. До кінця року на Рівненщині було викрито ще 5 друкарень (три — у травні, одну — в червні і ще одну — у вересні)³⁷. Серед друкарень, викритих у травні, — друкарня обласного проводу, відома під назвою «Свобода народам» (Корецький р-н)³⁸. Така ж доля спіткала і друкарські осередки Галичини. Лише у Станіславівській області до 15 листопада 1944 року було виявлено 3 підпільні друкарні, захоплено 7 радіостанцій, 12 друкарських машинок³⁹. Загалом у західних областях України за період від лютого до 31 грудня 1944 року радянські спецслужби вилучили 18 друкарень, 48 ящиків із друкарськими шрифтами, 87 друкарських машинок, 135 радіостанцій⁴⁰. У цей же час більшовикам вдалося знищити майже всі видавничі структури на східноукраїнських землях.

З огляду на це, у листопаді 1944 року під час Першої пленарної наради Проводу ОУН СД було ухвалено низку важливих постанов стосовно роботи друкарень, що дало змогу краще їх законспірувати, а також полегшило централізоване керування ними. Згідно з затвердженими інструкціями, друкарні були від'єднані від осередків пропаганди й функціонували автономно, тобто було створено окрему технічну ланку, яка діяла паралельно з пропагандивною. Як в ОУН, так і в УПА друкарні вирішено називати технічними звенами (ТХЗ). Кожне технічне звено мало свого керівника, який безпосередньо відповідав за друк, а також дбав, щоб «готова до висилки в терен література негайно була із друкарського гнізда силами самих техробітників доставлена у відповідне місце, забезпечена криївкою, яке не сміє знаходитись у тому селі, що в ньому приміщується гніздо»⁴¹. Число працівників зведено до мінімуму: техкерівник часто виконував роботу технічного працівника або коректора, якщо, звичайно, був компетентним у цій справі.

³⁶ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 930. — Арк. 31.

³⁷ Там само. — Спр. 923. — Арк. 18—19.

³⁸ Там само. — Спр. 1629. — Арк. 93.

³⁹ Там само. — Спр. 929. — Арк. 88—89.

⁴⁰ Справка о взятых трофеях при проведении чекистско-войсковых операций в западных областях Украины. За период с февраля по 31 декабря 1944 года // Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917—1953. — К., 1994. — Кн. 2. — С. 585.

⁴¹ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 144. — Арк. 7.

³⁴ Політичним референтам надрайонів. Інструкція від 18 квітня 1944 р. // Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. — Львів, 1997. — Кн. 2. — С. 137.

³⁵ Звіт. Климівка. — 1.05.1944 // ЦДАВОВ. — Ф. 3836. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 9.

Контроль над усіма ТХЗ, що діяли на території області, було доручено керівникові друкарських технічних звен, який при наявності в області 3—5 ТХЗ міг мати заступника. До його обов'язків насамперед входило дбати про організацію якомога більшої кількості ТХЗ на підпорядкованій території, а також про добір технічних працівників, які, «крім вміння виконувати свою роботу, мусять відзначатися, в першу чергу, вмінням задержати в строгій тайні місце і характер своєї підпільної праці»⁴². 13 числа кожного місяця керівник друкарських технічних звен повинен був звітувати про виконану роботу, а саме: про кількість ТХЗ в області (працюючих і не працюючих), обсяг видрукованої літератури загалом і кожним звеном зокрема, кому надіслано видруковану продукцію, в якій кількості і под.

У березні 1945 року в зв'язку із впровадженням нового територіального поділу (межі країв були звужені до меж областей, замість округ і повітів введено надрайони і райони) у пропагандивних інструкціях з'явилися нові схеми пропагандивних осередків, які мали складатися з відділів: видавництва, усної пропаганди та політвиховання, інформації та статистики, адміністрації. Створення видавничих відділів давало змогу пропагандистам приділяти більше уваги виготовленню саме пропагандивних матеріалів. Проте їх передбачалося запровадити лише на крайовому та окружному рівнях.

Чимало зусиль було спрямовано на те, щоб забезпечити безперебійну роботу друкарень цілорічно. Восени керівники ТХЗ і провідники мали подбати про те, щоб забезпечити їх усім необхідним на зиму: «Наказую поробити всі заходи, щоби якнайкраще підготувати свій осередок на зиму. Оскільки осередок, а зокрема приналежна йому друкарня не є забезпечені належними криївками, належить якнайстаранніше, при повному збереженні засад конспірації (ночами, при варті), такі приготувати. Треба пам'ятати про забезпечення осередку всякими технічними засобами пропаганди: папір, фарба (друкарська і циклостильова), шрифт, калька, матриці і др. матеріали, бо в зимі переусви будуть більше утруднені»⁴³. З метою конспірації повстанці,

Галаса Василь — 'Орлан' ('Зенон Савченко') — провідний публіцист, провідник Закарпатського краю (1945—1947 рр.), провідник ОУН(б) ПЗУЗ (1948—1953 рр.), член Проводу ОУН(б) (1950—1954 рр.)

які будували криївку для друкарні, зимували у ній же в якості охоронців.

За свідченням колишнього референта пропаганди Проводу Петра Дужого, на початку 1945 року діяло близько 30 друкарень, тобто майже кожний край і округа мали свою друкарню, що давало можливість забезпечувати літературою всі українські землі, а також зацікавленого діаспорного читача. Основною базою видавничої роботи залишалися західноукраїнські землі. Саме тут було організовано друкарню Проводу ОУН(б) під кодовою назвою «Прага» (с. Мокротин Жовківського р-ну Львівської обл.)⁴⁴; низку друкарень крайового проводу ЗУЗ («Самара», «Полтава», «Вінниця»), що також розташовувалися на Львівщині, утворюючи на межі Миколаївського і Жидачівського районів потужний видавничий центр із кодовою назвою «Зелений гай»⁴⁵; друкарню КП Юнацтва і видавничий осередок ГОСП, що діяли на базі штабу Воєнної округи (ВО) «Лисоня» (Підгаєщина)⁴⁶.

⁴⁴ Жовківщина. Історичний нарис. — Жовква—Львів—Балтимор, 1994. — С. 233—234.

⁴⁵ Архів Управління СБУ Львівської обл. — Спр. 1641. — П. 29767. — Арк. 250—255.

⁴⁶ Шанковський Л. УПА на Підгаєччині // Підгаєцька земля. — Торонто, 1980. — С. 356.

⁴² ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 144. — Арк. 7.

⁴³ Там само. — Спр. 62. — Арк. 17.

Свобода народам!
Свобода человеку!

Да мзги в мзсу, из рук
в руки.

До Української Свободо-
любної Особливої Іосу-
дації.

Українці Закарпаття I

«Вос 1941 вондот в могорад Закарпатскої землі
єще одно чарно цетої. Вместо омиценої свободи
єтот год принес только омину оккупантов — вьєсто
венгерских прикла московско-большевистские ргн-
татели, которые своей оккупационной "прикатлой" на
годову привели своих предешвенников. Захватом
Закарпаття криемля Москва заварила в основном
поробочие воех украинских земель, ивде-во: ярмо
на дво воеку украинскому народу). Сталин не мог
терпеть, чтобы лоти кусочек украинской земли оста-
вался на под его сапогов, чтобы лоти возмачатель-
ная честь украинского народа жила иной жизнью,
нежели жизнь советского человека. Свободной Закар-
паття, по мнению Сталина, представляла собой несо-
мненно угрозу для целостности московской империи,
угрозу ограда "неот"землею основной части СССР —
т.н. Украинской Советской Социалистической Респуб-
лики. Именно поэтому красной царь "великодушно" "во-
соединил" Закарпаття в остальные украинские зем-
ли, не орачая никакого выважия на действительную
волю народа».

Листівка «Українці Закарпаття!»
(1944 р.)

На Північно-Захід-
них Українських землях
(ПЗУЗ) видання літе-
ратури здійснювалось у
тісному зв'язку з Укра-
їнською Повстанською
Армією, яка мала свої
видавничі осередки, що
діяли при політвихов-
них структурах різних
рівнів⁴⁷. Тут працювали
друкарні Головного вій-
ськового штабу (ГВШ)
і ВО, які нічим не від-
різнялися від друкарень

ОУН, адже керували ними з єдиного центру. Отож, ПЗУЗ літе-
ратурою забезпечували: друкарня Крайового проводу ПЗУЗ, яка
незабаром отримала назву «Друкарня Української Повстанчої
Армії ім. Б. Хмельницького» (с. Великий Стидин, Костопіль-
щина); друкарня обласного проводу Рівненщини під кодовою
назвою «Свобода народам» (Корецький р-н); окружна друкар-
ня Ковельської округи (с. Свинарин Турійського р-ну), за чію
роботу відповідав відомий письменник Федір Одрач — 'Шо-
ломницький'; друкарня Сарненської округи «Случ» (м. Сарни,
пізніше — Дубровицький р-н), із якою тісно співпрацював ко-
мандир Іван Литвинчук — 'Дубовий', а також кілька менш по-
тужних друкарень.

⁴⁷ Содоль П. Українська повстанча армія, 1943-1949. Довідник другий. — Нью-Йорк, 1995. — С. 44—46.

Видання КП ОУН(б) ЗУЗ
«Бюлетень» (1942 р., ч. 4)

Розгалужена видав-
нича мережа вкривала
східноукраїнські зем-
лі: у серпні 1941 року
розпочала роботу дру-
карня Крайового про-
воду ПСУЗ (м. Вінни-
ця), якою опікувалися
Й. Позичанюк — 'Шу-
гай' і П. Сак — 'Мо-
гила'; свою друкарню
мав Провід Півд.СУЗ,
що діяла у м. Ниж-
ньодніпровську під ке-
рівництвом В. Кука; у
1943 році було засно-
вано обласну друкарню
в м. Новоукраїнці Кіровоградської області; на півдні України
діяла потужна друкарня Одеського обласного проводу (м. Оде-
са), за чію роботу відповідав крайовий провідник «Транснї-
стрії» Тиміш Семчишин — 'Річка'. Менші підпільні друкарні
недовго працювали у районному містечку Калинівці Вінниць-
кої області, Макарівському районі Київської області, у с. Ді-
ївка-2 біля Дніпропетровська, у с. Рудченково біля Сталіна,
де друком націоналістичної літератури займалися росіяни, що
потрапили під вплив ідей ОУН.

Землі Закарзоння обслуговувала передовсім підпільна дру-
карня, розташована у с. Військо біля Перемишля, нею керував
Обласний провідник ОУН Семен Левицький, пізніше — Василь
Галаса — 'Орлан' ('Зенон Савченко').

„Збудуйте Українську Державу,
або загинете у боротьбі за неї.“
(Богдан Козначенко)

ЮНАК

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОГО МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ
Ч. 15. 1943.

44

Журнал КП Юнацтва ЗУЗ «Юнак»
(1943 р., ч. 15)

Як бачимо, проблеми технічного характеру організація вирішила доволі швидко. Більше часу і зусиль довелося витратити, щоб наповнити видавничо-пропагандивну роботу новим ідейно-політичним змістом, який би відповідав підпільному становищу ОУН, відображав зміну її зовнішньо-політичних орієнтирів та внутрішньоорганіза-

ційні шукання, враховував інтереси населення східних регіонів. З цього приводу в матеріалах Другої конференції ОУН(б) (квітень 1942) зазначалося: «Приготувати пропагандивний матеріал, пристосований передусім до потреб Осередніх і Східних Українських Земель, а також до відповідних середовищ з розв'язкою актуальних питань, як робітниче питання, селянське питання, боротьба за Українську Державність, розуміння української національної революції й збройного зриву, значення всеукраїнської національної Організації та нашої політичної концепції, питання нової провідної верстви, виховання молоді і под.»⁴⁸.

Незабаром під грифом ОУН(б) з'явилися фахові розвідки, у яких пропонувалося шляхи розв'язання нових ідейних, по-

Газета КП ОУН ЗУЗ «Вісті
Української Інформаційної Служби»
(1944 р., ч. 4)

88. Українську Самостійну
Борьбу Державу!
Доля Народна!
Воля Людська!

Рік I. 25 червня 1944 р. Ч. 4.

УКРАЇНОБІЙНИЙ НАРОДНИЙ

Уже четвертий рік на землях України паніє страшна імперіалістична війна. Логічне лям, яка нещодавно розпочалася на сході, повернулася і котилася на захід, окрім незначачи своєї сили кровю і зтворачням.

Питання в Україні німецько-гітлерівської окупації. На їх місце виходять чакі в самі сталінсько-гітлерівські загартуння, во зміною окупачів в Україні нічого не змінилося. Далі області фронту налізники падали налі ося, руйнують міста, виводять в повітря фізичні і заводи, наслідно збігають на народ до своїх армій та заставляють чужий на свої хлябці інтерна, виводять на каторжні роботи, нещадно розстрілюють українське населення.

Гітлерівські загартуння, не зважаючи на те, що вони ще копають в перекорочних суворочках, продовжують спокійний кривавий терор. Вони кидають на українські ося нові вагати озвірлях злодочів, які палять і грабують, домагає на каторжні роботи та розстрілюють наших людей.

Не криво лише і від гітлерівської загартуння. Криваві області обривали на-перекорі свого номного позважу, не гірші від гітлерівських загартуння. Сталін кидає на ч.з.п. «Український фронт» між червоноармійськими масами частини озвірлях злодочів — нагороджуваних злодочів, ізраїлців, горжорців, радянників. Запінени зі злодочів до всіх українського, нові спокійні озвірлях, сталінські озвірлях вгоняються гонять вгонялих бібінів на фронт, розпочинають насамперед, грабують і збивають жінок і без солону про-двистують, що в «полютов» виводять на-завань червоного Криваля.

Український народ! Фронтальні вагони та все госпирний терор окупанти тин за-завань нам злихих ударів. Сталінсько-гітлерівські і німецько-гітлерівські імперіалісти розпочинають на те, що український народ тепер не лише себе захищати. Вони думають терором заставлять нас і чужому прихвильну боротьбу за наше життя, нашу честь і нашу волю.

Україна звелась «оросав» на свої волю, зміна відпочивати своїм людям. За честь і за людське життя на нашій рідній землі тисячі герої добували, на наших землях завойовані, на далеких воєнних кривавих провідники народу. Але український народ ніколи не схилився перед загартунням і поноздичаччям.

Український народ! в теперішній хвилину — в час пострілюючи воєнної лямівня загартуння імперіалістичної — окупанти не спокійно пшннати нас

літичних, економічних, морально-етичних проблем організації. У цьому контексті найважливішу роль відіграли науково-публіцистичні праці Д. Маївського «Лицем до народу» (1942), 'Л. Карпатського' «До питання аграрної проблеми в Україні» (1942), 'І. М. Коваленка' «Цілі і методи німецької імперіалістичної політики на окупованих теренах» (1943), Я. Старуха «Тисяча років життя й боротьби українського народу» (1943), 'О. Садового' «Куди прямують поляки» (1944), а також пропагандивно-популярні — «Білас і Данилишин» (1942), «Вільна Україна» (1942), «Свято зброї і свято перемоги» (1942), «Календарець українця-націоналіста» (1942), «Прапор українського націоналіста» (1943), «Посібник з українознавства» (1943), співаник «За Україну» (1943), «Збірник українських революційних пісень» (1944) тощо, які друкували на сторінках періодичних видань, а також окремими брошурами.

Великого значення надавалося друкувати листівки як найоптимальнішій формі пропагандивних матеріалів в умовах підпілля. Тисячними накладами роздруковували листівки ідейно-політичного спрямування «Комунікат Проводу ОУН» (1942), «Друзі націоналісти!» (1942), «Партизанщина і наше ставлення до неї» (1942), «Українці!» (1943), «Селяни!» (1943), «Бійці і командири Червоної Армії!» (1944), «Громадяни України!» (1944), «Звернення Проводу

45

⁴⁸ ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 р. (Збірка документів). — Мюнхен. 1955. — Арк. 73—74.

ОУН до українського народу» (1944), «Чи знаєш ти про цілі і завдання повстанчої армії?» (1944) і под.

У 1943 році з'явилися листівки різними мовами Радянського Союзу із закликом до всіх підрадянських народів долучатися до боротьби проти імперіалістів Москви і Берліна за створення власних національних держав («До всіх народів Східної Європи і Азії», «Вірмени і інші народи Кавказу!», «Грузини!», «Литовці, латиші, естонці», «Татари Поволжя!», «Узбеки, казахи, туркмени, таджики, башкири, татари, народи Уралу, Волги і Сибіру» та ін.). Їх друкували у друкарні «Свобода народам» на Рівненщині під час проведення Конференції поневолених народів Сходу Європи й Азії. Велика кількість листівок була виготовлена також в одеській друкарні, де членам організації допомагали представники різних національностей: вірмени, поляки, болгары, греки. Зокрема, «одеські вірмени дістали потрібні грузинські та вірменські шрифти»⁴⁹.

Альтернативою до легальних пронимецьких часописів стала широко розбудована підпільна пресова мережа. Першими підпільними часописами були інформаційно-пропагандивна газета «За самостійну Україну» за редакцією Йосипа Позичанюка, що з'явилась у серпні 1941 року як орган Київського обласного осередку, і журнал вишкільного характеру «Боевик», що почав виходити у жовтні 1941 року на ЗУЗ і був призначений лише для членства ОУН(б).

Визначившись з основними завданнями за нових обставин, ОУН узялася до створення центральних видань. Першим загальноорганізаційним часописом став політично-ідеологічний журнал «Бюлетень» (1942—1944) за редакцією Михайла Палдовича — 'Карпатського'. Видання широко розповсюджували низові осередки організації, про що свідчить наявність в архівах і виготовлених друкарським способом примірників, і віддрукованих на друкарській машинці з застосуванням копіїрки. У листопаді 1942 року, з появою журналу «Ідея і чин», воно втратило свої загальноорганізаційні функції, залишаючись органом Проводу ОУН ЗУЗ.

Свобода народам і людності
За вільні національні держави поневолених народів!
Поневолені народи єдналися в боротьбі проти імперіалістів!

Видає Провід Організації Українських Націоналістів
Самостійників Державників (ОУНСД)

Рік II. 1942. № 3.

За самостійну соборну
Українську Державу!

⁴⁹ Янчук О. Українське націоналістичне підпілля на Одещині // Нескорена нація. — Львів, 1998. — № 19—20.

Журнал «Ідея і чин», якому судилося стати офіційною трибуною ОУН СД, редагував референт пропаганди Проводу Дмитро Маївський — «Тарас». Журнал визначав ідеологічне спрямування і тематику всього видавничого сектору, тому з його появою можна говорити про початок якісно нового етапу в українській підпільній публіцистиці періоду Другої світової війни. Автуру видання склали провідні ідеологи ОУН СД: Д. Маївський, М. Прокоп, о. І. Гриньох, Я. Бусел, Р. Волошин, О. Дяків, М. Дужий, П. Дужий та ін. Упродовж 1942—1946 років вийшло дванадцять номерів журналу.

Позицію офіціозу наслідували крайові видання: на ЗУЗ — «Бюлетень», «Вісник Української Інформаційної Служби», «Юнак», «Самостійник», «Прапор молоді»; на ПЗУЗ — «Вільна Україна», «Наш фронт», «Самостійник»; на СУЗ — «За Самостійну Державу», «За Українську Державу», «Молода Україна», «Чорноморський вісник»; на Буковині — газета «Мечем» та ін. Окремі часописи мали чітке соціальне або організаційне призначення чи виразну тематичну спрямованість. Журнал «Провідництво» призначався для керівного складу ОУН і був створений «з метою причинитися до росту численної і сильної провідної верстви українського націоналістичного руху»⁵⁰. Видавці тижневика «Самостійник» (видання Володимирівської округи ОУН ПЗУЗ), окрім статей на ідейно-політичні теми та повідомлень з фронтів, друкували багато етнографічного матеріалу, намагаючись виховувати у читачів почуття патріотизму та бажання боротися за визволення Батьківщини. У вступній статті журналу до № 1 за 1943 рік, звертаючись до читача, вони писали: «Тут знайдеш свіжі новини, обговорення та вияснення наших завдань, недомагань і нашої сили, довідаєшся про наше славне минуле, про кращих людей праці та героїв боротьби за наше визволення. Ти знайдеш тут географічні дані про свій край, про його вартість і багатства, щоб Ти знав, хто Ти, чий син, ким і за що закутий. Хочемо, щоб ти полюбив свій край, свою Україну — полюбив її усією душею, всім серцем своїм і був готовий в кожний момент стати до боротьби за її визво-

Часопис політичного відділу УПА
«До зброї» (1943 р., ч. 2)

лення в рядах єдиної Твоєї Організації Українських Націоналістів»⁵¹.

У зв'язку з початком збройного етапу боротьби на ПЗУЗ з'явилася т. зв. військова преса. Військові часописи періоду німецької окупації представлені насамперед журналом Головної команди УПА «До зброї» (1943—1944), виданням політвідділу УПА «Інформації з фронту УПА» (1944), гумористичним часописом «Український Перець» (1943—1945), а також газетами «Наш фронт» (1943) та «Інформатор» (1942—1943). Газети висвітлювали завдання і цілі УПА, друкували накази і розпорядження військової команди, інформували про бойові дії перших повстанських загонів. У 1943—1944 роках за цю роботу відповідав Яків Бусел — «Галина», який не лише очолював політвиховний відділ КВШ УПА-«Північ», але й був редактором усіх підпільних видань на ПЗУЗ. Роль кореспондентської сітки виконувала Українська пресова служба (УПС), створена при УПА у вересні 1943 року. Структура і діяльність УПС були побудовані за аналогією до Пресової квартири УСС. Головні станиці УПС підпорядковувалися станиці при відділах УПА, що склалися з 3 або 5 осіб під орудою політвиховника відділу. Члени УПС

⁵⁰ Провідництво // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 97. — Арк. 2.

⁵¹ Самостійник. — 1943. — № 1. — 27 черв. // ЦДАВО України. — Ф. 383. — Оп. 1. — Спр. 165. — Арк. 1.

проводили роботу за чотирма основними напрямками: пропагандивним, мемуаристичним, мистецьким, архівним. Друк літератури не входив в обов'язки членів УПС, хоча «Інструкція в справі Української Пресової Служби при УПА» зазначає, що «по можливості і в міру потреби може станиця УПС видавати власну таборову газету, листівки і фахові випуски»⁵².

З метою протиставитися німецькій і радянській пропаганді керівництво ОУН(б) подбало також про організацію мережі часописів інформативного плану. У 1942—1943 роках при ГОСП видавався «Вісник Української Інформаційної Служби», а на нижчих рівнях — «Інформатор» (1942—1943) і «Радіоінформатор» (1943—1944). Інформаційні структури УПС при УПА видавали «Новинки з фронтів» або «Новини» (жовтень—грудень 1943; січень 1944), «Вісті з фронту УПА» (1943), «Новинки» (серпень—жовтень 1943), «Тижневий огляд воєнних і політичних подій» (жовтень 1943), «Наш фронт» (серпень 1943) тощо. Ці видання мали величезний попит і серед членів організації, і серед цивільного населення, позбавленого об'єктивних джерел інформації. Зацікавлення насамперед викликали публікації про події в Україні і світі, замовчувані режимною пресою, про боротьбу УПА.

Надзвичайно популярною в цей період стала гумористична преса, якій Провід надавав усе більшого значення: «Корисним способом політичної пропаганди є гумористична преса, бо батіг сатири має великий вплив (гумористичною пропагандою висміюємо противника, висміюємо слабкі місця своїх і одночасно чужих)»⁵³. У лютому 1943 року починає виходити гумористично-сатирична газета «На злобу дня», на сторінках якої розміщували анекдоти, коломийки, вірші та пісні пародійного змісту, вістря сатири автори спрямовували як проти фашистських окупантів, так і проти своїх політичних противників із табору ОУН(м).

Серед періодичних видань переважали місячники, а також піврічники. Щоденними були тільки невеличкі за обсягом інформаційні бюлетені. Втім, майже всі часописи виходили нерегулярно. Непоодинокими були випадки, коли видання, задумане як тижневик, через певні труднощі з'являлося тільки раз у місяць,

чи навіть у рік. Повідомлення на сторінках підпільної преси про вимушену перерву в роботі того чи того друкованого органу було звичайним явищем. Наприклад, редакція газети «Стрілецькі вісті» у № 25 від 4 вересня 1944 року опублікувала інформацію про вимушену двомісячну перерву у виданні газети, пов'язану зі складними воєнними обставинами під час переміщення лінії фронту⁵⁴. Навіть офіціоз Проводу ОУН(б) журнал «Ідея і чин» виходив нерегулярно. Через втрату організаційних зв'язків після наскоку більшовиків на друкарню Проводу ОУН СД і знищення частини матеріалів до № 10 вийшла плуганина з нумерацією останніх чисел журналу (існують № 10 і № 10—11 за 1946, два різних № 11 за 1947).

Однак, незважаючи на численні труднощі ідейно-політичного й технічного характеру, кількість часописів швидко зростала. Впродовж 1942 року ОУН(б) уже кольпортувала близько 15 газет і журналів, у 1943 — більше 30, а протягом 1944 — понад 40.

Не менше уваги друковій підпільній літературі приділяли в середовищі ОУН(м). Доповідаючи на «травневій» конференції (Почаїв, 24—25 травня 1942) про стан забезпечення націоналістичною літературою східноукраїнських земель, референт пропаганди ПУНу Олег Штуль — «Шуляк» наголосив: «[...] українська книжка стає незаступимою зброєю в нашій боротьбі. Цю книжку ми мусимо для населення України здобути: видрукувати на місці, привезти з інших українських теренів, привезти зі Західної Європи, так чи сяк, але вона мусить бути»⁵⁵.

На початку 1942 року члени цього відламу також приступили до налагодження підпільної пропагандивно-видавничої мережі. Згідно з «Інструкцією на час подій» (розділ «Пропаганда») Головному референту підпорядковувалося Крайове пропагандивне керівництво, при якому мав існувати інститут націології, де «працюють науковці, які розробляють всю суму проблем націоналістичної ідеології»⁵⁶. На рівні області мали існувати пропагандивні інспекторати — «референт пропаганди, два субреференти і ланка найдосвідченіших, найталановитіших інтелектуально і найбільш сильних пропагандистів і теоретиків пропагандивної робо-

⁵⁴ Там само. — Спр. 95. — Арк. 31 зв.

⁵⁵ Гайвас Я. Переламовий рік // ОУН. 1929-1954. — Париж, 1955. — С. 287.

⁵⁶ Інструкція на час подій. Пропаганда. — 1942 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 75. — Арк. 9—10.

⁵² Інструкція в справі Української Пресової Служби. — 1943 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 98. — Арк. 5.

⁵³ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 33. — Арк. 116.

Сціборський Микола — «Органський» —
провідний ідеолог ОУН(м), член ПУНу

ти»⁵⁷. Члени інспекторату мали право виготовляти пропагандивну літературу і друкувати її, тоді коли на нижчих ланках її лише розмножували та розповсюджували. Субреференти займалися справою технічного облаштування друкарень.

Проте добре продумана пропагандивно-видавнича структура ОУН(м) у більшості випадків так і залишилася на папері, оскільки лідери ПУНу не наважилися розгорнути боротьбу на всю широчінь. Підпільний видавничий сектор цього відламу організації представлений лише кількома друкарнями, які справляють враження розрізнених осередків. Їхні працівники не мали у своєму розпорядженні потужної друкарської техніки, а послуговувалися переважно циклостилями, склографами, друкарськими машинками. Невелика циклостильова друкарня була облаштована навесні 1942 року в Києві, проте вже у жовтні її викрило гестапо. Ще одна підпільна друкарня ОУН(м) під контролем Ярослава Самотовки так само недовго працювала у м. Дніпропетровську. Друкарську техніку (циклостиль) мали у своєму розпорядженні учасники перших повстанських відділів ОУН(м) на Волині, які впродовж 1942 року редагували військово-інформативне видання «Бойові [Боеві] вісті».

Таким чином, упродовж німецької окупації ОУН(м) видавала в підпіллі лише 7 часописів: «Вісник» (орган ПУНу, 1941), «Сурма» (київський варіант) (1941—1944), «Вісті з краю» (1941), «Бюлетень» (1943), «Інформативний листок» (1943), «Вістки»

(видання Рогатинської округи, 1944), «Бойові [Боеві] вісті», а також передруковувала закордонні організаційні видання «Розбудова Нації» (1941—1942), «Сурма» (1941—1944) і «Український націоналіст» (1941—1943).

Численнішими були листівки: «Народження нового Українця!» (1942), «Українці!» (1943), «Мужі і жінки України!» (1943), «Український селянин!» (1943), «Українська молодь!» (1943), «У великий день 1 Листопаду» (1943), «Застановімося доки не пізно» (1943), «До націоналістів під проводом Бандери» (1943), «Осторога» (1943), «Українці!» (1944), «До українців Холмщини» (1944), «Нація борців — нація перемоги» (1944) та ін. Певну кількість літератури члени ОУН(м) привозили з-за кордону (календарі-альманахи «Сурма» і «Наступ», брошури 'Д. Кардаша' «Євген Коновалець», Ткачука «Український націоналізм», М. Сціборського «Націократія», 'Наддніпрянця' «Шлях нації» тощо), але це не впливало суттєво на стан речей.

Лідерство ОУН(б) у видавничій і державотворчій роботі загалом було досить дошкульним для членів ОУН(м). Вони, фактично, рухалися по слідах своїх опонентів, що ставило їх у двозначне становище і ускладнювало роботу. Передбачаючи ситуацію на українських землях, Андрій Мельник видав особисті вказівки керівникам похідних груп, у яких заборонив вступати в полеміку з опозицією «дорогою летючок чи взагалі друкованого слова»⁵⁸, проте, заставши землі, «опановані диверсією», члени ОУН(м) розгорнули широку антибандерівську пропаганду, звинувачуючи керівників ОУН(б) у безвідповідальності, авантюризмі, кар'єризмі, братовбивстві і навіть агентурній праці на користь Москви. Полеміка затягнулась і справляла негативне враження на українське громадянство, викликаючи недовіру до обох відламів організації. Особливо негативні наслідки вона мала на східноукраїнських землях, де її можна прирівняти до політичного самогубства, однак ні керівництво ОУН(б), ні члени ПУНу не зуміли знайти шляхів до порозуміння.

Виготовлення націоналістичних друків, що сіяли «ненавистницькі та ворожі щодо німців тенденції»⁵⁹, було надзвичайно

⁵⁸ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 5.

⁵⁹ Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Торонто, 1983. — Т. 6. — 256 с.

⁵⁷ Інструкція на час подій. Пропаганда. — 1942 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 75. — Арк. 8.

дошкульним для німецької окупаційної влади, яка намагалася нейтралізувати вплив друкованої пропаганди ОУН на українське населення всіма можливими засобами. Проте арешти і розстріли кольпортерів, а також причетних до друку літератури осіб не дали жодних результатів. Будучи неспроможними впливати на хід пропагандивної кампанії ОУН(б), німці поставили собі за мету дискредитувати лідерів організації, звинувативши їх у співпраці з більшовиками. У німецькій провокативній листівці «Слухай, український народ!» зазначалося, що Москва дає накази ОУН і що в руках СД є документи, які засвідчують співпрацю лідерів ОУН із кремлівськими верховодами⁶⁰. Проте мотиви цієї акції виявилися настільки прозорими, що більше нашкодили її організаторам, — ОУН(б) натомість здобула собі авторитет сили, з якою не здатні впоратися німецькі служби безпеки.

Тож, радянсько-німецька війна виявилася значно складнішим випробуванням для ОУН, ніж очікували її керівники. Помилковий вибір союзників, незнання політичних запитів і психології східноукраїнських мас, внутрішньоорганізаційні непорозуміння значно зменшували здобутки організації. Не зумівши подолати навіть організаційних проблем, ОУН(м) з приходом радянських військ згорнула свою діяльність на українських землях, у тому числі й видавничу. Натомість ОУН(б) не лише встановила у своїх лавах зразкову дисципліну, але й виявила величезний інтелектуальний потенціал, що допомогло їй втриматися на поверхні українського політичного життя та підняти маси до боротьби. Упродовж 1941—1944 років члени ОУН(б) створили розгалужений видавничо-пропагандистський сектор, який дав змогу надалі розгорнути роботу на повну потужність.

2.3. Функціонування видавничих структур повоєнного періоду

Усвідомлюючи, що протистояти радянському режимові у воєнній площині нереально, та констатуючи поширення нової окупаційної влади на всі сфери життя українського суспіль-

ства, керівники ОУН(б) змушені були приділяти максимум уваги пропагандивній роботі. Вже у 1945 році пропагандивним акціям надавалося перевагу перед бойовими: «Сьогодні перед нашою політичною організацією в першу чергу стоять великі завдання по пропагандивній роботі, оскільки інші форми боротьби не мають можливостей свого всебічного вияву [...] Це наше сьогоднішнє бойове завдання, й ми його мусимо провести так, як дотепер проводили всі інші завдання, бо в протилежному випадкові можуть загубитися і пропасти такою дорогою ціною куплені наші дотеперішні здобутки»⁶¹, — наголошувала інструкція ГОСП.

У 1947 році, після остаточного розформування відділів УПА, пропагандивна робота стала основним змістом діяльності організації: «На теперішньому етапі доцільність вимагає найбільшого посилення суспільно-політичної і пропагандивної роботи»⁶². Перенесення протистояння з радянським режимом в ідейно-політичну площину змушувало ідеологів та публіцистів ОУН(б) виконувати багато нагальних ідеологічних, політичних, пропагандивних та виховних завдань, а це робило роль друкованого слова ще вагомішою.

Референтуру пропаганди Проводу у 1944 — першій половині 1945 років очолював Петро Дужий — ‘Аркадій’, під його керівництвом відбулися корисні структурні зміни у видавничо-пропагандистському секторі. Однак найбільший внесок на рівні ідейно-політичного змісту видавничої роботи та її організаційного оформлення зробив Петро Федун — ‘П. Полтава’, який обіймав пост референта пропаганди Проводу впродовж 1946—1952 років. До складу ГОСП входили Яків Бусел, Ярослав Старух, Осип Дяків, Богдана Світлик, Галина Голояд та ін.

Видання літератури у підрадянський період здійснювалося за схемою, напрацьованою протягом 1941—1944 років, але кількість розпоряджень, наказів та інструкцій, які стосуються видавничого процесу, у цей період значно збільшилася, що свідчить про посилену увагу до нього з боку керівних структур.

⁶¹ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 21.

⁶² ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр. — С. 159.

⁶⁰ Мірчук І. Українська Повстанська Армія (1942-1952). — Мюнхен, 1953. — С. 60.

Значну кількість інструкцій було спрямовано на збереження та розбудову технічної ланки. Протягом 1945—1947 років органам МВС вдалося ліквідувати майже всі потужні друкарні крайового й окружного рівнів, після чого друк літератури здійснювався передовсім на рівні надрайонів і районів у невеликих друкарнях. Основними технічними засобами стали циклостили та друкарські машинки. Машинки мали бути на озброєнні у кожного районного пропагандиста, оскільки «при добре організованій роботі одна машина до писання може забезпечити (в мінімальній кількості) потреби району в листівках, закликах тощо»⁶³. На рівні надрайонів інструкції рекомендували використовувати друкарські машини типу «гутенбергівка», які вважались найпридатнішими для роботи в умовах підпілля⁶⁴. З метою пришвидшити процес видання листівок, «П. Полтава» у «Вказівках щодо пропагандивної роботи на 1949 рік» наказував передавати використані друкарським осередком кліше по зв'язках у сусідні райони, а якщо є така можливість, різьбити відразу кілька кліше⁶⁵. Коли ж не було техніки, використовували паперограф або переписували літературу від руки.

56

Усе необхідне для роботи друкарень підпільники здобували, нападаючи на державні друкарні, видавництва, а також крамниці і склади паперу. Наприклад, 1 травня 1947 року в м. Ківерці Волинської області боївка УПА у складі семи осіб напала на редакцію місцевої газети, звідки винесла 70 кг паперу⁶⁶. У грудні 1948 року на Львівщині повстанці здійснили напад на друкарню куликівської районної газети «За нове життя», звідки забрали шрифт⁶⁷. Інколи підпільники вдавалися до хитрощів, підробляючи посвідки радянських установ, без яких неможливо було купити хоч скількись більшу партію канцелярських товарів, або надсилали техніку з інших регіонів. Так, дві друкарські машинки були надіслані з Кубані, нібито з заводу поліграфічних машин «Молот» м. Єйська, на фіктивну адресу видавництва «Радянська Буковина» у м. Чернівцях, де потрапили до рук підпільників⁶⁸. З Кубані також привозили специфічні літери українського алфавіту (і, ї, є) для заміни у друкарських машинках з російським шрифтом⁶⁹.

Щоб забезпечити підпільні друкарні шрифтами, папером і поліграфічними фарбами, їх нерідко викрадали у видавництвах пов'язані з ОУН працівники цих-таки установ⁷⁰.

Найпродуктивніше у цей період працювали видавничий осередок Львівського крайового проводу (КП), що діяв в Ілівських лісах під керівництвом Зеновія Тершаківця — «Федора»; друкарня Карпатського КП, яку організував Михайло Дяченко в с. Височанка Калуського району; видавничий осередок КП «Поділля» у Черняхівському лісі (Зборівщина); друкарня Західного КП ПЗУЗ ім. Кліма Савура, розташована в Луцькому районі Волинської області; друкарня КП Закерзоння, що була організована у Томашівщині з наказу провідника Ярослава Старуха.

Значно зросла кількість друкарень окружного, а також районного і надрайонного рівнів. Друкарня окружного осередку пропаганди Станіславщини розташовувалась у Чорному Лісі біля с. Лужки Болахівського району. Восени 1948 року в Пустомитівських лісах почала працювати друкарня Північнорівненської округи, яка забезпечувала літературою Житомирщину і Київщину, звідки по неї регулярно прибували кур'єри. Навесні 1945 року неподалік від сіл Гораєць і Нове Село було засновано друкарню окружного проводу Любачівщини. Територію Буковини забезпечувала літературою окружна друкарня, розміщена у Чернівцях на вул. Краснодарській. Надрайонна друкарня Жовківського проводу, відома як Друкарня ім. Арпада-Золотаря, протягом 1947—1951 років, часто змінюючи місце перебування, працювала на Жовківщині, Магерівщині, Мостейщині. Друкарня Яворівського надрайону, або, як її частіше називали, техзвено «Чорного» (за псевдом технічного керівника) працювала в лісовому бункері на відстані 1,5 км від м. Яворова протягом

57

⁶³ ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 236.

⁶⁴ Там само. — Арк. 271

⁶⁵ Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1949 рік // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 3-76. — Т. 10. — Арк. 301.

⁶⁶ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4968. — Арк. 13 зв.

⁶⁷ Архів Управління МВС Львівської обл. — Ф. 38. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 1—2.

⁶⁸ Василевський П. Бофони. Бефони. Рефони...Це – теж засоби боротьби // Воля і Батьківщина. – Львів, 1998. – № 1. – С. 125.

⁶⁹ Василевський П. Спогади // Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ.

⁷⁰ Іщук О., Ніколаєва Н. Ліквідація органами державної безпеки УРСР підпільних типографій Організації Українських Націоналістів у 1944-1954 рр. — К., 2007. — С. 8, 14, 21.

1947—1949 років. Два технічні звена з циклостиліями існували у Холмській окрузі, в надрайонах «Лиман» і «Левада». Районні видавничі осередки діяли у с. Ганьковичі (тепер Мостиського р-ну Львівської обл.), а також на Рівненщині у с. Цурків Золбунівського району, на Оржівських хуторах Рівненського району.

Найдовше літературу друкували у с. Сухівці Клеванського району Рівненської області (до 4 березня 1952) та в окружній друкарні на Ковельщині (до 1953).

Вказати конкретні статистичні дані стосовно кількості друкарень у цей період доволі складно. Інформацію, яку містять звіти радянських спецслужб, партійних та адміністративних органів влади, не можна вважати достовірною, адже намагаючись гідно відрепортувати вищому начальству, радянські чиновники часто перебільшували свої досягнення в боротьбі з українським визвольним рухом. Наприклад, в одному з донесень за 1949 рік вказується, що органами МДБ виявлено і вилучено впродовж року 100 друкарень з друкарською технікою⁷¹. Проте ця цифра є завищеною, адже, навіть якби по одній друкарні було викрито в кожному надрайоні, то їхня кількість склала б лише 60. Достовірнішою видається інформація, наведена у підсумковій довідці про боротьбу органів держбезпеки УРСР з підпіллям ОУН-УПА за 1944—1954 роки. Тут згадано про вилучення 88 друкарських верстатів, такої самої кількості копіювальних ротаторів і 1014 друкарських машинок⁷². На жаль, на основі цих відомостей також годі робити точні підрахунки, оскільки деякі друкарні могли бути оснащені кількома одиницями техніки кожна, а деякі машини могли перебувати в неробочому стані або в резерві. До того ж, кількість друкарень постійно змінювалася — залежно від того, як швидко підпільникам вдавалося відновити викриті та знищені ворогом видавничі осередки, тому можемо вести мову лише про приблизні дані.

Насамперед, маємо чітко визначити, який об'єкт слід вважати підпільною друкарнею, адже, як відомо, за часів радянської окупації націоналістичну літературу передруковували майже в

Листівка-карикатура «Що дала більшовицька влада Україні» з надрукованим на звороті зверненням до українського народу (1948 р.)

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

ТРИДЦЯТЬ ЛІТ БІЛЬШОВИЦЬКОГО, ПАНУВАННЯ В УКРАЇНІ ПОЗНАЧЕНЕ КРІВ'Ю, РУІНАМИ, РОЗСТРІЛАМИ, ГОЛОДОМ І НИЩЕННЯМ ВСЬОГО, ЩО МАЄ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР.

ТРИДЦЯТЬ ЛІТ СТАЛІН ЗІ СВОЄЮ КЛІКОЮ РОЗГУЛЮЄ ПО УКРАЇНІ. НА СОВІСТІ ЦИХ «СТАРШИХ БРАТІВ» — ОБЕР БАНДИТІВ УКРАЇНИ — МІЛЬЙОНИ ЖЕРТВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ! НА ЇХ СОВІСТІ УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ, РОБІТНИКИ, ІНТЕЛІГЕНТИ; НА ЇХ СОВІСТІ СОТНІ ТИСЯЧ УКРАЇНСЬКИХ РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ — ПАТРИОТІВ, РОЗСТРІЛИ І ЗАСЛАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ, ПИСЬМЕННИКІВ, УЧИТЕЛІВ, НАУКОВЦІВ; НА ЇХ СОВІСТІ НАСИЛЬНА КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ В 1928—33 РР., ЗНИЩЕННЯ ТИСЯЧ СІЛЬСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА ВЕЛИКИЙ ГОЛОД У 1932—33 І 1946—47 РР. ТОМУ ВСІ НА БОРОТЬБІ З РОСІЙСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИМИ ЗАГАРБНИКАМИ! ТІЛЬКИ ЗНИЩЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ЛАДУ ПРІНЕСЕ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНІ!

ГЕТЬ РОСІЙСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКЕ ПОКЕВОЛЕННЯ УКРАЇНИ!
ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА
БОБОРНА ДЕРЖАВА!

УКРАЇНСЬКІ ПОВОТАНЦІ
ВІСНИЦЯ — 1948 Р.

⁷¹ ДА СБУ. — Ф. 1. — Спр. 372. — Т. 74. — Арк. 159—160.

⁷² Іщук О., Ніколаєва Н. Ліквідація органами державної безпеки УРСР підпільних типографій Організації Українських Націоналістів. — С. 4.

ПЕРЕЧИТАЙ І ДРУГОМУ ПІДКИНИ!

За Українську Самостійну Соборну Державу!
Воля народам і людині!

Брошура «Відповідь Людмилі Шевченко (від українських революціонерів)» (1950 р.)

ВІДПОВІДЬ ЛЮДМИЛІ ШЕВЧЕНКО (ВІД УКРАЇНСЬКИХ РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ)

1950

60

кожному бункері, де зимували повстанці. Але наявність у криївці друкарської машинки не дає підстав вважати цей осередок друкарнею, адже тут могли виготовляти лише накази та звітну документацію. Тому при підрахунках будемо брати до уваги лише спеціалізовані видавничі осередки, що мали чітку організаційно-структур-

ну приналежність. Однак навіть при такому підході похибка буде достатньо великою. Плутанина виникає через часту вимушену зміну місця перебування окремих ТХЗ, до якої вдавалися, щоб запобігти розконспірації; через вимушене об'єднання двох видавничих осередків в один; а також через використання одночасно кількох назв для однієї друкарні. Наприклад, друкарня Чортківського окружного проводу була іменована на честь Я. Старуха — 'Стяга', а водночас діяла як друкарня ім. М. Міхновського. У техзвені на Любачівщині матеріали військового характеру видавали під грифом «3 друкарні УПА ім. Петра Волоша-Василенка», а всі інші — під грифом «3 друкарні ОУН ім. Д. Сурмача» тощо.

З огляду на сказане, можемо стверджувати, що впродовж 1945—1947 років, коли діяльність ОУН охоплювала всі етнічні українські землі із Закерзонням включно, одночасно діяло до

50 друкарень. Пізніше їх кількість постійно зменшувалась, але паралельно збільшувалося число пунктів переддруку літератури, що дало змогу втримувати високі наклади. Гадаємо, загалом за весь період радянської окупації число спеціалізованих друкарень ОУН(б) не перевищувало 70.

Низка розпоряджень та інструкцій регламентували зв'язки між технічною ланкою та керівними структурами, визначали зміст, кількість та порядок друку тих чи інших матеріалів. Зразки пропагандивної літератури від ГОСП чи членів Проводу надсилали до крайових друкарень, де виготовляли основну масу літератури, на нижчих рівнях її роздруковували відповідно до потреб осередку. Ніякої іншої літератури, окрім надісланої «згори», низові осередки пропаганди видавати не мали права (виняток становили тільки листівки місцевого значення): «Видавання політичної літератури належить до компетенції Проводу ОУН і Крайових Проводів ОУН. Отже, забороняється всім іншим осередкам видавати будь-яку іншу літературу. Ця заборона не охоплює видавання листівок, що своїм змістом обіймають вузько-теренові проблеми, як наприклад, доручення польському імперіялістичному елементові опустити українські землі, заклик до добровольців різних національностей, що служать при німецькій армії і знаходяться на українській землі, не робити репресій супроти українського народу, виконуючи приказів імперіялістів і т. п.»⁷³. «Свої» тексти листівок і брошур мали право давати в друк лише окремі пропагандисти, переважно з числа видатних публіцистів. Редагувати матеріали, надіслані для друку, також суворо заборонялось (перш ніж потрапити на сторінки видань, проблему детально обговорювали члени Проводу, після чого текст не підлягав жодним змінам).

Спеціальними інструкціями встановлювали черговість друку матеріалів. Спочатку ТХЗ мали переддруковувати листівки і заклики, потім — випуски офіційних органів УГВР та Головного осередку пропаганди й інформації при Проводі ОУН, періодику крайового рівня та брошури ідейно-політичного плану. Окремі матеріали слід було видавати поза чергою, з огляду на їхню актуальність у конкретний момент⁷⁴.

⁷³ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 13.

⁷⁴ Інструкція 1/48. — 1948 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 282—283.

61

Багато уваги керівники пропаганди приділяли контролю за ідеологічною стороною видавничої роботи. Основним напрямом видавничо-пропагандистської діяльності у підрадянський період ГОСП оголосив антирадянську пропаганду: «Вся наша пропаганда мусить бути спрямована проти Сталіна, проти сталінського режиму, проти купки кремлівських заправил»⁷⁵, — наказували численні інструкції. З огляду на це, в підпіллі було виготовлено велику кількість матеріалів антирадянського змісту, що були призначені як для інтелектуально-наукових кіл, так і для селянства, робітників, бійців Червоної армії. Вони виходили у вигляді статей, брошур, листівок, плакатів, малюнків, карикатур, гасел тощо. Найчисленнішими були листівки: «Брати червоноармійці» (1945), «Українці! Брати зі східних областей!» (1946), «Селяни-колгоспники!» (1946), «Україна проти сталінських виборів!» (1947), «До українського народу під московсько-більшовицькою окупацією» (1949) тощо. Грунтовніше антирадянську тематику було опрацьовано у статтях ідейно-політичного характеру та брошурах: «Большевицька демократизація Європи» (1945) 'П. Думи'; «Советський патріотизм» (1945) 'Київського'; «Ідейно-політичне обличчя ВКП (б) і ВЛКСМ» (1945) 'Івана Колоса'; «Четверта сталінська п'ятирічка» (1946) 'Осипа Горнового'; «Про що говорить нам бюджет СРСР» (1946), «На большевицькому ідеологічному фронті» (1947), «Большевики та національне питання» (1947) 'Василя Лиманича'; «Вибори в СРСР» (1947) 'Стояра'; «Советська наука сьогодні» (1947) 'А. Ільницького'; «Світ проти большевизму» (1947) 'В. Радича' та ін.

Поява такої кількості праць дала змогу керівникові ГОПС 1948 року зробити висновок про доволі повне опрацювання антибільшовицької тематики: «Уже майже немає такого питання ні в більшовицькій теорії, ні в більшовицькій практиці, яке не було б нами з'ясоване, висвітлене і викрите»⁷⁶, — стверджував Петро Полтава. Однак члени Проводу радили не занедбувати тематики, оскільки «робота над дальнішим розшифровуванням

Брошура М. Дяченка — 'М. Боєслава' «Чому почуття меншвартості» (1950 р.)

большевизму не повинна припинятися»⁷⁷. До нерозв'язаних проблем зачисляли питання держави в теорії марксизму і ленінізму, експлуататорську сутність т. зв. додаткового продукту, що її большевики протиставляли капіталістичній категорії доданої вартості, неспроможність працюючих мас впливати на політику більшовицької кліки тощо.

Поряд із науково-теоретичними працями ГОСП наказував опрацьовувати антибільшовицьку тематику у доступнішій для широкого загалу формі, оскільки «праці антирадянського характеру є великих розмірів і занадто академічні, важкі для масового розуміння. Їм бракує пропагандивного моменту»⁷⁸. Пропонувалося видати низку невеличких брошур у 3—6 сторінок науково-популярного змісту. Ними стали: «Самостійність чи блеф?» (1949) 'Л-іва'; «Чому почуття меншвартості?» (1950) 'Марка Боєслава'; «Чи большевики ведуть до комунізму?» (1950) 'У. Кужіль', «Большевицька розв'язка національного питання» (1950) 'М. В-ак'; «Квітуча республіка чи колонія большевицької Москви?» (1950) 'Корнія Остапчука'; «Шкідливий витвір» (1951) 'Максима' тощо.

⁷⁵ Наша пропаганда серед червоноармійців. — 1944 // ЦДАВО України. — Ф. 3836. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 5.

⁷⁶ ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 261.

⁷⁷ Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1948 рік // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 265—266.

⁷⁸ Там само. — Арк. 265.

Ця робота повинна була відбуватися паралельно з роз'ясненням завдань і цілей організації, адже найкращим аргументом проти політики Москви, на думку керівників ОУН(б), мала стати власна досконало опрацьована програма: «Розробці теоретичних засад національно-визвольної революції, стратегії і тактиці боротьби проти більшовизму та імперіалізму приділити в пропагандивній роботі особливу увагу, пам'ятаючи, що без революційної теорії революційна практика сліпа»⁷⁹.

Упродовж радянської окупації було видано низку нових праць ідеологічного характеру, до яких насамперед належать: «Декларація Проводу Організації українських націоналістів після закінчення Другої світової війни в Європі» (1945) Д. Маївського; «Перспективи нашої боротьби» (1946) Я. Старуха; «Наша відповідь» (1946) 'Р. Моха'; «За що і як боремося» (1946), «Ідейно-політичні основи нашої тактики» (1948) 'З. Савченка'; «Як розуміти концепцію власних сил у нашій національній боротьбі» (1948) 'О. Горнового'; «Передпосилки поширення нашого руху в умовах большевицького ССРСР» (1947), «Безпосередньо за що ми ведемо бій» (1949), «Хто такі бандерівці та за що вони борються» (1948), «Чому ССРСР повинен бути перебудований на принципі незалежних національних держав усіх підсоветських народів» (1950), «Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці» (1950) П. Федун та ін.

Публіцистів та керівників підпілля різних рівнів закликали активно долучатися до опрацювання названих проблем, оскільки потреби організації у пропагандивній літературі настільки широкі, що вони можуть бути розв'язані лише тоді, коли «якнайбільше наших провідних революціонерів візьметься за перо»⁸⁰.

У пропагандистських інструкціях знаходимо тлумачення багатьох ідейно-політичних аспектів програми, концептуальні засади висвітлення подій та ідеологічних явищ, зауваги з приводу невідповідного використання окремих політичних термінів. Зокрема, в інструкції від 28 січня 1946 року 'Петро Полтава' наказував публіцистам звернути увагу на реакційну сутність Організації

Об'єднаних Націй, яка представляє інтереси імперських держав, не рекламувати Нюрнберзький процес як «тріумф міжнародної справедливості» (бо хто і кого судить?), бути обережними в оцінці антибільшовицьких рухів у країнах, окупованих СРСР, приміром, не називати польську АК силою політично подібною до УПА («в нас є спільний ворог і більше, властиво, нічого»)⁸¹. Одночасно керівник ГОСП застерігав від необачних та провокативних висловлювань на адресу російського й інших народів, а також радив не перебільшувати власних досягнень, а саме: не писати про Фронт поневолених народів як про доконаний факт, оскільки на даному етапі — «це щойно ідея, в напрямі реалізації якої зроблено лише перші кроки»⁸².

В Інструкції ГОСП «Про деякі політично-пропагандивні помилки» від 28.01.1946 року П. Федун наголошував на необхідності розмежовувати поняття «більшовизм» і «комунізм» (бо більшовики — це не комуністи), вказував, що недоречно ототожнювати поняття «сталінський імперіалізм» та «імперіалізм російського народу», оскільки російський народ не може відповідати за політику правлячої кліки («треба атакувати в пропаганді не цілий народ, а саму кліку»)⁸³. Невідповідними, на думку 'Петра Полтави', були також вислови «червоні окупанти», адже «боротьба під червоним прапором ведеться у всьому світі і це справедлива боротьба»⁸⁴, та «дика Азія», «східні варвари», оскільки в основу критики більшовицького режиму мають лягти світоглядно-політичні критерії, а не географічні чи расові фактори.⁸⁵

Петро Федун ставив також високі вимоги до граматичного оформлення підпільних видань, оскільки наявність помилок знижувала їхню наукову вартість. Зокрема, він різко розкритикував видавців листівки «Слово до вчителів» і брошури «Переяславська легенда» за велику кількість технічних і граматичних помилок, пропусків та перекручень у тексті, що зробили ці видання безвартісними⁸⁶. Щоб запобігти появі безграмотних

⁸¹ Про деякі політично-пропагандивні помилки. Інструкція ГОСП. — 28.01.1946 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 70.

⁸² Там само. — Арк. 71.

⁸³ Там само. — Арк. 68.

⁸⁴ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 143. — Арк. 14—15 зв.

⁸⁵ Про деякі політично-пропагандивні помилки. Інструкція ГОСП. — Арк. 69.

⁸⁶ Інструкція 1/48. — 1948 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 282—283.

⁷⁹ Резолюції Першої конференції Закордонних Частин ОУН // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр. — С. 212.

⁸⁰ Там само. — Арк. 265.

«Словничок чужомовних слів», виданий у підпіллі (імовірно 1949 р.)

матеріалів, він наказав «визначити в кожному техзвені людину, яка б відповідала за безпомилковість та гарний стан кожного видання»⁸⁷. За відсутності довідників з українського правопису керівник ГОСП радив редакторам і публіцистам використовувати радянський підручник 1946 року за редакцією

Булаховського, але відкидаючи правила, спрямовані на русифікацію української мови⁸⁸.

У 1950 році керівник ГОПС поставив перед пропагандистським апаратом ОУН(б) нове завдання, яке характеризує його як зрілого й далекоглядного політика: «Боротися за зближення між східними і західними українцями, зокрема між молоддю, змагати в друкованій, так і в усній пропаганді до ліквідації відчуження, яке ще сьогодні існує між обома частинами народу»⁸⁹.

У 1948 році керівник ГОСП звернув увагу на ще одну занедбану ділянку у сфері виготовлення пропагандивних матеріалів: «Дуже мало появилoся у нас літератури з ідейно- і морально-ви-

ховним змістом»⁹⁰. Підпільні публіцисти відреагували на це зауваження брошурами: «За здорову душу української дитини» (1949), «Формуймо сильну волю» (1949), «Чому почуття меншвартості?» (1950) 'М. Боеслава'; «Твори себе сам» (1953) 'Я. Л.'; «За ширші обрії» (1946) 'Одарича'; «Що повинен засвоїти кожний юнак» (1948) 'В. Свіжого'; «Будь готовий і не встидайся, українче, як тебе називають націоналістом!» (1951), «Вказівки батькам у вихованні дітей» (1950) 'В. Рамзенка' тощо.

Починаючи з 1949 року у зв'язку з підготовкою до нового етапу боротьби за незалежність перед видавничо-пропагандивним сектором було поставлено низку нових завдань. Зокрема, у «Вказівках до пропагандивної роботи на 1951 рік» зазначалося, що слід приготувати достатню кількість закликів та відозв із роз'ясненням перспектив нової світової війни, а також іншої популярної літератури, яка б сприяла підвищенню національної свідомості українця-східняка. Цю пропагандивну акцію на східноукраїнських землях планувалося провести більш масштабно та цілеспрямовано, ніж у 1941—1943 роках, з метою остаточно побороти політичні та культурні впливи Москви⁹¹. На початку 1950 року було розроблено план «ОСА», який визначав дії членів підпілля в момент воєнного конфлікту; опрацьовано текст відозв УГВР «Український народ!» та «Українці! Будьте готові»⁹² із закликами до населення активно включатись у процес розбудови української державності, листівку ГК УПА «Українці — бійці і командири т. зв. Радянської армії!»⁹³, яка переконувала радянських бійців у разі інтервенції чужоземних військ переходити на бік ОУН-УПА.

У видавничо-пропагандивній системі важливу роль надалі відігравала пресова мережа. Керівники організації постійно дбали про збільшення кількості газет і журналів, а також підвищення їхнього ідейно-політичного та інтелектуального рівня.

⁹⁰ Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1948 рік. — Арк. 264.

⁹¹ Вказівки до пропагандивної роботи на 1951 рік. — 1951 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 314.

⁹² Українці! Будьте готові! — 1950 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 41. — Арк. 295—302.

⁹³ Українці — бійці і командири т. зв. Радянської армії! — 1950. — Серпень // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 11. — Арк. 1002—1003.

⁸⁷ Інструкція 1/48. — 1948 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 283.

⁸⁸ Правописна інструкція. — 1949 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 2. — Арк. 173.

⁸⁹ Осередок Пропаганди і Інформації при Проводі ОУН. — 1950. — Вип. 4. — С. 12 // Львівський історичний музей. — Фондова група «Пам'ятки визвольних змагань». — ПВЗ-227.

ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

Газета ОУН(б) «За Українську
Державу» (1942 р., ч. 1)

ВИПУСК Ч. 1.

М. Гомін

ЧОГО МИ ХОЧЕМО!

ХОЧЕМО вільної, від нікого незалежної УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ!

Хочемо бути самостійні!
Хочемо самі рішати про своє життя, про свою землю і про свої порядки!

Хочемо бути на своїй землі господарями, а не наймитами!
Хочемо не тільки як раби й воли орати, сіяти, слухати і працювати, — але хочемо самі рішати й володіти!

ХОЧЕМО:

Щоб Український Народ був на своїй землі одиноким чиним неограниченим паном і господарем!

Щоб Українська Влада на Українській Землі належала УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВИ!

ХОЧЕМО.

Щоб УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА БУЛА СОБОРНОЮ!
Щоб усі Українці й уся Українська Земля від Кавказу і Каспійського моря до Карпат і Тиси були зеднані разом в одній СОБОРНІЙ ДЕРЖАВІ!

Щоб УКРАЇНА БУЛА ОДНА, ВЕЛИКА І НЕРОЗДИЛЬНА зІ СВОЇМ СЕРЦЕМ І СТОЛИЦЕЮ В КИЄВІ!

ХОЧЕМО:

Щоб усі скарби Української Землі й уся праця Українського Народу служили тільки для нього самого. Усе, що вродить і дасть Українська Земля й усе, що своїм кров'ям потом здать Український Народ — має служити для його сили й добра!

68

та ще й підносять його на вищий рівень»⁹⁴.

Мова йшла насамперед про поліпшення роботи кореспондентської сітки. Інструкція зобов'язувала кожного обласного й окружного референта пропаганди стати кореспондентом підпільних газет і журналів або ж, у разі його повної некомпетентності, підшукати відповідну людину на це становище. Обласні референти пропаганди одночасно були кореспондентами газет крайового рівня. Наприклад, на ЗУЗ це стосувалося газети «За Українську Державу» (орган КП ОУН ЗУЗ): «обласні референти пропаганди є в рівночас кореспондентами газети «За Українську Державу» і організують кореспондентську роботу на терені області, зобов'язується їх надсилати дбайливо опрацьовані, точні і докладні кореспонденції»⁹⁵.

Обласні референти пропаганди, своєю чергою, від підпорядкованих їм окружних ОП вимагали надсилати матеріали

В інструкції «Наша газета її дописувачі» від 5 листопада 1944 року керівник крайового осередку пропаганди ЗУЗ 'Борис Черкаський' зазначав: «Зважаючи на завдання і місце нашої преси в організаційному житті ми вже зараз запроваджуємо цілий ряд заходів, які не лише гарантують нашим газетам авторитет,

«про бої УПА, кущевих самооборонних відділів, при чому відмічувати окремі випадки героїства, про терор окупанта, звірства, палення сіл, грабіж і т. д.»⁹⁶. Надсилати кореспонденції слід було своєчасно, оскільки «застарілий матеріал не цікавить нікого та робить газету неактуальною»⁹⁷. Надіслані кореспонденції повинні містити цифри і факти: «Добре зорганізована і впорядкована кореспонденція буде цікавою тоді, коли буде вагітною фактами»⁹⁸. Відомості повинні бути перевіреними, бо «друкування неправдивого матеріалу компромітує газету, а також кореспондента»⁹⁹. Для перевірки фактів дописувачі повинні були звертатись до теренових провідників, керівників СБ, військової розвідки чи командирів поодиноких відділів, які також несли відповідальність за достовірність і актуальність інформації.

Для здобуття інформації керівники пропаганди наказували підтримувати тісний контакт із цивільним населенням, а також заохочувати місцеву інтелігенцію до співпраці у підпільних виданнях: «До цієї праці заангажувати в першу міру письменників, священників, учителів, професорів, адвокатів, інженерів і лікарів, що проживають на терені даного повіту. Дуже побажаним і доцільним було б знайти відповідних дописувачів-репортерів у містах, як важливих осередках промислових, торгових, комунікаційних і культурних, куди слабше проникають підпільні інформативні чинники. Постаратися нав'язати такі зв'язки від українського робітництва в більших робітничих осередках»¹⁰⁰.

Що така співпраця відбувалася, свідчить велика кількість виданих у підпіллі фахових досліджень з історії, філософії, психології, літературознавства, географії, землезнавства тощо, які з'являлися на сторінках підпільних часописів і окремими брошурами. Більшість із них були анонімними: «Розвиток української політичної думки» (1947), «Короткий витяг з історії народів» (1947), «Українські землі і українське населення світу» (1947), «Україна в революційних рухах Росії» (1948), «Козаки у творчо-

⁹⁶ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 144. — Арк. 11.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Там само.

⁹⁹ Там само.

¹⁰⁰ Інструкції для повітових ОП референтів у справі організації дописувачів-репортерів // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 28. — Арк. 99.

⁹⁴ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 97. — Арк. 6.

⁹⁵ Там само. — Арк. 8.

69

сті Шевченка» (1948), «Короткий огляд українського письменства» (1948). Частина робіт були підписані псевдонімами, які не вдалося розшифрувати (очевидно, для безпеки авторів вони ніде не були зафіксовані): 'Ленко І.' — «Шевченко — апостол незалежності України» (1947), 'Т. Б.' — «Микола Хвильовий» (1949), 'Костюк' — «Виїмок з психології» (1950) тощо.

Один із випадків такої співпраці описала у своїх спогадах учасниця визвольних змагань Дарія Кошак. Вона згадує, що з редакцією коломийського окружного осередку пропаганди під псевдом 'Берест' співпрацював голова Українського комітету в Косові професор Когут¹⁰¹. Восени 1945 року письменниця і член КОП Галина Голояд за наказом крайового провідника Львівщини Дмитра Слюзаря — 'Золотаря' пропонувала відомому історику І. Крип'якевичу стати кореспондентом підпільних видань, проте він, перебуваючи під пильним контролем НКВС, відмовився від співпраці¹⁰².

Однак не завжди опіка з боку керівних структур ішла на користь видавничій справі. Деякі вказівки обмежували свободу редакторів і публіцистів, позбавляли їх будь-якої ініціативи та можливості самовиразись. Інструкція Львівського обласного осередку пропаганди від 1 листопада 1944 року за підписом 'Юг' (Микола Левицький) демонструє, наскільки регламентованою була робота редакторів газет і журналів: «Дозволяю нижчим керівним осередкам видавати власні радіовісті, чи то щоденні, чи то тижневі; одночасно забороняю при подаванні об'єктивної всесторонньої інформації хоч би найменших власних коментарів. Тижневі політичні огляди міжнародних подій можуть видавати тільки осередки, що одержать від ООП на те дозвіл»¹⁰³. Було накладено табу на висвітлення низки питань: «Ніякий пропагандивний осередок не повинен втручатися в справи, які не належать до його компетенції. Наприклад, у справі війська, СБ тощо»¹⁰⁴. Власну ініціативу дозволяли виявляти лише в розповсюдженні літератури за умови, «якщо це сприятиме кращому виконанню цієї роботи»¹⁰⁵.

Журнал ВО УПА «Буг» «Літопис УПА» (1947 р.)

На сторінках періодичних видань не можна було розміщувати жодних критичних статей. У жовтні 1944 року керівник пропаганди Проводу Петро Дужий — 'Дорош' наказав знищити весь наклад № 100 газети «Щоденні вісті» (редактор — Василь Лаба — 'Ігоревич'), яка містила критичні зауваження на адресу Проводу¹⁰⁶. Після цього випадку Василь Лаба був усунений з посади редактора газети, а його особа стала об'єктом зацікавлення агентів СБ.

Однак в останні роки члени Проводу і ГОСП виявляли більше демократизму в керуванні видавничою справою. У «Вказівках щодо пропагандивної роботи на 1950 рік» ішлося про потребу в дійовій співпраці низових видавничих осередків з членами ГОСП. Зокрема, членам КОП та ООП було запропоновано в спеціальних записках висловлювати свої міркування з приводу змісту пропагандивної політики, подавати зауваження до видань ГОСП, вказувати на проблеми, які потребують ретельнішого опрацювання тощо¹⁰⁷.

¹⁰⁶ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 184. — Арк. 8.

¹⁰⁷ Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1950 рік. — 1950 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 308.

¹⁰¹ Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. — Львів, 1997. — Кн. 2. — С. 488.

¹⁰² Архів Управління СБУ Львівської обл. — Спр. 9609. — П-36254. — Т. 1. — Арк. 120.

¹⁰³ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 17.

¹⁰⁴ Там само. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 3.

¹⁰⁵ Там само. — Оп. 1. — Спр. 144. — Арк. 5.

Прощай і підкинь другому
 За Українську Самостійну
 Соборну Державу! Воля народам!
 Воля людині!

НА ЧАТАХ

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ

1948. Видав Крайовий Осередок Пропаганди ОУН ч. 4

1 6 4 8 — 1 9 4 8

Потоптана, прибита густо стікала кров'ю Україна після 1638 р. Жорстоко розпрямалися польські найзники з українським народом за його спроби скинути польське ярмо і побудувати своє власне вільне життя. Польські загарбники триюфували. Вони задушили всі народні повстання і тепер випадали кроку українського народу. Горіли села, на палах конали непокірні сини України, по-звичайному знущалися над народом розквідані по Україні польські війська. Хмарою сунула польська шляхта на Україну по багаті українські землі та вогнем і мечем обернула вона вільних українських селян, козаків у своїх панцизничих рабів. Ще тільки Січ — це гриміє вично непокірне гніздо — тривожила польських панів. Щоб забезпечитись з боку Січ, вони відбудували на Дніпрі сильну кріпость Кодак, знищену хоробрим козацьким гетьманом Сумським 1635 р.

І здавалось бундючий шляхетський Польщі, що ніхто тепер не захитав її панування над Україною. Бо ж хто може виступити проти неї, такої сильної, великої, що розкинулася „од моря до моря“? Адже ж вона наймогутніша державою, адже вона вийшла переможно з воєн зі своїми сусідами, адже ж неї військо і досвідчені полководці. І що ж може їй зробити горстка, хвій і войовничих, зперознів. Для них вистачить залоги одної кріпости — Кодака. Або може прозить небезпека з боку беззбройних селян? Вистачить кількох збунтованих посадити на паль, а всі інші сидітимуть покірно. Так думали польські магнати, цупко ориваючи до рук Україну в 1638-1648 рр. Так думали перевертні і зрадники, йдучи на послуги польським загарбникам, допомагаючи їм розпрямити владний народ. Всім їм тоді навіть не спалося, що може прийти кінець їхньому пануванню і диким

Журнал ОП Львівського краю
 «На чатах» (1948 р., ч. 4)

У 1951 році було запроваджено інституцію кореспондентів ГОСП, котрих добирали переважно з-поміж вищих і осередніх кадрів підпілля включно з надрайонами, а також із легальників¹⁰⁸. Їхнім завданням було подавати до редколегії ГОСП по три кореспонденції на рік, у яких висвітлювати побут, щоденні труднощі, героїзм та зростання кадрів підпілля, різні акції. Писати слід було загально, не даючи ворогові жодних конкретних фактів.

Протягом 1944—1946 років незмінний попит серед членів організації, а також серед цивільного населення мав офіціоз Проводу — журнал «Ідея і чин». У 1946 році його заступив орган УГВР «Самостійність». Нешаслива доля цього видання (під час виготовлення другого номера друкарня була захоплена спецбоївкою МВД) змусила керівників УГВР 1948 року заснувати інший часопис — «Бюро інформації Головної Визвольної Ради (УГВР)», який висвітлював погляди керівництва воюючої України аж до 1951 року. Високий ідейно-політичний та інформативний рівень мали видання, редаговані при КОП: «Пропагандист» (1945—1946), «Український робітник» (1946), «Для великої ідеї» (1950) — видання

!! Героям слава! Воля народам! Воля людині!

БІЙЦІ І КОМАНДИРИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

Гітлерівська Німеччина остаточно розгромлена і розбита.

Не боятися більше українському народові ні винищення у газових камерах, ні масових розстрілів цілих десятків сіл озвірілими гестапівцями. Не буде вже німець бити по лиці свободолюбного українського селянина, ні відбирати його землі, щоб повернути його в раба німецького пана. Не гнатиме тисяч і десятків тисяч робітників і селян у новітній ясір — в Німеччину. Не ждатиме український інтелігент на свою чергу, коли його фізично знищать, бо він міг би в прийдешньому бути постійною загрозою для окупанта. Західний варвар не буде вже панувати на українській землі.

Великий вклад у перемогу над Німеччиною внесли й Ви, Українські Повстанці. Ви не допускали, щоб німець свобідно господарив на українській землі і вповні її використовував для своїх загарбницьких цілей. Ви не дозволяли йому грабити українського села, не допускали до вивозу в Німеччину. Ваша караюча рука гідно відплачувала за розстріли і палення сіл... У боротьбі з Німеччиною наша Українська Повстанча Армія зорганізувалася і пройшла першу бойову школу.

Та з розвалом Німеччини вернувся і розгосподарився на Україні ще гірший окупант — Росія. Від віків поневолюючи Україну, вона не зрезигнує з неї ніколи, незалежно, чи в неї царський рєжим, чи „найдемократичніша в світі республіка“. І саме оця „соціалістична республіка“ вирішила остаточно покласти край українським самостійницьким змаганням. Скувавши весь народ у нову соціальну систему державного капіталізму, пануюча кліка створила жахливі економічні умовини, щоб перемінити свободолюбну людину у вично гододну тварину, що ні про що інше не вмє думати, як про їжу. Ввівши культуру „по формі національну, а по змісту соціалістичну“, совлада руками українських заляканих рабів тичин, бажанів, вишень,

Титульна сторінка журналу ГВШ УПА «Повстанець» (1945 р., ч. 5—6)

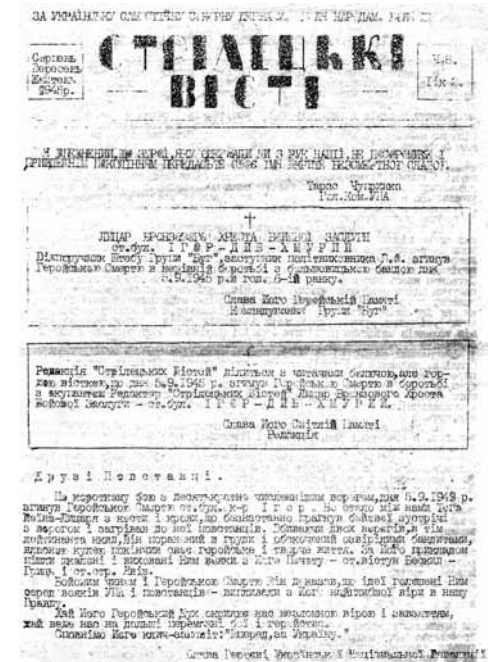
¹⁰⁸ Інструкція в справі кореспондентів ГОСП-у. — 1951 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 327.

КОП Карпатського краю; «Жорна» (1948), «Журнал» (1948), «За Україну» (1948—1950), «Підпільне слово» (1948—1949), «Революціонер-пропагандист» (1947—1950) — КОП Подільського краю; «За Україну» (1945), «На чатах» (1946—1948) — КОП Львівського краю; «Інформатор» (1944—1946), «Вісті з України» (1945—1946), «Інформативні вісті» (1944—1947), — видання Закарпатського краю. Газети ООП виготовляли на основі матеріалів газет крайового рівня, додаючи багато місцевого матеріалу: «За волю України» (1946—1950) — ООП Калуської округи, «За волю!» — ООП Коломиїщини, «Гомін волі» (1950) — ООП Дрогобицької округи, «Оса» (1944) — Сокальської округи та ін.

Багато уваги приділяли виготовленню газет і журналів для молоді, за їхньою допомогою ОУН(б) намагалась утримувати під контролем молодіжне середовище: «Поява журналу для молоді — справа дуже бажана. Це один із способів добратися в молодіжне середовище, прекрасний спосіб виховувати і вести молоде покоління в бажаному напрямку [...] Ми зараз ведемо підпільну революційну боротьбу, тому журнал для молоді повинен передавати її традиції і досягнення цієї боротьби, готувати молоде покоління, здатне замінити нас в цій революційній боротьбі»¹⁰⁹ — зазначалось у пропагандивних вказівках. Починаючи з 1948 року кожний крайовий пропагандивний осередок був зобов'язаний видавати газету для молоді¹¹⁰, внаслідок чого кількість молодіжних видань зростає: «На зміну» (1946—1950), «На чатах» (1946—1948), «Слідами героїв» (1948), «За Україну!» (1948—1950), «Малі друзі» (1949—1950), «Юні друзі» (1949—1950), «Орлики» (1949—1951), «Діти України» (1950), «Наша книжечка» (1952), «Молодий революціонер» (1948—1953) та ін.

Заснування при кожному пропагандивному осередку відділів пресово-інформативної служби дало змогу значно збільшити кількість видань інформативного плану. Основне завдання працівників відділу полягало в тому, щоб редагувати так звані радієві вісті. Ця невеличка газета (1—2 с.) мала з'являтися щоденно

Газета політвиховного відділу
ШВО «Буг» «Стрілецькі вісті»
(1945 р., ч. 8)

і фіксувати «всі, навіть найдрібніші вістки, що їх подає радіо, якщо вони повідомляють про якусь гідну уваги подію чи політичну проблему»¹¹¹. 10-го, 20-го і 30-го числа кожного місяця керівник відділу повинен був редагувати вісті для широкого кола читачів (ці номери газети, після використання у підпіллі, передавали цивільному населенню). Такий напружений графік видання втримував не кожен відділ. З крайового осередку пропаганди «Поділля» у травні 1945 року доповідали, що відділ пресово-інформативної служби під керівництвом 'Духа' у березні видав 7 номерів «Інформативних вістей», у квітні — 3 і у травні — 9¹¹².

ОУН(б) надалі контролювала видання, призначені для війська. Над журналом «Повстанець», органом ГВШ УПА, працювали найдосвідченіші публіцисти ОУН Микола Дужий, Михайло Медвідь, Йосип Позичанюк, Дмитро Маївський, Яків Бусел, Осип Дяків, Петро Федун. Тематично журнал наслідував видання ГК УПА «До зброї» і був, фактично, його наступником. Гумористичний журнал «Український Перець» виходив як орган ГОСП за редакцією Ярослава Старуха.

¹⁰⁹ Українознавство: документи, матеріали, раритети. Інститут українознавства при Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 1999. — С. 150.

¹¹⁰ Інструкція Р-1197. — 1948 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 289.

¹¹¹ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 144. — Арк. 9.

¹¹² Там само. — Спр. 149. — Арк. 17.

«Інформативні вісти» (1944—1947), «Хрін» (1947—1950). Останнє відоме періодичне видання датовано 1953 роком (журнал для молоді «Молодий революціонер», видання ПЗУЗ, за редакцією Василя Галаси).

Загалом у повоєнний період українське підпілля мало близько 70 періодичних видань, а за весь період боротьби — понад 150. Жоден із аналогічних визвольних рухів підрадянських республік не залишив публіцистичної спадщини в такому обсязі. Дослідники другого за розмахом боротьби (після українського) — литовського національно-визвольного руху налічують понад 70 найменувань періодичних видань, створених протягом 1942—1952 років¹¹⁵.

Серед іншого ОУН(б) видавала матеріали історико-мемуарного характеру, а також статистичні збірники. Сильним поштовхом до цієї роботи стала інструкція (ч. 2/44) «Збирання матеріалів в німецько-більшовицькій фронтівій полосі, та в часі більшовицької окупації українських земель», де зазначалось: «[...] обов'язком нашим є, щоб збирати, використовувати й заховати всі матеріали, що відносяться до нашої боротьби з окупантами, як також усі матеріали, що відносяться до цілоти політики і терору окупантів супроти українського народу й Організації та УПА зокрема. Ні один акт боротьби українського народу з окупантами, як також ні один злочин Москви, Берліну, поляків чи других, поповнений ними на Україні й на українському народі, не сміє пропасти»¹¹⁶.

Особливо багато збірників було підготовлено з метою увіковічнити героїку повстанської боротьби. Збірник «У боротьбі за волю — під бойовими прапорами УПА» (упорядники П. Волош-Василенко і К. Вірлінів) містить репортажі, оповідання, спомини, а також документи, що стосуються боротьби підпілля з німецькими та більшовицькими окупантами протягом 1943—1946 років. Аналогічні матеріали знаходимо у збірниках «Дії УПА у 1943 році», «Дії українських збройних самооборонних відділів Української Повстанської Армії (УПА) на ОСУЗ»,

«Короткі описи боїв УПА — “Лисоня”» і «Список боїв за лютий-березень-квітень 1945 року» (видані при Штабі 111 ВО «Лисоня»), «Тернопільщина: список упавших героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13.3.1944 до 31.12.1948 р.», в альманасі «Волинь у боротьбі» з ілюстраціями Ніла Хасевича.

У формі збірників видавали також вишкільні матеріали. Збірник «Українська Повстанська Армія (УПА)» був задуманий як підручник для ідейно-політичного вишколу найвищих організаційних кадрів ОУН і УПА. До друку його підготував Я. Старух і, ймовірно, він мав бути виданий у друкарні «Прага», про що свідчить листування між Я. Старухом і М. Палідовичем початку 1944 року¹¹⁷. Через загибель М. Палідовича у травні 1944 року робота над збірником припинилась.

Збірник статей і матеріалів «Шлях до волі» (1950), за редакцією 'О. Горнового', — це чотиритомний підручник для ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН і УПА. Потреба в підручнику вже давно назріла, наголосили у передмові редактори видання, оскільки ОУН в ідеологічному плані зробила значний крок уперед, а члени організації, переобтяжені організаційною роботою, не ознайомлені з цими змінами, бо рівень вишколів, які влаштовують різноманітні організаційні клітини, недостатньо високий: «В них часто допускається ідеологічні помилки, допускається довільне насвітлювання чи пояснення різних питань, не підбирається відповідна тематика і т. д.»¹¹⁸. Подібну мету ставили перед собою укладачі «Збірника вишкільних матеріалів I ступеня» (видання відділу пропаганди Карпатського краю, 1948). Окремі підручники та вишкільні матеріали були критикою ідейно-політичних засад більшовизму й мали допомагати пропагандистам розвінчувати ідеологію ворога на сторінках підпільної преси, а також у розмовах з місцевим населенням («Від соціалістичних гасел до побудови імперії», «Советознання» та ін.).

¹¹⁷ Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Торонто, 1977. — Т. 2. — С. 4—41.

¹¹⁸ Шлях до волі. Збірник матеріалів для початкового (I ступеня) ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН. — 1950 // ЛІМ. — Фондова група «Пам'ятки визвольних змагань». — Арк. 2.

¹¹⁵ Чекутіс Р. Партизанська преса 1944—1953 рр. // Український визвольний рух. — Львів, 2006. — № 6. — С. 212.

¹¹⁶ ДАЛО. — Ф. 3. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 49—51.

Починаючи з 1945 року в друкованому арсеналі ОУН збільшується кількість видань мистецького плану: збірки поезій, гуморески, оповідання, драматичні твори, спогади, пісенники, фотоальбоми тощо. Серед них варто відзначити поетичні збірки Петра Василенка — 'Петра Гетьманця' «Мої повстанські марші» (1946), 'Марка Боєслава' «Народові» (1950), Галини Голояд — 'Марти Гай' «До зорі» (1950); збірки оповідань Богданни Світлик — 'М. Дмитренко' «На смерть, не на життя» (1945), Любові Гайовської — 'О. Линської' «Посів» (1952), «Шофер» (1952), збірка гуморесок Степана Кузьми — 'Кузьменка' «Двигнем» (1947), збірник пісень «Повстанський стяг» (1947) та ін. Їхня поява була реакцією на численні звіти політвиховників УПА, у яких зазначалося, що література ОУН заскладна для розуміння більшості бійців і що вони «прагнуть белетристичної літератури, історичних повістей і романів»¹¹⁹. У 1947 році мистецькі видання пропонувалося широко використовувати для пропаганди у східноукраїнському середовищі та серед молоді¹²⁰. Відповідальність за їх виготовлення було покладено на ООП. Зокрема, керівники ООП повинні були знаходити людей, здатних до літературної творчості, та слідкувати, щоб випуск був «витриманий політично і на певному культурному рівні»¹²¹. У Резолюціях і постановках наради Проводу ОУН на УЗ (1949) також вказується на необхідність виготовляти популярну агітаційно-пропагандивну літературу, до якої зараховували і красне письменство: «В пропагандивно-публіцистичній ділянці звернути увагу на недостачу в нас популярної пропагандивно-агітаційної літератури, доступної для якнайширших як західноукраїнських, так і східноукраїнських мас»¹²². Упродовж 1947—1953 років літературні твори складали четверту частину річних видань організації.

Важливе місце в підпільній публіцистиці займає проблема авторства. З метою конспірації публіцисти ОУН підпису-

Брошура Б. Світлик —
'М. Дмитренко' «Учителька»
(1948 р.)

вали свої праці псевдонімами. Кому належить більшість із них, відомо: Дмитро Маївський — 'Петро Дума', Ярослав Старух — 'Ярлан', Петро Федун — 'Петро Полтава', Василь Галаса — 'Зенон Савченко', Йосип Позичанюк — 'Шахай', Осип Дяків — 'Осип Горновий', Михайло Палідович — 'Карпатський', Василь Кук — 'Лиманич', Катерина Зарицька — 'У. Кужіль', Яків Бусел — 'Київський' тощо. Натомість, хто творив під псевдонімами 'В. Коса', 'І. Ольгович', 'Б. Калина', 'Я. Сукіль', 'В. Радич', 'М. Сташко' та ін., до сьогодні встановити не вдалось. Точаться суперечки з приводу належності псевдоніма 'Осип Орленко' провідному публіцистові Осипу Дякову¹²³. Лише недавно вдалось ідентифікувати власників таких псевдонімів як 'Всеволод Рамзенко' — під ним друкувався в підпільній пресі працівник редакції газети «Шлях перемоги» Всеволод Богдан; 'Р. Мох' — це один із останніх псевдонімів Осипа Дякова; 'М. Перелесник' — так підписувала свої нариси та оповідання співредактор журналу «Юні друзі» Людмила Фоя¹²⁴; 'К. Вірлинів' — псевдонім працівника референту-

¹¹⁹ Літопис УПА. Нова серія / За ред. П. Соханя, Є. Штендери та ін. — К.—Торонто, 1999. — Т. 2. — С. 379.

¹²⁰ Короткі вказівки щодо пропагандивної роботи на найближчий час. — 1947 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 229.

¹²¹ Там само. — Арк. 230.

¹²² Осередок Пропаганди і Інформації при Проводі ОУН. — 1950. — Вип. 4. — Арк. 15.

¹²³ Дубас М. Осип Орленко. Хто він? // Воля і Батьківщина. — Львов, 1996. — № 2. — С. 98—128.

¹²⁴ Літопис Української Повстанської Армії / За ред. П. Потічного. — Торонто—Львів, 1995. — Т. 28 — С. 314—315.

Дяченко Михайло — 'Марко Бос-слав' — крайовий референт пропаганди Карпатського краю, відомий публіцист та повстанський поет

ри пропаганди Проводу, редактора газети «Щоденні вісти Української Інформаційної Служби» Володимира Порендовського¹²⁵. Деякі статті та брошури взагалі не підписані. Особливо складно встановити авторство листівок. З приводу цьо-

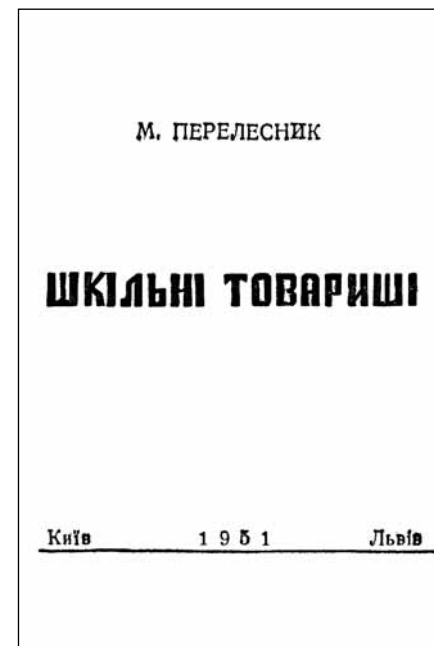
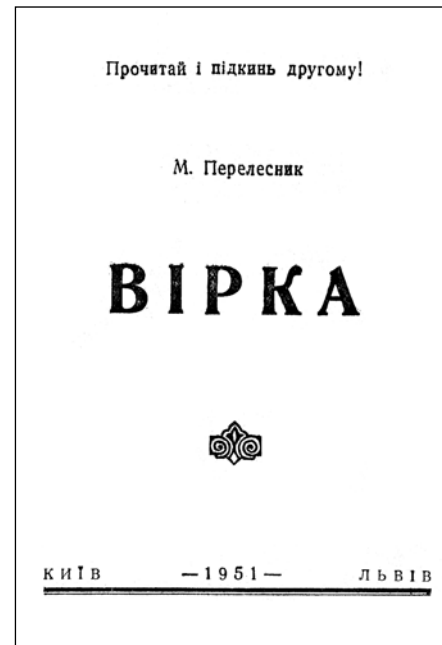
82

го можна робити лише певні припущення, беручи до уваги авторський стиль, рівень охоплених проблем, дату і місце написання.

Наклади підпільної літератури залежали від типу видання. Найвищими тиражами друкували листівки (понад 100 тис. екземплярів). Брошури і періодику видавали у значно меншій кількості (від 50 до 2000 екземплярів). Назвати точну цифру неможливо, оскільки видана, скажімо, в друкарні КП газета накладом у 300 примірників на нижчих рівнях помножувалась у кілька разів. Центральні періодичні видання мали вищий наклад, ніж газети і журнали крайового, обласного чи окружного рівнів. Колишній референт пропаганди Проводу (1943—1944) Мирослав Прокоп в одній зі своїх статей стверджує, що за німецької окупації журнал «Ідея і чин» лише у друкарні «Прага» видавали накладом у 2000 примірників¹²⁶. З експедиції редакційно-ви-

¹²⁵ Кокін С. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного архіву СБУ. — К., 2000. — С. 135.

¹²⁶ Прокоп М. Журнал «Ідея і чин» (Інформації та оцінки редактора) // Прокоп М. Напередодні незалежної України. — Нью-Йорк—Париж—Сідней—Торонто—Львів, 1993. — С. 604.

Оповідання Л. Фої — 'М. Перелесник' «Вірка» (1951 р.) та «Шкільні товариші» (1951 р.)

Листівка-дереворит Ніла Хасевича
«День української зброї» (1949 р.)

давничого осередку «Зелений Гай» дізнаємося, що наприкінці травня 1944 року осередок розіслав на організаційні адреси 242 примірники «Щоденних вістей Української Інформаційної Служби», 342 — «Вістей УІС», 241 — «Тижневих вістей УІС»¹²⁷. Ці видання були розіслані

у Львівську, Тернопільську, Станіславівську, Перемишльську і Дрогобицьку області по кілька десятків екземплярів для членів Проводу ОУН, КП ЗУЗ, обласних референтів пропаганди, обласних, окружних і повітових провідників та їхніх заступників, політвиховників ВО УПА-«Захід», обласних провідниць УЧХ тощо. Надалі їх було розмножено відповідно до потреб осередків.

Технологія виготовлення підпільних видань була підпорядкована суворим законам конспірації. Слід відзначити невеликий формат усіх без винятку підпільних друків, що пов'язано з економією паперу, а також необхідністю мобільно транспортувати і ефективно переховувати літературу.

Зрозуміло, що якість друку в підпіллі не могла бути високою з огляду на непристосованість приміщень, постійний брак досвідчених фахівців, використання низьких ґатунків паперу і поліграфічних фарб та под. Газети, листівки, брошури, друкова-

Збірка гуморесок 'Кузьменка' «Двигнем» (1947 р.)

ні на друкарських машинах, мали краще оформлення і чіткіший шрифт, ніж література, виготовлена на циклостілях, ротаторах чи склографіях. Окремі періодичні видання та листівки були багато прикрашені малюнками, мальованими від руки або виконаними дереворитом, літографійними написами й орнаментами, фігурним гутенбергівським шрифтом. На особливу увагу заслуговують роботи художників-ілюстраторів Ніла Хасевича — 'Зота' і Михайла Черешньовського. Дереворити Н. Хасевича з відповідними написами на звороті видавали як окремі листівки, ними прикрашали титульні сторінки періодичних видань і брошур, друкували в альбомах¹²⁸. Цілком професійно малював карикатури референт пропаганди Буковинського проводу Онуфрій Перун — 'Сян'¹²⁹, він же виготовляв кліше для бофонів. У 1945 році карикатури для журналу «Лісовик» малював Володимир Шагало — 'Вігор Хорват'¹³⁰. Над оформленням газети Коломийського окружного осередку пропаганди працював Степан Радиш — 'Сизий'¹³¹. На жаль, більшість митців не підписували своїх робіт, решта відомі лише за псевдами: 'Пальма', 'Астра', 'Мирон', 'Крилан', 'Свирид', 'Мус' та ін.

86

Титульні сторінки видань Проводу та УГВР заборонялося прикрашати візерунками, не можна було також «вишивати» на обкладинках політичних статей чи журналів, що їх передруковували на друкарських машинках¹³². Щоб книжки та брошури мали належне оформлення, інструкції радили керівникам техзвен використовувати у роботі радянський підручник з графіки¹³³.

У підпіллі розповсюдженню літератури надавали не меншого значення, ніж її друкові, адже друковане слово, щоб «зробити відповідний вплив на того, кому воно призначене, мусить бути розповсюджене там де треба, тоді коли треба і так як треба»¹³⁴.

¹²⁸ ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 163. — Арк. 1—16.

¹²⁹ Василевський П. Бофони. Бефони. Рефони... Це — теж засоби боротьби // Воля і Батьківщина. — Львів, 1998. — № 1. — С. 125.

¹³⁰ Коваль Л. Політична сатира в рисунках Володимира Шагало (Вігора Хорвата) // Воля і Батьківщина. — Львів, 1996. — № 2. — С. 128—133.

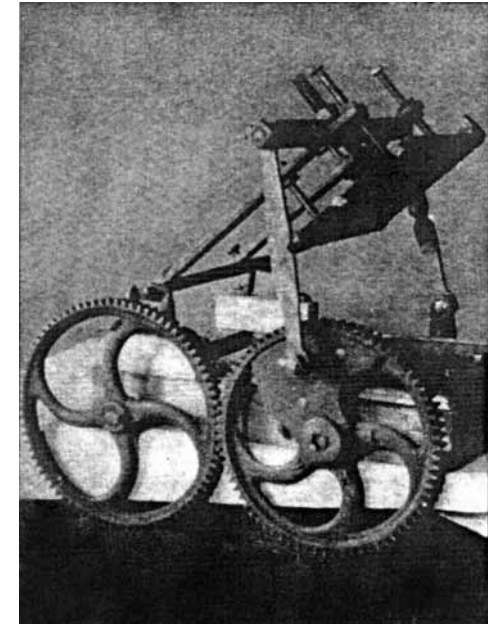
¹³¹ Бабух В. Не згубились під листям сліди // Голос України. — К., 1994. — № 33. — 19 лют. — С. 8—9.

¹³² Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1950 рік. — 1950. — Арк. 308.

¹³³ Там само.

¹³⁴ Бойовик. — 1941. — № 1; 1942. — № 2 // НДБ ЦДІА м. Києва. — Арк. 5.

Друкарський верстат «гутенбергівка») з підпільної друкарні

З цією метою керівники осередків пропаганди у своїх звітах мали зазначати: коли, скільки і яку літературу одержано; хто і як перевіряв, чи дійшла вона до найнижчих організаційних клітин; скільки розкинено літератури в обласних центрах, по районах, селах¹³⁵. Володіючи такою інформацією, керівники пропаганди могли оперативно реагувати на нестачу пропагандивних видань у тому чи тому районі.

У пропагандивних інструкціях знаходимо численні поради кольпортерам, що стосувалися способів розповсюдження літератури, а також засад конспірації: «Поширення літератури вимагає видумки, кмітливості, звинності. Літературу треба розкидати скрізь, розвішувати на придорожних стовпах, в лісі, на руїнах фільварків, на колгоспних і фабрично-заводських будівлях, у внутрішніх частинах криниць, у вбиральнях (відхідниках): запихати в кишені червоноармійських шинель, класти під одіяла (коци). Виривати листки в більшовицьких книжках і вклеювати замість них листівки. Підклеювати листки в більшовицькі газети і так підкидати їх»¹³⁶. Інша інструкція наказувала пересилати літературу на адреси різних радянських установ, пе-

87

¹³⁵ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 97. — Арк. 15.

¹³⁶ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 927. — Арк. 15.

редавати на фронт, користуючись полевою поштою, підкидати у військові ешелони¹³⁷. Одночасно інструкції застерігали від розповсюдження друкованих видань там, де це могло би призвести до репресій проти населення.

Важливим моментом кольпортажу літератури було не дати їй потрапити до рук ворога. Мало не кожен екземпляр газети чи брошури містив на першій чи останній сторінці т. зв. «Заповіді підпільної літератури»¹³⁸, у яких перелічували правила конспірації при користуванні нею.

До розповсюдження літератури залучали не лише членів ОУН, але й бійців УПА, які проходили спеціальний інструктаж¹³⁹. Окремі акції бойових відділів влаштовували винятково з метою розповсюдити пропагандивну літературу. Зокрема, це стосується т. зв. рейдів УПА у західноєвропейські та балтійські країни, а також по Україні. Багато рейдів відділи УПА здійснили на Волинь, Буковину, а також східноукраїнські землі. Під час рейду в жовтні 1947 року по Кіровоградщині один із повстанських відділів розповсюдив листівки «Молодь України» та «Селянин України», а також газету «Зов крові»¹⁴⁰, видрукувану в друкарні ім. Є. Коновальця (її назви не фіксує жоден із відомих списків видань ОУН-УПА).

Вкрай важливою справою для національно-визвольного руху було поширювати літературу серед інтелігенції. З цією метою широко використовували офіційну пошту: «[...] кожний підпільник повинен зібрати як можна більше даних про вчителів, професорів, лікарів, офіцерів Червоної Армії і інших, на адресу яких можна буде вислати нашу літературу і познайомити їх з нашим рухом»¹⁴¹. Проте залякані всюдисущістю радянських спецслужб українські інтелігенти найчастіше здавали такі листи відповідним органам, не читаючи, через що ОУН змушена була відмовитись від цього методу.

¹³⁷ ДАЛО. — Ф. 3. — Оп. 1. — Спр. 228. — Арк. 115.

¹³⁸ Заповіді підпільної літератури // Ідея і чин. — 1942. — № 1 // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Торонто—Львів, 1995—1996. — Т. 24. — С. 76.

¹³⁹ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 21 зв.

¹⁴⁰ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4978. — Арк. 18—19.

¹⁴¹ Там само. — Спр. 5040. — Арк. 232.

Для розповсюдження літератури активно використовували юнацьку сітку організації. До обов'язків юнаків і юначок належало не лише укладати бібліотечки, а й ретельно вивчати зміст одержаної на повіт, округу чи область літератури, тлумачити прочитане місцевому населенню. Однак юний вік учасників до росту, вочевидь, створював певні проблеми, через що зверхники змушені були видавати цілком конкретні інструкції, як-от «Наказ Повітового Проводу Юнацтва про організаційну літературу, її зберігання, переховування та користування» від 5 грудня 1943 року: «Організаційна література не є приватною власністю тих, які за неї заплатили, але загальною власністю станиці, підрайонного чи районного проводу. Організаційна література не є на те, щоби нею накривати молоко, загортати в неї що-небудь чи вживати замість папірків, але на те, щоби її читати, здобувати знання, поширювати свій світогляд. Не можна її палити з огляду на конспірацію або відсилати назад, “мовляв, сьогодні нема часу бавитися в читання, бо сьогодні час революційний”»¹⁴². З огляду на труднощі, пов'язані з виготовленням і розповсюдженням літератури в умовах підпілля, керівники ОУН неодноразово нагадували молоді, що необхідно уважно ставитись до її зберігання: «Не ховати літератури де попало, але знайти для неї окремих сховок і тільки там її переховувати, а не дерти її по кишнях, не пхати попід стріхи, щоб вона там мокла чи цвила, не тримати її в кімнаті, щоб в разі контролю чи трусу треба було кидати її в огонь тощо»¹⁴³.

В останні роки літературу розмножували і поширювали члени молодіжних оунівських організацій, спеціально створюваних за наказом зверхників зі шкільної та студентської молоді. Поки радянські каральні органи зуміли реально оцінити небезпеку існування мережі таких організацій і вжити заходів, їх вдалося створити чимало. Це ще одна надзвичайно цікава сторінка історії українського визвольного руху, на жаль, майже зовсім не досліджена. Конспірація вимагала не пов'язувати ці організації з ОУН, тому їм давали найрізноманітніші назви. Наприклад, «Юнаки» (с. Ременів Ново-Яричівського р-ну Львівської обл.,

¹⁴² ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 70.

¹⁴³ Там само.

Майно друкарні Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН(б), вилучене співробітниками МДБ під час її ліквідації 26 грудня 1949 р.

90

1944)¹⁴⁴. «Організація Молодіжи України» (м. Зборишів Берестечківського р-ну Волинської обл., 1947)¹⁴⁵ чи «БЗВУ — Борці за визволення України» (м. Львів, 1948)¹⁴⁶.

Розповсюдження націоналістичної літератури надзвичайно дошкуляло радянській окупаційній системі. Відгукуючись на заклики організації, українське населення активно підтримувало вояків УПА, масово саботувало накази і рішення радянських органів влади, що стосувалися мобілізації до ЧА, виконання хлібопостач, організації колгоспів, проведення виборів і под. Це руйнувало плани більшовиків, знижувало показники радянських партійних органів та адміністрації на багатьох ділянках праці. Доповідаючи про боротьбу з українським підпіллям, секретар Радехівського РК КП(б)У Канівець у березні 1947 року писав: «За последнее время усилилась ОУН-овская пропаганда.

¹⁴⁴ ДАЛО. — Ф. 3. — Оп. 1. — Спр. 424. — Арк. 101—105.

¹⁴⁵ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4573. — Арк. 12.

¹⁴⁶ ДАЛО. — Ф. 3. — Оп. 2. — Спр. 467. — Арк. 94—95.

Література, вилучена органами МДБ з друкарні Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН(б) 26 грудня 1949 р.

91

Листовки ОУН-овці расклеили в селах Ператин, Тетевчицы, Немилон, Павлов и даже Вузлове. В листовках призывают население к саботажу всех хозяйственно-политических мероприятий советской власти. В частности против выполнения 5-летнего плана, против коллективизации. Сбор допризывников по ряду сёл совершенно сорван. Так, например, по селу Дмитров собрались все допризывники и отправились в райвоенкомат на сбор, но ни один не дошел до военкомата»¹⁴⁷.

Щоб нейтралізувати вплив друкованої пропаганди ОУН(б) на українське населення радянська сторона розробила низку заходів. Влаштували обходи вулиць міст і сіл з метою «своєчасного виявлення і изъяття антисоветских листовок и надписей, а также задержания и проверки лиц, подозрительных по враждебным проявлениям»¹⁴⁸.

¹⁴⁷ ДАЛО. — Ф. 3. — Оп. 2. — Спр. 121. — Арк. 107.

¹⁴⁸ Архів Управління МВС Львівської обл. — Ф. 38. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 224.

У передсвяткові дні встановлювався нагляд за роботою друкарень, радіовузлів і поштових відділень. Наприклад, безпрецедентні заходи безпеки було вжито в Коломийській державній друкарні (Івано-Франківська обл.): «З липня 1946 року на підприємстві було введено цілодобову охорону, запроваджено іменні пропуски. Без документа, підписаного директором, завіреного печаткою, ніхто не мав права переступити поріг приміщення»¹⁴⁹.

Бійцям ЧА було наказано здавати націоналістичну літературу командирам або політрукам, не читаючи. Пізніше це стосувалося всіх партійних та адміністративних працівників, а також інтелігенції, на чії адреси ОУН найчастіше надсилала свої пропагандивні видання. За переховування націоналістичної літератури радянське судочинство передбачало ув'язнення терміном від 10 років.

Щомісяця керівники районних і обласних відділів МВС та МДБ повинні були звітувати про кількість чинних і виявлених підпільних друкарень, циклостилів, друкарських машинок, радіостанцій, обсяг вилученої літератури і характер друкованих видань ОУН. Необхідну інформацію працівники каральних органів отримували від широкої агентурної сітки. Так, начальникові Жовківського райвідділу НКВС у грудні 1945 року завдяки відомостям, отриманим від завербованого агента, вдалося ліквідувати друкарню окружного проводу ОУН(б) неподалік від с. Нова Скварява Жовківського району на Львівщині¹⁵⁰.

Особливо бажаним результатом боротьби радянської сторони з українським підпіллям вважали знищення або захоплення в полон ідеологів і публіцистів ОУН, адже більшовики розуміли, що цим самим вони обезголовлюють український визвольний рух. Доповідаючи на обласній нараді секретарів райкомів КП(б)У, голів виконкомів, начальників РВ НКДБ та НКВС від 23 червня 1945 року про арешт Петра і Миколи Дужих у с. Дев'ятники, секретар Львівського обкому КП(б)У з тріумфом

наголосив: «Захват цих двух керівників больше значить для нас, чим арешт 1500 чол.»¹⁵¹. Але про подібні досягнення більшовики могли рапортувати не часто, оскільки більшість провідних діячів ОУН(б) відмовлялися потрапляти до рук ворога живими.

Одночасно радянська сторона розгорнула свою пропагандивну кампанію, спрямовану на компрометацію національно-визвольного руху. Ця робота почалася задовго до повної окупації території України радянськими військами. Впродовж 1942—1944 років помітну роль у ній відігравала преса радянських партизанських загонів. Радянські видання, хоч і поступалися кількістю найменувань націоналістичній пресі (за весь період німецької окупації з'явилося трохи більше 30 газет), проте друкувалися значно більшими накладками, адже багато пропагандивних матеріалів виготовляли в тилу і скидали на окуповану українську територію з літаків. Підпільним видавничим осередкам радянських партизанських з'єднань постійно надавали матеріальну допомогу, надсилали фахівців (протягом німецької окупації з ініціативи ЦК КП(б)У на територію України було завезено 84 друкарні, скеровано 15 редакторів і складачів-верстальників, спеціально навчених для роботи у підпіллі)¹⁵².

Першочерговим завданням обласної та районної радянської преси у 1944—1946 роках було систематично «висвітлювати на сторінках газет суть українсько-німецьких націоналістів та викривати їх злочинну діяльність [...]»¹⁵³. У державних друкарнях виготовляли масу пропагандивної друкованої продукції, присвяченої цій тематиці. Наприклад, лише у рівненській обласній друкарні за вказівкою секретаря обкому КП(б)У Т. Бегми було надруковано: 63 назви гасел, листівок і відозв до населення області, та бійців УПА, чий загальний наклад складав 689 000 примірників¹⁵⁴. Подібною була ситуація і в інших областях України. Таким чином створювали потрібну громадську думку, яка відштовхнула менш свідомих галичан від участі в українському національно-визвольному русі, а у східних укра-

¹⁴⁹ Васильчук М. Видавничі справи в Коломиї наприкінці 40-х — у 50-х рр. XX ст. // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2000. — Вип. 7. — С. 140.

¹⁵⁰ ДАЛО. — Ф. П-3. — Оп. 1. — Спр. 216. — Арк. 79.

¹⁵¹ ДАЛО. — Ф. 3. — Оп. 1. — Спр. 198. — Арк. 161.

¹⁵² Дем'янчук І. Партизанська преса України. — К., 1956. — С. 16, 38.

¹⁵³ ДАЛО. — Ф. 5001. — Оп. 6. — Спр. 47. — Арк. 26.

¹⁵⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 923. — Арк. 12—13.

їнців сформувала негативний стереотип вояка УПА, котрий не подолано до сьогодні.

Отже, впродовж 1944—1954 років видавнича робота ОУН(б) набула широкого розмаху як під оглядом розбудови видавничо-пропагандистського сектору, чисельності видань, так і масштабності охоплених проблем. Видавничу діяльність у цей період здійснювали винятково члени відламу ОУН(б), що мало позитивні наслідки, оскільки підпілля репрезентувало єдине ідейно-політичне бачення. Високий показник видрукованої літератури, з незначними коливаннями (150—200 видань на рік) зберігався до 1950 року включно, після чого почав падати. Пік видавничої роботи припадає на 1947—1949 роки, коли загальна кількість назв друкованої продукції перевищила 200 одиниць. У 1951 році спостерігається різке зниження кількості видрукованої продукції (приблизно до 25 одиниць) унаслідок знищення ворогом низки потужних підпільних друкарень. Проте у 1952 році показник сягнув 60 видань, що доводить високу життєздатність підпілля. Зупинити масовий друк і кольпортаж літератури радянським спецорганам вдалося лише у 1954 році, проте окремі екземпляри брошур і листівок з'являлися ще до середини 1960-х років.

Розділ III

Тематика пропагандивних видань

3.1. Проблеми становлення та розгортання української національно-визвольної революції

Тематична спрямованість видань ОУН була цілковито підпорядкована ідейно-політичній лінії організації та її потребам. Підпільні публіцисти, оперативно реагуючи на інструкції ГОСП та Проводу, бралися до найактуальніших проблем, що відповідали потребам певного етапу боротьби. Основним завданням видавничо-пропагандистського сектору в перші дні радянсько-німецької війни було «поширити серед найширших мас Українського народу ідеї та політичну програму Українського Націоналізму, змобілізувати їх до боротьби за ідеї Української Революції, дати відпір ворожій пропаганді»¹. Отже, опановуючи легальний пресовий сектор, ОУН планувала надати українським виданням виразного націоналістичного характеру та встановити фактичну монополію на видання преси: «Де тільки можливо — негайно видавати націоналістичну газету, бодай до часу, доки пошта не буде налагоджена, щоб доставляти центральну пресу [...] Зміст контролювати. В початках, перед установами уряду цензури, не допустити до видавання ніякої іншої преси, щоб оминати диверсії»².

¹ Постанови II Великого Збору ОУН // Причинки до суспільного мислення (Збірка статей із серії «Бібліотека українського підпільника»). — Торонто, 1989. — Ч. 1. — С. 40.

² Пропагандивні вказівки на передвоєнний час, на час війни й революції та на початкові дні державного будівництва // ДАЛО. — Спецфонд. — П-777. — Арк. 16.

Наступним важливим завданням легальних видань, на думку керівників ОУН, було протиставитися партійній більшовицькій пресі і стати справжнім виразником волі українського народу: «Особливо тепер, після років лихоліття, після того як жидівсько-більшовицька агітація змагала затруїти наш розум бацилами комунізму та безбожництва, вбити в нас всякі національні й релігійні почуття, вільне друковане слово стає необхідне, як повітря після тяжкого перебування у в'язниці»³, — читаємо в одному з найперших західноукраїнських часописів, контрольованих ОУН(б).

Перші легальні газети та журнали, хоч і виходили на окупованій території, інформували громадськість про встановлення української влади у містах і селах Галичини (зокрема, керівництво ОУН(б) подбало про висвітлення Акту відновлення Української Державності від 30 червня 1941 року), друкували звернення, накази та розпорядження місцевих адміністрацій з метою налагодити нормальну роботу всіх державних інституцій. Так, закликаючи громадян України до активних державотворчих дій, газета «Воля Покуття» (6 липня 1941) писала: «Селяни! Перебирайте негайно всі колгоспи й сільські кооперативи в свої руки! Робітники! Обіймайте всі фабрики! Українці-службовці! Обсаджуйте всі уряди! Нічого не вільно нищити, ані грабувати, бо це тепер наше власне добро. Скрізь назначуйте своїх людей, українців. Самі власними силами будуюмо тепер наше нове життя, нашу долю і нашу будучність»⁴.

Деякі газети проголошували владу ОУН на місцях і відкрито закликали підпорядковуватися її представникам. Калуська газета «Золотий тризуб» надрукувала відозву повітового проводу ОУН(б), де, зокрема, зазначалося: «В нашому місті і повіті вся влада перейшла в руки Повітового Проводу Організації Українських Націоналістів! Повітовий провід взиває все населення міста і повіту до підпорядкування його зарядженням, до задержання спокою і порядку. Органами безпеки являється

Повітова Охорона, підпорядкована Повітовому Проводові, якої зарядження є обов'язуючими»⁵.

Публіцисти ОУН подбали також про широке висвітлення на сторінках легальних часописів організаційних матеріалів, які розкривали основні засади діяльності організації, вказували шляхи вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням українського суспільства відповідно до націоналістичної доктрини. Особливо багато таких матеріалів знаходимо у часописах, контрольованих ОУН(б). Наприклад, кременчуцька газета «Дніпрова хвиля» опублікувала велику статтю І. Костецького, у якій на популярно-пропагандивному рівні роз'яснено суть і причини виникнення українського націоналізму: «Український націоналізм був неминучим мужнім висновком почуттів та мислів кращих синів землі, висновком, що виник з пекучої проблеми будувати власну долю власними руками, з невтримного потягу до об'єднання — і з жадання завоювати собі право на повагу від інших сусідніх народів»⁶. Інші статті висвітлювали філософські основи українського націоналізму⁷, ставлення членів ОУН до земельного питання⁸, до виховання молоді⁹ тощо. Ці матеріали відбивали ті стартові ідеологічні позиції ОУН(б), від яких вона незабаром змушена була відмовитися.

Поодинокі газети передруковували листівки ОУН із закликами творити власну українську армію, яка в союзі з німецькою знищить більшовизм назавжди. Так, газета «Вільне слово», звертаючись до кожного українця, закликала відповідально поставитися до цієї справи, адже вибороти собі волю український народ зможе лише зі зброєю в руках: «Могутня союзна німецька армія прогнала більшовицьку орду, викінчити її є нашим обов'язком. Треба вступати в ряди українського війська і боротись до загины, звільнити цілу Україну. Під більшовиками

⁵ Золотий тризуб. — Калуш, 1941. — № 1. — 10 лип.

⁶ Костецький І. Принципи українства // Дніпрова хвиля. — Кременчуг, 1941. — № 3. — 5 лист.

⁷ Філософічні основи українського націоналізму // Дзвін. — Кривий Ріг, 1941. — № 1. — 8 жовт.

⁸ ОУН про земельне питання // Тризуб. — Калуш, 1941. — № 7. — 31 серп.

⁹ Нові шляхи виховання української молоді // Дніпрова хвиля. — Кременчуг, 1941. — № 4. — 9 лист.

³ Український голос. — Луцьк, 1941. — № 1. — 17 верес.

⁴ Воля Покуття. — Коломия, 1941. — Ч. 1. — 16 лип. // Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 року (Документи і матеріали) / Упор. О. Дзюбан. — Львів—Київ, 2002. — С. 156.

не жити українському народові. Волю треба здобувати. Настав слухний час. Кожний думай, що на тобі мільонів стан стоїть, що за долю мільонів маєш дати ти одвіт. Настав слухний час організувати українську армію. Твердо віримо, що всі ми, хто тільки здатний носити зброю, вступимо в її ряди»¹⁰.

Відображаючи загальні настрої, що панували серед населення західноукраїнських територій, яке вітало Німеччину як визволительку від більшовицької тиранії, газети друкували численні привітання на адресу німецької армії, запевняли у своїй лояльності до окупаційних властей. Водночас кожна з газет постійно підкреслювала, що на українській землі господарем може бути лише український народ. Протестуючи проти московсько-більшовицького панування, ОУН давала зрозуміти, що окупацію України німецькими військами сприймає винятково як тимчасове явище: «Геть із чужим пануванням московських зайдів! Хай живе самостійність українського народу! Геть із чужою владою в Україні! Хай живе влада українського народу в Україні! Україна для Українців!»¹¹.

Втручання німецької влади кардинально змінило тематичну спрямованість часописів. Зі шпальт газет зникли українська символіка й атрибути ОУН. Припинився друк статей, у яких ішлося про державницькі домагання українців на сучасному етапі, а також про історичну боротьбу українського народу за незалежність. Замість закликів налагоджувати роботу української адміністрації і творити власне державницьке життя газети друкували накази та розпорядження нової влади, які здебільшого стосувалися задачі контингентів, набору робочої сили до Німеччини, встановлення комендантської години і под. Було значно скорочено обсяги газет, а їхній зміст зведено переважно до інформаційної частини.

Заборона писати на актуальну для українців тематику змушувала публіцистів ОУН активно розробляти т. зв. «дозволені» теми, серед яких найпопулярнішими й надалі залишалися історичні, культурницькі та антиросійські. Історичні статті писали надзвичайно емоційно, вони містили багатий просвітницький

матеріал. Звертаючись до славних сторінок української історії, публіцисти намагалися викликати у представників української нації притлумлене довголітньою неволею почуття національної гордості, бажання стати політично повноцінною нацією. Це були статті, присвячені пам'яті героїв Крут і Базару, організації Листопадового чину, діяльності Ольги Басараб, подвигу членів ОУН Біласа й Данилишина тощо. Стаття «Зелене свято невмирущості», опублікована в журналі «Наш шлях», повідомляла про героїчний чин української молоді на Закарпатті. Висловлюючи захоплення вчинком січовиків, автор писав: «Карпатські січовики, що в їх лавах зібралася молодь з усіх українських земель, кров'ю засвідчили силу свого прагнення. Поляг Колодзінський, Гацинець, Блестів і Коссака, сотки юнаків і статечних твердих селян, та з могил над Тисою зросла нова п'янка героїчна легенда»¹².

Намагаючись захистити східноукраїнські маси від прорадянських впливів, ОУН друкувала масу статей на антибільшовицьку тематику¹³. Нагадуючи читачам про голодомор 1932—1933 років, розстріли української інтелігенції, насильну русифікацію та радянізацію українського суспільства, автори публікацій викривали антинародну, реакційну і злочинну сутність більшовицької системи. Так, наголошуючи на нелегітимному встановленні радянської влади на українських землях та підкреслюючи ворожість більшовицького режиму до українців, газета «Тризуб» писала: «[...] Москва, незмінна й послідовна в своїй злочинній акції, є вічним ворогом України, Європи, порядку, культури»¹⁴.

Чи не найбільшу тематичну групу антирадянських матеріалів складали повідомлення про більшовицькі звірства у тюрмах Львова, Самбора, Луцька, Рівного, Чорткова, Станіславова та інших міст і сіл Західної України¹⁵. Газети публікували списки загиблих від рук працівників НКВС, описували жахливі сце-

¹² Наш шлях. — Житомир, 1942. — № 6. — 19 черв.

¹³ Справжнє обличчя більшовизму // Волинь. — Рівне, 1942. — № 94. — 3 груд.; Воєнний український народ // Нова Україна. — Харків, 1942. — № 59. — 22 берез.

¹⁴ Правдиве обличчя Москви // Тризуб. — Чортків, 1941. — № 9. — 14 верес.

¹⁵ Масакара в Дрогобичі // Українські щоденні вісті. — Львів, 1941. — № 14. — 22 лип.; Жертви більшовицького терору // Стрийські вісті. — Стрий, 1941. — № 1. — 18 лип.; Масакара в'язнів у Чорткові // Тризуб. — Чортків, 1941. — № 4. — 7 серп.

¹⁰ Вільне слово. — Дрогобич, 1941. — № 1. — 5 лип.

¹¹ Воля Покуття. — Коломия, 1941. — Ч. 1. — 16 лип. — С. 157.

ни морду безборонного населення, друкували свідчення дивом уцілілих очевидців.

У розвиток цієї тематики детально висвітлювали масове нищення державного і громадського майна, до чого вдавалися, відступаючи, більшовики: фабрик, заводів, електровень, нафтових і газових копалень, громадських будинків, церков тощо¹⁶. У багатьох статтях висміювали більшовицький спосіб господарювання, засуджували злочинну недбалість голів колгоспів, які віддавали накази орати мерзлу землю чи збирати нестигле жито лише для того, щоб вчасно рапортувати нагору про завершення польових робіт, чим прирікали селян на нестачі та голод¹⁷.

Досить широко на сторінках легальної преси було опрацьовано культурну і мистецьку тематику. Тут знаходимо численні біографії видатних українських діячів, статті про розвиток українського культурного життя, літературознавчі роботи, дослідження з історії театру, музики, малярства, науково-популярні публікації з медицини, географії, етнографії тощо. Автори, які представляли націоналістичне середовище, намагалися розглядати ці питання в державно-самостійницькому аспекті, обираючи теми і проблеми, що розкривали протистояння з окупантами у духовній площині. Так, орган Дніпропетровської міської управи «Дніпровська газета», який перебував під впливом ОУН(б), повідомляв, що працівники міського історичного музею готують до експозиції велику кількість предметів старовини, котрі зібрав відомий історик Дмитро Яворницький, чия наукова спадщина за більшовиків була знецінена¹⁸. Ця ж газета регулярно друкувала статті про відомих українських учених і культурних діячів, які за радянських часів були оголошені ворогами народу (М. Грушевського, О. Олесья, С. Рудницького та ін.)¹⁹.

Газета «Волинь», яку вважали одним із найкращих літературних часописів, регулярно друкувала уривки з творів українських класиків і сучасних письменників. Тут же знаходимо ціка-

ві мовознавчі та літературознавчі роботи Уласа Самчука й Олега Штуля — ‘Ждановича’, у яких досвідчені публіцисти обговорювали проблеми української мовної культури та її значення для духовного розвитку нації. Звертаючись до молодих митців і намагаючись зорієнтувати їх у проблемах сучасного українського мистецтва, Улас Самчук закликав їх учитися на західноєвропейських зразках літературної творчості, оминаючи згубний вплив більшовицької культури²⁰.

Найповніше цей спосіб агітації використовували члени ОУН(м), які виявляли більшу схильність до колабораціонізму й намагалися діяти в рамках, дозволених цензурою. Натомість ОУН(б) постійно порушувала німецькі заборони, а інколи відверто демонструвала свої погляди та переконання. Так, редактор газети «Дніпрова хвиля» (Кременчук) П. Щепанський у річницю Акту злуки, проголошеного Директорією 22 січня 1919 року, на титульній сторінці над повідомленням з Головної квартири фюрера великим шрифтом надрукував такий текст: «Сьогодні минає 24 роки з дня проголошення Самостійної Української Держави і 23 роки з дня проголошення її соборности! Слава Україні!»²¹. На наступній сторінці під гаслом «Вічна слава тим, що впали у боротьбі за волю України!» були розміщені портрети і біографії Євгена Коновальця та Симона Петлюри. Ця ж газета, починаючи з № 14, регулярно друкувала уривки з історії України І. Крип’якевича.

До певних форм протесту на сторінках друкованих видань вдавалися й окремі члени ОУН(м), які діяли всупереч наказам ПУНу. Зокрема, виразну націоналістичну позицію задекларували редактори київських газет і журналів. На тлі численних робіт Олега Штуля, Ореста Чемеринського, Івана Рогача яскраво вирізняються сміливі і пристрасні статті поетеси Олени Теліги, редактора часопису «Літаври» (органу Спілки письменників України). Її зусилля були спрямовані насамперед на виховання нового типу українця, у чиєму серці немає місця сльозливій розчуленості над самим собою, а живе «велика і мужня любов до своєї нації, до свого минулого, до свого народу і до всього

¹⁶ Українські щоденні вісти — Львів, 1941. — № 14. — 22 лип.

¹⁷ Там само. — № 42. — 23 серп.

¹⁸ Дніпропетровська газета. — Дніпропетровськ, 1941. — № 19.

¹⁹ Там само. — № 26, 40, 56; 1943. — № 194.

²⁰ Самчук У. Тим що можуть // Волинь. — Рівне, 1942. — № 96 (124). — 10 груд.

²¹ Дніпрова хвиля. — Кременчук, 1942. — № 5. — 22 січ.

великого і шляхетного, передусім до своїх героїв, яких так довго переслідував і замовчував ворог»²².

Тематика легальних часописів лише частково відображала інтереси ОУН. Більшість націоналістичних матеріалів, що потрапляли на сторінки легальної преси, були понівечені німецькою цензурою і не цілком виконували своє призначення. Повніше ідеї та цілі організації висвітлювались у підпільних виданнях, котрі мали значно вищий інтелектуальний рівень та ширший тематичний спектр.

Однією з найвагоміших проблем, які публіцистам ОУН доводилося розв'язувати на сторінках підпільних видань, було ставлення до нацистської Німеччини. Перші підпільні часописи — «Бюлетень» (січень 1942), «Пролом» (лютий 1942) — надалі трактували Німеччину як важливий чинник у державницьких планах ОУН, оскільки організація розраховувала за допомогою німецької збройної сили покінчити з найбільшим ворогом України — червоною Москвою. Так, газета «Пролом» у лютому 1942 року писала: «Удар Німеччини приніс поважне надщерблення сил головного нашого окупанта й історичного та політично неминучого вічного ворога Москви. Удар цей мусимо оцінити як позитивний. Сила Німеччини була одинокою, яка могла в існуючих умовах, в так короткому часі захитати так основно більшовицьке панування на Сході. Вона являється і надалі дуже поважним чинником в заломанні сил московського імперіалізму [...]. і як такий мусимо його враховувати в наші політичні рахунки»²³.

Небажання німців визнати незалежність України, приєднання Галичини до Генерального Губернаторства, грабіжницька окупаційна політика німецьких властей на українських землях стали причиною різкої переміни у ставленні керівництва ОУН(б) до Німеччини, що одразу ж відобразилось у друкованих виданнях. Перші, ще не категоричні, але уже застережливі оцінки щодо політики Гітлера в Україні знаходимо в «Бюлетені» № 2—3 за лютий—березень 1942 року, де зазначається, що

Прокоп Мирослав —
'М. В. Вировий' ('О. С. Садовий') — провідний публіцист,
референт пропаганди Проводу
ОУН(б) (1943), член Президії
УГВР (1944)

німці досі туманно висловлюються стосовно майбутнього українських земель, проте дії і вчинки німецької влади наштовхують на думку, що у планах Гітлера немає незалежної України: «Нема Украї-

ни, нема політичної проблеми України; є тільки проблема України — сировинної бази Німеччини, німецької Європи, проблема, що зводиться до одного слова: "Ерфасунг"»²⁴.

Незабаром видання ОУН(б) набули виразного антинімецького звучання. Викриваючи імперські плани Гітлера стосовно окупованих українських територій, публіцисти та ідеологи організації піддавали нищівній критиці грабіжницьку економічну політику німецьких властей, вивезення робочої сили до Німеччини, терор супроти українського населення. З часом критика нацизму стає конкретнішою та обґрунтованішою. До найбільш вагомих праць, у яких здійснено фаховий аналіз ідеології та політики Третього Райху, належать статті відомого публіциста Івана Гриньоха — 'І. М. Коваленка' ('І. В. Діброви') «Українська проблема в планах німецької політики» (1942), «Нова Європа і стара брехня» (1943) і «Навколо осі. До міжнародного політичного

²² Теліга О. Прапори духу; Розсипаються мури; Нарозстіж вікна // Олена Теліга. Збірник / За ред. О. Ждановича. — Детройт—Нью-Йорк—Париж, 1977. — С. 140—149.

²³ Пролом. — 1942. — № 3. — Лют. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 88. — Арк. 2 зв.

²⁴ Бюлетень. — 1942. — № 2—3. — Лют.—бер. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 85. — Арк. 2 зв.

та воєнного положення» (1943). Викриваючи неспроможність і злочинність імперських теорій Гітлера, автор, насамперед, скеровує вістря критики на ті положення «націонал-соціалістичного корану»²⁵, у яких ідеться про розширення життєвого простору для німецької нації та вищість арійської раси. На його думку, «гасла, з якими прийшла Німеччина до народів бувшої советської Росії, гасла про расову вищість та своєрідний месіанізм німецької нації, що його можна назвати новітнім людодіством, запровадження колоніального рабства на окупованих теренах, не могли б ушасливити, навіть перед кількома віками, якихось диких африканських племен, а що говорити про застосування цих гасел в двадцятому сторіччі до народів Європи, що так само можуть похвалитися тисячелітніми культурними традиціями, та, як би не було, незаперечним політичним виробленням. Німеччина показала тут, як не можна краще, свою політичну нездарність та незрілість, щоб претендувати на роль порядкуючого чинника в Східній Європі»²⁶.

Закликаючи порвати раз і назавжди з пронімецькими орієнтаціями, Іван Гриньох небезпідставно стверджував, що політика поліційного нагана і бруталності, запроваджена німцями на українських землях, не є наслідком воєнних обставин, як це намагаються тлумачити німці, а вслід за ними — і представники окремих українських політичних середовищ. Теперішня невтішна ситуація в Україні є результатом гітлерівської державної системи та її ідеологічних залогень, результатом «нової німецької ментальності, вихованої на засадах націонал-соціалізму»²⁷.

Наводячи приклади бруталної окупаційної політики німецьких властей, автор пророкує Німеччині таку саму долю, яка спіткала інших окупантів України: «Забувають німці одне, що Україну ділили вже між собою різні окупанти, та всі окупанти впали, а невмирущий дух Української Нації і далі живе. Він перетриває теперішнє лихоліття та побідить у затяжній бо-

ротьбі всі божевільні затії новітніх загарбників»²⁸. А Гітлер увійде в історію як Атілла XX століття, що згинув у катастрофі, яку сам викликав»²⁹.

Підступну тактику загравання нацистів з українськими політичними чинниками блискуче розвінчав автор статті «30 червня 1941 року», яка була опублікована у газеті «Стрілецькі вісті» (1944). Невідомий публіцист (стаття з'явилася без підпису) стверджував, що щедрі обіцянки стосовно вирішення української проблеми німці роздавали з єдиною метою — «щоби скорше накласти ярмо на шию українському народові»³⁰. Проголошення незалежності України Актом 30 червня у Львові змусило гітлерівців виявити свої справжні наміри щодо окупованих українських земель і «показати своє справжнє бруталне, прусацьке обличчя імперіяліста-окупанта»³¹.

Однак критика нацизму у цей період не поєднувалась із закликами до збройної боротьби проти окупантів, оскільки керівники ОУН були зацікавлені у воєнних діях німецької армії на Сході і не хотіли передчасно конфліктувати з представниками німецького командування, щоб не наражати своє членство на нові репресії. Роз'яснюючи позицію організації з цього питання, одна з листівок ОУН(б) від червня 1942 року писала: «Нам сьогодні шкода кожної людини, що вмирає за інтереси Москви чи Берліна. Правда, німці доводять населення до розпуки і правдою є, що ми могли б повстати, але ми заздалегідь знаємо, чим воно сьогодні мимо нашого найбільшого героїзму скінчилося б. Організація Українських Націоналістів здає собі справу з того, що її завдання — як провідного у національній боротьбі чинника — є не дати нації можливості по-геройськи вмерти, але здобути на власній землі владу та стати врешті господарем цієї землі»³².

Проте навесні 1943 року українське підпілля все-таки змушене було розпочати збройні антинімецькі акції, які хоч і мали

²⁵ Коваленко І. М. Нова Європа і стара брехня // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Львів—Торонто, 1995—1996. — Т. 24. — С. 154.

²⁶ Ідея і чин. — 1943. — Ч. 2 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 115—116.

²⁷ Коваленко І. М. Українська проблема в планах німецької політики // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 59.

²⁸ Коваленко І. М. Українська проблема в планах німецької політики. — С. 63.

²⁹ Коваленко І. М. Нова Європа і стара брехня. — С. 160.

³⁰ Стрілецькі вісті. — 1944. — № 19. — 30 черв. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 95 — Арк. 6.

³¹ Там само.

³² Партизанщина і наше ставлення до неї. — 1942 // ЦДАГО України. — Ф. 57. — Оп. 4. — Спр. 347. — Арк. 55 зв.

О. БРОДОВИЙ

ДО ГЕНЕЗИ УКРАЇНСЬКО-НІ МЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1941-44 РОКІВ

/ ПЕРЕКЛАД ІЗ ВІСНИКА УГЕР Ч. 2.
ЖОВТЕНЬ 1946 /

Брошура О. Бродового «До генези українсько-німецької війни 1941-44 років» (1945 р.)

локальний характер, однак виразно засвідчували поставу організації — «Геть з окупантами!» Блискучий аналіз розгортання українсько-німецького конфлікту подав О. Бродовий³³. Його робота з промовистою назвою «До генези українсько-німецької війни

1941-1944 рр.» стала відповіддю представникам тих українських політичних партій і груп, які вважали збройну боротьбу УПА з нацистською Німеччиною несвоєчасним і шкідливим для української справи кроком. Відповідаючи прихильникам т. зв. «конструктивної роботи і тактики заощаджування сил», автор наголошував, що сподіватися на порозуміння з німцями можна було, лише сидючи на еміграції і черпаючи інформацію про події в Україні з фальшивої проницецької преси. Українська дійсність була набагато жакливішою, і вона відкривала українцям лише два шляхи: бути винищеними або боронитися перед винищенням. Український народ обрав другий шлях, внаслідок цього постала Українська Повстанська Армія, що «охопила кадрами дисциплінованої військової організації народну стихію, дала їй доцільні й раціональні форми боротьби із німецькою окупацією, а опісля з більшовицькою, та запобігла стихійному

революційному поривові, якого трагічно-криваві наслідки важко було б нам собі уявити»³⁴. Здвигнувши бар'єр на шляху «двох динамічних сил германізму і азійно-росіянізму», стверджував публіцист, український визвольний рух зберіг чистоту своєї ідеї і постав «в авангарді походу загальносвітових ідеалів»³⁵.

Широко обговорювалося на сторінках друкованих видань проблему участі українців у німецьких збройних частинах. Після того, як було розформовано легіони «Ролянд» і «Нахтігаль», ставлення керівників ОУН(б) до подібних німецьких пропозицій могло бути лише негативним. Засуджуючи заяву УЦК про набір юнаків до відділів «Ваффе-СС», газета «Бюлетень» (1942, № 6—7) писала, що «українська кров може литися лише за українські інтереси»³⁶ і що «українська молодь готова йти, але в українську армію, вона готова тисячу разів вмирати, але за власну державу, але не за колоніяльне ярмо»³⁷.

Не менш негативну оцінку з боку публіцистів ОУН(б) отримала і широко розрекламована українськими легальними інституціями ідея створити дивізію СС «Галичина». Офіційну думку Проводу з цього приводу висловив Михайло Палідович — «Ю. Херсонєць» у статті «Довкруги СС стрілецької дивізії «Галичина»». Відповідаючи прихильникам утворення дивізії, які свою позицію аргументували необхідністю боротися з більшовизмом, М. Палідович писав, що створення дивізії уже не може вплинути на вислід війни, а лише зашкодить іміджу України на міжнародній арені, оскільки дасть привід вважати український визвольний рух проницецькою структурою. До того ж, утворення дивізії — це частина диявольського плану Гітлера, спрямованого на фізичне винищення українського народу, адже українських юнаків німці використають на фронті як гарматне м'ясо: «Без української держави, без українського уряду не може бути і української армії, яку планують німці, — це дальший визиск, цим разом фізичної сили народу, це дальше його винищення, і

³⁴ Бродовий О. До генези українсько-німецької війни 1941-1944 рр. // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Торонто, 1980. — Т. 8. — С. 297.

³⁵ Там само. — С. 298.

³⁶ Бюлетень. — 1942. — № 6—7. — Черв.—лип. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 85. — Арк. 116.

³⁷ Там само.

³³ Бродовий О. До генези українсько-німецької війни 1941-1944 рр. // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Торонто, 1980. — Т. 8. — С. 257—299.

ЗА ЩО БОРЮТЬСЯ УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ?

За Україну,
За безмежну

Ні від Йосипа, ні від Фріца
Незалежну!

Листівка УПА «За що борються українські повстанці?» (1943 р.)

ставлення наше до цього у тому випадку може бути тільки негативне»³⁸, — стверджував публіцист. Проте можливість здобути зброю та військові знання, яких так бракувало в підпіллі, змусила керівників ОУН(б) лояльніше поставитися до

цієї проблеми. На початку 1944 року Провід не лише не забороняв членам організації вступати до лав дивізії, але й частину членства скерував туди зумисне, однак це рішення не потрапило на сторінки друкованих видань.

У багатьох публікаціях засуджували дії німецької влади, спрямовані на вивезення робочої сили до Німеччини. Дешевим трюком назвали публіцисти ОУН(б) спробу зобразити рабську працю українців як їхній вагомий внесок у боротьбу з більшовизмом. 'Ю. Дажбожич' в одній зі статей писав: пропозиція німців «боротися з большевизмом батрацькою працею»³⁹ для українців була і буде неприйнятною, адже вивезення робочої сили до Німеччини відбувається з метою знелюднити українську територію, яку «нові визволителі хочуть загарбати для себе»⁴⁰. Майже кожен часопис містив рубрику, в якій подавав хроніку нацистських злочинів супроти українського народу: палення

³⁸ ЦДАВО України. — Ф. 3971. — Оп. 1. — Спр. 23. — Арк. 2.

³⁹ Бюлетень. — 1942. — № 6—7. — Черв.—лип. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 85. — Арк. 121 зв.

⁴⁰ Там само.

Брошура ОУН(б) «За що нам боротися» (1943 р.)

ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДИРЖАВУ І ВОЛЮ НАРОДАМ І ЛЮДИНІ

ЗА ЩО НАМ
БОРОТИСЯ?

З хати до хати, з рук до рук!

і грабунок сіл, розстріли заручників, розправа над відділами УПА та членами ОУН тощо.

Висновки і твердження, що засвідчують виразну антинімецьку позицію ОУН(б), знаходимо в багатьох організаційних закликах, заявах, повідомленнях і деклараціях: «Образи, нанесені українському народові» (1943), «За що бореться Українська Повстанча Армія» (1944), «Боротьба українського народу проти окупантів» (1944), «Звернення Проводу ОУН до українського народу» (1944), «Німецька так звана політика на Сході і наше ставлення до неї» (1944), «Декларація Проводу ОУН після закінчення Другої світової війни» (1945), «Універсал Української Головної Визвольної Ради» (1945), «Бійці і командири Української Повстанської Армії!» (1945) та ін.

Боротьба з численними окупантами потребувала консолідації українських визвольних сил, тому ідеологи й публіцисти ОУН не могли обійти у своїх роботах пекучої проблеми створення єдиного фронту боротьби за українську державність. Невдача з передвоєнною консолідаційною акцією змусувала керівників ОУН(б) критично поглянути на власне становище, а також уважніше проаналізувати стан українських визвольних сил загалом.

У статті «До питання внутрішніх перешкод української національно-визвольної боротьби» (1943) Дмитро Маївський —

Деклярація

ПРОВОДУ
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ
після закінчення другої
світової війни в Європі

Брошура «Деклярація Проводу
Організації Українських Націоналістів
після закінчення другої світової війни
в Європі» (1945 р.)

1 9 4 5

‘П. Дума’ виділив кілька найголовніших причин, які стоять на заваді консолідації. Основна перешкода, на думку публіциста, полягає в орієнтації значної частини українського суспільства на чужі сили:

«Велика частина народу радо підставляє вуха під чужий вітер і все ще чогось шукає поза власними межами, власними ідеями»⁴¹. Серед інших причин велика кількість розсварених між собою українських партій, а також відчутні відмінності у світоглядах східних і західних українців, які швидко ліквідувати не вдасться. Однак Д. Маївський не вважав ці перешкоди фатальними і висловлював надію, що в процесі боротьби вони будуть подолані.

Облишити шкідливі та несвоечасні суперечки довкола ідеологічних, програмних, а також персональних моментів закликав автор статті «За єдиний революційний фронт», підписаної псевдонімом ‘Ю. Дажбожич’. Адже коли на карту поставлено саме існування нації, суперечки навколо якогось з чужого поля занесеного «ізму» чи «в ім’я устроєвих концепцій» є несуттєвими і шкідливими. «Сьогодні немає місця для внутрішньої боротьби в ім’я другорядних і несуттєвих справ; сьогодні є місце для одного зовнішнього фронту боротьби в ім’я нашої найви-

щої мети, в ім’я будови власної української державности»⁴², — стверджував публіцист.

Обговорення проблеми єдиного національного фронту продовжив Михайло Палідович — ‘Ю. М. Моряк’, який справедливо зауважив, що з питанням консолідації сил тісно пов’язана ідея єдиного національного проводу. Наголошуючи на її винятковій важливості, публіцист одночасно підкреслив, що це «надзвичайно дразливе питання, це та підводна скеля, що на ній найлегше розбитися кораблеві нашої внутрішньої політики»⁴³. Проте автор не сумнівався, що такий провід, який він назвав «генеральним штабом української нації», буде створено. Цей обов’язок візьме на себе ОУН(б) як найсильніша політична організація. Випереджаючи звинувачення у партійництві з боку представників інших українських рухів і партій, публіцист писав: «Не йде нам про ліквідацію людей чи гуртів, що поза ними. Хочемо ліквідації внутрішніх фронтів, хочемо з’єднати всіх українських патріотів в одну велику бойову громаду, кермовану одним проводом. В ньому повинні знайти місце найсильніші мізки, і найтвердіші волі, що їх під сучасну пору має українство»⁴⁴. Це той принцип, що ліг в основу створення Української Головної Визвольної Ради. Як бачимо, він був сформульований задовго до появи УГВР.

Підтверджує це також стаття невідомого автора (можливо, Омеляна Логуша) «Сучасний стан на осередніх і східних українських землях та передумови перемоги у боротьбі за самостійну Україну», написана до наради обласних керівників СУЗ, що відбулась у Дніпропетровську на початку 1943 року. Окрім цікавих зауважень, які стосуються можливих змін в ідейно-політичній площині, ідеолог приділяє багато уваги співпраці ОУН(б) з іншими партіями державницького спрямування, до яких зараховує насамперед мельниківців та гетьманців. На думку автора, провідні кадри цих трьох організацій мають скласти Провід нової загальноукраїнської революційно-визвольної сили, яку

⁴² Дажбожич Ю. За єдиний революційний фронт // Бюлетень. — 1942. — Ч. 9—10. — Верес.— жовт. // НДБ ЦДІА м. Києва.

⁴³ Моряк Ю. М. Одним фронтом назустріч майбутньому // Ідея і чин. — 1943.— Ч. 5 // Літопис Української Повстанської Армії.— Т. 24. — С. 242.

⁴⁴ Там само.

⁴¹ Дума П. Т. До питання внутрішніх перешкод української національно-визвольної боротьби // Ідея і чин. — 1943. — Ч. 4 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 186.

За Українську Самостійну Соборну Державу!
воля народам! воля людині!

Часопис «Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради»
(1951 р., № 10)

БЮРО ІНФОРМАЦІЇ

УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

Червень, 1951 В Україні, у підпіллі Рік вид. IV

10

Київ 1952 Львів

112

він пропонує назвати Організацією державної самостійності України (ОДСУ)⁴⁵. Дуже бажано, зазначав публіцист, щоб цей Провід очолила людина зі Сходу, оскільки ні Бандера, ні Мельник, ні Скоропадський не завоювали достатньої довіри й популярності серед українських мас⁴⁶.

Створення 4 липня 1944 року УГВР, куди ввійшли представники різних українських політичних сил на чолі з Кирилом Осьмаком, ознаменувало завершення консолідаційних процесів. Усвідомлюючи історичну вагу моменту, редактори журналу «Ідея і чин» заговорили про одну з «найзамітніших і найбільших національно-політичних подій в Україні за останню чверть століття»⁴⁷. Газети і журнали широко пропагували завдання і цілі УГВР, яка постала, щоб «об'єднати всі національно-визвольні сили українського народу, щоб з одного центру керувати його визвольною боротьбою, щоб перед зовнішнім світом репрезентувати його політичну волю та щоб протиставитися спробам во-

⁴⁵ Русначенко А. Народ збурений. — К., 2002. — С. 46.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ М. К. Українська Головна Визвольна Рада // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 334.

рогів української держави розбивати єдиний самостійницький український фронт»⁴⁸.

М. В. Рядович у статті «У спільному революційно-визвольному всеукраїнському фронті боротьби»⁴⁹ аргументовано виклав причини постанови УГВР, яка, на думку публіциста, природно завершила процес формування української національно-визвольної ідеї. Відмовляючи Урядові УРСР, що «спирається на багнети імперіялістичного московського центру», в праві репрезентувати волю українського народу, автор назвав УГВР єдиним легітимним державницьким чинником на українських землях⁵⁰.

Багато уваги на сторінках друкованих видань присвячено УПА. Найпершою такою роботою стала стаття члена референтури пропаганди Проводу ОУН(б) Володимира Макара — «Вадима» «Північно-західні українські землі. Збройна самооборона українського народу», написана весною 1943 року. Автор зосереджується на причинах створення УПА, окреслює територію діяльності збройних відділів, описує перші сутички з ворогом, а також вказує на низку труднощів, пов'язаних із організацією військової справи, які стосувалися передовсім браку вишколених старшин та інструкторів, через що «не всі акції УПА були пляновані й ефекти боїв не були такі, які могли бути при існуючому завзятті й відвазі українських народних повстанців»⁵¹. Дотримуючись принципу об'єктивності, В. Макар не міг не відзначити, що стероризоване, залякане і пасивне східноукраїнське населення не готове масово підтримати боротьбу УПА і потребує величезної національно-просвітницької праці. Відсутність будь-яких емоційних оцінок, точність у формулюваннях, наявність статистичних і географічних даних наводить на думку, що стаття була написана на основі організаційних звітів.

⁴⁸ Універсал Української Головної Визвольної Ради // Причинки до суспільного мислення (Збірка статей). — 1989. — Ч. 3. — С. 15.

⁴⁹ М. В. Рядович. У спільному революційно-визвольному всеукраїнському фронті боротьби // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 8. — С. 61—95.

⁵⁰ Там само. — С. 87—88.

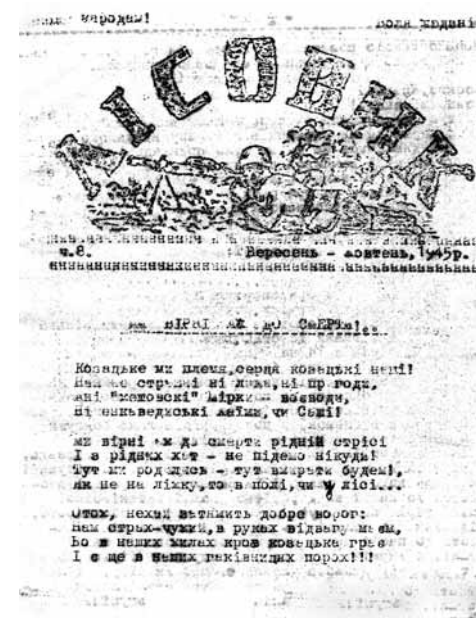
⁵¹ Вадим. Північно-західні українські землі. Збройна самооборона українського народу // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Торонто, 1984. — Т. 5. — С. 22.

113

Натомість Ростислав Волошин у статті «На шляхах збройної боротьби (Українська Повстанська Армія)» висвітлює проблему постання УПА, а також перспективи її діяльності надзвичайно емоційно, з виразно пропагандивною метою. Автор здебільшого зосереджує увагу на оптимістично-переможних сторінках цього процесу: «Тим часом ряди Української Повстанчої Армії щораз збільшуються, своїми військовими діями вона захоплює все нові й нові терени, з кожним днем росте її боєва спроможність, твориться Головна Команда УПА та Команди поодиноких Груп. Сьогодні УПА вже не партизанка, це зав'язок майбутньої української збройної сили, це будуча державна Українська Народня Армія, яка вже сьогодні збагачується усіма видами зброї та вишколюваними стрілецькими, підстаршинськими, старшинськими й військових спеціалістів — кадрами»⁵². Вказуючи на підтримку боротьби УПА з боку всього українського населення, Р. Волошин акцентував на високій національній свідомості українського народу, який «справу УПА вважає своєю кровною справою»⁵³ і завдяки цьому переможно ступає до своєї остаточної мети — здобуття УССД.

Зважаючи на те, що серед українських політиків до кінця війни не вшухали суперечки з приводу потреби створювати власні збройні сили, публіцисти ОУН(б) постійно наголошували, наскільки важливо мати національну армію на момент визвольно-революційного зриву. Особливо багато статей на цю тему з'явилося напередодні другої радянської окупації. Підкреслюючи, що утворення армії — це складний і тривалий процес, редактори газети «Самостійність» (1944, ч. 3) закликали припинити дискусії і докласти всіх зусиль для формування боєздатного війська, оскільки перші збройні загони УПА на Волині — це лише зав'язок української збройної сили: «Армія за один день не повстане. Протягом тижня можна зібрати озброєну товпу й ніщо більше. Організування армії, гідної того окреслення, вимагає щонайменше довгих місяців. Не знаємо, скільки нам їх

Журнал Закерзонського крайового проводу «Лісовик» (1945 р., ч. 8)

лишилося, і тому мусимо поспішати. І тому нині всякі дискусії на тему передчасности мусять замовкнуті. Громадянство мусить зрозуміти, що сьогодні є вже зав'язки цієї збройної сили, розбудовані на всеукраїнській понадпартійній і понадклясовій площині, на платформі активної боротьби за УССД. Розуміти і витягнути з того всі практичні висновки»⁵⁴. У цій же статті наголошувалося, що необхідно створити власні збройні сили як запоруку утвердження державницьких прагнень українців, як гарантію майбутньої перемоги: «В українські мізки мусить вросли свідомість, що тільки власна армія уможливить здвигнення і закріплення Української Держави та що наших дипломатів слухатиме світ тільки тоді, коли за їх словами стоятимуть готові до бою армії. Даймо із себе все, щоби вона стала дійсністю»⁵⁵.

Провідний ідеолог організації Осип Дяків — 'А. Осипенко' у статті, написаній з приводу 5-ї річниці постання Української Повстанчої Армії, звернув увагу на ту важливу роль, яку відіграла ОУН(б) у справі творення та розбудови УПА. Будучи ініціатором створення партизанських повстанських загонів, забезпе-

⁵² Борисенко А. С. На шляхах збройної боротьби. Українська Повстанська Армія (УПА) // Ідея і чин. — 1943. № 5. // Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто, 1977. — Т. 2. — С. 17.

⁵³ Там само. — С. 18.

⁵⁴ В. Д. Час не жде. Кілька завваг на тему збройної сили // Самостійність. — 1944. — Ч. 3. — 22—29 січ. // Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто, 1976. — Т. 1. — С. 107.

⁵⁵ В. Д. Час не жде. Кілька завваг на тему збройної сили. — С. 110.

чуючи їх керівними ідеологічними і військовими кадрами, ОУН тим самим скріпила УПА, «стала її моральним хребтом»⁵⁶. Автор справедливо стверджував, що саме політичний досвід ОУН допоміг керівництву УПА стати на правильну політичну платформу, а це забезпечило зростання УПА та поширення її діяльності на всі українські землі. Участь інших політичних середовищ у процесі творення УПА публіцист, на жаль, або замовчує, або висвітлює лише з негативного боку.

Детальну хроніку боротьби УПА містили насамперед журнали, призначені для війська: «До зброї!» (1943—1944), «Повстанець» (1944—1946), «Стрілецькі вісті» (1944—1945), «Чорний ліс» (1947—1950) та ін. Описи боїв і сутичок з ворогом у цих виданнях подавали в найрізноманітніших рубриках: «Українська Повстанча Армія діє», «На фронтах УПА», «Із бойових фронтів Української Повстанчої Армії», «Б'ємо загарбників (З дій Української Повстанчої Армії)» тощо.

Починаючи з 1942 року підпілля активно пропагувало ідею боротьби всіх поневолених більшовизмом народів за створення незалежних держав на їхніх етнічних територіях: «Український народ [...] закликає всі пригноблені народи стати на шлях боротьби за свою волю, державність і незалежність, але стати спільно, бо боротьба тяжка і непосильна для невеликих народів, бо без визволення всіх пригноблених народів, аж до найменшого не може бути справжнього ладу і спокою в Європі», — писала газета «За самостійну Україну». У 1943 році після проведення Конференції поневолених народів Східної Європи й Азії з'явилися сотні листівок-звернень до російського, білоруського, молдавського, грузинського, казахського, узбецького, естонського, латвійського й інших народів із закликами творити національні відділи для боротьби проти німецьких загарбників і московських імперіалістів. Кілька таких відділів було сформовано при УПА, що дало привід публіцистам ОУН(б) говорити про фронт поневолених народів як про доконаний факт. Зокрема, Володимир Макар у статті «Із дій всенародної самооборони на Волині й Поліссі» писав: «При українських збройних відділах існують

окремі військові частини численних народів Сходу Європи, Кавказу й Середньої Азії, які хочуть спільно з українським народом боротися проти московського і німецького імперіалізмів за своє повне визволення. Український народ радо дає їм в цей важкий переходовий час війни пристановище й допомогу на своїй землі і в той спосіб створює єдиний фронт боротьби поневолених народів проти гнобителів-імперіалістів»⁵⁷.

Приступивши до створення спільного фронту поневолених народів, лідери ОУН(б) намагалися залучити до нього і поляків. Проте небажання польського керівництва відмовитися від західноукраїнських земель зрештою призвели до кривавого протистояння. Каталізатором жажливої різанини на Волині і землях Закерзоння стала історична взаємна неприязнь — наслідок кількасотлітньої шовіністичної політики Речі Посполитої щодо українського населення, яка деформувала свідомість як панівної, так і поневоленої націй. Цій проблемі присвячені роботи Зеновія Тершаківця — «Ф. Чагрова» «Польське питання» (1944) та Мирослава Прокопа — «О. Садового» «Куди прямують поляки?» (1944).

Даючи оцінку польсько-українському протистоянню, публіцисти ОУН(б) поклали вину лише на шовіністично налаштовану польську верхівку, яка, одержима мегаломанією, заперечувала право українського народу на відбудову власної держави в етнічних кордонах. Найрадикальніше з цього приводу висловився Василь Мудрий, котрий заявив, що поляків, які б прагнули до відбудови двох незалежних держав — України і Польщі — на їхніх етнічних територіях, просто не існує⁵⁸. А тому українське підпілля повинне говорити з польською стороною винятково з позиції сили — це єдиний спосіб примусити поляків поважати право українців на власну державу: «[...] бажаючи знайти мирну розв'язку справи, ми організуємо власні сили, бо це одиноким може переконати польських імперіалістів у безвідглядності їхніх загарбницьких планів та конечності порозуміння з українським народом, який від польського народу нічого не

⁵⁷ Вадим. Із дій всенародної самооборони на Волині і Поліссі // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 2. — С. 36.

⁵⁸ Борович Я. В. Україна і Польща // Ідея і чин. — 1943. — Ч. 4 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 195.

⁵⁶ Осипенко А. Вклад ОУН у справу творення і розбудови УПА // Причинки до суспільного мислення (Збірка статей). — 1989. — Ч. 6. — С. 31.

нашим спільним німецько-більшовицьким ворогам — сліпа ненависть польських шовіністів не допустила до згоди. В той спосіб поляки стали свідомим знярядям у руках німецького і більшовицького імперіялізмів та помагали їм винищувати український народ»⁶⁰.

Тематична спрямованість видань ОУН(м) багато в чому суголосна писанням ідеологів і публіцистів ОУН(б), адже мета у представників обох ворогуючих фракцій була єдина — здобути незалежну Українську Державу. Проте різне бачення шляхів розвитку майбутньої української революції диктувало учасникам конфлікту відмінну поведінку і породжувало не завжди толерантну полеміку на сторінках друкованих видань. ОУН(б), прийнявши нову ідеологію та виробивши на її основі чітку стратегію і тактику, йшла у цій полеміці на крок попереду, тоді як публіцистика ОУН(м) здебільшого була лише негативною реакцією на те чи інше рішення Проводу ОУН(б).

Узявши до уваги несприятливу кон'юнктуру довкола проблеми української державності, члени ПУНу (Андрій Мельник, Осип Бойдуник, Ярослав Гайвас, Микола Капустянський) зайняли вичікувальну позицію. До українського питання було вирішено повернутися після остаточної перемоги німецької армії над силами більшовиків: «Доля України буде вирішуватися аж тоді, коли Москва буде раз і на все побіджена й коли можна буде приступити до остаточної розв'язки майбутнього ладу східної Європи», — писала газета «Наш шлях» у січні 1942 року. Лідери ПУНу наївно сподівалися, що українське питання у післявоєнній європейській політиці матиме позитивне розв'язання з огляду на кількість жертв, які Україна понесла у Другій світовій війні: «[...] бо хоч ми не є прямими спричинниками цих подій, хоч наша доля у розв'язці світової ваги питань не є такою активною, як цього ми бажали б собі, та частка нашої крові, наших жертв у цьому велетенському змаганні така велика, що під час остаточного розрахунку наше слово, побудоване на нашій силі, змусить рішально затяжіти на укладі нового ладу»⁶¹.

⁶⁰ Вісті Української Інформаційної Служби. — 1944. — Ч. 1. — С. 6 // Державний архів м. Люблін. УПА «Захід», VI військова округа «Сян». — П. №69. — К. 34 зв.

⁶¹ Там само.

Незважаючи на те, що листи і меморандуми А. Мельника, відправлені на адресу А. Гітлера, залишилися без відповіді, лідери ПУНу далі дотримувалися передвоєнних зовнішньополітичних орієнтирів. Неможливість утілити в життя намічені організацією пункти програми «вождь українського народу» пояснював «[...] воєнними обставинами, а також тим, що переведення так важних і далекосяглих реформ вимагає часу і належної підготовки»⁶². Якщо ОУН(б) незабаром зробила ставку на спільну боротьбу всіх поневолених народів проти імперіялізмів Москви і Берліна, то лідери ОУН(м), втративши контроль над УПА, надалі практикували створення українських збройних частин у складі німецької армії. У численних листівках керівники ОУН(м) закликали українських юнаків вступати до Українського Легіону Самооборони, який, як вони стверджували, «бореться не за Мельника, не за Бандеру, не за всякі інші партії, угруповання, а тільки за Українську Державу»⁶³. Водночас вони виступали проти спроб керівників ОУН(б) відкликати до лісу дивізійників СС «Галичина» та українців з інших німецьких збройних частин, заявляючи, що через це дістаються «ці важні для нас під сучасну пору місяця та пости нашому ворогові — полякам»⁶⁴.

Боротьбу за УССД силами українського народу в середовищі ОУН(м) було оголошено неактуальною з огляду на «поставу й стан організованої сили українського населення, військово-політичне положення й часовий брак пригожих умов для національної революції, існуючу суспільну силу протиукраїнських чинників»⁶⁵. Прихильники т. зв. реальної політики, ідеологи ОУН(м) стверджували, що вони готові йти навіть на «непопулярні хвилево потягнення, якщо тільки вони дають нам змогу краще виконати завдання й певніше добитися успіху»⁶⁶.

Лавиною звинувачень були зустрінуті активні дії об'єднаної під контролем ОУН(б) Української Повстанської Армії проти німецьких військових частин і відразу ж оголошені не-

⁶² ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. Спр. 74. — Арк. 17 зв.

⁶³ Українці! — 1944 // ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 74. — Арк. 36.

⁶⁴ Українці! — 1944. — 6 квіт. // ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 74. — Арк. 87.

⁶⁵ Сурма. — 1943. — Серп. // ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 77. — Арк. 45.

⁶⁶ Там само. — Арк. 44 зв.

своєчасними, ба навіть злочинними: «Хто кличе маси до без-виглядної боротьби, в якій можна хіба скривавитися і облизня впіймати — той “гірше ляха розпинає Україну”, той злочинно марнує українську кров, той авантюрист або ворожий агент, але не борець за Українську Державу»⁶⁷. Протестуючи проти участі в УПА представників інших націй і народностей Радянського Союзу, одна з листівок ОУН(м) у вересні 1943 року закликала: «Не корміть інтернаціональне збіговисько, що його бандерівці називають Українська Повстанча Армія. Придивіться, скільки там чувашів, татар, киргизів, що воюють за гроші або за хліб і кожного моменту готові продати за гроші їх самих»⁶⁸.

Гостру критику ідеологів ОУН(м) викликала також ідея спільної боротьби всіх поневолених народів Радянського Союзу. Звертаючись до українського населення, вони застерігали: «Той шлях, яким вони йдуть, веде до заглади українського народу з лиця землі, а не до волі. Бо хіба узбек, грузин чи татарин та свідомо відданий Москві лейтенант виборе нам волю? Ні! Чи він буде боліти душею, що за його безвідповідальні вчинки гинуть тисячі безневинних людей, дітей та німецьких жінок? Ні! Чи хоч крок, який вони зробили для тебе, корисний? Ні!»⁶⁹.

Почасти наслідуючи нацистську ідеологію, політики ОУН(м) відверто демонстрували вороже ставлення до росіян, євреїв і поляків. Увійшовши в радянсько-німецьку війну з антиросійськими гаслами: «Кожний москаль — будь він пролетар чи буржуй, комуніст чи безпартійний — це заклятий ворог України» (1941)⁷⁰, — організація не змінювала їх протягом усієї боротьби на українських землях. «Москва — це кривавий хижак — наш історичний ворог, що несе Україні руїну і смерть. Це не переходовий окупант, яким є орди германів. Москва — це історичний наш кат і тому змагання з Москвою — це не тимчасова необхідність. Це конечність», — зазначалося в інструкції Волинської КЕ ОУН(м) за листопад 1943 року. Жодні російські сили, на думку лідерів ОУН(м), не могли бути солідарними в боротьбі українського

народу, а тому: «Москву будь-яку білу, червону чи чорну, треба стерти з лиця землі»⁷¹.

До кінця своєї діяльності в Україні лідери ОУН(м) не змогли побороти антипольського шовінізму. У той час, коли лідери ОУН(б) робили спроби залучити поляків до спільного фронту боротьби поневолених народів проти імперіалізмів Москви та Берліна, у пропагандивних матеріалах ОУН(м) наголошувалося: «Стережіться поляків, що в своїх підпільних органах пишуть, що “українські хлоп уважа сен за обивателя Жечипосполітей”, не вірте, що поляк може бути вам приятелем або що відречеться без боротьби нашої землі»⁷². Аналогічним було ставлення й до єврейського населення, яке також прирівнювали до окупантів. В листівках, як і в міжвоєнний період, вимагали депортувати польсько-жидівський елемент, оголосити йому продуктову війну: «Хай вже раз заберуться з Галичини до Варшави й Кракова та хай навчаться їсти хліб зо своєї землі [...] Від сьогоднішнього дня не сміє ніякий продукт дістатися в руки поляка чи жида»⁷³.

Нешадній критиці було піддано й інші пункти програми ОУН(б). У цій полеміці, яка дезорієнтувала суспільство і знижувала вартість обох ідейних напрямів, щонайвиразніше виявилось прагнення лідерів ПУН зберегти довоєнні ідейно-політичні орієнтири.

Упродовж 1941 — першої половини 1945 років на сторінках друкованих видань було докладно висвітлено найголовніші проблеми становлення та розвитку українського визвольного руху. Тематика публікацій дає можливість повністю відтворити картину боротьби ОУН та УПА проти нацистського та більшовицького режимів, простежити стратегічні й тактичні зміни в ідеології та політиці ОУН(б), ілюструє позицію української сторони у польсько-українському конфлікті. Увага до ідейно-політичних засад обох фракцій-конкурентів дає змогу оцінити тогочасні події об'єктивніше.

⁶⁷ Сурма. — 1943. — Серп. // ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 77. — Арк. 70.

⁶⁸ Там само. — Арк. 69 зв.

⁶⁹ Сурма. — 1943. — Серп. // ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 77. — Арк. 68.

⁷⁰ ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 15.

⁷¹ Мужі й жінки українські! (листівка). — 1944. — 22 січ. // ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 74. — Арк. 78.

⁷² Там само. — Арк. 64 зв.

⁷³ ЦДАВОВ. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 77. — Арк. 104.

3.2. Проблеми боротьби з радянським режимом

Завершення Другої світової війни і повна окупація України радянськими військами змусили публіцистів ОУН(б) зосередитися на критиці більшовицької системи. Намагаючись дати відсіч радянській пропаганді, вони торкалися широкого кола ідейно-політичних, економічних, пропагандивних та морально-виховних проблем українського суспільства.

Перші пропагандивні матеріали з цього питання, що з'явилися у вигляді листівок, підкреслювали тотожність нацистського і більшовицького режимів та їхнє однаково вороже ставлення до українського народу: «Тікають з України німецько-гітлерівські окупанти. На їх місце приходять такі ж самі сталінсько-більшовицькі загарбники. Зо зміною окупанта в Україні нічого не змінилося. Далі обабіч фронту наїзники палять наші села, руйнують міста, висаджують у повітря фабрики і заводи, насильно мобілізують наш народ до своїх армій та заставляють битися за свої хижачські інтереси, вивозять на каторжні роботи, нещадно розстрілюють українське населення»⁷⁴.

Починаючи з 1945 року в підпіллі з'являється низка серйозних науково-публіцистичних досліджень, у яких автори критикують ідеологічні засади більшовизму, викривають облудність і підступність політики СРСР щодо підкорених народів і на міжнародному відтинку, розвінчують тенденційність радянської пропаганди. Найбільший внесок в опрацювання цієї проблематики зробив Осип Дяків — 'Горновий': «На большевицькому ідеологічному фронті» (1947), «СССР — країна найжорстокішого гноблення народів і визиску» (1949), «Про свободу преси в СРСР» (1949), «Шовіністичне запаморочення і русифікаційна гарячка» (1949), «Ганьба ХХ століття» (1949) та ін.

Висвітлюючи антинародну політику радянського режиму — жорстоку експлуатацію працюючих мас, відсутність свободи слова і друку, злочинне судочинство, порушення національних прав і свобод, зв'язчу розправу з українським підпіллям, — 'О. Горновий' стверджував, що більшовицька система є ще небезпечнішим рецидивом реакції в історії людства, ніж фашизм: «Советський

Союз — це найбільша сьогодні в світі тюрма народів, в якій кліка московсько-большевицьких імперіялістів жорстоко гнобить десятки народів неросіян [...], в СРСР, в цій на словах "найдемократичнішій державі на світі" на ділі панує абсолютна диктатура ЦК компартії, жадливий варварський терор НКВД, перед чим блідне найжорстокіша диктатура, найдикіший терор, дотепер знані в світовій історії, що в СРСР грубо потоптано демократію, гідність людської особи, цинічно осміяно і згвалтовано всі ті великі завоювання на шляху до прогресу людства, якими так законно пишається сьогодні кожний громадянин демократичних держав»⁷⁵.

Нищівній критиці піддав О. Горновий більшовицьку ідеологію, яка, на думку публіциста, ніколи не мала нічого спільного з духом марксизму, а була лише «натягуванням (дуже зручним і нахабним) марксизму до практичної більшовицької політики»⁷⁶. Внаслідок війни, яка до решти оголила облудну більшовицьку ідеологію, розходження між теорією і практикою стали такі великі, що змушували радянських ідеологів постійно доопрацьовувати партійну доктрину, прикриваючись необхідністю закріпити позиції соціалізму чи побудовою комунізму. Насправді ж ішлося про «зміцнення позицій сталінських вельмож, виправдання їхнього упривілейованого становища експлуататорів у советському суспільстві»⁷⁷. Показуючи згубний вплив більшовизму на радянську науку і культуру, моральні основи суспільства, 'О. Горновий' стверджував, що ідеологія, «скріплена російським шовінізмом і енкаведівськими багнетами», є нежиттєздатною.

Критикуючи методи радянської пропаганди, за допомогою яких суспільству нав'язували чіткі стандарти, позбавляючи людей права вибору, 'О. Горновий' вказав на характерну здатність радянської преси «докорінно вивертати і перекручувати дійсність, дослівно, робити з чорного біле, а з білого чорне»⁷⁸. Адже оспівувати заможне життя у радянській державі у той час, коли тисячі її громадян гинуть з голоду, зазнають жадливих знущань і переслідувань, можуть лише публіцисти, які послугову-

⁷⁵ Дяків О. Ганьба ХХ сторіччя. Причинки до суспільного мислення. — Ч. 3. — С. 112.

⁷⁶ Дяків О. На большевицькому ідеологічному фронті // Дяків-Горновий О. Ідея і чин (Повна збірка творів). — Нью-Йорк—Торонто—Мюнхен, 1968. — С. 219.

⁷⁷ Там само. — С. 260.

⁷⁸ Дяків О. Про свободу преси в СРСР // Дяків-Горновий О. Ідея і чин. — С. 273.

Старух Ярослав —
‘Ярлан’ (‘Стояр’) — провідний
публіцист, член Проводу ОУН(б) і
провідник Закарпатського краю
(1945—1947 рр.)

ються в роботі методами
«наймерзеннішої брехні,
найпідлішими наклепа-
ми, найрафінованим
крутіством»⁷⁹.

Відчутний внесок у
розвінчування більшо-
вицької антинародної си-
стеми правління зробив
Ярослав Старух — ‘Ярлан’

політологічною статтею «Спектр фашизму» («Уріог faszyzmu»). Виділивши найхарактерніші ознаки більшовицького суспільства (централізм, політичний терор, урядова пропаганда, глорифікація особи диктатора, мегаломанія, партійний монополізм, мілітаризм, імперіалізм, расизм і под.), автор дійшов висновку, що російський більшовизм належить до типових фашистських режимів: «Це є та сама тоталітарно-диктаторська, мілітаристично-імперіалістична система, тільки ще більш яскрава»⁸⁰. Але якщо німецький нацизм та італійський фашизм уже знищені, то радянська Росія, спекуючи гаслами інтернаціоналізму й демократії, надалі існує, а отже, становить небезпеку для європейських держав.

Глибокий аналіз ідеологічних засад більшовизму здійснила Катерина Зарицька — ‘У. Кужіль’ у статті «Науковість діалектичного матеріалізму» (1946). Її робота належить до серйозних

історико-філософських досліджень. Виявляючи небуденну обізнаність у питаннях історії, філософії, фізики, авторка доводить неспроможність діалектичного матеріалізму як методу, що послуговується антинауковими поняттями і доказами⁸¹.

Різкій критиці на сторінках друкованих видань ОУН(б) було піддано політику СРСР на міжнародному відтинку, яку публіцисти організації визначали винятково як імперіалістичну, загарбницьку. Найповніше ця проблема висвітлена в роботах Дмитра Маївського «Большевицька демократизація Європи» (1945), Осипа Дякова «Кінець другого етапу большевизації країн Центральної та Південно-Східної Європи» (1948), Катерини Зарицької «Шляхи російського імперіалізму» (1946), ‘В. Коси’ «Закордонна політика СРСР» (1946). Побіжно її торкалися Михайло Палідович — ‘Ю. М. Моряк’ у статті «Що далі?» (1944), Яків Бусел — ‘К. Дніпровий’ — «Шляхи й перспективи» (1945), ‘Юрченко’ — «Держава в світлі марксистської ідеології та большевицької практики» (1952) та інші публіцисти.

Викриваючи намагання Сталіна опанувати під приводом звільнення від гітлеризму значну частину європейської території, а також країни Близького Сходу, ідеологи ОУН(б) писали, що Росія досить часто у своїй практиці експлуатувала місіанську чи культурницьку ідею для розширення імперських володінь. І сьогоднішня експансія більшовизму в Європу, наголошували вони, здійснюється аж ніяк не з визвольною місією, а з метою встановити над народами більшовицьку диктатуру: «На “визволених” теренах більшовицькі переможці підпорядковують собі цілість життя “визволених”. Умови ці щодо поконаних народів обіймають наступні позиції: 1) Заперечення суверенності народів шляхом контролі внутрішнього життя. 2) Економічний грабунк (відшкодування та користання з усіх економічних ресурсів країни). 3) Втягнення народів у імперіалістичну війну. 4) Винищення невігідних собі елементів. 5) Моральний розклад»⁸².

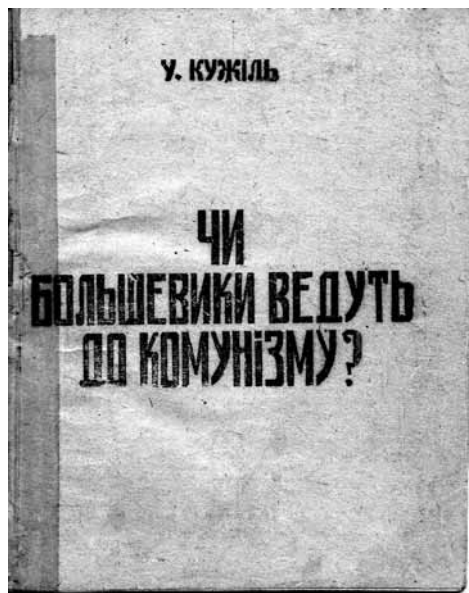
⁸¹ Кужіль У. Науковість діалектичного матеріалізму // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24 — С. 464—474.

⁸² Дніпровий К. Шляхи й перспективи // Ідея і чин. — 1945. — Ч. 9 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 390.

⁷⁹ Дяків О. Про свободу преси в СРСР // Дяків-Горновий О. Ідея і чин. — С. 273.

⁸⁰ Jarlan. Уріог faszyzmu // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 8. — С. 180—202.

Брошура К. Зарицької —
‘У. Кужіль’ «Чи большевики ведуть
до комунізму?» (1947 р.)

Щоби зробити цю проблему зрозумілою для широких народних мас, редактори газети «Вісті Української Інформаційної Служби» від 20 травня 1944 року змалювали її сатиричними засобами, застосовуючи просторічні та

128

фамільярні висловлювання: «Імперіялістичні апетити позбавили почуття міри сталінських посіпак. Їм замало СРСР в старих кордонах, “ім нада міровой революції”. В голодній, обдертій, змученій Червоній Армії, сталінські емісари ширять пропаганду, мовляв, “по занятті України підемо на Краків, Берлін, Париж, Лондон, Вашингтон”. Чи не задалеко товариші-імперіялісти?»⁸³ — не без іронії запитував анонімний автор.

Розвінчуючи імперські плани Кремля щодо українських земель, публіцисти ОУН(б) намагалися зафіксувати на сторінках друкованих видань кожен більшовицький злочин. Ганебні методи, які НКВС використовував у боротьбі з українським підпіллям (колективна відповідальність, шантаж, середньовічні катування, палення лісів, бактеріологічна зброя та ін.), описав Осип Дяків у статті «Ганьба ХХ сторіччя» (1949)⁸⁴. Факти, наведені тут, є беззаперечним доказом того, що в СРСР панувала «абсолютна диктатура цк компартії, жакливій варварський те-

рор нквд, перед чим блідне найжорстокіша диктатура, найдикіший терор, дотепер знані в світовій історії»⁸⁵.

Упродовж 1945—1949 років на сторінках друкованих видань ОУН(б) не припиняли активно розробляти проблему україно-польських стосунків. Новий виток напруги, викликаний заходами щодо переселення, змусив публіцистів зосередитися на ґрунтовному аналізі взаємин між двома сусідніми народами. Цій проблемі присвячено роботи Я. Старуха «Нові Лідіце» (1945, 1946), В. Галаси — ‘З. Савченка’ «Польсько-українські взаємини» (1946) та «Польща перед виборами» (1946), ‘З. Левенко’ «Помилкова політика польських антибільшовицьких сил та її згубні наслідки» (1948), ‘О. Назаревич’ «Масова збройна боротьба на українських землях за лінією Керзона» (1948), а також листівки і звернення «До цілого культурного світу! (Відкритий лист українців, замешкалих за лінією Керзона)» (1945), «Поляки! Віковий західний сусіде!» (1945), «Полякам Лиського і Сяницького повітів — до загального відома» (1945), «Український народ!» (1946) та ін.

Простежуючи історію українсько-польських стосунків, публіцисти ОУН(б) відзначали, що визвольна справа українців ніколи не мала підтримки у польських політиків, які, натомість, завжди знаходили спільну мову з іншими імперськими державами й були готові поділитися з ними українськими територіями: «В час наших визвольних змагань козацької доби не дійшло до компромісу між українською Революцією і польськими чи російськими загарбниками. Натомість порозумілися між собою польські і московські загарбники в Андрусіві 1667 р. І поділили між собою Україну. Новітні визвольні змагання знайшли свій епілог у 1923 р. в Ризі, де польські і російські імперіялісти знову порозумілись коштом України»⁸⁶.

У загарбницьких планах звинувачував Варшаву і Михайло Палідович, стверджуючи, що «Польща, після упадку української Київської та Галицько-волинської Держави, потрактувала всі українські землі як терен своєї політично-територіальної та еко-

129

⁸³ Вісті Української Інформаційної Служби. — 1944. — № 4. — 20 трав. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 83 зв.

⁸⁴ Дяків О. Ганьба ХХ сторіччя. Причинки до суспільного мислення. — Ч. 3. — С. 112—192.

⁸⁵ Дяків О. Ганьба ХХ сторіччя. Причинки до суспільного мислення. — Ч. 3. С. 112.

⁸⁶ В обличчі подвійного наступу. — 1943 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 41. — Арк. 6 зв.

номічної експансії на Сході», та від того часу не припиняє «розглядати українській нарід і його державницько-визвольні змагання як свою внутрішню справу»⁸⁷. Проектуючи політику Польщі на українсько-польські стосунки, М. Палідович відзначав, що польський імперіалізм є важливою перешкодою на шляху порозуміння між обома сусідніми народами, а тому подальші відносини між ними будуть залежати від того, чи зможуть польські політики відмовитися від імперських планів стосовно українських земель.

Незважаючи на агресивну політику польського керівництва щодо українців, теоретики ОУН(б) у численних статтях, заявах, листівках закликали поляків приєднуватися до спільного фронту поневолених більшовизмом народів і цим доводили незмінність своєї ідейно-політичної лінії: «Ваше місце як поневоленого народу не в таборі імперіалістів, що хочуть поневолити і знищити всі поневолені народи, а в революційному таборі поневолених народів. Ваша боротьба повинна йти не в руку з московським імперіалізмом, що хоче Вас знищити, а проти московських і німецьких імперіалістів. Вашим політичним гаслом повинно бути не загарбання чужих територій при допомозі ворожих вам імперіалізмів, а будова власної держави на етнографічній території. Свобода народам! Свобода людині! — цей повинен бути ваш клич у боротьбі. Під цим кличем сьогодні борються народи Східної і Західної Європи проти імперіалістів. Під цим кличем ви єдино можете здобути свою державу»⁸⁸.

У низці матеріалів теоретики ОУН(б) роз'яснювали справжню причину переселенських процесів, що були наслідком поділу сфер впливу у післявоєнній Європі, і закликали обидва народи об'єднатись у боротьбі проти імперської політики червоної Москви. «Сьогодні вивозять нас, а завтра вас», — цією фразою українські націоналісти намагались опам'ятати ту частину польської верхівки, яка, «не розуміючи ваги сучасного епохального моменту, запрягла себе до імперіалістичного воза Кремля»⁸⁹ і діяла на шкоду як українському, так і польському народові.

⁸⁷ Карпатський Л. М. До українсько-польських взаємин // Ідея і чин. — 1944. — № 4. — С. 11—12 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 271—272.

⁸⁸ Поляки! — 1945 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 95.

⁸⁹ Поляки! Віковий західний сусід! — 1945 // Причинки до суспільного мислення (Збірка статей). — Торонто, 1989. — Ч. 2. — С. 128.

Переконливі аргументи на користь українсько-польської співпраці знайшли редактори газети «Українські щоденні вісти», вони наголосили, що боротьба проти українців не в інтересах Польщі, що поляки повинні бути зацікавлені в існуванні незалежної Української Держави, «бо власне сильна Українська Держава є найкращим гарантом проти росту московського імперіалізму і тільки в союзі всіх поневолених народів Сходу, до яких належить також Польща, лежить безпека тих народів проти Берліна і Москви»⁹⁰. На жаль, усвідомити слушність цих тверджень поляки спромоглися лише на початку 1990-х років, коли Польща однією з перших визнала незалежну Українську Державу і почала активно лобювати її інтереси в багатьох європейських структурах.

Низку листівок було звернено до українського населення за лінією Керзона. У них закликали бойків, лемків, підляшуків чинити спротив членам переселенських комісій і боронити своє право на споконвічно українську землю. Листівка «До українського населення за лінією Керзона! Український народ!» (лютий 1946) закликала: «Не сміємо вгнути перед ворожим терором, але мусимо виступити до рішучої оборони й мусимо своїми ділами доказати перед цілим світом і перед майбутньою історією, що це є насильство, безправ'я й масовий злочин людодіства. Не позволимо себе нікому застрашити, стероризувати й вивезти! Ми не вівці й не худоба, що нас безправно переганяли з місця на місце, виселювали, вивозили, винищували!»⁹¹.

Через летючки підпільники зверталися також до організаторів виселення, представників урядових комісій, уповноважених з переселення, яких закликали припинити брехливу і злочинну пропаганду радісного і щасливого життя в Радянській Україні. Одне з таких звернень опублікувала газета «Тижневі вісти» (1945, ч. 5). Розвінчуючи облудність радянської пропаганди, підпільники висловлювали надію, що українське населення не піддасться на брехливі обіцянки: «Брехливій і запроданій вашій пропаганді не віримо. Знаємо, що усі ці обіцтовані “зо-

⁹⁰ Вісті. — 1944. — № 1. — С. 7 // Державний архів м. Любліна, Польща. — УПА «Захід», VI військова округа «Сян». — П.-№ 69. — Арк. 5.

⁹¹ До українського населення за лінією Керзона. — 1946 // ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 16—17.

лоті гори” — це обман. Кожний цукерок, простягнутий вашою рукою, — це отрута. Ще не було на світі імперіяліста, який би думав про добро поневоленого народу, а не про власні користі. На усі підлі заходи ворога відповімо незламною поставою і витриваємо на сторожі родинних вогнищ, свого життя та життя всіх найближчих [...] Ми, українські робітники, селяни і інтелігенти, не перебували ще так довго під сонцем сталінської конституції, щоб захворіти від його надмірного тепла на удар мізку, тому потрафимо правильно оцінити нашу ситуацію і загрозу для нашого існування»⁹².

Виконуючи настанови ГОСП та Проводу, публіцисти ОУН(б) докладали максимум зусиль, щоб не допустити радянізації українського суспільства, зупинити русифікацію. Одним із найдієвіших кроків у цьому напрямі була агітація проти виборів до Верховної Ради СРСР і УРСР, результати яких більшовики свідомо сфальшували на свою користь, щоб таким чином легітимізувати свою присутність на ЗУЗ. Протестуючи проти примусового характеру виборчої кампанії до Верховної Ради СРСР у лютому 1946 року, що проходила під дулами автоматів, члени організації закликали українських громадян бойкотувати «більшовицьку виборчу комедію»: «Сталінські вибори — це глум над демократією! Геть такі вибори! Ні один не йдемо до виборів. Хай живуть справжні вибори в Українській самостійній державі!»⁹³ — писали листівки.

Найповніше позицію ОУН щодо цього питання відобразила відозва УГВР «Заклик до бойкоту виборів до Верховної Ради так званої УРСР»⁹⁴. Вказуючи на антидемократичний характер сталінських виборів, члени УГВР закликали громадян не піддаватися залякуванням і терору та не йти на виборчі дільниці, адже взяти участь у виборах означає проголосувати за «сталінських паразитів», «партійних вельмож», «народних палаців». За допомогою виборів Сталін хоче «показати перед світом, що так звана УРСР — нібито

незалежна держава українського народу» і «прикрити свою політику гноблення і експлуатації України»⁹⁵. Вільне волевиявлення можливе лише у незалежній державі, тому українське населення повинно об'єднатися довкола боротьби за УССД. «Ворог безсилий, коли народ об'єднаний»⁹⁶, — резюмувала відозва.

Низку публікацій було звернено проти запровадження на західноукраїнських землях колгоспної системи. У листівках і відозвах ОУН(б) — «Відозва до населення західних областей України» (грудень 1945), «Брати-селяни західних українських земель!» (1947), «Українські селяни!» (1947), «Організаторам і членам ініціативних груп і правлінь колгоспів» (1947), «Селяни-колгоспники» (1948) — постійно наголошувалося, що колгоспи — це більшовицький засіб ожебрачення українського народу, що в них на селян чекають виснажлива праця за безцінь, злидні і голодна смерть, а непокірних — дорога в Сибір: «Страшне національне безправ'я, фізичне винищення, страждання, голод і злидні чекають Вас. Від Вас відберуть землю, майно, худобу, а самих, обдертих і босих, силоміць поженуть на колгоспну панщину, де Ви від раннього ранку до пізньої ночі, і літом у спеку, і взимку у холоді, не розгинаючи спини, змушені будете безустанно працювати. Кращих селян позбавлять щастя жити на Рідній Землі — вивезуть у холодний Сибір, чи степи Казахстану, а їхні господарства зруйнують. З Ваших присадибних ділянок залишать Вам тільки маленькі клаптики. Ваші села опустіють, города бур'яном позаростають. Сади Ваші повисихають. В хатах Ваших запанує бідність, злидні і смуток»⁹⁷.

Публіцисти ОУН(б) закликали селян рішуче протидіяти колективізації, незважаючи на погрози і залякування більшовицьких чиновників, бо «Сибір — це каторга і голод для частини людей, колгоспи — це каторга, голод і смерть для всіх!»⁹⁸. Частина листівок була звернена до організаторів колгоспів, яким наказували відступитися від злочинної діяльності, бо інакше їх

⁹² Тижневі вісті. — 1945. — Ч. 5. — 19 серп. // ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 12.

⁹³ Україна проти сталінських виборів. — 1946 // Причинки до суспільного мислення. — Ч. 6. — С. 153.

⁹⁴ Заклик до бойкоту виборів до Верховної Ради так званої УРСР // Літопис нескореної України / За ред. Я. Ляльки. — Львів, 1997. — Т. 2. — С. 236—239.

⁹⁵ Заклик до бойкоту виборів до Верховної Ради так званої УРСР // Літопис нескореної України / За ред. Я. Ляльки. — Львів, 1997. — Т. 2. — С. 237.

⁹⁶ Там само. — С. 239.

⁹⁷ Відозва до населення Західних областей України. — 1945. — Груд. // ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 25.

⁹⁸ Українські селяни! // Причинки до суспільного мислення. — Ч. 6. — С. 189.

Брошура В. Кука
«Колгоспне рабство (1950)»

чекатиме ганебна смерть: «Разом зі Сталіним, хрущовими, литвинами, слонями повиснете і ви, як повисли вислужники Гітлера і гестапо»⁹⁹.

Антиколгоспній тематиці присвятили статті О. Дяків — «Новий наступ сталінських вельмож на колгоспників (1947) і

В. Кук — «Колгоспне рабство» (1950). У цих роботах на основі економічних розрахунків, статистичних даних, а також свідчень очевидців автори роз'яснювали грабіжницький принцип функціонування сталінських колгоспів, коли лєвова частка напрацьованого колгоспниками майна потрапляла до рук партійних верховодів, наголошували на безправ'ї колгоспників, низькому рівні оплати їхньої праці, недостатньому забезпеченні духовних та інтелектуальних запитів селян. Ідеологи ОУН(б) також відзначали, що, запровадивши на ЗУЗ колгоспну систему, радянська влада розраховує покінчити з революційно-визвольним рухом, оскільки збіднілі селяни не будуть спроможні підтримувати підпілля матеріально.

Агітація в цьому напрямі виявилася доволі успішною, оскільки якнайкраще відповідала приватницькій свідомості західноукраїнського селянина. Налякані голодомором 1930-х ро-

Російськомовна брошура «Слово к бойцам и командирам Красной Армии» (1944 р.)

ків, а також післявоєнною міграцією голодних східноукраїнських селян, західняки відмовлялися вступати до колгоспу, нищили колгоспне майно. Лише 1950 року, застосувавши грубу силу, радянська влада зуміла колективізувати село в Західній Україні.

Антирадянську тематику активно опрацьовували у текстах листівок і звернень до всього українського народу та до найрізноманітніших його соціально-політичних верств: «Відозва до населення Західних областей України, селян і робітників Осередніх і Східних українських земель» (1945), «До українського народу під московсько-більшовицькою окупацією» (1946), «Слово до учителів, братів зі східних областей України» (1946), «Українці греко-католики!» (1946), «Українські юнаки і дівчата!» (1947), «Українці-інваліди, бувші учасники т. зв. «вітчизняної війни»» (1947), «Народе України!» (1948), «Звернення ОУН до працівників радянської адміністрації західних областей України» (1950), «Промислові робітники України!» (1951) та ін. У цих матеріалах публіцисти послуговувалися значно простішою лексикою, широко використовували емоційно забарвлені слова, наводили загальнозрозумілі порівняння і приклади.

Найактивніше антирадянська пропагандивна робота проводилася серед східних українців, які, внаслідок довголітнього московського поневолення, зазнали відчутної денационалізації. Звер-

⁹⁹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5040. — Арк. 7.

Брошура Д. Маївського — 'Петра
Думи' «Лицем до народу»
(1942 р.)

таючись до прикладів з історії, народних традицій, закликаючи оцінювати життєві вартості не з точки зору більшовицької ідеології, а із загальнолюдських позицій та засад християнської моралі, публіцисти ОУН(б) намагалися прищепити східноукраїнським ма-

сам почуття патріотизму, національної гідності, бажання боротися за досягнення державницьких ідеалів. Відозва «Слово до учителів, братів зо східних областей України!» закликала: «Учителі, у своїй боротьбі будьте безстрашні, мужні і послідовні. Гидуйтеся трусливості і плазування перед ворогом. Це злочин сьогодні дбати тільки про себе, коли сталінські окупанти палять наші села, мордують невинних людей, запроторюють у сибірські концтабори, коли по Україні снуються валки опухлих голодуючих братів наших. Це злочин — спокійно сидіти, заклавши руки, коли знахабнілі сталінські бандити топчуть нашу національну честь і гідність, вогнем і залізом випалюють все, що дійсно українське»¹⁰⁰.

Післявоєнна міграція селян-східняків у західноукраїнській області, спричинена голодом у Великій Україні, створювала сприятливі умови для подібної агітації на ЗУЗ, що пропагандисти ОУН(б) й не забарилися використати. «Вести пропаганду між українцями східних областей, — наказувала одна з інструк-

цій Проводу від 12 листопада 1945 року. — Ми, щоб здобути Схід у 1941 році вислали туди багато людей, які, пробиваючи цей рухомий кордон, платили життям. Сьогодні цих українців маємо тут. Ми мусимо пам'ятати, що здобуваючи Схід робимо більше як половину революційної роботи. Без Сходу Української Держави нам не здобути. Тому: «Лицем до Сходу!»¹⁰¹.

Листівка-звернення «Українці західних областей!» закликала допомагати східнякам одягом і харчами, а одночасно інформувати їх про боротьбу ОУН і УПА: «Нашим національним обов'язком є використати широку зустріч з братами-наддніпрянцями для того, щоб вказати їм, що єдиний вихід з нашого трагічного становища поневоленого, колоніального народу — це революційна боротьба усього українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу»¹⁰².

Активно обговорювали на сторінках підпільних видань потребу зближення східних і західних українців та утворення єдиної української нації. Вперше цієї проблеми торкнувся Дмитро Маївський у брошурі «Лицем до народу» (1942). Відзначаючи негативні риси східняків, такі як повна або часткова денаціоналізація, анархізм, тяжіння до московської культури і нехіль до Заходу, публіцист наголошував, що основним завданням націоналістичного підпілля на східноукраїнських землях є «відірвати розгублені українські маси від московсько-більшевицьких берегів, здобути їх душі, розірвати це глибоке зрощення України з Москвою і повести маси до власних берегів, до рідної ідеї, коротко: повернути їх лицем до Батьківщини»¹⁰³.

З новою силою до проблеми соборності Української Держави узявся Михайло Дяченко — 'Марко Боєслав' у брошурі «За соборний моноліт» (1950). Закликаючи всіх українців до єдності й згоди, публіцист наголошував, що різниця в ментальності східно- і західноукраїнського населення є справою рук поневолювачів різного ґатунку, які намагалися «вщепити в українську душу свої щонайгірші прикмети»¹⁰⁴. Тому кожний

¹⁰¹ Надрайонним провідникам до виконання. — 1945. — 12 лист. // Україна в минулому. — Вип. VII. — Львів, 1995. — С. 161—162.

¹⁰² Українці західних областей. — 1946 // Літопис нескореної України. — Т. 2. — С. 263.

¹⁰³ Дума П. Лицем до народу. — 1942 // НДБ ЦДІА м. Києва.

¹⁰⁴ Боєслав Марко. За соборний моноліт. — 1950. — С. 1 // АЦДВР.

¹⁰⁰ Слово до учителів, братів зо східних областей України! // Літопис нескореної України. — Т. 2. — С. 259.

свідомий українець мусить подолати в собі західноукраїнську зарозумілість чи східняцьку некерованість та розхристаність характеру, що ведуть до нерозуміння і ворожнечі. Як справжній психолог, Михайло Дяченко вчив уважніше ставитися до людей, які внаслідок більшовицького виховання втратили національну свідомість. «Національна єдність, солідарність і гаряча братня любов українського народу хай стануть святим законом для всіх 50 мільйонів українців! — Геть збручанський духовний кордон! Геть братній роздор і сварі! Україна понад усе! — хай стануть всенациональними українськими лозунгами сьогодняшнього так важного вирішального часу. Хай слово “Соборність” не буде тільки книжковою фразою, але щоденним хлібом та правдивою ідеєю наших буднів»¹⁰⁵.

У представників українського підпілля велику тривогу викликала насильна русифікація українського населення, запроваджувана за допомогою російськомовної адміністрації, ЗМІ, через освітні заклади, а також засобами морального тиску. «В українських містах на українській землі українець боїться говорити українською мовою. Чи може бути страшніше рабство?»¹⁰⁶ — обурювався Всеволод Богдан — ‘Рамзенко’, який справедливо вважав мовну дискримінацію ознакою підневільного становища нації. Усвідомлюючи, що русифікація української мови може стати незворотною, публіцисти ОУН(б) активно викривали способи і засоби русифікаційної політики Москви.

«Своєю злочинною політикою сталінські вельможі намагаються русифікувати українців, — зазначалося в одній із листівок. — Вони, з одного боку, затирають усі відмінності української мови, якими вона різко відрізняється від російської мови, штучно наближають її до останньої, з другого боку, на кожному кроці ставлять перед нами російську мову, як мову “виду”, як мову “культурнішу”, як мову, яку кожен повинен знати. Серед нас поширюється російська книжка, російською мовою видаються майже всі наукові підручники, випускаються газети [...] В школі ставиться сьогодні фактично російську мову

Брошура В. Бея — ‘Уласа’
«Чи дійсно “старший брат”»
(1950 р.)

За Українську Самостійну Соборну Державу
Воям народам і людям!

У Л А С

Чи дійсно „старший брат“

1 9 5 0

в упривілейоване становище, ставиться її перед рідною мовою, бо це, мовляв, мова Леніна, Сталіна, Пушкіна, Чернишевського, Тургенева, Горького»¹⁰⁷. Щоразу підкреслюючи, що російська мова — це мова окупанта України, підпільні видання закликали українців не піддаватися русифікаційним впливам: «Всі спроби поставити російську мову перед рідною, всі спроби створити штучні переваги на боці російської мови, як і всі інші намагання русифікувати нас, мусять стрінутися рішучий спротив від усіх чесних українців»¹⁰⁸. Ці слова і сьогодні звучать надзвичайно актуально, адже закон про мову в незалежній Українській Державі постійно порушується.

Щоби протиставитися духовному поневоленню нації українські націоналісти активно виступали проти перекручень радянських науковців у галузі історичної науки, яка була поставлена на службу імперським інтересам Москви. Брошура Василя Бея — ‘Уласа’ «Чи дійсно “старший брат?”» є вагомим науковим дослідженням, у якому на історичному, культурному, мовному, а навіть антропологічному рівнях спростовуються більшовицькі теорії про спорідненість українського і російського народів, про

¹⁰⁵ Там само. — С. 9.

¹⁰⁶ Рамзенко В. Чому ми за УССД? // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Торонто, 1984. — Т. 10. — С. 133.

¹⁰⁷ Слово до учителів, братів зо східних областей України! — С. 256—257.

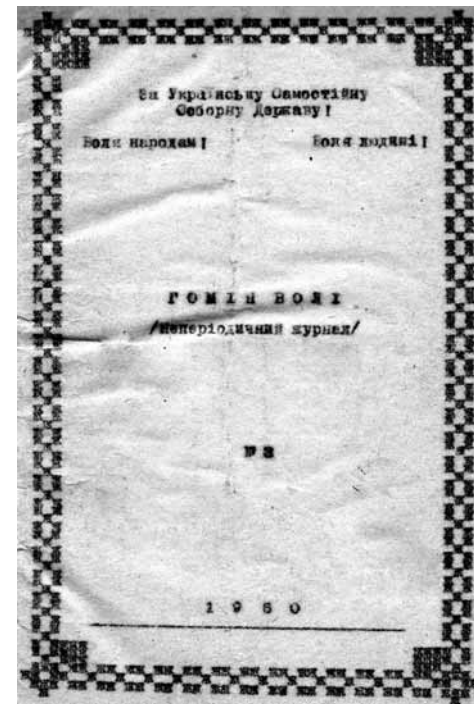
¹⁰⁸ Там само.

їхнє нібито одночасне виникнення з одного праслов'янського кореня, заперечується месіанська роль російської культури і нації загалом. Спираючись на численні історичні дослідження, а також давні рукописи, автор доводить, що український народ є самобутнім європейським народом, який «блистів високою культурою і могутньою державною організацією»¹⁰⁹ вже тоді, коли російська нація перебувала щойно в зародковому стані. З огляду на це російський народ не може бути українському народові «старшим братом», надто що подальший хід українсько-російських відносин мало нагадує братні стосунки. Цій же проблемі присвячені брошури «Викриття російсько-більшевицької фальсифікації історії України» (1949), «Українська культура під більшовиками» (1948; за підписом 'С. Пр. '), «Російська винищувальна політика по відношенню до України» (1949; за підписом 'У. Дніпровська'), «Шевченко й більшовики» (1951) та ін.

Спираючись на праці М. Костомарова, М. Грушевського, І. Крип'якевича, Д. Дорошенка, підпільні автори подавали об'єктивно-наукове бачення історії України, насамперед звертаючи увагу читача на ті моменти, які були пов'язані з визвольною боротьбою українського народу: «Переяславська легенда» (1948), «Історія революційної боротьби в Наддніпрянській Україні» (1948); «Чому повстання 1648 року було переможне?» (1948) 'П. Полтави'; «В 300-літні роковини Козацької Революції під проводом гетьмана Богдана Хмельницького» (1948) 'Літописця'; «Виговський, Дорошенко і Мазепа не зрадники, а борці за державну незалежність України» (1952) 'М. Мечника'. З цією ж метою було випущено серію листівок із портретами видатних українських діячів (Миколи Міхновського, Степана Петлюри, Євгена Коновальця) і відповідними написами.

З роз'яснювально-пропагандивною метою, а також задля вишколу кадрів підпільники передруковували наукові праці відомих авторів або виготовляли на їхній основі конспекти: «Політична географія України» (1948) С. Рудницького, «Призначення України» (1948) Ю. Липи, «Чи М. Гоголь був наш?» (1951), «Історія України» (1944), «Мала історія України» (1952), «Історичний календар» (1947), «Короткий витяг з історії народів» (1947) О. Яре-

Видання ОП Дрогобицької округи — неперіодичний журнал «Гомін волі» (1950 р., № 3)

мченка, «Всесвітня історія» (1948) 'Ми...к' тощо.

В останні роки однією з пріоритетних стала проблема виховання молоді. Намагаючись уберегти українських юнаків і дівчат від денационалізаційної радянської пропаганди, українські підпільники забороняли молоді вступати до піонерських організацій і Комсомолу, брати участь у більшовицьких розвагах і забавах, відвідувати клуби, лекції, мітинги і под. У численних листівках, а також спеціальних молодіжних виданнях наголошувалося, що справжньою метою «сталінської опіки» над українською молоддю є виховувати слухняних громадян імперії. «Не підемо в піонери і комсомол, — писала газета «На зміну» (1946, № 1). — Туди більшовики вибирають здібнішу молодь, щоб мати добрих яничарів. В комсомолі вже спеціально школять перевертнів. Там вбивають українській молоді всі почуття української національної честі і моралі, дусять героїчний характер, виполюють до кореня любов до України і її героїв, защіплюють в українську молодь переконання боротися бездумно «за Сталіна, за рідину», — значить — за ще більше покріпощення і поневолення України»¹¹⁰.

¹⁰⁹ Улас. Чи дійсно «старший брат»? — 1950. — С. 7 // АЦДВР.

¹¹⁰ На зміну. — 1946. — Ч. 1. — С. 9 // АЦДВР.

Наголошуючи на колоніальному становищі України, яке щорік ставало нестерпнішим, листівки та відозви закликали юнаків і дівчат готувати себе до боротьби за незалежну Українську Державу: читати і розповсюджувати націоналістичну літературу, пильно вивчати військову справу, займатися спортом, не вживати російської мови, в школах і ВНЗ вивчати лише фахові дисципліни, уникати розмов зі сталінськими агітаторами тощо¹¹¹. В окремих листівках, виготовлених без узгодження з вищим керівництвом, молодих людей закликали чинити відвертий спротив окупаційному більшовицькому режимові: «Український юначе! Нині Україна вогка від святої крові повстанців-революціонерів. Вдихай молодими грудьми пах її і хай він буде твоїм повітрям. Не вагайся носити при собі зброю, щоб у пригожу хвилину скерувати її в серце окупанта. Не бійся п'ястуком повчити большевицького зайду, коли він зневажає ім'я твого народу. Не бійся плюнути енкаведистові у вічі, коли він підбирається до твоєї душі»¹¹². Текст цієї листівки був розкритикований зверхниками. Авторів закидали нелогічність викладу, вживання образливих для молоді назв, висування перед нею нереальних завдань тощо. Подібні тексти слід вважати радше винятком, ніж нормою, оскільки керівники ОУН(б) не планували поповнювати лави бійців УПА молодими людьми, — жодна з листівок, схвалених Проводом, не закликала юнаків вливатися до лав повстанців.

Намагаючись задовольнити широкі інтелектуальні потреби молоді, підпілля видавало наукові дослідження з історії, філософії, психології, літературознавства, географії, землезнавства тощо; для їх написання залучали фахівців різних галузей з числа української інтелігенції, що проживала легально. Ці роботи були цікаві тим, що містили твердження, факти, статистичні дані, відмінні від наведених у радянських публікаціях. Більшість розвідок були анонімними: «Розвиток української політичної думки» (1947), «Короткий витяг з історії народів» (1947), «Укра-

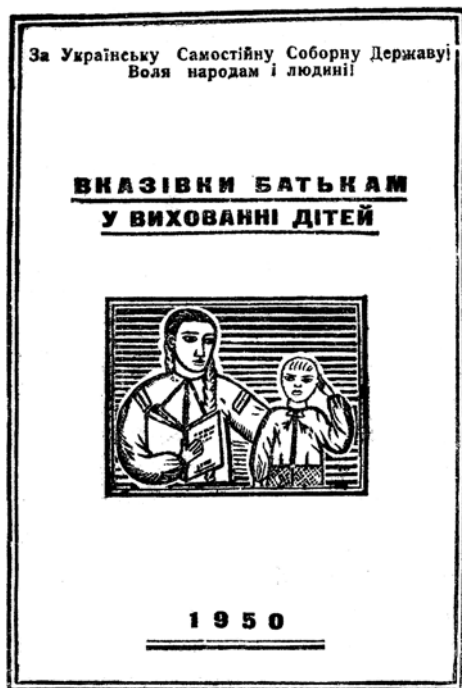

Брошура «До українського народу під московсько-більшовицькою окупацією» (1948 р.)

¹¹¹ Українській селянській, робітничій та інтелігентській молоді в західних областях т. зв. УСРС, яка живе легально // ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2968. — Арк. 154—157.

¹¹² Молоді друзі! // На чатах. — 1947. — Ч. 2 // ЦДІА м. Львова. — Ф. Р-9. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 5.

Брошура ОУН(б) «Вказівки батькам у вихованні дітей» (1950 р.)

їнські землі і українське населення світу» (1947), «Україна в революційних рухах Росії» (1948), «Козаки у творчості Шевченка» (1948), «Короткий огляд українського письменства» (1948). Частина робіт були підписані псевдонімами, які не вдається розшифрувати (очевидно, для безпеки авторів вони ніде не були зафіксовані): 'Лен-

ко І.' — «Шевченко — апостол незалежності України» (1947), 'Т. Б.' — «Микола Хвильовий» (1949).

На сторінках друкваних видань знаходимо статті на теми мистецтва, літератури, історії, моралі: «Дочка України з Полісся» (1947), «Гетьман Іван Мазепа» (1952), «Вірші юнаків зі школи» (1948), «Лікувальні рослини» (1948) тощо. Низка публікацій була покликана допомогти молоді краще пізнати себе, знайти своє місце в суспільстві, виробити риси національного лідера («Виймок з психології» Костюка, «Твори себе сам» 'Я. Л.', «За ширші обрії» Одарича, «Формуймо сильну волю» 'М. Боеслава', «Воля і успіх» О. Марден, «Що повинен засвоїти кожний юнак» 'В. Свіжий' тощо). У цих роботах розглядали такі проблеми як умови формування характеру, типи темпераментів, зв'язок характеру і світогляду, роль самовиховання. Поширеними були статті на кшталт «Чому ми не п'ємо і не куримо?», «Нешасне кохання», «Зачудування» (про роль релігії у формуванні

Гайовська Любов — 'Рута' — керівник пропаганди Львівського краю (1948—1952 рр.)

повноцінної особистості) і под.

Усвідомлюючи той факт, що у вихованні дітей найважливішу роль відіграє сім'я, підпілля 1950 року видало брошуру «Вказівки батькам у вихованні дітей». Значачучи, що радянська система впливає на українську молодь у напрямі «виховання улегливості і вислужництва перед більшовиками, виховання почуття меншевартості у відношенні до “великого” російського народу, виховання “запалу” до т. зв. соціалістичної праці»¹¹³, автор роботи закликав протиставитися цьому за допомогою націоналістичного виховання в сім'ях. Він навів низку порад батькам стосовно того, як виховувати дітей, щоб нейтралізувати вплив більшовицької пропаганди на молодь. Серед найдієвіших методів — заборона членства у більшовицьких молодіжних організаціях, роз'яснювальні бесіди, а також особистий приклад.

Проблему батьків і дітей розробляли багато інших підпільних публіцистів. Брошура Марка Боеслава «За здорову душу української дитини» є своєрідним педагогічним трактатом. На-

¹¹³ Вказівки батькам у вихованні дітей. — 1950. — С. 2 // АЦДВР.

Співаник «За Україну» (1945 р.)

146

писаний у властивому авторові піднесено-патріотичному тоні, твір був переконливим: «Щоб на Вас колись не впала вічна ганьба та прокляти майбутніх поколінь, зробіть свої родинні огнища кивотом національної чистоти. Збережіть свою дитину перед моральним зіпсуттям. Пошукайте її історію України та гарячим батьківським словом вшепіть в її юне серце обов'язок до науки. Коли хочете, щоб Ваша дитина любила Вас і ніколи не відреклася Вас, заповніть її серце й душу любов'ю до України»¹¹⁴. Тут же автор звертається до вчителів і священників, які також мають брати активну участь у національному вихованні молоді і стати «співрізб'ярами характерних українських душ»¹¹⁵.

Вважаючи релігію важливим складником виховання високої духовності й моральної чистоти людини, підпільні публіцисти неодноразово протестували проти насильного приєднання української церкви до московського патріархату, накидування їй невластивих функцій, нищення церковних інституцій, арештів

Брошури
«Юрко Березинський» (1950 р.) та
«Полковник Грегит-Різун» (1950 р.)
із серії «Слідами героїв»

¹¹⁴ Боєслав М. За здорову душу української дитини // ДА СБУ. — Ф. 13. — Архів 376. — Спр. 6. — Т. 2. — Арк. 74 зв.

¹¹⁵ Там само. — Арк. 75.

Листівка-кариатура «Як партія більшовиків спирається на народні маси» (1948 р.)

священиків: «Нашим священикам забороняється хрестити, ховати, давати шлюби, вже нам большевицькі москалі виривають що найдорожче. Всіх наших священиків, що не хочуть покоритися сталінському патріярхові, чекають найстрогіші тортури. Але большевицька пропаганда голосить, що український нарід претється до нової віри, хоче скоро скінчити зі старою релігією. Що за фалш? Що за підлість сталінських тиранів? Український нарід кличе до неба о помсту!»¹¹⁶.

В останні роки, з огляду на жорстокість окупаційної політики, а також через величезні втрати серед учасників визвольного руху, висловлювання і заяви підпільних публіци стів стають різкішими. Якщо раніше у закликах до вояків ЧА, стрибків, бійців винищувальних батальйонів, а також голів колгоспів, учителів та інших представників радянської адміністрації повстанці на-самперед намагалися просвітити їх національно і привернути на свій бік, то тепер усе частіше погрожували фізичною розправою. В одній із листівок керівники українського підпілля, звертаючись до учасників винищувальних батальйонів, погрожували знищити членів їхніх родин, якщо вони не припинять своєї діяльності¹¹⁷. Побільшало радикальних висловлювань на адресу російського народу, який усе частіше ототожнювали з московським імперіалізмом. Так, в одній із листівок зазначалося, що в Україні живе багато росіян, які «активно борються проти українського народу, стріляють його найкращих синів і дочок, арештують, б'ють, мордують, вивозять чи допомагають вивозити у Сибір українське населення»¹¹⁸, — усіх їх українське підпілля буде розглядати як вислужників більшовизму і нещадно знищуватиме. З'явилися нові праці, в яких ішлося про зловісну роль Росії в історії українського народу: «Процес денаціоналізації України» (1947), «Українська культура під большевиками» (1948) 'М. Сташко', «Україна помирає! Хто винуватий в цьому?» П. Федун та ін. У деяких роботах знову досить виразно зазвучали шовіністичні ноти. Так, Всеволод Рамзенко у відомій

¹¹⁶ Що далі? — 1948 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 33. — Арк. 195.

¹¹⁷ До всіх учасників так званих «истребительных батальонов». — 1946 // Літопис нескореної України. — Т. 2. — С. 240.

¹¹⁸ Пересторога росіянам, які помагають большевицьким загарбникам поневолювати Україну (1950) // Десять буремних літ / Упор. В. Сергійчук. — К., 1998. — С. 785—786.

брошурі «Чому ми за УССД?» радив українцям не одружуватися з представниками російської нації, оскільки це загрожує українському народові денационалізацією¹¹⁹.

Утвердження радянської влади на всій території України, а також майже повне винищення збройного підпілля змушувало діячів ОУН(б) зважувати перспективи українського визвольного руху. У цьому аспекті особливе значення мають праці, де ґрунтовно опрацьовано завдання, форми і методи боротьби у підрадянській дійсності з урахуванням усіх можливих варіантів і наслідків такої боротьби. Одним із перших таких аналіз здійснив відомий публіцист ОУН(б) Іван Гриньох у статті «В умовах нової дійсності»¹²⁰. Відповідаючи на запитання про доцільність подальшої боротьби під радянською окупацією, публіцист зауважив, що капітуляція перед більшовицькою Москвою була б рівнозначна самогубству українського народу. Натомість революційно-визвольна боротьба гарантує духовне самозбереження нації: «[...] вивкує міцного духа народу й формує його душу, без чого існування нації неможливе. Вона вкінці — і цього не слід забувати — послаблює противника, надшерблює його сили, зриває маску з його обличчя й обезцінює його та викриває перед очима цілого світу»¹²¹. Проблема жертв не повинна зупиняти народ, стверджував публіцист, адже кров, пролита за Батьківщину, — священна. Звертаючись до історії, автор на конкретних прикладах доводить, що найбільших втрат і жертв у людях український народ зазнавав не під час національно-визвольної боротьби, а в момент її ослаблення, коли дозволяв окупантові безборонно себе винищувати.

Не припиняти боротьби наполягав і Петро Федун, вважаючи, що зі знищенням підпілля будуть перекреслені всі надії на визволення українського народу в майбутньому¹²², адже російський окупант зазіхає не лише на територію і природні багатства України, але насамперед на душу народу, намагаю-

чись викреслити зі свідомості українця всі національні ознаки і прагнення.

Втрата будь-яких ілюзій щодо розв'язання нового збройного конфлікту світового масштабу, відсутність реальної допомоги з боку еміграції, яка за прикриття українським звичаєм потонула у чварах, а також відмова стероризованого радянськими спецслужбами українського населення підтримувати визвольну боротьбу не залишали членам підпілля жодних шансів на перемогу та вказували єдиний шлях — умерти за Україну, витворивши тим самим героїчний міф, який надихатиме наступні покоління до боротьби. І на цей шлях вони ступили свідомо, про що свідчить відома «Декларація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення Другої світової війни в Європі» (травень 1945): «Ми свідомі того, що наша визвольна боротьба входить у свій найважчий період. На великому священному шляху визвольної боротьби поневоленого народу бувають дні тріумфу і занепаду, і не нам узалежнювати наші дії від майбутньої розв'язки. Ми, як діюче народне покоління, сповняємо свій почесний обов'язок, незалежно від того, чи нам дадуть за це терновий чи лавровий вінок. Ми віримо в силу і воскресення України і знаємо, що своїми діями наближаємо день національного і соціального визволення. Коли б ми і впали, то на нашій крові і ділах зродяться чергові борці, що почате діло попровадять далі, так як і ми продовжуємо труд і працю наших батьків»¹²³.

Публіцистика ОУН періоду радянсько-німецької війни та повоєнних років відзначається широким тематичним спектром та глибиною опрацювання проблем. Ідеологи та публіцисти, відповідно до вказівок ГОСП та Проводу, висвітлювали завдання і цілі організації в боротьбі з нацизмом та більшовизмом, торкалися складних українсько-польських взаємин, намагалися активно впливати на всі сфери суспільного життя українців, а також інших поневолених народів. Високий ідейно-політичний та інтелектуальний рівень матеріалів забезпечував їм популярність і конкурентоспроможність порівняно з радянськими про-

¹¹⁹ Рамзенко В. Чому ми за УССД? — 1950. — С. 18.

¹²⁰ Настасин І. М. В умовах нової дійсності // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 8. — С. 95—126.

¹²¹ Там само. — С. 125.

¹²² Полтава П. Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 10. — С. 104.

¹²³ Декларація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення Другої світової війни в Європі. — 1945. — Трав. // Причинки до суспільного мислення. — Ч. 1. — С. 139—140.

пагандивними виданнями. Обстоюючи пріоритет національних вартостей, теоретики ОУН(б) відчутно впливали на формування свідомості українського народу, що перешкоджало радянській організації українського суспільства та майже на десять років затримало утвердження радянської влади на західноукраїнських землях. Характерною особливістю післявоєнних робіт підпільних публіцистів є повна відсутність будь-яких ознак меншовартості, запобігання перед московською політичною чи культурною елітою — це те, чого сьогодні, на жаль, так бракує суспільно-політичній думці незалежної України.

Розділ IV

Роль друкованих видань у висвітленні ідейно-політичних засад організації

4.1. Переосмислення стартових ідейно-політичних позицій та формування ідеї боротьби на два фронти проти нацистського і радянсько-більшовицького режимів

Найбільше місця на сторінках друкованих видань займало висвітлення ідейно-політичних засад ОУН. Цій проблемі Провід приділяв максимум уваги з огляду на виняткове значення в боротьбі чітко сформульованої ідеї та на недостатню обізнаність із націоналізмом східноукраїнських мас. Також у цей період потрібно було глибоко й переконливо обґрунтувати зміни в ідеології та програмі організації, які суттєво вплинули на стратегію і тактику підпілля.

Завдання цього розділу — простежити на основі праць публіцистів ОУН та інших документів революційно-визвольного підпілля ті якісні зміни, що відбулися в ідеології і програмі організації під впливом нових обставин боротьби та засвідчили перехід від радикальних націоналістичних позицій до національно-демократичних ідей.

Процес переосмислення ідеологічних засад і програмних положень ОУН прийнято пов'язувати зі знаменним у цьому плані III Великим збором (ВЗ) ОУН СД (серпень 1943). Однак

цей процес розпочався значно раніше, якщо не супроводжував організацію від дня її заснування, адже «ОУН вже при своїм народженні мала елементи, які обмежували її в діях і рості та зразу ж зарисували глибоку тріщину між теорією і практикою, між поставленими колосальними завданнями та дуже обмеженими засобами й можливостями їх реалізації»¹. Протириччя неодноразово ставали причиною появи ревізійністських течій усередині ОУН, проте вперше серйозна дискусія про доцільність та можливі межі ідеологічних, політичних і тактичних змін в організації розгорнулася у націоналістичній пресі в другій половині 1930-х років, коли через наближення Другої світової війни ОУН опинилася перед проблемою конкретних державотворчих дій.

Саме в цей час у середовищі ідеологів ОУН зароджуються концепції, які у післявоєнній стратегії українського підпілля стануть пріоритетними.

Одною з перших сформувалась опозиційна група, що пропонувала ревізію націоналізму донцовського зразка, який перемогу української революції ставив у пряму залежність від волі й фанатичної віри особистості, нехтуючи політичними, програмними та етичними заходами визвольної революційного руху. Група закликала відкинути сліпу орієнтацію в ідеологічній сфері на фашизм і нацизм як на політичні течії, що не відповідають характеру української революції, оскільки сформувались у середовищі державних націй, тим часом український визвольний рух лише змагає до досягнення незалежності, а отже має будувати свою програму на інших засадах². Гостру критику українських германофілів знаходимо у статтях Ореста Чемеринського³, Дмитра Андрієвського⁴, Євгена Онацького⁵ та ін.

Упродовж 1937—1939 років сформувалася думка, що не можна догматизувати наявні програму й тактику, котрі стали

¹ Борковський Р. Тло конфлікту в ЗЧ ОУН // Кричевський Р. ОУН в Україні. ОУН і ЗЧ ОУН. — Нью-Йорк—Торонто, 1962. — С. 5—6.

² Подоляк М. Суспільний зміст націоналізму // На службі нації. — Париж, 1938. — С. 34—35.

³ Чемеринський О. Після останніх подій // Українське слово. — Париж, 1939. — Ч. 304.

⁴ Андрієвський Д. Дранг нах Остен // Українське слово. — Париж, 1939. — Ч. 310.

⁵ Онацький Є. Українська проблема й європейські інтереси // Українське слово. — Париж, 1939. — Ч. 312.

неактуальними в нових умовах і обставинах, у яких опинився український визвольний рух: «Націоналізм має в своїй основі не якусь уроєну засаду, але життєвий гін нації до оформлення себе в державу, а тому йому чуже й далеке доктринерство, як є безпредметовою ортодоксальністю. Вже тому його політика й тактика повинні бути стисло пристосовані до наявної дійсності й поточного історичного моменту»⁶ — наголошував Дмитро Андрієвський у статті «Перед великими подіями» (1934). Його думки поділяв Володимир Мартинець, який писав про необхідність доопрацювати програму організації і виробити чітку концепцію майбутньої української революції: «Життя, а ми разом із ним, ідемо вперед і зовсім не дивно, коли на місце неодного, що видавалося нам ще не так давно стійким, можемо дати сьогодні ліпше рішення. Так напр. підносяться зовсім оправдано заміти проти тези про розділ церкви від держави, невідповідного ставлення в питанні страйків і льокавтів, невиваючої окресленості українського націоналізму в питаннях державного устрою, далі про подрібне розроблення пляну боротьби, розроблення зовнішньо-політичних проблем, соціальних, тощо»⁷.

Ці зауваження наштовхнулися на завзятий опір з боку ортодоксальної частини керівництва ОУН, котра заперечувала будь-які зміни, вважаючи Постанови I Конгресу Українських Націоналістів (Відень, 1929) цілком самодостатніми. Висвітлюючи суть конфлікту, Микола Сціборський 1938 року писав: «Треба ствердити, що частина наших провідних кадрів ще не цілком здає собі справу, наскільки важною для націоналізму є програмова окресленість. Коли в початках розвитку нашого руху, його тодішня еліта виявляла до програмових питань певний індеферентизм із причин свого поглинення в сферах чистої чи абстрактної ідеології, то тепер цей індеферентизм деяких представників націоналістичного активу є наслідком їх нахилу до емпіризму й популярних загальників [...] Перед нами стоять дуже тяжкі завдання! Щоб бути здатними їх здійснити — треба вже тепер пильно вивчати всю сукупність, зв'язаних із Украї-

⁶ Андрієвський Д. Перед великими подіями // Календар-альманах «Українського слова». — Париж, 1961. — С. 26.

⁷ Мартинець В. За творчість і дух експансії // На службі нації. — Париж, 1938. — С. 28.

ною, суспільних проблем, мати на їх генезу ясний погляд і знати шляхи їх розрішення. Цим вимогам і має служити програма. Як платформа чину й його теоретичний дороговказ — програма для нашого руху необхідна. Без неї націоналізм був би лише вірою, емоцією, а не провідним політичним рухом, що має поширювати свої впливи не тільки в сферах духовости нації, але й в усіх ділянках її матеріального (державного, соціального, економічного і т. д.) існування, та що ставить перед собою широкі визвольні й суспільно-реформаторські завдання»⁸.

Почалось активне обговорення програми організації з окремими, але досить виразними тенденціями до демократизації її суспільних критеріїв. Багато уваги приділялося висвітленню економічних і соціальних проблем. Тут доречно буде згадати роботи «Проблеми господарської власності» (1938), «Земельне питання» (1939), «Україна в цифрах» (1940) Миколи Сціборського; «Соціальне» (1936) 'П. Воїна'; «Суспільний зміст націоналізму» (1938) Михайла Подоляка та ін., де автори піднімали такі питання як співвідношення приватної і усупільненої державної власності, важливість промислового розвитку майбутньої Української Держави, зв'язок національної і соціальної революцій, відмінність соціального та економічного розвитку східно- і західноукраїнських земель, перенаселеність українських міст чужонаціональним елементом тощо.

У цей же час жваво обговорюються етичні проблеми. Керівників, що не дотримуються етичних засад, оголошують небезпечними для революції, навіть якщо вони володіють багатьма іншими цінними для політика якостями⁹. Повновартісний людський тип, зазначалося в одній зі статей, передбачає «чуттєво-волеву та інтелектуальну гармонію», тоді як «позбавлена контролю інтелекту волевільність загрожує безкритичними відрухами й сліпими чинами»¹⁰.

Було відкинуто тактичну тезу про «двоподіл фронту», якою ОУН відмежовувала себе від усіх інших політичних груп і партій, та замінено її на значно конструктивнішу — створення єди-

ного націоналістичного фронту. У подібному ключі починали обговорювати також інші питання визвольного руху, проте здебільшого автори встигли лише сформулювати проблеми, не запропонувавши конкретних варіантів розв'язання.

Дальшому діалогові завадили початок Другої світової війни, а також внутрішньоорганізаційні складнощі, пов'язані з убивством Євгена Коновальця. Різне бачення майбутніх шляхів розвитку української революції у членів крайової та еміграційної частин ОУН у поєднанні з особистісними претензіями спровокували дискусію зовсім іншого характеру, що призвела до поділу організації на дві фракції — ОУН(м) та ОУН(б) — і вилілась у досить об'ємні праці з нескінченними переліками взаємних звинувачень («Біла книга ОУН», «Чорна книга ОУН», «Чому потрібна була чистка в ОУН», «На руках Бандери українська кров» і под.). Наближення радянсько-німецької війни змусило керівників ОУН повернутися до ідейно-політичних і програмних питань, але цього разу кожна зі сторін вирішувала їх окремо, ревниво оглядаючись на недавніх союзників.

ОУН(б), маючи у своєму складі більше молоді, була сприятливим середовищем для ревізійністських течій. Тому саме до неї примкнула група ідеологів на чолі з Іваном Мітрингою (Борис Левицький, Василь Ривак, Михайло Турчманович та ін.), що пропонували докорінну ревізію націоналізму аж до ухилу вліво. Духовним гаслом мітрингівців стала теза «Свобода народам і людині!», яку використовували як ключ при розв'язанні ідейно-політичних, соціальних, економічних питань. У програмі українських націоналістів з'явилися пункти про гідність і свободу людини, право на власні переконання, плюралізм, вільний вибір віросповідання, свободу слова тощо, які вперше були зафіксовані у «Маніфесті Організації Українських Націоналістів» (грудень 1940).

Більш докладно оновлена платформа українського націоналізму була висвітлена у працях Івана Мітринги «Наш шлях боротьби», «Боротьба за новий лад у світі і проблема державного визволення України», «За правильну постановку і чистоту генеральної лінії політики» та ін. Революційною в системі поглядів І. Мітринги стала ідея спільної боротьби поневолених Москвою народів: «І тільки через повний розвал московської

⁸ Сціборський М. До питань програмовості // В Авангарді. — 1938. — С. 17.

⁹ Ф-чук. До питання програми й кадрів // На службі нації. — Париж, 1938. — С. 47.

¹⁰ Там само. — С. 47.

імперії і шляхом Української Національної Революції та збройних повстань усіх поневолених народів здобудемо Українську Державу та визволимо поневолені Москвою народи»¹¹. Приєднання до Радянського Союзу Західної України, а також прибалтійських республік Мітринга вважав надзвичайно вигідною кон'юнктурою для української визвольної справи, адже кількість народів у складі СРСР, що прагнуть волі, зростала. «Коли довкола України стане розпалена підкова повстань поневолених народів надбалтики, Ідель-Уралу, Туркестану, Кавказу, тоді нас не зможе поконати ніяка сила»¹², — писав він 1939 року. Охарактеризувавши політику нацистської Німеччини винятково як імперську і загарбницьку, І. Мітринга спроектував концепції української революції на міжнародну площину. Під час нарад Краківського конгресу 1941 року він висунув ідею перебудови європейського і російсько-азійського простору на анти тоталітарних засадах, тобто без Гітлера і Сталіна: «Разом з польським, французьким, народами СРСР — за вільну Європу без Гітлера і Сталіна. Це наше місце»¹³.

По-іншому Іван Мітринга поглянув і на внутрішні проблеми української революції. На відміну від міжвоєнної тактики ОУН, що спиралася на західноукраїнські селянські маси, він пропонував приділити максимум уваги політичній роботі на промислових підприємствах Східної України, оскільки лише робітничий клас може стати справжньою базою української революції: «Без повного опанування і революційного зорганізування робітництва Донбасу, Керчі та Запоріжжя ми не можемо навіть мріяти про перемогу»¹⁴.

Беручи до уваги ситуацію на Сході України, він сміливо обстоював систему колективного господарювання, зазначаючи, що вона не є винаходом більшовиків, а відома людству ще

з часів середньовіччя, описана у працях утопістів, кооперативних теоретиків. Великою перевагою колгоспів, які у майбутній Українській Державі набудуть зовсім іншого змісту, ніж мають за більшовицького режиму в московській імперії, І. Мітринга вважав те, що вони можуть спричинити позитивні зрушення у свідомості селянської маси, адже спільна праця навчить селянина мислити інтересами цілої держави, а це сприятиме зростанню патріотизму: «Замість любови до рідної нивки, хочемо, щоби селянин плекав любов до рідної країни, до своєї батьківщини, що своїм простором сягає понад один мільйон кв. км.»¹⁵.

Наполегливі спроби мітрингівців «переорієнтувати цілу ОУН зі Львова і Києва на Донбас, із селянських хуторів на модерну робітничу клясу в місті і селі, з міжнародного фашизму на проблеми власного народу»¹⁶, — не знайшли одностайної підтримки серед лідерів ОУН(б), тому низка ідей так і не ввійшла до «Постанов» П ВЗ (Краків, квітень 1941), а окремі інспіровані цими ідеями тези мали винятково декларативний характер. Утім, вони чітко засвідчували відхід частини членів організації, переважно молоді, від старих, віджилих ідеологічних положень і засад. Як писала одна з газет ОУН(б) 1942 року, це був своєрідний «пролом у атмосфері тодішнього політичного блукання і вичікування на чужі сили, що в ній у той час находилась загальноукраїнська політична думка»¹⁷. Однак мине ще чимало часу, перш ніж ОУН(б) візьме нові ідеї на озброєння та почне їх реалізовувати.

Доказом неготовності керівників ОУН діяти в системі нових вартостей стали перші кроки організації у радянсько-німецькій війні, коли лідери обох фракцій кинулись реалізовувати довоєнну програму, перенасичену тоталітарними й шовіністичними тенденціями. Поки діяльність ОУН обмежувалась західноукраїнськими територіями, її програма майже не викликала заперечень. Змучені бездержавним існуванням західняки захоплено вітали країні націоналістичні ідеології (фашизм, нацизм), які в

¹¹ Маніфест Організації Українських Націоналістів (грудень 1940 року) // ОУН в світі: літні постанови Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр. (Збірка документів). — Мюнхен: Видання ЗЧ ОУН, 1955. — С. 23.

¹² Мітринга І. Боротьба за новий лад у світі і проблема державного визволення України. — 1939. — С. 16.

¹³ Польське питання у повоєнній стратегії Української Повстанської Армії // Україна: наука і культура. — К., 1993. — Вип. 26—27. — С. 203.

¹⁴ Орелюк С. Наш шлях боротьби. — 1940. — Ч. I. — С. 100.

¹⁵ Орелюк С. Наш шлях боротьби. — 1940. — Ч. II. — С. 1.

¹⁶ Левицький Б. Історичне значення розламу в ОУН // Вперед. — Мюнхен, 1950. — № 2. — С. 5.

¹⁷ За самостійність. — 1942 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 3. — Спр. 2. — Арк. 53.

їхній свідомості ув'язувалися з нещодавнім бурхливим розвоєм національно-державно життя у багатьох європейських країнах.

Інакше сприймали ідеологію ОУН мешканці східноукраїнських територій. Зазнавши жадливого утиску і терору у т. зв. незалежній Радянській Україні, вони значно уважніше ставилися до внутрішнього устрою держави, відкидаючи будь-які форми насильства. Заклики творити Самостійну Україну під керівництвом збудованої за тоталітарним принципом організації, не лише не приваблювали східняків, але й викликали в них асоціації зі зненавидженими більшовизмом і нацизмом.

Багатонаціональний Схід не сприймав того способу, в який ОУН пропонувала розв'язати національне питання; у стартових документах організації його здебільшого окреслювали гаслом «Україна для українців» і зводився він до винищення, асиміляції або ж насильної депортації чужонаціонального елемента: «Винищувати в боротьбі зокрема тих, що боронитимуть режиму, переселяти в їх землі, винищувати головно інтелігенцію, якої не вільно допускати до ніяких урядів, і взагалі унеможливити продукування інтелігенції, себто доступ до шкіл і т. д. [...] польських селян асимілювати... Жидів ізолювати [...] Асиміляція жидів виключається»¹⁸. Представникам національних меншин відмовляли у ряді соціальних і громадянських прав: у праві власності, у праві на деякі види праці тощо¹⁹.

Низку застережень викликали і пропоновані ОУН методи запровадження державності на українських землях, котрі ґрунтувалися на засаді «з більшовиками — по-більшовицьки». Насамперед насторожували документи, у яких рішуче відкидалося демократичний принцип організації владних структур як абсолютно непридатний: «В демократичній партійній системі не рішає правдива воля народу й його потреби, але партійні вожаки й демагоги, що стараються здобути піддержку народних мас різними обіцянками, яких з правила не додержують»²⁰, а натомість пропагувалося сильну владу з необмеженими повноваженнями: «Наша влада мусить бути страшною для її проти-

вників»²¹. Страшною цю владу мусять зробити насамперед т. зв. «Народні суди» (щось на зразок більшовицьких «трійок»), які будуть «безоглядно карати національних й суспільних шкідників»²². Основною засадою діяльності таких судів має стати «власне сумління» суддів, на яких планували обирати людей «великого характеру і особисто хрустально чистих»²³. Зрозуміло, що запровадженням такого «порядку» важко було спокусити людей, які нещодавно пережили сталінський терор. З цієї ж причини жодних симпатій у східняків не викликало повне заперечення свободи слова: «Свободу слова допускається остільки, оскільки це доцільно з погляду добра народу. На ЗУЗ може бути преса лише націоналістичного змісту, як загалом видавничая діяльність»²⁴.

Не були згодні східняки, що здебільшого сприймали нацистів винятково як окупантів, і з початковими зовнішньополітичними орієнтирами ОУН. Поставивши на геополітику (зацікавленість у війні, яку вели гітлерівці з найбільшим ворогом України — московським імперіалізмом), організація оголосила Німеччину своєю союзницею. «На українські землі ввійшла німецька армія (Дейтше Вермахт). Ввійшла як наша союзниця в боротьбі з Москвою і за таку її треба вважати»²⁵, — зазначалося в одній з листівок ОУН(б), датованій червнем 1941 року. І хоча стосовно цього вибору виникало безліч застережень, проте звільнення від більшовизму, яке несло українському народові німецька армія, видавалося у той час набагато важливішим, оскільки не було іншої сили, яка б «могла в існуючих умовах, в так короткому часі захитати так основно большевицьке панування на Сході»²⁶. Усвідомлюючи цей факт, керівники ОУН змушені були закривати очі на певну ідейно-політичну невідповідність гітлерівської програми: «Тривога перед категоричними майнкампфськими вимогами “життєвого простору” усунулася в тінь, як обставина, з якою доведеться мати діло щойно пізні-

¹⁸ Вказівки на перші дні організації державного життя. — 1941 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 69. — Арк. 37.

¹⁹ Там само.

²⁰ Орлик М. Ідея і чин України. — 1940. — С. 37.

²¹ Вказівки на перші дні організації державного життя. — Арк. 37.

²² Там само. — Арк. 36 зв.

²³ Там само.

²⁴ Там само.

²⁵ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 33. — Арк. 42.

²⁶ Пролом. — 1942. — № 3. — Лют. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 88. — Арк. 2 зв.

ше. Найперше ж важне те, щоб упала Росія. Труднощі ж опанувати східні простори повинні приневолити німців скоротити на практиці свої плановані вимоги, бодай до таких меж, як були змушені зробити це 1917 р.»²⁷.

Така позиція, а її поділяли члени обох відламів організації, стала причиною численних звинувачень у колабораціонізмі. Проте дії ОУН, спрямовані на відновлення державності України (Акт 30 червня, діяльність Українського Державного Правління, створення Української Національної Ради), хоч і відбувалися на окупованій території, не підпадають під визначення колабораціонізму, оскільки українські націоналісти ніколи не мріяли про протекторат, який дістали уряди Румунії чи Угорщини, а послідовно обстоювали право українського народу на самостійну державу. Проголошення незалежності України у Львові та інших містах і селах Західної України відбувалося без згоди німецьких властей і було виявом самостійницької політики українців, які мислили себе рівноцінними партнерами Гітлера, вимагаючи відповідного ставлення до себе. «Ми боремося за самостійну Україну, отже проголошувати протекторату не будемо на те, щоби німці були вдоволені. Вони вдоволені з тих, що їм послушні [...] — заявив референт пропаганди Проводу Степан Ленкавський під час обговорення Акту 30 червня на розширеній нараді пропагандивних працівників Проводу ОУН(б) у липні 1941 року. — Це що ми зробили, це є завершення факту права. Це є політичний капітал»²⁸. Самостійницьку позицію продемонстрували Степан Бандера і Ярослав Стецько, відмовившись відкликати на вимогу німців Акт проголошення незалежності і припинити діяльність УДК. Не менш принциповою була позиція і групи культурників ОУН(м) (Олег Кандиба, Олег Штуль, Орест Чемеринський, Іван Рогач, Олена Теліга), що, власне, і спричинило її трагічний кінець.

Колабораціонізм ОУН спростовується і політикою самих німців, котрі, як відомо, не шукали у Східній Європі колаборантів, на відміну від Західної, — «вони просто впроваджували

там безпосереднє правління над особами, котрих вважали расово нижчими»²⁹. Доказом цього є розформування українських військових загонів у перші ж дні радянсько-німецької війни, заборона державницьких актів, арешти і розстріли непокірних, а також безапеляційні заяви німецьких властей про колоніальний статус українських земель, — окупувавши територію України, нацисти втратили потребу загравати з українцями. Зокрема, державний підсекретар Кундт під час розмови з чільними діячами ОУН(б) (Горбовим, Шухевичем, Бандерою) недвозначно заявив, що ніяких українських союзників не існує: «Цілком можливо, що українці особисто захоплені і відчувають себе нашими союзниками; однак в сенсі державно-правової термінології ми не союзники, ми — завойовники советсько-російської території»³⁰. Отож, філігранна політична гра, у якій кожна зі сторін намагалася використати противника задля власної мети, закінчилася не на користь українців, але, як незабаром виявилось, — і не на користь німців.

Невдалі стартові позиції ОУН не забарилась використати радянська пропаганда, яка звинуватила українських націоналістів у вислужництві перед Гітлером і людиноненависництві. Підкріплена грабівницькими діями німецької армії, розстрілами цивільного населення, ця пропаганда мала успіх, відірвавши значну частину східняків від боротьби під націоналістичними гаслами. Це цілком усвідомлювали у середовищі ОУН: «Колоніальна надзвичайно брутальна політика Німеччини в занятих нею теренах дала большевикам деякі морально-політичні батутути в руки. Вона зумовила внутрішнє скріплення СРСР і дала базу для поширення большевицьких впливів назовні»³¹, — писала газета «Вісті» (1943), акцентуючи на вибухонебезпечному характері проблеми.

Політичний зміст документів ОУН викликав критику і серед представників українських партій державницького табору. Відкидаючи радикалізм ОУН, політики з гетьманського середо-

²⁹ Лакер В. Спадщина фашизму: очищення від колаборантів // *І. (Незалежний культурологічний часопис)*. — Львів, 2000. — С. 36—37.

³⁰ Україна в Другій світовій війні. Збірник німецьких архівних матеріалів / Упор. В. Косик. — Львів, 1997. — Т. 1. — С. 106.

³¹ *Вісті*. — 1943. — № 3. — С. 2 // НДБ ЦДІА м. Києва.

²⁷ Бродовий О. До генези українсько-німецької війни 1941-1944 рр. // *Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери* — Торонто, 1980. — Т. 8. — Кн. 1. — С. 263.

²⁸ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 9. — Арк. 12.

вища вважали, що націоналісти мусять піти з політичної арени, оскільки їхня програма «підсичена концлягером і наганом» та має дуже багато спільного з ідеологією большевизму³².

Критикована з боку «своїх» і «чужих», переслідувана німецькою владою, яка від адміністративних утисків перейшла до арештів і терору, ОУН опинилася перед вибором: «або зберігати свій ідейний характер і тим самим ставати продовженням того явища, на базі якого вона виросла (від волонтаризму, декалогу, людиноненависництва, реакційної соціальної програми, тоталітаризму до організаційної “фюрерської” структури включно), цебто ставати в Україні чужою агентурою або, залишивши свій центральний постулат — боротьбу за національне визволення, зближитися до народу, до рідних традицій і найважливіше — до конкретних умовин, в яких живе той народ»³³.

Незважаючи на численні застереження т. зв. «реальних» політиків, які вважали боротьбу за даних обставин безперспективною, а ідеологічну переорієнтацію неможливою, керівництво організації обрало другий, найважчий шлях. Відповідно до рішень I Конференції (вересень—жовтень 1941), лідери ОУН(б) перевели організацію у підпілля й оголосили на найближчі зимові місяці «вишкільний» період, протягом якого сподівались виробити нові ідейно-політичні орієнтири, що відповідали б сучасному стану революційно-визвольних сил і враховували б останні територіальні та політичні зміни. Але цей процес виявився значно складнішим і зайняв весь 1942 і першу половину 1943 року, однак плідні дискусії, що тривали у середовищі ОУН(б), не вберегли організацію від подальшого поділу на групи і фракції, кожна з яких захищала свої ідейно-світоглядні позиції та обстоювала свою концепцію боротьби.

У цей час у політиці ОУН(б) набагато виразнішими стають тенденції, які започаткував Іван Мітринга. Негативний досвід, отриманий на східноукраїнських землях, відіграв у цьому вирішальну роль. Найшвидше мітрингівські ідеї були реабілітовані щодо зовнішньополітичних проблем, тож у постановах II Конфе-

ренції ОУН(б) (квітень 1942) з'явилась теза: «Московсько-більшовицькій міжнародній концепції — інтернаціоналу й німецькій концепції т. зв. “Нової Європи” ми протиставляємо міжнародню концепцію справедливої національно-політично-господарської перебудови Європи на засаді вільних національних держав під гаслом “Свобода народам і людині”»³⁴. Передвоєнні зовнішньополітичні орієнтири були визнані помилковими, про що Провід відверто заявив у пресі: «Треба ствердити, що сам підхід українства до Німеччини як до держави, що мала бути заінтересована у повстанні української держави — був хибний. Гріх цей в'ється крізь останні десятиріччя української політики»³⁵. Проте відсутність власної військової сили, яка б дала можливість провадити самостійницьку політику, а також визнання протибільшовицького фронту головним ще довго змушували керівників організації «удержувати до німців якнайстрогішу лояльність»³⁶.

Двозначний статус німецької армії на українських землях (окупанти і визволителі одночасно) став причиною болісних дискусій серед керівництва ОУН(б) стосовно ролі фашистської Німеччини у визвольних змаганнях українського народу. Сподіваючись використати силу німецької армії для знищення більшовицької військової потуги, а також з метою запобігти новим репресіям німецької влади супроти членів організації, керівництво ОУН(б) на I Конференції оголосило недоцільними «всілякі місцеві й частинні акції назовні, що доводять до конфліктів з теперішньою військовою і політичною владою в Україні та унеможливають нормальну внутрішню працю в організаційних клітинах»³⁷.

Нові обставини стимулювали переосмислення багатьох ідеологічних та програмних положень організації. Внаслідок розмов з представниками східноукраїнської інтелігенції члени

³⁴ Постанови II Конференції Організації Українських Націоналістів (квітень 1942 р.) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів... — С. 62—63.

³⁵ Садовий В. В. До основ нашої міжнародньої тактики // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Ю. Маївського і Є. Штендери. — Львів—Торонто, 1995—1996. — Т. 24. — С. 102.

³⁶ Інструкції на час подій. — 1942 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 75. — Арк. 5 зв.

³⁷ Бутко С. В., Кентій А. В. На шляху до збройного чину // Український історичний журнал. — К., 1998. — № 4. — Лип.—серп. — С. 112.

³² Інформація. — 1941. — Ч. 7 // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 69. — Арк. 57 зв.

³³ Левичкий Б. Історичне значення розламу в ОУН. — С. 5.

похідних груп усвідомили, що хибність їхньої ідеології полягає у намаганні наслідувати зразки європейських профашистських течій без урахування українського фактору. В інструкції, яку склали Дмитро Мирон, Дмитро Маївський і Василь Кук під час наради Проводу СУЗ відразу після I Конференції ОУН(б), наголошувалось на необхідності пов'язувати гасла боротьби за УССД із «боротьбою за суспільно-господарські права населення та за громадянські права одиниць (свобода людині)», мобілізуючи народ не на боротьбу з «місцевим московським населенням, а проти імперіялістичної політики територіяльно чужої, політично ворожої Москви та інших імперіялізмів»³⁸.

Слушність цієї позиції підтверджували і численні звіти зі східноукраїнських земель, у яких також ішлося про необхідність зважати на особливості мислення, політичні зацікавлення та історичний досвід українців-східняків. «Найцікавіша справа для них, — зазначалося в одному з таких звітів, — це розв'язка соціального питання в Українській Державі, для деяких також політичний устрій Української Держави і т. п. Ці речі треба подавати дуже просто і, думаю, що літератури про ці справи треба на Східні Землі кинути якнайбільше»³⁹. Або: «Самостійницькі ідеї знаходять тут пригожий ґрунт, але треба підходити з сильними аргументами. На мою думку, треба абсолютно справу релігії й справу ідеалістичного чи матеріалістичного розуміння життя залишити на боці, залишаючи в тому повну свободу, нехай буде, як хоче, але Самостійна Україна і все. Дуже часто зустрічаються, власне, люди, які погоджуються з думкою самостійності, але вони безбожники або матеріалісти і в тому тільки з нами не погоджуються. Залишім дискусії над тими справами з такими людьми, бо цим тільки можемо їх відштовхнути від себе»⁴⁰.

У доцільності пропонованих змін з кожним днем переконувалося все більше членів організації, проте частина впливових політиків на чолі з Урядуючим Провідником Миколою Лебедем дотримувалися старих позицій. Обтяжені відповідальністю за хід боротьби загалом, вони воліли йти второваним шляхом, а

³⁸ Бутко С. В., Кентій А. В. На шляху до збройного чину // Український історичний журнал. — К., 1998. — № 4. — Лип.—серп. — С. 113—114.

³⁹ Там само. — С. 113.

⁴⁰ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 3. — Спр. 2. — Арк. 84.

не вдаватися до ризикованих експериментів і свідомо гальмували демократичні процеси. Догматизм їхнього мислення мав у своїй основі також дуже сильний психологічний чинник, адже сприйняття нових ідей вимагало не лише політичної мудрості, а, передовсім, докорінної ментальної перебудови, що давалось далеко не кожному політику, вихованому в душі українського націоналізму донцовського зразка. Як зазначає Дарія Ребет, ідеї українського націоналізму настільки тісно переплітались із психікою і особистим життям членів ОУН, що «завершення суспільно-демократичного плюралістичного процесу в визвольному русі з його новою ідейною настановою та програмовим змістом становили одночасно й особистий психологічний злам»⁴¹.

Криза у верхах загрожувала обернутися дезорієнтацією членства і бездіяльністю цілої організації, що почасти й відбулось у цей період. Програма ОУН, дарма що розвивалась у демократичному напрямі, не знаходила жодного реального втілення. Незважаючи на кардинальну зміну зовнішньополітичної орієнтації, керівництво ОУН(б) далі надсилало на адресу німецьких властей численні заяви, декларації, меморандуми, що мали на меті переконати німецьку сторону в необхідності зважати на державницькі плани українців. Застосування старих принципів у національній політиці штовхнуло членів організації навесні 1943 року до участі у жакливному етнічному конфлікті, що стихійно спалахнув на Волині між українським і польським населенням. І хоч головними його інспіраторами були радянська та німецька сторони, частина вини падає і на керівників ОУН, котрі не зуміли, а можливо й не схотіли стабілізувати ситуацію, намагаючись, як і польська сторона, використати її для остаточного розв'язання проблеми українсько-польських стосунків.

Політична невизначеність керівництва стала причиною посилення фракційних тенденцій. Втративши надію дійти згоди з членами Проводу, Іван Мітринга віддалився від ОУН(б), створивши зі своїми однодумцями партію соціал-демократичного характеру. Загибель цього талановитого політика у 1943 році остаточно унеможливила вплив його поглядів на ідейно-політичні

⁴¹ Ребет Д. До початків УГВР (Спогади, коментарі, рефлексії) // Сучасність. — Мюнхен, 1986. — № 7—8. — С. 185—186.

Титульна сторінка часопису
опозиційної фракції ОУН(б)
«Революція йде!»
(листопад 1942 р.)

процеси, які нуртували у середовищі українських націоналістів.

На початку листопада 1942 року від ОУН(б) відкололась також група Андрія Білинського (?), що прибрала назву «Українські борці за самостійність». Коротку довідку про створення та діяльність цієї групи знаходимо у донесенні німецької поліції та СД від 19 березня 1943 року⁴². Свої ідеї (активна антинімецька позиція, відкрите обговорення проблем української революції, об'єднання двох ворогуючих відламів організації) фракціонери поширювали за допомогою часопису «Революція йде!»⁴³, листівок «Революція у поході!» та ін.

Розкриття жахливого обличчя нацизму, а також кардинальний перелом у радянсько-німецькій війні, що загрожував Україні новою більшовицькою навалюю, спонукали керівництво до консолідації ОУН(б) і прискіпили «революцію в революції». Новий струмінь у політичну думку організації внесли також українці-східняки Йосип Позичанюк і Пантелеймон

⁴² Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. — Париж—Нью-Йорк—Львів, 1993. — С. 606.

⁴³ Революція йде! // НДБ ім. В. Стефаника.

Сак, які, завдяки своєму публіцистичному талантові, зуміли остаточно переконати керівництво ОУН(б) у тому, що реформи слід здійснювати, враховуючи ментальні і політичні пріоритети населення Східної України. «Треба наш рух запліднити політичною думкою і досвідом політичної еліти Східних і Осередніх земель»⁴⁴, — писала газета «За самостійність» за редакцією Йосипа Позичанюка, чий зміст повністю був присвячений проблемі переосмислення ідеології і тактики організації.

Таким чином, витративши майже рік на обговорення нагальних проблем, організація нарешті взялася до демократичних реформ і поставила перед ідеологами складні та масштабні теоретичні завдання: «Без огляду, який вислід буде мати ця війна, стоїмо перед konieczністю нової переоцінки цінностей у всіх ділянках нашої роботи, — читаємо у брошурі «ОУН на СУЗ (1941-1943 рр.)». — Першим предметом переоцінки — це ідея нашої боротьби, наша ідеологія і зв'язана з цим філософія та наш світогляд. Коли правильно хочемо поставити це питання, мусимо вийти з критики двох сьогодні воюючих ідей: імперіалістичного націоналізму, що проявився як фашизм і гітлеризм, і змаскрованого інтернаціоналізмом російського імперіалізму, що проявився як більшовизм. Обі ці ідеї спричинили сьогоднішню війну, здемаскувались і скомпромітувались, хоч до війни мали вплив, більший або менший, на життя народів. Сьогодні людство очікує нової ідеї, — цю роль носія нової ідеї — ідеї волі, — повинна перебрати на себе українська революція — найсильніша і природна революційна сила в нинішньому світі. Цього ми свідомі, чи зуміємо зробити і в якій мірі, від цього залежати буде наш майбутній ріст або заник. Розбудова нашої ідеї в філософському, господарському і політичному напрямку — наше найближче завдання»⁴⁵.

Нове бачення ідейно-політичних, економічних і соціальних проблем знайшло детальне обґрунтування у працях Д. Маївського — 'П. Думи' «Лицем до народу» (1942), 'Ю. Дажбожича' «За єдиний революційний фронт» (1942), М. Палідовича — 'Карпатського' «До питання аграрної проблеми в Україні» (1942),

⁴⁴ За самостійність. — 1942 // НДБ ЦДІА м. Києва. — Арк. 11.

⁴⁵ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 210. — Арк. 10.

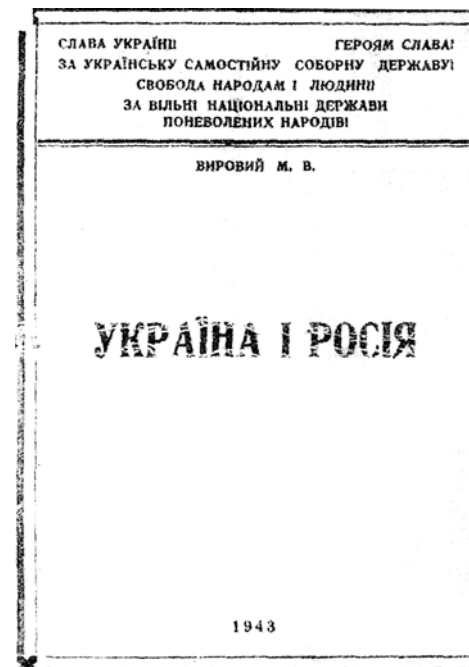
‘О. Іваненка’ «На порозі четвертого року війни» (1942), М. Дужого — ‘М. В. Вирового’ «Україна і Росія» (1943), Й. Позичанюка — ‘Шахая’ «Тактика щодо російського народу» (1943), М. Прокопа — ‘В. В. Садового’ «До основ нашої міжнародної тактики», О. Логуша — ‘О. І. Степанова’ «За правильний підхід» (1943) та ін. Завершенням ревізійних процесів став III Великий збір ОУН(б) (серпень 1943), який остаточно закріпив демократичний курс реформ організації.

Беручи до уваги мінливість історичних та політичних обставин, а також спираючись на власний досвід, лідери ОУН(б) не надавали «Постановам» III ВЗ характеру догм, оголосивши їх черговим етапом оформлення ідеології та політики організації: «Постанови ці — це добуток нашої політичної теорії й практики останніх двох років. Вони являються конкретним оформленням майбутньої української держави. Життя й дальша боротьба принесуть нові здобутки, вони дадуть можливість оформити програму ще більш чітко й детально»⁴⁶. Доповнювали та логічно розвивали рішення III ВЗ «Постанови» Конференцій 1946 і 1950 років, матеріали конференцій ЗЧ ОУН, низка програмних документів, як-от: «Платформа» і «Універсал» УГВР (1944), «Декларація Проводу ОУН після закінчення II світової війни» (1945), «Звернення воюючої України до всієї української еміграції» (1949) тощо, а також статті публіцистів ОУН(б), що в сукупності давали струнку систему ідеологічних і політичних поглядів, які не втратили своєї актуальності до сьогодні.

Про які ж конкретно зміни йшла мова? У сфері державного будівництва керівники ОУН(б) відмовились від концепції монопартиїності й тотального контролю. «Українська держава має служити для цілого українського народу. Вона ні в якому разі не сміє бути доменою чи експлуатаційним тереном якоїсь одної групи. Якщо йде про нас, то ми завжди ставили справу виразно й ясно: не Україна існує для ОУН, але ОУН для України. І коли у Постановах III Великого Збору ОУН є мова про те, що “ОУН є одним, вповні незалежним, самостійницьким чинником революційно-визвольної боротьби українського народу за УССД”, то це

⁴⁶ Постанови III Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів (21-25 серпня 1943 року) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів... — С. 100.

Брошура М. Прокопа — ‘М. В. Вирового’ «Україна і Росія» (1943 р.)

являється ствердженням фактичного стану, який існує зараз, але це ні в якому разі не означає претензій до диктатури в майбутньому. Про форму і підмет влади рішатиме народ в майбутній українській конституанті. Не приймаємо засади монопольності. Кров наших найкращих друзів лється за Україну, а не за державні посади»⁴⁷, — читаємо в журналі «Ідея і чин» за 1943 рік.

Ідеалом ОУН(б) стала держава з демократичним устроєм та справедливим соціальним ладом. І хоч у «Постановах» III ВЗ ще не вживається термін «демократичний» (він буде затверджений лише на нараді Проводу ОУН/б/ у червні 1950 року), проте наведений там перелік прав і свобод говорить сам за себе: свобода слова і друку, свобода профспілок, вільний вибір землекористування, справедлива оплата праці, відокремлення релігійних установ від держави, рівність усіх громадян України перед державою незалежно від національності тощо⁴⁸.

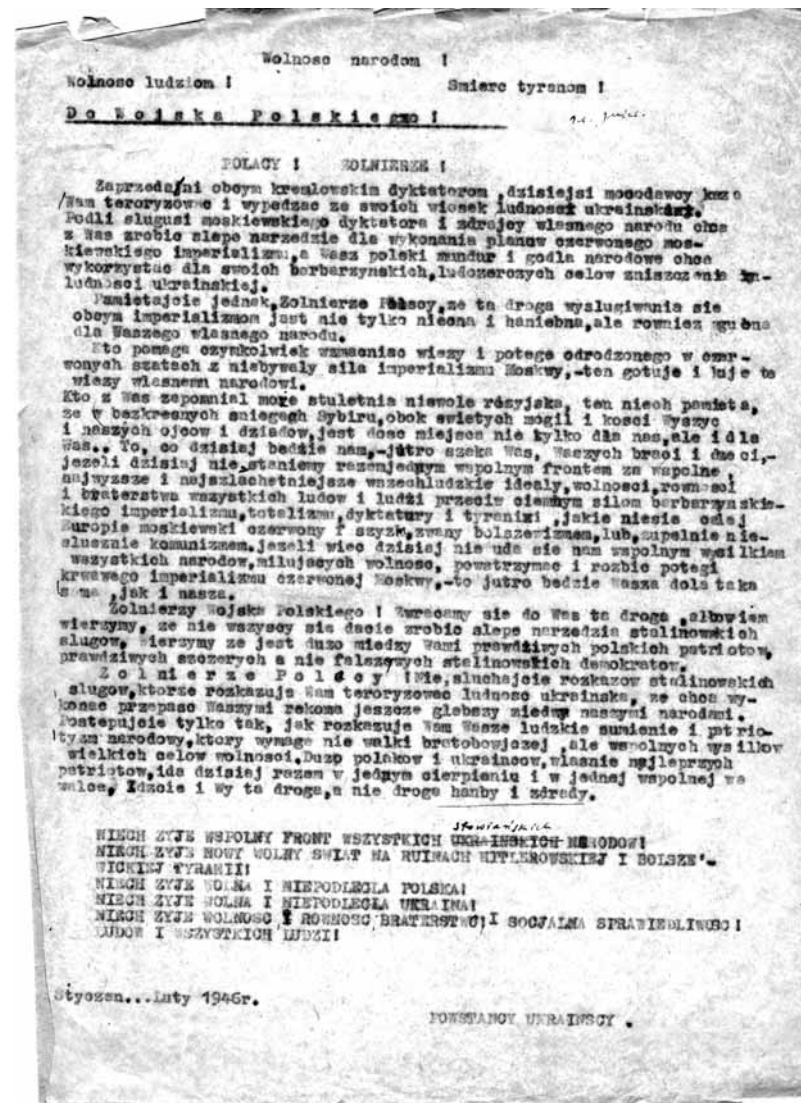
Єдиноправильною революційною концепцією було визнано ідею спільної боротьби всіх поневолених народів Радянського Союзу проти імперіалізмів Москви і Берліна, яка відразу ж

⁴⁷ Ідея і чин. — 1943. — № 5 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 242.

⁴⁸ Постанови III Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів... — С. 107—113.

дістала конкретне втілення — у листопаді 1943 року відбулась Конференція поневолених московським більшовизмом народів, у її роботі взяли участь представники 12 національностей. У «Постановах» Конференції серед іншого зазначалося: «Тільки національні революції поневолених народів припинять безглузду різанину й принесуть світові тривке замирення. Новий міжнародний лад, опертий на шануванні політичних прав кожного народу, дасть кожному народові повні можливості культурного й економічного розвитку»⁴⁹. Результатом Конференції стала масова підтримка боротьби ОУН з боку неукраїнського населення, що вилілась у створення національних відділів при УПА.

Зміна зовнішньополітичної концепції потягнула за собою перегляд стосунків з сусідніми народами. Зокрема, кардинально змінилося ставлення до росіян. Вирішальну роль у цьому відіграла блискуча робота Йосипа Позичанюка «Тактика щодо російського народу», в якій автор рішуче відокремлює російський народ від правлячої імперської верхівки та пропонує зробити росіян активними учасниками спільної боротьби поневолених народів за національне і соціальне визволення. На його думку, треба не звинувачувати російський народ, який сам є жертвою московського імперіалізму, а використати його для розвалу спільної тюрми народів, бо «цей народ — то каркас, на якому тримається цілий СРСР [...] Стане російський народ разом з іншими народами проти більшовизму на шлях соціальної політичної революції (до чого він таки нераз поривався) — то ніщо, навіть ніяке зовнішнє втручання його не врятує, як не врятувало імперії Романових»⁵⁰, — стверджував публіцист. Полемізуючи з «власними політичними недоростками», які звикли вбачати у росіянах лише «відвічного північного ворога», Йосип Позичанюк наголошував: співпраця з російським народом на даному етапі настільки важлива, що від неї буде залежати подальший вислід боротьби за УССД.

Звернення українських повстанців до поляків (1946 р.)

⁴⁹ Постанови I Конференції поневолених народів Східньої Європи й Азії (Оцінка політичного становища) // Причинки до суспільного мислення (Збірка статей). — Торонто, 1989. — Ч. 4. — С. 18.

⁵⁰ Шахай Д. Тактика щодо російського народу // Літопис Української Повстанської Армії. — Т 8. — Кн. 1. — С. 210.

Думки Йосипа Позичанюка щодо національних проблем розвинули ідеологи молодшого покоління. Осип Дяків — ‘Горновий’ у статті «Наше становище до російського народу» (1949) стверджував, що український і російський народи можуть мирно співіснувати кожен на своїй етнічній території, бо демократична Росія не потребуватиме України. Свої твердження він підкріплював економічними розрахунками: «Російські землі настільки багаті, а російський народ настільки працьовитий, що зможе сам себе забезпечити, треба лише, щоб земля, багатства російської землі, промисловість опинилися в руках російського народу, а не в руках кляси більшовицьких вельмож [...] Перебудувавшись на національній основі, російська економіка закладе тривкі підвалини для свого розвитку, зміцнить свою силу, та, основне, стане на послуги російському народові, а не большевицьким експлуататорам»⁵¹.

Відштовхуючись від ідеї спільної боротьби всіх поневолених народів проти двох імперських потуг, ОУН(б) виступала також за налагодження українсько-польських стосунків: «Ми свідомі того, що перед лицем небезпек, які грозять усім поневоленим народам Сходу від німецького і московського імперіалізмів, тільки спільний фронт поневолених проти імперіялістів і ліквідація внутрішніх спорів є одинокою правильною відповіддю поневолених воюючим імперіялізмам. Це треба також прикладати до взаємовідносин двох народів — українського і польського. І тому ми сьогодні проти боротьби на цьому відтинку, тому ми також за знайдення мирних шляхів розв’язки існуючих питань між обома народами»⁵², — писав Василь Мудрий — ‘Я. В. Борович’.

Утверджуючи політику мирного врегулювання українсько-польських проблем, лідери ОУН(б) зазначали, що «злочинна робота поодиноких громадян польської національності чи вороже наставлення до української державності поодиноких польських угруповань не може перерішити нашого ставлення до польсько-

го народу. Здійснення ідей вільного народу і вільної людини хотіли б ми бачити також на польській етнографічній території»⁵³. З ініціативи ОУН(б) впродовж 1944—1945 років було проведено серію переговорів між українським і польським підпіллям, які, хоч і на короткий час, зупинили братовбивчу війну.

Кардинального переосмислення зазнала проблема національних меншин, яку активно дискутували протягом 1942—1943 років на нарадах Проводу та ГОСП. На хибність політики організації стосовно російської меншини та російськомовних українців у перші дні державного будівництва вказав у дискусійних замітках Михайло Дяченко: «Настала своя держава. Тож новоспечені державні мужи по різних кутиках — давай їздити по них: а ви, московська наволоч або хто буде говорити по російськи, той зараз кацап, зрадник і т. п. Ні. Не туди дорога. Не так треба з ними поводитись. Ми маємо чейже таких українців кілька мільйонів. Не можна і не треба їх вирікати або їх по голові бити. Це конечний наслідок нашої неволі. Треба до тих проблем підходити зручно і поважно»⁵⁴. Узагальнив проблему Омелян Логуш — ‘О. І. Степанів’ у статті «За правильний підхід», опублікованій на початку 1943 року в журналі «Ідея і чин» (№ 2). «Треба ліквідувати шовіністичне ставлення у відношенні до меншостей, створюючи умови якнайдалше йдучої національно-культурної толеранції, — писав публіцист, — не летіти на асиміляцію одиниць, натомість намагатися приєднати цілість для української політичної справи. Ліквідувати прояви шкідливих чужих впливів, зокрема впливи німецьких расистських концепцій і практик, наслідовані в нас некритичними людьми, бо вони створювали б задирковато-презирливу поставу до неукраїнців і тим відштовхували б національні меншості від української національної справи»⁵⁵. Саме такий підхід до питання національних меншин був зафіксований у документах УГВР і став пріоритетним у подальші роки діяльності ОУН(б) в Україні.

⁵³ До українських поліцистів! — 1944. — Лют. // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 41. — Арк. 60 зв.

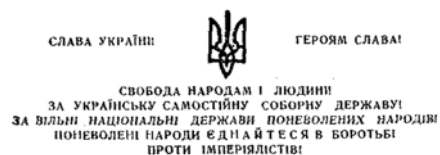
⁵⁴ Гомін М. Записки на маргінесі державного будівництва // Архів СБУ. — Ф. 13. — Архів №3 76. — Спр. 6. — Т. 6. — Арк. 53 зв.

⁵⁵ Степанів О. І. За правильний підхід // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 113—114.

⁵¹ Горновий О. Наше ставлення до російського народу // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Львів, 1992. — Т. 9. — Кн. 2. — С. 81—82.

⁵² Борович Я. В. Україна і Польща // Ідея і чин. — 1943. — Ч. 4 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 196.

Брошура «Постанови III-го Надзвичайного Великого збору Організації Українських Націоналістів» (1943 р.)

ПОСТАНОВИ
III-го НАДЗВИЧАЙНОГО ВЕЛИКОГО ЗБОРУ
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ,
ЩО ВІДБУВСЯ В ДНЯХ 21-25 СЕРПНЯ 1943 р.
(Неповний текст)

1 9 4 3

Позиція ОУН(б) стосовно єврейського питання потребує окремого висвітлення. Радянська, а також частково зарубіжна історіографія традиційно тлумачать 17-й пункт «Постанов» II ВЗ ОУН(б) (квітень 1941), в якому йдеться про «поборювання жидів» — «підпори московсько-більшевицького режиму», як вияв антисемітизму ОУН.

Насправді ж, українські націоналісти ніколи не мали антисемітської програми на зразок гітлерівської, а окремі претензії до єврейства, як рівно ж і до представників інших народів, висували не на основі расової чи релігійної нетерпимості, а поборюючи їхнє вороже ставлення до української нації. Стверджуючи, що антижидівські настрої досить часто використовують у політиці з метою відвернути увагу людей від головного, Євген Онацький ще у 30-х роках закликав не піддаватися антиєврейській істерії, що саме розгорнулася у Європі, бо основним ворогом українського народу є не жидівство, а московський імперіалізм: «Не комунізм і не жидівство, — що є тільки засобом, але Москва, що є справжньою причиною українського поневолення, є, була й буде нашим головним ворогом»⁵⁶.

Постановами III ВЗ було закріплено рівне ставлення до всіх національних меншин, що проживають на території України, а отже і до єврейської, що відбилось у реальній політиці організації: «У загоні В. Крука були єврейські біженці, у тому числі жінки і діти. В загоні С. Поліщука знайшли притулок 50 євреїв після ліквідації Ковельського гетто. Є свідчення євреїв, порятованих бандерівцями, деякі з них були в УПА воєнками, лікарями, пропагандистами»⁵⁷. Ці факти спростовують тезу про агресивний антисемітизм ОУН і українського народу загалом, а його спалах у західноукраїнському середовищі на початку 1940-х років, як стверджує професор Я. Грицак, «зумовлювала радше конкретна ситуація, аніж закорінені національні стереотипи»⁵⁸. Що ж до шовіністичних гасел, декларованих ОУН у 30-х — на початку 40-х років, або замовчування єврейського питання під час Другої світової війни, то вони, з одного боку, були даниною часові, коли в Європі особливо загострились антижидівські настрої, з іншого — наслідком тривалого підневільного становища українського народу, що прагнув звільнитися за будь-яку ціну. З цього приводу влучно висловила Оксана Забужко: «Та зрозумійте ж ви, панство, це не антисемітизм — це рев пораненого звіра: пустить, дайте нам жити!»⁵⁹.

Зміни в ідеології і політиці ОУН(б) мали низку корисних наслідків. Як зазначав один із найпалкіших прихильників демократичних реформ в організації Євген Стахів: «Ця наша переорієнтація мала великий успіх, до нас приставало все більше людей, а головне — молодого покоління і робітництва. Ми пішли з народом, почали говорити з ним мовою, яку він розумів, — і він почав з нами співпрацювати. І це був найбільший успіх всієї нашої підпільної роботи. Від цього часу в неї почали включатися інші національності: росіяни, татари, греки. Бо тепер цілковито змінилася роль підпільників-націоналістів: не керувати народом, який має бути тільки виконавцем волі малої групи керівного складу націоналістичної партії, а служити йому, бути з народом і для на-

⁵⁷ Рафальський О. Національні меншини України у ХХ столітті. Історіографічний нарис. — К., 2000. — С. 214.

⁵⁸ Грицак Я. Україна в антиєврейських акціях у роки Другої світової війни // І. — Львів, 1996. — № 8. — С. 61.

⁵⁹ Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. — К., 2003. — С. 103.

⁵⁶ Онацький Є. Головне і другорядне // Календар-альманах «Українського слова». — Париж, 1961. — С. 18.

Кук Василь —
‘Леміш’ (‘Коваль’) — голова Проводу
ОУН(б), голова ГС УГВР, головноко-
мандувач УПА (1950—1954 рр.)

роду. Отже, ми стали на демократичну базу, і це був наш крок вперед»⁶⁰.

Оновлена програма ОУН(б) дійсно стала сильним поштовхом до популяризації самостійницьких ідей, проте впровадження її в життя було пов'язане з численними труднощами. Нещадний терор,

який радянські спецслужби розгорнули супроти українського визвольного руху, змушував керівників ОУН(б) знову застосовувати радикальні методи боротьби, зіштовхуючи політику організації у довоєнне русло. На початку 1944 року необмежені повноваження отримав апарат СБ, заручниками якого дуже швидко стали не лише командири УПА, але й керівники ОУН⁶¹. Було частково реабілітовано гасло «З більшовиками — по-більшовицьки»: «В своїй боротьбі ми на терор відповідатимемо терором»⁶², — зазначалося в одній із пропагандивних інструкцій за 1944 рік. З'явилися інструкції, у яких учасникам підпілля наказували не здаватися ворогові живими.

Навесні 1944 року з метою отримати необхідну зброю лідери ОУН(б) знову вдалися до переговорів із німецькою стороною.

⁶⁰ Стахів Є. Кризь тюрми, підпілля й кордони (Повість мого життя) — К., 1995. — С. 134.

⁶¹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 931. — Арк. 40.

⁶² Там само. — Спр. 927. — Арк. 15.

За наказом Проводу переговори проводив Іван Гриньох — ‘Герасимовський’. Утім, це був лише «тактичний хід, характерний для військових умов»⁶³, на що вказує той факт, що одночасно з початком переговорів у березні 1944 року ОУН(б) видала «Комунікат»⁶⁴, у якому під загрозою кари смерті заборонялося встановлювати будь-які контакти з нацистами.

У цей же час лідери ОУН(б) з прикрістю змушені були визнати, що ідея визвольних революцій поневолених більшовизмом народів зазнала невдачі. Йосип Позичанюк у зв'язку з цим писав: «На жаль, в ініціаторів не вистачило послідовности, об'єктивних матеріальних та інших можливостей, закріпити й поширити вдало започатковане діло, доводячи його до максимального завершення. Чи не вистачило послідовности й розуміння ваги, недооцінка ваги цього, тактично єдиного й абсолютного правильного кроку (може найправильнішого з усіх зроблених)»⁶⁵.

Наприкінці 1943 року було припинено формування національних відділів у складі УПА, оскільки їхня наявність полегшувала радянським спецслужбам впровадження своєї агентури. Звернення до представників інших народів тепер закликали не вступати до УПА, а творити власні національно-визвольні організації⁶⁶. Уже сформовані відділи рекомендували не «призначувати до військово-боевих завдань»⁶⁷ і утримувати у певній ізоляції від інших національних відділів. В окремих документах висловлено недовіру до представників східноукраїнських земель: «Ні один “східняк” (українці зі східних областей України) не може бути у складі СБ чи перебувати на іншому відповідальному посту»⁶⁸.

⁶³ Бондаренко К. До питання про українсько-німецькі стосунки у 1944 році // Україна в минулому. — Львів, 1992. — Вип. III. — С. 69.

⁶⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 931. — Арк. 16—17.

⁶⁵ Шахай Д. Тактика щодо російського народу // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 8. — Кн. 1. — С. 244.

⁶⁶ Розпорядження про редагування листівок. — 12.07.1944 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 176.

⁶⁷ Літопис УПА (Нова серія). — К.—Торонто, 1999. — Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та підпілля 1943-1944. Документи і матеріали / За ред. П. Соханя, Є. Штендери і ін. — С. 77—78.

⁶⁸ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 32. — Спр. 931. — Арк. 41.

Було б несправедливо звинувачувати у провалі концепції спільного фронту всіх поневолених народів лише лідерів ОУН(б). Звичайно, вони допустили деякі ідейно-політичні та організаційні прогріхи, але головна причина полягала в тому, що ця ідея виявилась не на часі. Підрадянські народи, через слабкість своїх національно-визвольних рухів, не були готові виступити єдиним фронтом у боротьбі за політичне, економічне і культурне визволення. Їхні життєві сили й волю до боротьби міцно сковувала карально-репресивна радянська машина. Поготів не почув цих закликів російський народ, який входив у новий виток успішного імперського розвитку, ставши, вже вкотре, слухняною іграшкою в руках московських імперіалістів.

Частина політиків витлумачила невдачі із впровадженням нової програми як відхід від «Постанов» III ВЗ, в результаті чого у середовищі ОУН(б) знову посилювалися фракційні тенденції. На початку 1944 року з ініціативи Василя Кука і Якова Бусла було утворено Народно-визвольну революційну організацію (НВРО), яка декларувала потребу неухильно дотримуватися курсу демократичних реформ, а зокрема наполегливо впроваджувати у життя зовнішньополітичну концепцію, оперту на ідеї спільної боротьби всіх поневолених народів. Зміна назви організації з суто націоналістичної на нейтральнішу мала сприяти більшій популярності новонародженого політичного тіла на східноукраїнських землях. Проте утворення в липні 1944 року Української Головної Визвольної Ради зробило діяльність НВРО зайвою.

Постання незалежного надпартійного військово-політичного центру, до складу якого входили репрезентанти майже всіх українських політичних середовищ державницького спрямування, стало черговим кроком ОУН(б) на шляху утвердження плюралістично-демократичних засад керування визвольною боротьбою в Україні: «УГВР об'єднує всі провідні політичні елементи незалежно від їх ідейного світогляду та політично-групової приналежності, що стоять на ґрунті політичної суверенності української держави та політичної незалежності українських визвольних прагнень»⁶⁹, — зазначалось у Плат-

⁶⁹ Платформа Української Головної Визвольної Ради // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 8. — Кн. 1. — С. 36.

формі УГВР. Проголосивши себе наступницею Української Центральної Ради, УГВР виступала гарантом демократії та конструктивного державного устрою майбутньої Української Держави. Документи УГВР вдихнули нове життя в ідею спільного фронту боротьби поневолених народів, сприяючи активізації та більшій скоординованості визвольних центрів. Існування УГВР дало українським націоналістам підставу стверджувати, що «події розвиваються в напрямі успішного завершення боротьби українського народу»⁷⁰ і продовжити цю боротьбу навіть після ліквідації УПА. Це був добре продуманий крок, який не мав нічого спільного з політичним авантюризмом, у якому згодом звинувачували керівників ОУН(б) представники різних українських та неукраїнських рухів і партій. Свої плани українські націоналісти будували з огляду на ідейно-політичну та організаційну готовність підпілля, на геополітичні розрахунки, а також керуючись потребою перешкодити поневоленню, визискові й денационалізації українського населення, що могла набути незворотних форм.

Певних змін зазнала також ідеологія та політика керівництва ОУН(м). На т. зв. «Квітневій» конференції, яка відбулась у квітні 1942 року на СУЗ під головуванням Ольжича, було висловлено згоду з міжнародною концепцією ОУН(б) щодо національних революцій у московській імперії, які «проведуть у життя принцип самовизначення народів»⁷¹. Під впливом розмов зі східноукраїнською інтелігенцією з програми ОУН(м) було викреслено тезу про авторитарний устрій майбутньої Української Держави, натомість як форму державного правління пропала народова влада: «Державна влада в Україні, побудована на принципах націоналізму, буде висловом справжнього народовластя. Носієм влади в Україні може бути тільки українська нація! Не один “клас”, ані один стан, верства чи група — а нація!»⁷². Тоді ж вказувалося на необхідність виробити особливий підхід до роботи на східноукраїнських землях.

⁷⁰ Декларація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення Другої світової війни в Європі. — 1945. — Трав. // Причинки до суспільного мислення (Збірка статей). — Торонто, 1989. — Ч. I. — С. 140.

⁷¹ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 1—2.

⁷² Там само. — Арк. 3.

ПУН не схвалив «Постанов» «Квітневої» конференції. Натомість, з наказу Андрія Мельника протягом травня—серпня 1942 року було проведено низку інших конференцій за участю чільних представників ПУНу — з метою «вірно вивчити й проаналізувати стан речей, поставити якнайреальнішу діагнозу розвитку подій і на цьому тлі побудувати дальші завдання»⁷³. Конференції відбулись у Почаєві, Проскуріві, Полтаві, Дніпропетровську і Джанкої. Незважаючи на те, що ідеологічні проблеми обговорювати було заборонено, учасники конференцій прийняли низку корисних політичних і організаційних рішень, які зробили діяльність ОУН(м) на СУЗ більш результативною. Всезагальну підтримку отримала пропозиція Ярослава Гайваса — ‘Бистрого’ розпочати активні антинімецькі дії, у тому числі і збройні. Чимало цікавих пропозицій щодо діяльності культурницької референтури висловив у своїй доповіді Олег Штуль — ‘Жданович’ (‘Шуляк’)⁷⁴.

Важливою подією у політичному житті ОУН(м) став З’їзд українських Самостійників (14—15 серпня 1942), названий так через те, що в його роботі взяли участь не лише члени ОУН(м), але й представники інших політичних партій та організацій самостійницького спрямування. Учасники З’їзду дійшли висновку, що організація опинилася «в зовсім нових умовах»⁷⁵, які потребують «значного пересунення наголосів у розв’язанні ряду принципових питань»⁷⁶. Щоб виробити нові політичні орієнтири, пропонувалося використати творчий потенціал елемента, який два десятиріччя перебував під більшовиками. Але на відміну від ОУН(б), де виробленню стратегічних схем надавали перевагу перед ідеологічною та світоглядною мотивацією боротьби, ідеологи ОУН(м) вимагали збереження основних постулатів українського націоналізму. З огляду на антинімецькі настрої населення, учасники З’їзду ухвалили ідею «повного, всебічного і безпосереднього виступу проти німців»⁷⁷, що передбачав і якнай-

Кандиба Олег — ‘Ольжич’ (‘Д. Кардаш’) — провідний публіцист ОУН(м), член секретаріату і заступник голови ПУНу

ширшу пропагандивну роботу, і збройну боротьбу. Створення збройних загонів мало стати частиною плану всеукраїнського збройного зриву, який відбудеться в момент найбільшого ослаблення Москви і Берліна. Тому в «Резолюція» з’їзду вказувалося на необхідність об’єднати всі наявні збройні групи під керівництвом ОУН(м). Проте, як відомо, лідери організації не змогли досягти цієї мети.

Немає сумніву в тому, що політика та ідеологія ОУН(м) і надалі розвивалась би по висхідній, але арешт Ольжича та інструкція ПУНу про планове виведення членів організації з території України зупинили цю працю. Отже, якщо визнати, що в середовищі ОУН(м) протягом радянсько-німецької війни також відбулися певні ідеологічні зміни, то пов’язувати їх слід тільки з розвитком інтегрального націоналізму. Про кардинальні зміни в ідеології та політиці ОУН(м) можна говорити лише після 1945 року на еміграції. Їх ініціатором виступив талановитий публіцист і політик Осип Бойдуник, але його пропозиції, що полягали у створенні нежиттєвого конгломерату тоталітарних і демократичних ідей, не знайшли підтримки.

Таким чином, незважаючи на окремі політичні помилки, період радянсько-німецької війни виявився надзвичайно плід-

⁷³ Гайвас Я. Переламовий рік // ОУН. 1929-1954. — Париж, 1955. — С. 285.

⁷⁴ Там само. — С. 287.

⁷⁵ Там само. — С. 294.

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ Там само. — С. 295.

ним під оглядом формування нових ідейно-політичних засад ОУН. До цього членів організації підштовхували як репресії з боку окупантів, так і усвідомлення невідповідності та недієвості радикальних націоналістичних ідей, які в українській дійсності не здатні були виконати навіть мобілізаційної функції, не кажучи вже про державотворчу. Впродовж 1941—1945 років з'явилося чимало науково-публіцистичних праць, заяв, листівок, декларацій та інших документів, які виразно засвідчили еволюцію ідейно-політичних засад організації в бік демократизму та створили базу для наступного етапу розвитку ідейно-політичної думки українського революційно-визвольного підпілля.

Що ж стосується передвоєнних ідейно-політичних орієнтирів ОУН, то ні ОУН(б), ні ОУН(м) не встигли реалізувати своєї стартової радикальної програми. А отже, як стверджує професор Ярослав Дашкевич, використання терміна «інтегральний націоналізм» щодо української реальності 1940—1950-х років є неправомірним: «Україна досі не переживала панування націоналізму (бо тритижневе, дуже хистке, існування Української Держави 1941 року, проголошеної ОУН, надто короткий термін) і про його “інтегральність” на підставі агітаційно-пропагандистської літератури твердити просто некоректно»⁷⁸.

184

4.2. Міжнародна стратегія ОУН та перспективи українського визвольного руху

Пріоритетним моментом формування революційно-визвольної стратегії українського підпілля у післявоєнний період стало широке використання факторів міжнароднополітичного життя. Серед ідеологів ОУН ніколи не бракувало аналітиків, здатних адекватно оцінити геополітичну ситуацію та спрогнозувати її вплив на вирішення української проблеми. До найкращих праць такого зразка належать брошура 'В. Орловича' «Політична доповідь» (1944), статті 'І. М. Настасина' «В умовах нової дійсності» (1945), 'К. Дніпрового' «Шляхи й перспективи» (1945),

⁷⁸ Дашкевич Я. Націоналізм і демократія // Українські проблеми. – К., 1994. — № 3. — С. 8.

'П. Думи' «Большевицька демократизація Європи» (1945), 'О. Горнового' «Кінець другого етапу большевизації країн Центральної та Південно-Східної Європи» (1947) та ін., у яких точно оцінено характер та значення Другої світової війни, окреслено стан міжнароднополітичних відносин у післявоєнній Європі та визначено фактори, що впливатимуть на їхній розвиток.

Даючи оцінку протистоянню двох мілітарних блоків, ідеологи українського націоналізму зауважили, що Друга світова війна не внесла у скарбницю людського духу ніяких прогресивних політичних чи соціальних ідей, а зводилася до міжімперських суперечок «за панування над світом, його матеріальними багатствами й за експлуатацію робочої людської сили»⁷⁹. Це була «війна матерії, а не духа», внаслідок чого у повоєнній Європі витворилася ідейна порожнеча, яку не могли заповнити московські гасла про оборону вітчизни чи прав слов'янських народів, які в устах речників радянського режиму набували виразного імперського підтексту.

Високі ідеали свободи та гуманізму були зневажені — тож після війни світ знову розвивався під знаком протистояння двох антагоністичних систем. Цього разу, військово-економічній потузі Радянського Союзу, що змагав до створення світової системи соціалізму, опонували США із виразними претензіями на роль лідера в економічному і політичному житті планети. У це протистояння з примусу чи з огляду на політичну доцільність були втягнені майже всі інші держави. Відзначивши, що таке співвідношення сил не може забезпечити тривкого миру, ідеологи ОУН(б) констатували назрівання чергової політичної кризи загальносвітового масштабу, яку можна буде розв'язати лише за допомогою зброї: «З усього, що зараз діється на міжнародному терені, виходить, що багато основних політичних проблем залишилися ще не розв'язаними в цій війні. Великі ідеї стали крамничим товаром на світових базарах, а на засобах німецького терору і поневолення змінено лише вивіску. Це ще раз доказує, що людство прямує до нової війни, можливо ще більш жорстокої, як досі»⁸⁰.

185

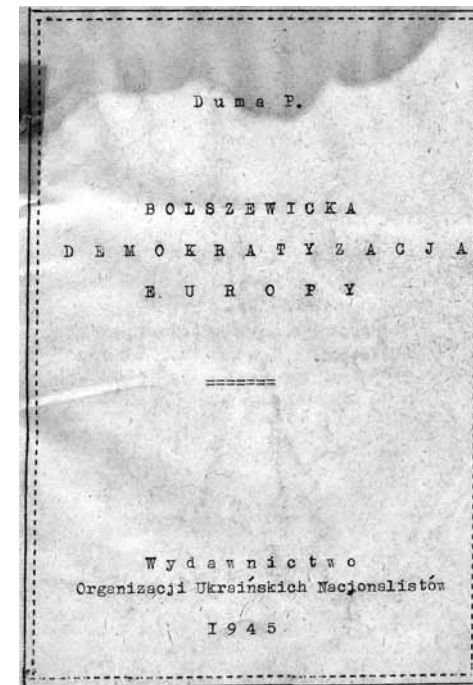
⁷⁹ Настасин І. М. В умовах нової дійсності // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 8. — Кн. 1. — С. 103.

⁸⁰ Декларація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення Другої світової війни в Європі. — С. 125—126.

У цьому контексті сформульована на II Конференції ОУН(б) у квітні 1942 року міжнароднополітична концепція ОУН, що передбачала кардинальну перебудову європейського регіону та світу загалом на засадах утворення незалежних національних держав в етнічних межах, набула нового сенсу і зазвучала як реальна альтернатива політичному безсиллю країн т. зв. західної демократії. Наголошуючи на конструктивності та революційності висунутої ідеї, О. Дяків писав: «Тільки система вільних національних держав гарантує повний всебічний розвиток окремих народів, що тільки така система забезпечує від поневолення однієї нації другою [...] що тільки вона створює можливість для справжньої співпраці між народами в політичній, економічній і культурній площині [...] ліквідує небезпеку війн і створює ґрунт для тривалого миру і справжньої дружби між народами»⁸¹.

Основним інструментом утілення концепції було оголошено антитоталітарні революції народів Центрально-Східної Європи та Азії, для яких у повоєнний період з'явилося реальне підґрунтя. Поширення впливу СРСР у Європі та в інших частинах світу після завершення Другої світової війни неминуче викличе спротив поневолених та загрозованих більшовизмом європейських націй, стверджували українські націоналісти. Їхня боротьба мала всі шанси набути активних та організованих форм, адже тепер більшовики замахнулися на свободу народів з давніми і міцними державницькими традиціями. На відміну від підрадянських народів, які не надто пам'ятають часи власного суверенітету, поляки, фіни, чехи, словаки, серби, хорвати, румуни нікому не дозволять вирішувати за себе свою долю, писав Д. Маївський⁸². Їхня участь у боротьбі значно підсилила б фронт поневолених Москвою народів і збільшила б його шанси на перемогу. «До фронту поневолених народів СРСР, долучується новий фронт загрозованих народів Середньої й Південної Європи останньо "визволених" Червоною Армією з-під німецької окупації. Перед тими народами на всю широчінь стоїть питання

Польськомовне видання брошури Д. Маївського — 'П. Думи' «Большевицька демократизація Європи» (1945 р.)

збройної революційної боротьби перед намаганнями Сталіна включити їх у склад СРСР. З об'єднання цих двох фронтів повстане бльок поневолених і загрозованих народів, що в наслідок своїх революційних дій спричинить розвал союзної тюрми народів і створення вільного життя на руїнах сталінської тиранії»⁸³, — зазначалось у «Декларації Проводу ОУН після закінчення Другої світової війни в Європі».

Теоретичні й тактичні моменти створення загальноєвропейського фронту боротьби з більшовизмом були докладно опрацьовані у роботах 'П. Полтави' «Концепція самостійної України та основна тенденція політичного розвитку сучасного світу» (1947), «Наша основна мета та революції в СРСР як один із шляхів до неї» (1948); 'О. Горнового' — «Перспективи нашої боротьби» (1946), «Кінець другого етапу большевизації країн Центральної і Південно-Східної Європи» (1948), «Наш клич "Воля народам і людині" — найбільш прогресивний клич у світі» (1949); Я. Старуха — «На шляху історичного поступу» (1947) та ін. Зокрема, 'П. Полтава', обґрунтовуючи думку, що майбутнє Європи

⁸³ Декларація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення Другої світової війни в Європі. — С. 133—134.

⁸¹ Дяків-Горновий О. Ідея і чин. (Повна збірка творів). — Нью-Йорк—Торонто—Мюнхен, 1968. — С. 100.

⁸² Дума П. Большевицька демократизація Європи // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 377—378.

саме за реалізацією ідеї антитоталітарних революцій, зауважив: боротьба народів за національне визволення є загальносвітовою тенденцією і світ розвивається «в напрямі творення самостійних національних держав усіх народів»⁸⁴, оскільки «нація, національна незалежність — це, безумовно, найкращі сьогодні як і завжди до сьогодні, вартості всього людства»⁸⁵. У ХХ столітті національно-визвольні рухи поневолених народів стали визначальним чинником і, поряд із військово-економічними потугами найбільших держав світу, творять «самостійно діючу третю силу»⁸⁶, що прискіпує доконечні кардинальні зміни і є запорукою їхньої реалізації.

Боротьба українського народу — органічна частина цих процесів, адже ідеї українського визвольного руху цілком відповідають визвольно-революційним прагненням усіх народів світу: «[...] ця боротьба є одним із струмків, який, пливучи в спільному напрямі, вливається у загальне річище історичного потоку, посилює його і прискіпує його посування вперед»⁸⁷. Постанови незалежної Української Держави розглядали тепер у кількох аспектах: як необхідну умову самореалізації української нації, як поважну перешкоду на шляху розростання московського імперіалізму, як інструмент знищення СРСР, як гарантію стабільності та миру в Європі. «Концепція самостійної України буде основним елементом пляну знищити більшовицьку тюрму народів, яка є сьогодні гніздом найганебнішої реакції й найнебезпечнішої агресії у світі, буде основним елементом упорядкування Східної Європи та величезної частини Азії», — писав 'П. Полтава'⁸⁸. Водночас він обґрунтував необхідність перебудувати Радянський Союз на засадах національних держав і вказав на об'єктивні чинники, котрі сприятимуть розвалові імперії: надмірна централізація влади, загальне зу-

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

ДО ВСІХ ВОЛЕЛЮБНИХ НАРОДІВ ПОЗА МЕЖАМИ ССРС.

Український національно — визвольний рух зробив уже багато для того, щоб народи, які живуть поза межами ССРС, пізнали правду про життя в ньому. Щоб ще раз перед широким світом розкрити злочини російсько—большевицьких імперіалістів. Представники Українського підпілля звернулися до народів світу з відкритим листом про справжнє становище в Україні і героїчну боротьбу українського народу. В листі висвітлено озвірілий енкаведівський терор щодо українського народу, навмисне викликаний сталінськими окупантами голод у східних областях України, злочинне переселення українців із земель на захід від лінії Керзона, новий руйнаційний наступ на українську культуру, знищення української греко — католицької церкви, як також боротьбу і героїзм УПА, революційного підпілля та народний бойкот «виборів» 10. лютого 1946 р. і 9. лютого 1947 р.

Нижче вводяться винятки із цього листа.

Український народ, який героїчно боровся проти гітлерівських загартників, за своє законне право жити вільним самостійним життям у своїй державі, за це своє право і досі не перестає боротися і проти російсько—большевицьких окупантів, коли ці вилуге окупували Україну.

Ворогові, хоч кинув він проти УПА й українського підпілля всі сили своєї найбільшої у світі поліційної машини, а навіть і воєнної, хоч вдався до найдикішого терору, до найбільш рафінованих методів підступу і агентури, не вдалося їх знищити. Сила УПА, сила підпілля, таємниця їх успіхів у тому, що за ним стоїть весь народ, що їх підтримує весь народ, що разом з ними бореться весь народ.

Український народ на кожному кроці заявляє боротьбою, що большевицький режим чужий, нечужий йому — окупантський. Перед усім світом він заманіфестував це, бойкотуючи «вибори» до т. зв. верховної ради ССРС 10-го лютого 1946 р.

Так же само український народ поставився до «виборів» до т. зв. верховної ради УССР, що відбулися 9-го лютого 1947 р.

Постова українського народу до виборів — найкращий доказ того, як ставиться він до відомих Вам мануїльських, бажанів, воїн, що на міжнародних конференціях з трибуни Організації Об'єднаних Націй баламутять опінію світу, виступаючи, нібито від імені українського народу. Насправді, вони, як і шийий т. зв. уряд УССР, не мають нічого спільного з українським народом, і український народ ніколи не уявляв собі їх говорити від свого імені.

Український народ визнає за своє єдине представництво Українську Головну Визвольну Раду (УГВР) і створений Нью уряд — Генеральний Секретаріат УГВР, яка керує визвольною боротьбою українського народу, користується цілковитою підтримкою найширших народних мас. І тому виступати від українського народу, репрезентувати його і заступати його інтереси може тільки Українська Головна Визвольна Рада.

ВОЛЕЛЮБНІ І ДЕМОКРАТИЧНІ НАРОДИ СВІТУ І

Звертаючись до Вас, усі народи світу, з оцим відкритим листом про становище в Україні і нашу визвольну боротьбу, ми введемо до Вашого сумління, до міжнародної справедливості, до Вашої свідомості, що обов'язком усіх народів є боротися проти злочинної у світі агресії, вського тоталітаризму і варварства. Сприяти дружбі між націями, служити розвитку демократії і забезпеченню миру поставили собі за мету народи в статуті Організації Об'єднаних Націй. За це, власне, і бореться український народ. Воля народом, воля людям — ось ключі, за які вмирають сьогодні найкращі сини і дочки українського народу. Тому ми надіємося, що доконувані на українському народі злочини большевицьких варварів знайдуть найгостріше засудження з Вашого боку, що визвольна боротьба українського народу знайде Вашу всебічну підтримку.

Багато людей поза межами ССРС думає, що в сьогоднішній обстановці мир можливий, врятує, що ССРС дійсно хоче миру, врятує у можливість щирого співробітництва з ССРС... Але український народ свідомий, що те що є сьогодні, — це зовсім не мир,

Листівка «Відкритий лист до всіх волелюбних народів поза межами ССРС» (1947 р.)

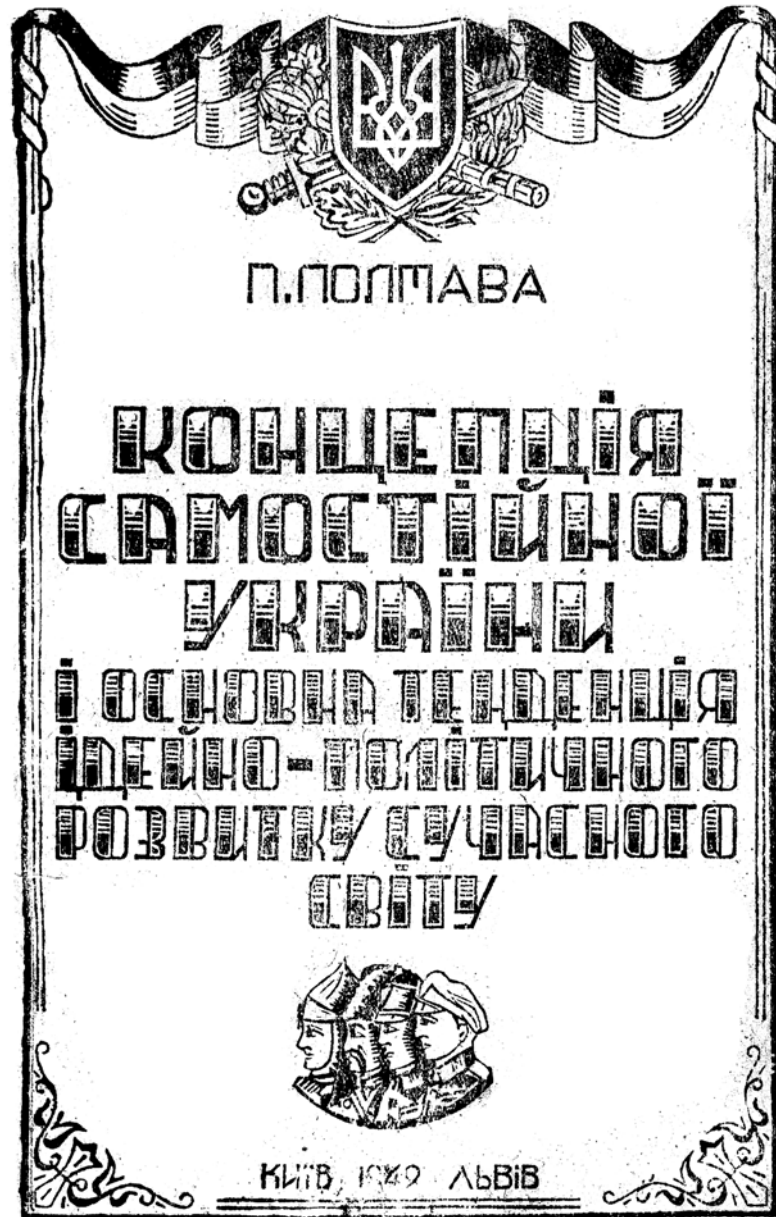
⁸⁴ Полтава П. Концепція Самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 9. — Кн. 2. — С. 56.

⁸⁵ Там само. — С. 44.

⁸⁶ Резолюції Третьої конференції Закардонних Частин ОУН. — 1951. — Квіт. // ОУН в світлі постанов Великих Зборів... — С. 225.

⁸⁷ Полтава П. Концепція Самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу. — С. 19.

⁸⁸ Там само. — С. 74.

Брошура П. Федуна — 'П. Полтави' «Концепція самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу» (1949 р.)

божіння населення, міжнаціональні суперечності тощо⁸⁹, — на кілька десятиліть випередивши теорію американського вченого Рендала Коллінза, який передрік крах СРСР лише на початку 1980-х років.

Теоретики українського підпілля усвідомлювали масштабність поставлених завдань та розуміли, які труднощі пов'язані з ними (політична слабкість багатьох європейських визвольно-революційних рухів, недооцінка небезпеки з боку більшовизму внаслідок вправної маніпуляції радянських ідеологів ідеями демократизму та соціального визволення), однак вірили в те, що майбутнє Європи саме за антитоталітарними революціями: «Тимчасовий хаос, нескристалізованість, які панують ще в багатьох народів Середньої Європи, свідчать про те, що ідея боротьби народів за волю проти большевицького імперіялізму є щойно в стані народження, однак, масова, стихійна і організована боротьба під різними видами і в супроводі покищо різних пропагандивних фраз доказує, що ідея вже родиться і що вже недалекий час, коли всі струмки боротьби зіллються в одне річище, в один протиімперіялістичний вал народів»⁹⁰.

З огляду на організованість та розмах українського національно-визвольного руху, а також довголітній досвід змагань з більшовизмом, українські націоналісти брали на себе роль провідного чинника в процесі загальноєвропейської боротьби. Перед українським визвольним рухом стояло завдання сконсолідувати та скоординувати дії рухів опору в Центрально-Східній Європі, активізувати та підсилити революційну боротьбу всіх протибільшовицьких сил за допомогою збройних дій та широкої пропагандивної кампанії⁹¹. «Станьмо разом з нами на спільну боротьбу проти тиранії — за волю народів і людини, за новий вільний устрій нашої великої славянської і братерської сім'ї народів, і за новий вільний світ без неволі, терору і страху, без визиску і нужди, без взаємної різни і війн! По-

⁸⁹ Полтава П. Чому СРСР повинен бути перебудований на принципі незалежних національних держав всіх підсоветських народів // Полтава П. Збірник підпільних писань. — Мюнхен, 1959. — С. 91—95.

⁹⁰ Дніпровий К. Шляхи й перспективи // Ідея і чин. — 1945. — Ч. 9 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 392.

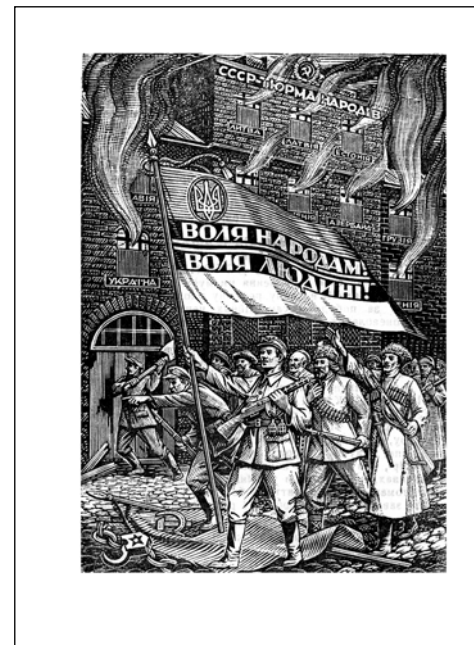
⁹¹ Резолюції Першої конференції Закардонних Частин ОУН // ОУН в світлі постанов Великих Зборів... — С. 156—218.

від вузькорегіональної організації, чия діяльність у 30-х роках обмежувалася проблемами і територією Західної України, до політичної сили європейського масштабу: «Наші пропагандивні і організаційні почини на міжнародному відтинкові являються першими і дуже важними кроками в організації революційної боротьби народів проти імперіялістів. Наша міжнародна концепція є невідлучною складовою нашої боротьби. Вона: 1. виводить нашу боротьбу на самостійні рейки, 2. надає розмаху і моральної сили нашій ідеї, 3. виводить нас з загумінка і відкриває шлях іншим народам до боротьби, 4. двига суспільно-політичну думку людства вперед по шляху прогресу»⁹⁸. Величезну роль боротьби українців на міжнародному відтинку підкреслив Ярослав Старух, назвавши її «складовою поступу людства»⁹⁹.

Свідомі того, наскільки важливо, щоб до АБН приєдналися польські антибільшовицькі сили, — з огляду на чисельність та геополітичне становище польської нації, — українські націоналісти намагалися чинити постійний вплив на польський політикум, сподіваючись, що окупація Польщі радянськими військами та насадження маріонеткового уряду змінить ставлення поляків до боротьби українського народу та до оунівської концепції кардинальної перебудови європейського простору. У виданнях ОУН(б) наголошувалося, що за таких обставин суперечники повинні забути давні кривди та образи і керуватися винятково політичною доцільністю, оскільки «небезпека большевизму, з її катастрофальними наслідками, що повисла над всіма поневоленими народами ССРСР, є завелика, щоб пам'ятати і вирівнювати нам давні порахунки. Оба народи у спілці з іншими поневоленими народами мусять спрямувати всі свої сили на розгромлення большевизму, скріплювати та пропагувати спільний фронт поневолених народів. У визвольній справі мусимо руководитися не вузькоглядним шовінізмом, не серцем, а доцільністю і політичним розумом і все останньому підпорядковувати»¹⁰⁰. До

Листівка-дереворит Ніла Хасевича «Воля народам! Воля людині!» з надрукованим на звороті зверненням до прибалтійських народів (1950 р.)

Воля народам!

Воля людині!

ЛИТОВЦІ, ЛАТИШІ, ЕСТОНЦІ!

Підко вітаємо Вашу визвольну боротьбу проти російсько-більшовицьких окупантів.

В Україні таку ж боротьбу веде Організація Українських Націоналістів (ОУН), керівана Степаном Бандерою та Українська Повстанча Армія (УПА) на чолі з генералом Тарасом Чупринкою. Найвищим керівним органом нашої національно-визвольної боротьби являється Українська Головна Визвольна Рада (УГВР). За кордоном нашу боротьбу і державно-політичні інтереси України репрезентує Закордонне Представництво УГВР.

Боротьба за **волю народів і людини** — основний клич нашої політичної програми.

ЛИТОВЦІ, ЛАТИШІ, ЕСТОНЦІ! Боротьбу наших народів за своє визволення ми мусимо вести спільно і мусимо ставити її в одну розумну площину — в площину боротьби за побудову самостійних національних держав **усіх** поневолених Москвою народів. Мусимо ліквідувати і революцію, і джерело неволи — російську імперію, Росіяни мусять навчитися жити на своїй землі і коштами власної праці. Доки існує російська імперія, поти ні один суцільночужий з нею народ не може вільно жити. Доля Ваших народів у 1940 році наглядно потверджує це.

ЛИТОВСЬКІ, ЛАТИШСЬКІ, ЕСТОНСЬКІ РЕВОЛЮЦІОНЕРИ! Затиснійте співвразці з нашим визвольним рухом. Пересліяйте в Україну свою шідільну літературу, листівки, закликів. Наставляйте своїх виборців, щоб вони, будучи у ворожій армії, на примусових роботах на Сибірі, у в'язницях і концтаборах та при всяких інших обставинах, ав'язували з українцями дружбу і щоб спільно допомагали собі в житті та боротьбі проти окупанта.

Ми завжди робили, робимо і робитимемо так само. Хай живуть самостійні національні держави — Литовська, Латвійська, Естонська, Українська!

1950 рік

Організація
Українських Націоналістів

⁹⁸ Напрямні політично-пропагандивної роботи. — 1945. — Лист. // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 10. — Арк. 43—44.

⁹⁹ Стояр. На шляху історичного поступу. — 1946 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 11. — Арк. 615.

¹⁰⁰ Матеріали для гутірок (Польські справи) // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 11. — Арк. 212 зв — 213.

того ж, поляки повинні бути зацікавлені в існуванні незалежної Української Держави, «бо власне сильна Українська Держава є найкращим гарантом проти росту московського імперіалізму і тільки в союзі всіх поневолених народів Сходу, до яких належить також Польща, лежить безпека тих народів проти Берліна і Москви»¹⁰¹.

Однак польське антибільшовицьке підпілля, за винятком керівників поодиноких низових структур, не виявляло розуміння ситуації. Окремі випадки співпраці українських та польських угруповань так і не були розвинуті вищим польським командуванням, яке надалі снувало плани розподілу українських земель за допомогою сил альянсу. Не дочекавшись обіцяної допомоги з боку Англії, польське підпілля змушене було капітулювати перед більшовицькою владою, яка влаштувала численні показові процеси над учасниками ВІН та АК. Це викликало критику з боку представників українського табору, які стверджували, що акт політичної капітуляції польських визвольних сил не може бути справою лише польського народу, оскільки стався саме в час розгортання загальносвітового антибільшовицького фронту, він є болючим ударом по АБН. З огляду на це, ОУН(б) планувала провести на території Польщі «широку пропагандивно-політичну акцію для скріплення протибольшевицьких настроїв і кристалізації серед польської суспільності на тій базі нового, здорового протибольшевицького визвольного руху, який прийняв би поступову революційну ідеологію»¹⁰².

Цій проблемі присвячена стаття «Помилкова політика польських антибільшовицьких сил та її згубні наслідки» (1948), підписана псевдонімом 'В. Левенко'. У ній автор вичерпно охарактеризував польський антибільшовицький табір, вказавши, що причини його поразки слід шукати насамперед в ідейно-політичній площині, адже польське підпілля ґрунтується «не на глибоких поступових, вселюдських незнищених ідеалах і правдах, але на миршавій слабенькій тині — відблиску давно пропавших минулих віків польської великодержавності на Схо-

ді, опертої на імперіалістичних засадах»¹⁰³. Так сформулювавши проблему, автор окреслив завдання, які керівники польського підпілля мають негайно виконати, щоб вивести рух із кризи: створити революційний провід, видвинути прогресивну революційну ідею, програму і політичну концепцію, розбудувати міцну в моральних основах, спроможну і справну в політичній та бойовій дії революційно-політичну підпільну організацію, проводити широку роз'яснювальну роботу серед робітників, селянства та інтелігенції тощо¹⁰⁴.

Водночас керівники ОУН(б) уважно слідкували за польськими еміграційними силами, сподіваючись нав'язати з ними стосунки. Проте переговори показали, що тут українці мають до діла з акцією, «спрямованою в протиукраїнському напрямі»¹⁰⁵, і що це все «повинно диктувати відповідну протидію з українського боку»¹⁰⁶. Тож у «Резолюціях» III Конференції ЗЧ ОУН (квітень 1951) з'явилася теза: «Польські політичні чинники на еміграції ще й далі виявляють імперіалістичні зазіхання на українські, білоруські й литовські землі. Такі їх наміри рішуче побороємо»¹⁰⁷. Конструктивна співпраця між обома народами буде можлива лише тоді, коли польські політики відмовляться від імперських планів стосовно українських земель, резюмували публіцисти організації.

Розробляючи концепцію антитоталітарних революцій поневолених Москвою народів, ідеологи українського націоналізму не могли не брати до уваги збройного конфлікту, що назривав між Радянським Союзом та країнами англо-американського блоку і про який уперше заговорили задовго до закінчення Другої світової війни¹⁰⁸. Зудар двох мілітарних сил розглядали як важливий фактор, що сприятиме визвольно-революційній боротьбі українського та інших поневолених народів. Не применшуючи ваги конфлікту та не заперечуючи його вирішального

¹⁰³ Інструкція. — 1947. — 10 квіт. — Арк. 48.

¹⁰⁴ Левенко В. Помилкова політика польських антибольшевицьких сил та її згубні наслідки. — 1948 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 144.

¹⁰⁵ Короткий огляд політичного стану східноєвропейської еміграції. — 1950. — 1 берез. // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 24. — Арк. 140.

¹⁰⁶ Там само.

¹⁰⁷ Резолюції Третьої конференції Закордонних Частин ОУН. — С. 258.

¹⁰⁸ Моряк Ю. М. Що далі? // Ідея і чин. — 1944. — № 1 (6). — С. 5—10 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 24. — С. 268—269.

¹⁰¹ Вісті. — 1944. — № 1. — С. 7 // Державний архів м. Любліна. Польща. — УПА «Захід». VI військова округа «Сян». — П.-№ 6. — Арк. 5.

¹⁰² Інструкція. — 1947. — 10 квіт. // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 48 зв.

впливу на зміну геополітичної ситуації в Європі та світі, українські націоналісти, втім, не узалежнювали від нього своєї політики, — вони усвідомлювали, що сам собою воєнний конфлікт не принесе визволення: «Можливості війни між ССРСР і противним блоком, сподівання і бажання масами скорого виникнення війни — враховуємо, як корисний для революційного процесу чинник. Використовується його, як фактор, що переломлює думку про непорушність ССРСР, скріплює бажання і сподівання упадку большевизму. Але наша пропаганда відразу переставляє настрої і думки мас на рейки революції, поширюючи свідомість, що сама війна не дасть визволення, як не дала його попередня, а вона принесе тільки нагоду для революційного зриву-повстання, що є єдиним певним шляхом до визволення»¹⁰⁹.

На користь саме такої стратегії і тактики промовляли й інші можливі варіанти розвитку міжнароднополітичної ситуації, яких українські націоналісти не могли не брати до уваги. Зокрема, у матеріалах ОУН(б) відзначалося, що політичне протистояння між Радянським Союзом та західними альянтами може вилитись у затяжні дипломатичні перемовини, які затримують початок воєнних дій на невизначений час¹¹⁰. Або, як стверджував анонімний автор однієї зі статей на цю тему, «може врешті-решт англо-американцям поховзнутися нога, і переможуть більшовики»¹¹¹. У цій ситуації єдиною гарантією визволення українського народу буде його героїчна і самовіддана боротьба, оскільки кожний народ, що бореться за свою незалежність, рано чи пізно досягає мети: «Історія народів не знає такого випадку, щоби хтось зміг здавити визвольні стремління якогось народу й знищити його, хіба, що даний народ сам перестав змагати до свого визволення. Стихійна сила українського народу, його визвольна боротьба, лави патріотів-революціонерів, загартовані в боях повстанці та досвідчений політичний провід — це запорука нашої перемоги»¹¹².

¹⁰⁹ Резолюції Першої конференції Закордонних Частин ОУН. — С. 162.

¹¹⁰ Постанови Конференції Проводу ОУН на українських землях. — 1946. — Черв. // ОУН в світлі постанов Великих Зборів... — С. 149.

¹¹¹ У чому запорука нашої перемоги // Стрілецькі вісті. — 1944. — № 27. — 25 жовт. // ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 13.

¹¹² Там само. — Арк. 13 зв.

З огляду на це, Провід приділяв максимум уваги розробленню стратегії і тактики організації на українських землях. Визначальними в цьому плані треба вважати роботи Дмитра Маївського, Ярослава Старуха, 'Петра Полтави', 'Осипа Горнового' та інших публіцистів, у яких накреслено чіткі стратегічні й тактичні схеми діяльності українського визвольного руху в підрадянській дійсності. Зокрема, 'Полтава' у статті «Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці» (1950) обгрунтовано довів, що нагальна розбудова національно-визвольного підпілля на українських землях — це найголовніша передумова визволення українського народу в майбутньому. Без організованої сили боротьба поневоленого народу приречена на поразку, навіть за найсприятливіших обставин, стверджував публіцист¹¹³. До того ж, в СРСР шлях активної збройної боротьби був узагалі єдиним можливим шляхом визвольної боротьби: «В умовах большевицького ССРСР іншого шляху немає. Там, де немає демократичного парламента, там, де нема демократичних свобод, там, де цілковито диктатура, терор, там, де не зобов'язує жодна законність, — там лишається тільки один шлях: підпілля, збройна боротьба»¹¹⁴.

Розгалужена підпільна мережа на українських землях уможливлювала ефективну пропагандивно-роз'яснювальну роботу, вона була здатна ширити кличі та гасла організації, а також, за допомогою збройно-терористичних актів супроти окупантів, революціонізувати маси, націлюючи їх на боротьбу. Це тим більше важило, що українці на Сході та Заході були неоднаково готові боротися за національно-державницькі ідеали, а отже, першорядною метою визвольно-революційних акцій на українських землях мало стати вирівнювання національної свідомості народних мас. Осип Дяків у статті «Перспективи нашої боротьби» зауважив, що українському народові для досягнення ідеї УССД насамперед потрібна духовна революція, а потім уже

¹¹³ Полтава П. Про наш плян боротьби за визволення в теперішній обстановці. // Літопис Української Повстанської Армії / За ред. Є. Штендери. — Торонто, 1984. — Т. 10. — С. 102.

¹¹⁴ Волянський Шлях активної збройної боротьби проти окупантів — єдиноправильний шлях національного визволення // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 11. — Арк. 823—829.

політична: «Отже духової революції нам в першу чергу треба, щоб пориватися на будову власної держави, з українця в етнографічному понятті робити українця в політичному понятті, українця-державника, українця-революціонера, що у всіх своїх починах руководиться у першу чергу оглядами на добро визвольної справи, а не особистими поглядами»¹¹⁵.

Створення у 1949 році блоку НАТО остаточно закріпило біполярну антагоністичну систему міжнародних відносин і дало підставу українським політикам вважати початок Третьої світової війни цілком реальним. Зокрема, війну в Кореї вони трактували як конфлікт, з якого «розгорнеться остаточна збройна розправа вільного світу з большевизмом»¹¹⁶. Від цього моменту в середовищі українських націоналістів розпочинається посилена підготовка до чергового визвольного-революційного зриву, в ході якої особливої уваги надавали опрацюванню ідейно-політичних та стратегічних моментів боротьби. З'являється нова політична інституція під назвою Дискусійна трибуна, сформована з ідеологів та членів вищого керівництва ОУН(б) і покликана дати остаточну відповідь на суперечливі й дражливі питання ідеології та політики ОУН(б). На сторінках друкованого органу Дискусійної трибуни з однойменною назвою з'являється низка полемічних статей, у яких провідні публіцисти висловлюють досить несподівані міркування з приводу ідеології та програми організації на новому етапі боротьби.

Насамперед, активно дискутувалися проблеми теорії революції. Степан Янішевський — 'О. Далекий' у статті «Проблеми визвольної політики в часи війни, майбутньої національної революції і державного будівництва» (1950) акцентував увагу членів організації на вмінні «справлятися із завданням довести революцію до перемоги, привести державне будівництво до здвигнення і закріплення здорового, міцного і повновартного державного організму»¹¹⁷. Це

Журнал ГОСП «Осередок пропаганди і інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів на Українських Землях» (1951 р., № 5; передрук 1952 р.)

За Українську Свобідну Соборну Державу!
Воля народам! Воля людині!

на Українських Землях
Травень, 1951 В Україні, у підпіллі Рік вид. IV

5

К и т а 1 9 5 2 Л ь в и н

ті проблеми, зауважував автор, яким ідеологи ОУН майже не приділяли уваги, покладаючись на всеохопність та автоматизм революційного чину. Проте революція не зводиться лише до перебирання влади, а є набагато складнішим процесом, що зачіпає усі сфери життя суспільства. С. Янішевський виділив шість фаз перебігу революції, визначивши завдання керівництва на кожному етапі. Він наголошував на рішучому, диктаторському характері революційної влади (бо лише такий її характер забезпечить контроль над ситуацією), а також вказував на необхідність закріпити здобутки революції на міжнародному форумі. У роботі виразно простежуються намагання автора застерегти керівництво ОУН від повторення помилок 1941 року, коли через вагання, незорганізованість, внутрішній розбрат було втрачено час і, як наслідок, перемогу.

Багато нових аспектів окреслених вище проблем розкриває лист 'П. Полтави' до Р. Шухевича, написаний навесні 1950 року¹¹⁸. Серед іншого публіцист висловлює критичні зауваги до плану «ОСА», який, на його думку, не містить достатньо конкретних вказівок стосовно дій підпілля в момент інтервенції

¹¹⁸ Документ 4739/№ 1 — К-121/7-с // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 11. — Арк. 868—896.

¹¹⁵ Мох Р. Перспективи нашої боротьби // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 11. — Арк. 640.

¹¹⁶ Резолюції Четвертої конференції Закордонних Частин ОУН. — 1953. — Трав. // ОУН в світлі постанов Великих Зборів... — С. 316.

¹¹⁷ Далекий О. Проблеми визвольної політики в часи війни, майбутньої національної революції і державного будівництва. — 1950 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 11. — Арк. 803.

чужих держав на територію України; піднімає питання нової організаційної структури підпілля у зв'язку з розформуванням останніх частин УПА; пропонує напрацювати інструкцію до цивільного населення на випадок повного знищення підпілля. Відкидаючи звинувачення у неетичності закликів, побудованих на очікуванні війни, представники підпілля, як і у 30-ті роки, заявляли: «Ми будемо вважати злочином усяку війну тоді, коли в світі буде повністю здійснена ідея незалежних національних держав усіх народів»¹¹⁹.

Готуючись до нового етапу боротьби за УССД, ідеологи революційно-визвольного підпілля значно розширили та конкретизували пункти програми, спрямовані на утвердження демократичних принципів. Як відомо, демократичні зміни, внесені до програми ОУН(б) III Великим збором, стосувалися здебільшого політичних та соціальних моментів. «Державно-устроєві питання» були окреслені лише формально, оскільки вони не видавалися актуальними в час зудару з окупантами. При цьому поняття державного правління та державного ладу ототожнювалися, тому в програмних документах організації найчастіше траплялися формулювання на зразок: «ОУН бореться за демократичний лад в майбутній Українській Державі», — або ще загальніше: «Боремося за встановлення прогресивного та справедливого ладу».

Хоча проблема форми державного правління в майбутній незалежній Україні ніколи не випадала з поля зору ідеологів ОУН(б) (її неодноразово обговорювали учасники конференцій та засідань Проводу¹²⁰, а Катерина Мешко навіть вважала за необхідне написати з цього приводу брошуру¹²¹), проте, її остаточне розв'язання постійно відкладали на невизначений термін. Край невизначеності вирішив покласти П. Федун, який справедливо зауважив, що для того, щоб декларувати демократизм

¹¹⁹ Українці! — 1950 // ЛІМ. — Фондова група.

¹²⁰ Про уточнення і доповнення до Програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів. — 1950. — Черв. // ОУН в світлі постанов Великих Зборів... — С. 104—105.

¹²¹ Вер-к. Завваги до напрямних нашої визвольної боротьби на всіх українських землях в умовах більшовицької дійсності. — 1944. — Лют. // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 7. — Арк. 430.

одної лише тенденції, накресленої у «Постановах» III ВЗ, недовірно, а тому програма організації мусить бути доопрацьована, інакше вона засвідчуватиме політичну незрілість¹²².

Висловивши кілька критичних зауважень з приводу ідейно-світоглядних засад організації в минулому, 'П. Полтава' у статті «За тип організованої демократії в майбутній незалежній Українській Державі» закликав не боятися демократії і зробити з неї «послушне знаряддя націоналістичної політики»¹²³. Стосовно форми державного правління публіцист переконливо заявив: «Українська незалежна Держава повинна бути демократичною парламентарною республікою. В такій формі це й повинно бути записане у нашій програмі. Між теперішніми пунктами нашої програми повинен знайтися ще й такий пункт: ОУН бореться за знищення більшовицької однопартійної диктатури, за побудову внутрідержавного устрою у незалежній Українській Державі на принципах парламентарної демократії, за українську демократичну парламентарну республіку, в якій верховна влада належатиме справді всьому українському народові — єдиному сувереніві Української Держави, а не тільки жменці верховодів однієї упривілейованої партії вроді сьогоднішніх большевицьких вельмож. В пункті, де перераховуються різні демократичні свободи, повинна бути зафіксована і свобода політичних партій»¹²⁴. Зауважмо, що це перше конкретне визначення політичного устрою Української Держави в програмних документах ОУН.

Одночасно 'П. Полтава' рішуче виступав проти неконтрольованої свободи політичних партій, яка в умовах низької політичної культури українського населення дуже швидко призвела б до анархії та отаманщини. Їхня діяльність у період здобуття та розбудови УССД, на думку автора, повинна бути обмежена формами т. зв. «організованої демократії», чією метою є: убезпечити народ перед виникненням та розкладовою діяльністю антинаціональних груп і партій; обмежити політичне партійне розбиття, проте не відбираючи змоги вільно діяти національно здоровим політичним силам; налагодити ефективну роботу за-

¹²² П. П. За тип організованої демократії в майбутній незалежній Українській Державі // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 11. — Арк. 253.

¹²³ Там само. — Арк. 290.

¹²⁴ Там само. — Арк. 273.

конодавчих органів; створити передумови для міцної виконавчої влади тощо¹²⁵. З метою залучити до національно-державного будівництва всі політичні партії державницького спрямування, а також здорові еміграційні сили, автор пропонував створити нову масову політичну організацію — Фронт українських патріотів, в основу якого було б покладено платформу УГВР і який би став її «політичною підбудовою». Багато цікавих коментарів містить розділ, у якому розглянуто застосування елементів організованої демократії на практиці, — його з успіхом можуть використовувати парламентарі сучасної незалежної України. У цій же статті 'П. Полтава' знову підняв проблеми створення загальнонаціонального проводу (оскільки УГВР мала лише надпартійний характер) та формування національної ідеї, дав влучну характеристику ментальності українського народу.

Значно просунулися українські націоналісти у визначенні соціально-економічного статусу майбутньої Української Держави. Не зважаючи на звинувачення у лівішанні націоналістичної ідеології, 'П. Полтава' та 'О. Горновий', які у повоєнний період стали чільними ідеологами організації, послідовно обстоювали принцип усупільнення засобів виробництва та принцип безкласового суспільства. «В Українській державі всі засоби і знаряддя виробництва (земля і її надри, води і ліси, фабрики і заводи, транспорт) перейдуть до народу (п. 1, 2, 3, 5 прогр. пост.), стануть народною власністю і народ буде керувати ними через вільно вибраних своїх справжніх представників»¹²⁶, — писав О. Горновий. Парламентський контроль унеможливить появу експлуаторських класів, що стане передумовою утворення безкласового суспільства, тобто суспільства без соціальної нерівності, суспільства, яке не роздиратимуть класові суперечності, в якому повністю здійсниться єдність нації¹²⁷.

Полемізуючи з опонентами з націоналістичного середовища, яких лякало використання соціалістичних ідей, 'П. Полтава' писав, що суспільно-економічний розвиток світу прямує

¹²⁵ П. П. За тип організованої демократії в майбутній незалежній Українській Державі. — Арк. 282.

¹²⁶ Горновий О. Про наш демократизм. — 1948 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 7. — Арк. 504.

¹²⁷ Там само.

саме до усупільнення основних галузей народного господарства і що економічну програму організації необхідно будувати відповідно до загальносвітових тенденцій¹²⁸. До того ж, як показує історична практика, усупільнення власності не лише не загрожує існуванню нації, а навпаки, сприяє розвитку продуктивних сил та ліквідує наявні класові антагонізми. Конкретизуючи, публіцист наголошував, що майбутній суспільно-економічний лад в Україні «буде спиратися на національно-державну й кооперативну власність у промисловості, банковості, торгівлі, на національно-державну власність на землю при індивідуальному або колективному, в залежності від волі населення, землекористуванні»¹²⁹.

Аналізуючи економічну програму ОУН(б), американський дослідник Василь Маркусь справедливо зауважив, що положення про суспільну власність у програмі ОУН(б) не відповідало теорії тотального соціалізму, а радше було близьким до ідей Адольфа Вагнера і Фердинанда Лассаля, які пропонували усупільнення капіталу і землі через перехід до комунальної чи кооперативної форм власності. Була це система «дирижизму» або «часткового соціалізму», яка передбачає «усупільнення там, де це господарсько й технічно можливо, а соціально й політично доцільно» і «здійснюється в окремих державах, яких режими не обов'язково мають марку соціалістичних»¹³⁰. Рівно ж і теза про побудову безкласового суспільства не передбачала нівеляції соціального розшарування, як у теоретиків марксизму-ленінізму, а означала знищення інструмента експлуатації одного класу іншим унаслідок запровадження контролю над використанням засобів виробництва.

Щоправда, на початку 1950-х років лідери ОУН(б) знову почали виступати за приватну власність на землю, це було пов'язано з негативним досвідом більшовицького колгоспного господарювання в Україні: масовим зубожінням селянства, низьким рівнем агрокультури і под. З цього приводу 'Петро Полтава' на-

¹²⁸ Полтава П. Концепція Самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу. — С. 61.

¹²⁹ Там само. — С. 17.

¹³⁰ Маркусь В. П. Полтава — речник воюючої України (Спроба характеристики і аналізу програмово-ідеологічних позицій визвольного руху на Батьківщині) // Фенікс. — Мюнхен—Париж, 1953. — Зош. 5. — С. 22.

Дяків Осип — 'Горновий'
(‘Осипенко’) — провідний ідеолог,
член Проводу ОУН(б), провідник
Львівського краю (1948—1950 рр.),
член УГВР і заступник голови ГС УГВР
(1950 р.)

писав розгорнуту статтю «Принцип приватної трудової власності на землю в програмі ОУН» (1951), у якій зауважив, що організація бачить слабкі сторони системи приватного землекористування, але разом із тим переконана: «[...] нові, кращі форми гос-

подарювання на землі чи землекористування з успіхом можна буде шукати лише у вільній Україні на базі вільного і відродженого українського селянства»¹³¹.

Як бачимо, ідеологи ОУН(б) були далекі від сліпого наслідування відомих економічних схем і використовували їх остільки, оскільки вони відповідали фактичному стану відносин в Україні, що дає всі підстави вважати економічну програму ОУН(б) «першою реальною, хоч далеко не повною українською пропозицією розв'язки»¹³².

Незважаючи на фактичну зміну ідейно-політичного курсу ОУН(б), на послідовне утвердження демократичних ідеалів, у націоналістичному середовищі не вщухали суперечки довкола того, чи доцільними є ці процеси. З наміром покласти край цим

дискусіям Осип Дяків — ‘О. Горновий’ 1948 року написав дві статті: «Про наш демократизм» та «Чи на розпутті?», — у яких намагався довести, що жодної різниці між ідейно-політичними засадами ОУН міжвоєнного періоду та позицією сучасного підпілля не існує. Саме формулювання проблем є, звичайно, суто популістським, як і твердження публіциста про те, що ОУН від початку була організацією демократичного типу¹³³. Однак авторів вдалося виділити і зацентрувати увагу читача на багатьох моментах, які визначали напрям діяльності організації у той чи інший період і свідчили про ідейно-політичну переорієнтацію як логічний процес, зумовлений об'єктивним розвитком подій, а отже єдиноправильний і незворотній.

Зокрема, Осип Дяків вказав, що заперечення демократичних принципів у 30—40-х роках було пов'язане із загальносвітовою кризою демократичної практики і що організація на цьому етапі «боролася не проти демократії, а проти тих псевдодемократичних систем, які, прикриваючись демократичними гаслами, поневолювали і визискували народи, а інколи є прикриттям диктатури та імперіалізму»¹³⁴. Використання імперіалістичних та шовіністичних гасел у цей період публіцист пояснював потребою подолати розчарування та політичну апатію українського суспільства, викликані поразкою на попередньому етапі визвольних змагань. Ці гасла мали винятково пропагандивно-виховний характер і не могли виконувати роль прямих директив, оскільки у 30-х роках ОУН була радше духовно-світоглядним рухом, а не політичною організацією з конкретною програмою¹³⁵. Підсумовуючи, автор назвав чотири принципи демократизму, на яких базувалася програма ОУН(б) (антиімперіалізм, безкласове суспільство, народна влада, воля людини), підкресливши, що саме ці принципи ляжуть в основу майбутньої Конституції України¹³⁶.

У переддень революційного зрив знов актуалізувалася проблема зміни назви ОУН. Беручи до уваги демократизацію ідеології та програми організації, а також висунення на порядок денний

¹³³ Горновий О. Про наш демократизм. — Арк. 493.

¹³⁴ Там само.

¹³⁵ Мох. Чи на розпутті? // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 8. — Арк. 179.

¹³⁶ Горновий О. Про наш демократизм. — Арк. 504.

¹³¹ Полтава П. Принцип приватної трудової власності на землю в програмі ОУН // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 20. — Арк. 23 зв.

¹³² Маркусь В. П. Полтава — речник воюючої України... — С. 23.

плюється сумнів, чи можлива й доцільна така боротьба за применшені, половинчаті цілі, які цілком не відповідають духові і потребам України»¹⁴¹.

Переконані у правильності вистражданих у довголітній боротьбі з окупантами програмних змін, ідеологи ОУН в Україні не менш активно обстоювали свою позицію. Намагаючись порозумітись із представниками закордонних націоналістичних центрів, від чиєї злагодженої роботи багато в чому залежав успіх діяльності підпілля, 'Петро Полтава' писав, що зміни в ідеології й політиці ОУН(б) є життєвою потребою організації та впливають із конкретних обставин, які склались на окупованих українських землях, і що голошення окремих соціалістичних ідей — це не ухил у бік комунізму, а служіння народним інтересам, оскільки ці ідеї якнайкраще їм відповідають: «Кажу, що ми щонайменше тільки до деякої міри “наближуємося” до соціалістичних теорій тому, що ці свої погляди ми зформували не як “учні Маркса”, не як послідовники соціалізму, а в боротьбі з марксизмом, як цілісною ідеологією, без найменшого захоплення марксизмом, в боротьбі з усіма практичними шкідливими наслідками марксизму на українському ґрунті. Ці свої погляди ми формували і формуємо цілком емпірично, виходячи з наших націоналістичних позицій. На якій же тоді основі можна зв'язувати з марксизмом нас, учасників сьогоденного українського визвольного руху в Україні, якщо наше становище до марксизму таке, як це ми вище з'ясували, тобто, коли ми виступаємо проти марксизму майже по всіх лініях? Такий погляд на нас цілком невірний. Ми рішуче спростовуємо такі твердження про нас»¹⁴².

До конфлікту долучилися представники ЗП УГВР, які повністю підтримували крайовиків, вважаючи повернення до старих світоглядно-філософських засад з-перед 1941 року не лише небажаним, а й небезпечним явищем, «бо зводиться визвольний рух до реакції, яку большевикам легше бити, до галицької провінційності і в консеквенції через світоглядове зв'язання

Федун Петро —
'Петро Полтава' — провідний публіцист, начальник політичного відділу КВШ (1946—1949 рр.), керівник ГОСП (1946—1951 рр.), член Проводу ОУН(б) (1948—1951 рр.), керівник Бюро інформації УГВР (1946—1951 рр.), член УГВР (1950—1951 рр.)

до організації фашистського типу»¹⁴³. Тавруючи позицію С. Бандери та інших членів ЗЧ ОУН, вони навіть наполягали на вилученні слів «бандерівець», «бандерівщина» з лексики українських повстанців, оскільки на еміграції ці поняття стали синонімом «найгіршої реакції, відродженого чи непережитого ще фашизму та всього того, що ні з революцією, ні з прогресом не має нічого спільного»¹⁴⁴. У листі до керівників організації на українських землях діячі ЗП УГВР зауважили, що назву брошури «Хто такі бандерівці та за що вони борються» слід змінити, адже не можна пов'язувати зміст брошури з іменем лідера, котрий його консеквентно заперечує. Цього парадоксу могло не виникнути, мовилося в листі далі, якщо б на ІІІ ВЗ ОУН було ухвалено проект про зміну цієї назви¹⁴⁵. Варто підкреслити, що у жодних архівних матеріалах не зафіксований факт обговорення такого проекту учасниками ІІІ ВЗ ОУН.

¹⁴³ До становищ переданих з краю. — 1950. — Квіт. // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 5. — Арк. 87.

¹⁴⁴ Там само. — Арк. 88.

¹⁴⁵ Там само. — С. 87 зв.

¹⁴¹ Бандера С. Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс // Бандера С. Перспективи української революції. — Дрогобич, 1998. — С. 136.

¹⁴² Глід С. Проти зловживання крайовими позиціями. — С. 6—7.

Безкомпромісна позиція С. Бандери призвела до того, що в середовищі ЗЧ ОУН виникла т. зв. Опозиція, а вже 1954 року вилонилася ОУНз, або «двійкари», названа за числом лідерів (Лев Ребет і Зенон Матла), яка стала третім закордонним націоналістичним центром під маркою ОУН(б). У наступні роки стосунки між цими структурами тільки погіршувалися.

Усвідомлюючи, наскільки відповідальним є історичний момент, учасники революційно-визвольного підпілля закликали всі самостійницькі сили на еміграції облишити чвари та несуттєві суперечки й об'єднатися, щоб допомогти воюючій Україні. Цей заклик виразно прозвучав у «Зверненні воюючої України до всієї української еміграції»¹⁴⁶. Однак ідея загального примирення так і залишилася нереалізованою. Засліплені дрібними амбіціями, керівники еміграційних партій та організацій не виявляли бажання не лише об'єднуватись, а навіть координувати дії, чим відверто шкодили українській визвольній справі. З цього приводу Лев Ребет писав: «Не просувається ані трохи вперед ідея об'єднання всіх націоналістів. Одні не бачать потреби в об'єднанні і не хочуть його, інші пробують розіграти проблему на свій спосіб. Загальну розтіч наших емігрантів не може спинити втеча у високолетні пропозиції створити світовий союз українців, які від деякого часу висуває група полк. А. Мельника. Немає підстав і мріяти про світовий союз, коли не можуть поки що зговоритися два найближчі один до одного партнери такого союзу»¹⁴⁷.

Докладаючи максимум зусиль для реалізації ідеї спільної боротьби поневолених народів проти московського імперіалізму, українські націоналісти одночасно намагалися заручитись підтримкою найбільших демократичних держав світу. Однак уважно проаналізувавши сутність політично-дипломатичного протистояння між Радянським Союзом та країнами англо-американського блоку, ідеологи організації дійшли висновку, що майбутня війна знову матиме суто імперіалістичний характер. Петро Федун одним із перших зазначив, що серед країн англо-

американського блоку ідея про перебудову Радянського Союзу на принципі незалежних національних держав не тішиться особливою популярністю і що ці країни радше виступають за зміну внутрішнього політичного та соціально-економічного ладу в межах старого СРСР: «Більшість ідеологів американської політики висловлюється проти такого поділу світу на ряд дрібних незалежних національних держав. Висунутий Вільсоном 1918 р. принцип національного самовизначення всіх народів багато хто з цих ідеологів називає просто трагічною помилкою американського президента. Ідеалом американських, а також і англійських політиків є творення великодержавних комплексів у формі чи то об'єднаної Європи, чи то просто Сполучених Штатів усього світу»¹⁴⁸. Отже, ні США, ні Англія не можуть бути союзниками українського народу, оскільки в майбутній війні виступатимуть не за його звільнення, а лише за зміну поневолювача.

Докладніше й оптимістичніше охарактеризував стан української визвольної справи в системі міжнароднополітичних відносин анонімний автор із середовища ЗПУГВР. У статті «Завваги до сучасного міжнародного становища. Становище української визвольної справи» (1951) він підтвердив, що майбутню небільшовицьку Росію американці розглядають як союзна собі силу, котра зуміє втримати стабільність на просторах Сходу, а тому не будуть втручатись у внутрішні російські справи, до яких, безперечно, зачислять і національне питання в межах СРСР. Але водночас він зазначив, що стосовно поневолених більшовизмом народів позиція американських політиків не є стабільною, і під впливом боротьби УПА та інших державницьких акцій «ідея незалежної України може в американців викристалізуватися так далеко, як колись викристалізувалась польська проблема»¹⁴⁹. Як відомо, США не мають колоніальних планів стосовно українських територій, а також — особливого інтересу у поневоленні України Росією, тому вони не противитимуться утворенню не-

¹⁴⁶ Звернення воюючої України до всієї української еміграції. — 1949 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 10. — С. 20—34.

¹⁴⁷ Ребет Л. Україна під знаком святкування 40-річчя большевицької революції // Український самостійник. — Мюнхен, 1957. — № 1. — Верес. — С. 5.

¹⁴⁸ Полтава П. Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу. — 1951 // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 10. — С. 367—368.

¹⁴⁹ Завваги до сучасного міжнародного становища. Становище української визвольної справи // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 12. — Арк. 757.

залежної Української Держави, стверджував публіцист, особливо, якщо вона буде створена руками українського народу¹⁵⁰.

Другим позитивним моментом була прихильність Англії до ідеї поділу СРСР на національні держави, продиктована бажанням самій протиставитися світовому пануванню США. І хоч позиція англійських політиків у справі поневолених народів не є концептуальною, відзначав публіцист, вона може бути корисною для українців тим, що штовхає Англію до утворення різного гатунку уній та європейських федерацій, у яких могло би знайти місце і для України в союзі з Польщею¹⁵¹. Ахіллесовою п'ятою цих розрахунків, однак, було небажання англійських політиків висловлюватися конкретно з приводу незалежної Української Держави.

Отже, незважаючи на певні перспективи, потенційні союзники давали українським політикам невеликі надії на позитивне розв'язання проблеми української державності через воєнний конфлікт. Однією з найвагоміших причин непевного або цілком негативного ставлення держав англо-американського блоку до визвольних дій поневолених народів, на думку українських націоналістів, була повна необізнаність західних політиків з ідеями українського революційно-визвольного підпілля, зокрема з концепцією перебудови європейського простору на засадах незалежних національних держав. Це є непоправною хибою стратегії ОУН(б), відзначалося на сторінках журналу «Молодий революціонер» (1950, ч. 4), адже слабка пропагандивна кампанія за кордоном та недостатня кількість дипломатичних акцій призвели до того, що в питанні Східної Європи Захід схиляється на бік російських і польських шовіністів¹⁵². Ситуацію можна виправити, поставивши пропагандивну роботу на належний рівень, тим більше що доведені до свідомості загалу ідеї українського визвольного підпілля «роблять великий виліт у поглядах західного світу на проблему перебудови СРСР»¹⁵³. Як доказ, наводилися слова керівника однієї західноєвропейської партії,

¹⁵⁰ Завваги до сучасного міжнародного становища. Становище української визвольної справи. — Арк. 757.

¹⁵¹ Там само. — Арк. 759.

¹⁵² Становище до української визвольної справи // Молодий революціонер. — 1950. — Ч. 4 // ДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 11. — Арк. 831 зв.

¹⁵³ Там само.

який, ознайомившись з крайовими виданнями, сказав, що «це якраз і є та плятформа, якої вони віддавна шукають у їх боротьбі за здобуття робітництва та поборювання большевицької п'ятої колони і що нашим великим прогріхом супроти спільної справи свободи народів і одиниці є те, що таких речей ми своєчасно не доводимо до відома світу»¹⁵⁴.

Відтак пропагандивна та дипломатична робота у середовищі ЗЧ ОУН та ЗП УГВР значно активізувалася. У матеріалах ЗП УГВР за 1950—1951 роки знаходимо інформацію про зустріч Генерального секретаря закордонних справ УГВР з канадськими урядовцями, зокрема, відбулися три конференції за участі міністра Пірсона, його заступника Річі та шефа європейського відділу, а Голова Президії ЗП УГВР під час поїздки по США був прийнятий у державному департаменті, де вручив від імені УГВР меморіал¹⁵⁵. З метою спропагувати ідеї воюючої України в лютому 1951 року Генеральний секретар ЗС УГВР М. Лебедь виступив у Єльському університеті з доповіддю про УПА і дав кілька інтерв'ю для періодичних видань та для кореспондентів при ООН¹⁵⁶. Емісари ОУН(б) не без гордості відзначали, що до цього часу жодним українським еміграційним чинникам, у тому числі в США та Канаді, не вдавалося добитись аудієнції навіть другорядних чиновників, не кажучи про впливових політичних діячів. Однак вони не вважали це своєю заслугою, підкреслюючи, що прихильність західних політиків до дипломатичних акцій ОУН(б) пояснюється насамперед їхнім зацікавленням у боротьбі на українських землях.

Незабаром було запроваджено системний підхід до пропагандивної та дипломатичної роботи, про що, зокрема, свідчить документ «Напрявні праці на черговий квартал», датований вереснем 1951 року. Серед першорядних завдань, спрямованих на пропагування зовнішньополітичної лінії ОУН(б), документ називає: проводити наукові конференції за участю представників поневолених народів, налагодити видавничу роботу англійською та іншими іноземними мовами, рекламувати у за-

¹⁵⁴ Завваги до сучасного міжнародного становища. Становище української визвольної справи. — Арк. 761.

¹⁵⁵ Там само. — Арк. 759.

¹⁵⁶ Там само. — Арк. 760.

кордонній пресі підпільні видання ОУН та УПА, видати карту поневолених Москвою народів із відповідними коментарями, створювати Товариства прихильників АБН, висилати компетентних членів організації до країн, де немає резидентів ОУН (Туреччина, Іспанія, Близький Схід), вишколювати фахових працівників зовнішньополітичної роботи тощо¹⁵⁷.

Однак чим активніше працювали члени ОУН на міжнародному відтинку, тим більше переконувались у тому, що позиція західних великодержав у стосунку до поневолених народів Східної Європи не впливає з самої непоінформованості, а зв'язки «деяких західних політичних чинників з недавніми большевицькими коляборантами і квіслінгами різних народів є доказом, що ці кола шукають співпраці з агентурними елементами, а не з політичними контрагентами»¹⁵⁸.

Тим часом, урівноважені ядерною зброєю стосунки між СРСР і США ввійшли в період затяжної «холодної війни», що змусило українських націоналістів поховати плани стосовно розв'язання нового етапу боротьби за незалежність України з початком збройного конфлікту світового масштабу. Усвідомивши, що ні США, ні Англія не збираються псувати стосунки з Кремлем через українську проблему, керівники організації визнали за недоцільне пов'язувати свою політику та діяльність антибільшовицького фронту з акціями т. зв. психологічної війни¹⁵⁹ і дистанціювалися від західної демократії. На сторінках друкованих видань було розгорнуто широку критику політики держав «демократичного» табору, яких звинувачували у недотриманні ними ж висунутого гасла про самовизначення народів. Автор брошури (Осип Дяків?) «Наш клич “Воля народам і людині” — найбільш прогресивний клич у світі» (1952) назвав чотирнадцять точок американського президента Вудро Вілсона політично-пропагандивним жестом держави, що прагнула здобути популярність і не збиралася втілювати їх у життя¹⁶⁰. Нищівної критики зазнала

Брошура О. Дякова «Наш клич “Воля народам і людині” — найбільш прогресивний клич у світі» (1952 р.)

НАШ КЛИЧ «ВОЛЯ НАРОДАМ І ЛЮДИНІ»
— НАЙБІЛЬШ ПРОГРЕСИВНИЙ КЛИЧ У СВІТІ

1 9 5 2

/Передрук в журналі «Револьюціонер-
-Пропагандист», ч. 6, 1949 рік./

також діяльність Організації Об'єднаних Націй, «збудована за принципом упривілейованого становища супердержав»¹⁶¹.

В останні роки ставка на власні сили знову стала головною у стратегії ОУН(б). У зв'язку з величезними людськими втратами в людах тактика підпілля кардинально змінилася, тепер воно переорієнтувалося на збереження уцілілих кадрів та розбудову організаційної мережі, передовсім на східноукраїнських землях.

Зусилля ідеологів та публіцистів ОУН(б) впродовж 1945—1950-х років були спрямовані на опрацювання, поглиблення та розвиток ідей, закріплених Постановами III ВЗ. Їхні праці цього періоду є черговим і надзвичайно плідним етапом у розвитку революційно-визвольної думки українського націоналістичного підпілля. Ідеї, теорії, концепції, заяви і твердження, що їх висунули теоретики організації після війни, — це цілісна система ідейно-політичних поглядів, яка не втратила свого значення до сьогодні. Висвітлюючи ідейно-політичні засади, тактичні та стратегічні моменти боротьби, пропонуючи розв'язання економічних, соціальних та культурних проблем, публіцисти органі-

¹⁵⁷ Орач З. Напрямні праці на черговий квартал. — 1951. — Верес. // АЦДВР. — Папка «ЗЧ ОУН: звіти, листування, матеріали III Конференції ЗЧ ОУН. — Арк. 7.

¹⁵⁸ Резолюції Четвертої конференції Закордонних Частин ОУН. — С. 287—288.

¹⁵⁹ Там само. — С. 288.

¹⁶⁰ Наш клич «Воля народам і людині» — найбільш прогресивний клич у світі. — 1952 // АЦДВР. — Арк. 5.

¹⁶¹ Наш клич «Воля народам і людині» — найбільш прогресивний клич у світі. — 1952 // АЦДВР. — Арк. 5.

зації утверджували незмінність демократичних перетворень у середовищі ОУН(б) і демонстрували значне політичне та інтелектуальне зростання її кадрів. Аналіз програми організації дає підстави говорити не лише про національно-визвольний, але й про революційний характер цього руху. Це доводять намагання українських націоналістів вирішити спектр проблем, пов'язаних із пошуками нових форм внутрішнього устрою Української Держави, духовним оновленням та консолідацією української нації, витворенням національної ідеї тощо.

Важливим складником революційно-визвольної концепції цього періоду була нова міжнародна стратегія ОУН(б), що надавала українському визвольному рухові ширшого розмаху та моральної сили, виводила його зі сфери внутрішньоукраїнських проблем на міжнародні обрії. На жаль, лідери інших європейських національно-визвольних рухів не зуміли своєчасно усвідомити справжню вагу міжнародної визвольно-революційної концепції українського підпілля, а тому ідея створити спільний фронт боротьби з більшовизмом зазнала невдачі. Визвольно-революційні процеси у НДР, Польщі, Угорщині, Болгарії, Чехословаччині, Румунії розпочалися значно пізніше, коли рівень економічного розвитку цих країн, унаслідок впровадження радянської системи господарювання, почав катастрофічно падати. Однак це не знецінює доробку підпільних публіцистів, а лише доводить, що думки ідеологів ОУН випередили час.

Висновки

Тематика ОУН-УПА належить до пріоритетних у сучасній українській історіографії, що засвідчує підвищену цікавість українського суспільства до проблем національної історії — формування і духовного становлення нації, пошуку національної ідеї. Постанова незалежної України створило сприятливі умови для таких досліджень, адже у розпорядженні науковців опинилася багата джерельна база, представлена передовсім неопублікованими архівними матеріалами, що зберігаються у ЦДАВО України, ЦДАГО України, архівах СБУ і МВД, обласних державних, історичних та приватних архівах. В результаті маємо сьогодні вже чимало праць, які трактують ОУН-УПА як найпотужніший у Європі антирадянський визвольно-революційний рух, відкидаючи висновки і штампи, накинени радянською наукою та пропагандою. Є всі підстави вважати, що такий підхід до вивчення історії ОУН та УПА в українській історичній науці став панівним.

Діяльність ОУН під час радянсько-німецької війни й у повоєнний період набула значного розмаху та втілилась у найрізноманітніших формах, що дає підстави говорити про черговий етап боротьби українського народу за відбудову УССД. Друк та розповсюдження націоналістичної літератури були невід'ємною частиною цієї боротьби. Пропаганда друкованим словом мала не менше значення, ніж бойові операції УПА, а в окремі періоди відігравала провідну роль. За допомогою підпільних та почасти легальних видань організація зуміла донести свої завдання й цілі до широкого українського загалу, зреволюціонізувати українське суспільство та підняти його на захист рідної землі.

Видання ОУН не відзначалися ні високою поліграфічною якістю, ні бездоганним художнім оформленням, проте їхній зміст, наснажений ідеєю незалежної Української Держави, знаходив живий відгук серед української громадськості, а також у представників інших національностей, що населяли територію України. Ці видання допомагали людям долати складні воєнні обставини, пробуджували оптимізм і віру в перемогу. Негативним моментом, що знижував ефективність літератури ОУН, була не завжди толерантна полеміка, яку представники двох ворогуючих фракцій необачно розгорнули на сторінках друкованих видань.

Видавничо-пропагандивну діяльність ОУН (у якій, хоч і різною мірою, були задіяні обидва відлами організації) відповідно до тематичної спрямованості підпільних видань, їхніх видів та методів друку, а також її ефективності можна поділити на два періоди: радянсько-німецької війни і повоєнне десятиліття. На перший період припадає складний процес становлення видавничо-пропагандистського сектору, пов'язаний із розбудовою підпільних організаційних клітин, він позначений непростими ідейно-політичними шуканнями, які кожна із фракцій розв'язувала самотужки. Використання на цьому етапі легальної української преси слід вважати політично недоцільним кроком, оскільки втручання німецької цензури не дало зробити ці видання рупором ідей ОУН, натомість члени організації на довгі роки отримали ярлик німецьких прислужників і колаборантів.

У повоєнні роки видавничо-пропагандивну роботу здійснювали винятково члени відламу ОУН(б), що мало позитивний вплив на хід кампанії. Самоусунення їхніх конкурентів робило видавничу діяльність підпілля ефективнішою, оскільки організаційні видання тепер репрезентували єдину ідейно-політичну лінію. Зі сторінок зникли конфронтаційні матеріали, що дезорієнтували суспільство та перешкоджали обом політичним течіям.

Після реорганізації відділів УПА у 1947 році видавничо-пропагандивну роботу було оголошено пріоритетною, що спричинило розширення видавничого сектору, збільшення кількості друкарень та обсягу друкованої продукції. Одночасно це сприяло підвищенню ідейно-політичного та інтелектуального рівнів

видань — завдяки постійному контролю з боку керівних структур організації та ретельному доборові кадрів.

Публіцистична спадщина ОУН, УПА й УГВР періоду радянсько-німецької війни та повоєнного десятиліття налічує понад 150 найменувань періодичних видань, близько 800 брошур, десятки вишкільних, поетичних, мемуарних збірників, більше тисячі назв листівок, відоzw, декларацій та ін. (беремо до уваги лише матеріали загальноорганізаційного значення). Наведена статистика стосується передовсім видавничої кампанії ОУН(б), оскільки внесок ОУН(м) був відносно незначним.

Упродовж обох періодів на українських землях діяло приблизно 100 підпільних друкарень (близько 30 під час радянсько-німецької війни і приблизно 70 у повоєнний період). Останні техзасоби, згідно зі звітною документацією МВС та МДБ, були вилучені радянськими спецслужбами у 1954 році. Однак жодних підпільних друкув, датованих цим роком наразі не зафіксовано. Ймовірно, що окремі вцілілі друкарні у цей час уже були нечинними або передруковували старі пропагандивні видання. З огляду на відсутність конкретної інформації, верхню хронологічну межу видавничо-пропагандистської діяльності ОУН окреслюємо 1953 роком — датою виходу останнього з відомих періодичних видань ОУН — журналу «Молодий революціонер».

Видавничу політику організації формували члени Головного осередку пропаганди і Проводу ОУН. Вона була тим двигуном, який урухомлював складний багаторівневий процес, надаючи йому цілеспрямованості й політичного сенсу. Як наслідок, діяльність видавничих та пропагандивних структур повністю підпорядковувалась ідейно-політичній лінії організації та змінювалася відповідно до потреб організації на тому чи іншому етапі боротьби. Основні напрями та цілі пропагандивно-видавничої роботи зафіксовані у численних інструкціях, наказах, розпорядженнях, кількість яких у повоєнний період значно зросла. Аналіз цих документів дає підстави стверджувати, що керівники ГОСП та Проводу приділяли максимум уваги ідейно-політичному змісту, граматичному та літературному редагуванню текстів, якості друку матеріалів, їх зовнішньому оформленню, а також ефективності зберігання, транспортування і розповсюдження підпільних друкув.

Система видання націоналістичної літератури, чию основу складала чітка ієрархія підпорядкованих одна одній пропагандивних структур, при яких діяли видавничі осередки і друкарні, є доказом масштабності й організованості українського національно-визвольного руху. Впродовж досліджуваних періодів структурні співвідношення між видавничими і пропагандивними осередками кілька разів змінювалися, що було викликано мінливими обставинами боротьби, а також пошуком оптимальних способів друку літератури в підпіллі.

У видавничій роботі особливу роль відігравала підпільна преса. Висвітлюючи завдання і цілі організації, інформуючи про боротьбу УПА, подаючи відмінні від офіційних оцінки подій і фактів, періодичні видання виконували не лише інформативну, але й агітаційну функцію. Однак наприкінці 40-х років перевагу надавали друкові неперіодичних видань, — не маючи змоги налагодити роботу кореспондентської мережі за умов тотального контролю МВС і КДБ. У цей час оптимальною формою стає листівка.

Публіцистика ОУН — невід'ємна частина української журналістики періоду Другої світової війни і української преси загалом — є повноцінним культурним явищем і вигідно відрізняється від численних колабораціоністських видань, до яких зараховуємо як легальні проницькі часописи 1941—1943 років, так і україномовну політично заангажовану радянську пресу. Праці підпільних публіцистів закликають до безкомпромісної боротьби з окупантами заради створення незалежної Української Держави, декларують загальнолюдські ідеали і цінності, розглядають складні ідейно-політичні, філософські, культурні і моральні аспекти життя українського суспільства.

На сторінках друкованих видань докладно відтворено зміни в ідеології та політиці організації, яка протягом радянсько-німецької війни пройшла шлях від радикально-націоналістичних до демократичних поглядів. Особливо цікавими з цього погляду є праці 1936—1943 років, у яких відбилися непрості ідейно-політичні шукання подальших шляхів і методів боротьби, результатом яких стало розходження програм ОУН(м) і ОУН(б) на ідеологічному рівні. Писання підпільних публіцистів дають ключ до розуміння політики організації на кожному з етапів бороть-

би, пояснюють рішення і кроки керівництва, які раніше видавались непослідовними чи необґрунтованими. Антигітлерівська і антимосковська спрямованість підпільних видань ОУН засвідчує боротьбу організації на два фронти і перекреслює огульні звинувачення в колабораціонізмі.

Праці ідеологів ОУН — це черговий етап у розвитку української ідейно-політичної і військово-політичної думки. Особливо значущим є доробок ОУН(б), що ввібрав найпрогресивніші ідеї доби. Розчарувавшись у допомозі держав т. зв. західних демократій, публіцисти ОУН(б) витворили власну систему поглядів стосовно боротьби за незалежність, обґрунтувавши потребу створення УССД як гаранта стабільності в Європі. Важливим складником революційно-визвольної концепції ОУН(б) була її міжнароднополітична стратегія. Оперта на ідеї спільної боротьби всіх поневолених більшовизмом народів, вона виводила націоналістичне підпілля з вузького кола українських проблем та робила його активним чинником загальноєвропейських визвольно-революційних процесів. Багато висновків та тверджень українських націоналістів, висловлених з приводу геополітичного становища України, її економічного та культурного потенціалу, взаємовідносин з Росією, США та європейськими державами можуть бути з успіхом використані при розв'язанні сучасних проблем Україна—Росія, Україна—НАТО, Україна — Європейський Союз. Під цим оглядом вважати боротьбу ОУН-УПА маргінальним політичним явищем щонайменше недоречно.

Суттєво доповнюють програму ОУН(б) ідейно-політичні напрацювання, зроблені в момент найбільшого загострення міжнароднополітичних відносин, що загрожувало початком загальносвітового конфлікту. Ув'язуючи ці події з черговим етапом боротьби за визволення, ідеологи українського підпілля зуміли дати конкретну відповідь на низку дискусійних проблем, як-от: питання державного устрою майбутньої Української Держави, її соціально-економічний статус тощо.

Публіцисти ОУН зробили вагомий внесок у розвінчування імперських ідеологій, що прискіпило падіння нацизму і більшовизму. Їхні висновки щодо подій Другої світової війни, ролі і місця у ній українського визвольного руху збігаються з оцінками провідних сучасних істориків як в Україні, так і за її межами,

а окремі ідеї стали панівними в багатьох сучасних європейських державах.

Під час радянсько-німецької війни ОУН(б) виробила новий підхід до розв'язання національних проблем, зокрема це стосувалося полагодження україно-польських взаємин, які вона розглядала в системі відносин між усіма поневоленими європейськими націями. Зважаючи на спільну загрозу українській і польській державності, керівники ОУН(б) виступали за нормалізацію україно-польських стосунків та наполягали на спільній боротьбі проти імперських зазіхань Москви та Берліна. Кривавий конфлікт на Волині не можна трактувати як відхід Проводу від цієї лінії, оскільки його мотивація мала значно глибші корені та виходила далеко за рамки ідейно-політичних позицій ОУН(б).

Діяльність визвольно-революційного руху 40—50-х років є однією з найяскравіших сторінок української історії. Пам'ять про її масштаби та велич не змогли затерти ні радянська пропаганда, що впродовж багатьох років замовчувала й спотворювала зміст боротьби ОУН-УПА; ні байдужість т. зв. західних демократій, чії лідери, незважаючи на голосні заяви про право націй на самовизначення, вперто не бажали помічати існування у самому центрі Європи самобутнього п'ятдесятимільйонного народу, що прагне волі.

Ідеї ОУН, що були органічно пов'язані з ідейно-політичним набутком визвольних змагань 1917—1923 років, знайшли своє продовження та розвиток у діяльності шістдесятників, учасників національного відродження кінця 80-х років, та впевнено завойовують голови і серця громадян незалежної України, витісняючи радянську свідомість. Противникам боротьби ОУН-УПА все більше бракує аргументів, адже жорстоку критику ОУН, що звучить на телебаченні та в пресі живлять не так помилки її керівництва, як глибинне світоглядне несприйняття самої її ідеології. Всупереч безлічі аргументів на користь визвольно-революційного характеру боротьби ОУН-УПА, озвучених у ЗМІ чи оприлюднених на сторінках наукових видань, частина суспільства й далі сприймає націоналістичне підпілля як злочинне угруповання агентурного типу. Парадокс полягає в тому, що люди, свідомі злочинів радянського режиму, не хо-

чуть визнати рацію за тими, хто намагався здолати цей режим, до того ж ціною власного життя. У цій ситуації зусилля української політичної та інтелектуальної еліти мають бути спрямовані на утвердження пріоритету національно-державницьких вартостей у нашому суспільстві, тоді світоглядна дихотомія, породжена кількасотлітнім насадженням імперської свідомості, зникне назавжди.

Список джерел та літератури

Архіви

Центральний державний архів вищих об'єднань влади (ЦДАВО України)

- ф. 3833, — Крайовий Провід Організації Українських Націоналістів, — оп. 1, — спр. 1—29, 62, 68, 69, 70, 72, 75, 76, 77, 81, 86, 93, 97, 98, 99, 110, 111, 117, 126, 143, 144, 163—168, 173, 175—184, 186, 187, 189—197, 200—205, 209—212, 215—220; оп. 2, — спр. 1—22, 33, 54, 83, 85, 86, 88, 93, 95, 97, 102, 119, 121; оп. 3, — спр. 1—6, 11.
- ф. 3836, — З'єднання західних груп Української Повстанчої Армії (УПА-Захід), — оп. 1, — спр. 7, 67.

Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України)

- ф. 1, — Центральний комітет Комуністичної партії України, — оп. 23, — спр. 115, 927—932, 1629, 1693, 1700, 1705, 1709, 2604, 2605, 2954, 2971, 2974, 4958, 4967, 4968, 4975, 4977, 4978.

Державний архів Служби Безпеки України (ДА СБУ)

- ф. 13, — Колекція друкованих видань ОУН, — спр. 376, — т. 1—89; спр. 372, — т. 11—12, 14—15, 24.

Центральний державний історичний архів (ЦДІА) м. Львова

- ф. 205, — Прокурор апеляційного суду, — оп. 1, — спр. 490, 879, 999, 1020, 1283, 1317, 1321, 1335, 1336, 1361, 1365, 1387, 1484, 1546, 1547.
- ф. 309, — Наукове товариство ім. Т. Шевченка, — оп. 1, — спр. 2618, 2619.
- ф. Р-9, — оп. 1, спр. 9, 12, 13

Державний архів Львівської області (ДАЛО)

- ф. 3, — Львівський обласний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України (КП(б)У), — оп. 1, — спр. 70, 190, 195, 198, 213, 214, 216, 219—220, 423, 424, 434, 574; оп. 2, — спр. 116, 121, 127, 446, 467, 479, 456, 458.
- ф. 5001, — Дрогобицький обком КП(б)У, — оп. 2, — спр. 21; оп. 6, — спр. 43, 47, 49.

Державний архів Рівненської області (ДАРО)

- ф. Р-30, — оп. 1, — спр. 3—19; оп. 2, — спр. 9, 16, 92, 94.

Архів Управління МВС Львівської області

- ф. 38, — оп. 1, — спр. 3, 17, 40, 53.

Архів Управління СБУ Львівської області

- фонд, — Кримінальні справи, — спр. 9609, П-36254, т. 1; П-23019.

Архів Центру досліджень визвольного руху (АЦДВР)

- Архів «Запорожець».
- Архів «Буй-Тура».
- Папка: ЗЧ ОУН: звіти, листування, матеріали III Конференції ЗЧ ОУН.

Державний архів м. Любліна, Польща

- фонд, — УПА «Захід», — VI військова округа «Сян», — п. № 69.

Фонди Львівського історичного музею

- фондова група, — «Пам'ятки визвольних змагань», — 201—204, 206, 208, 209, 211, 227, 247, 262.

Опубліковані документи та матеріали

- А ми тую червону калину... Збірник повстанських пісень (Упор. Берекета Б. та Хлопук Ю.) — Луцьк, 1992. — 113 с.
- Бандера С. Перспективи української революції. — Дрогобицьк, 1998. — 640 с.
- Глід С. Проти зловживання крайовими позиціями // Визвольний шлях. — Лондон, 1953. — Ч. 6. — Черв. — С. 4—6.
- Депортації (Упор. Сливка Ю., Білас І. та ін.) — Львів, 1996. — Т. 1. — 749 с.; Львів, 1998. — Т. 2. — 536 с.
- Дяків-Горновий О. Ідея і чин (Повна збірка творів) — Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен, 1968. — 408 с.
- Історичний архів. Три документи до Акту від 30 червня 1941 року // Український самостійник. — Мюнхен, 1958. — № 10. — Черв. — С. 30—33.
- Карально-репресивна система в Україні 1917-1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз (Упор. Білас І.) — К., 1994. — Кн. II. — 685 с.

- Кушнір М. Слова із книги бою. – Львів, 1994. – 239 с.
- Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади (За ред. Я. Ляльки) – Львів, 1993. – Кн. 1. – 798с.; Львів, 1997. – Кн. 2. – 662 с.
- Літопис УПА (Нова серія) Документи і матеріали (За ред. Сохання П. Штендери Є. та ін.) – К.—Торонто. – 1995. – Т. 1; К.—Торонто, 1999. – Т. 2; К.—Торонто, 2001. – Т. 3.
- Літопис Української Повстанської Армії (За ред. Є. Штендери) – Торонто, 1978. – Т. 3; Торонто, 1979. – Т. 4; Торонто, 1980. – Т. 8; Львів—Торонто, 1992. – Т. 9; Торонто, 1984. – Т. 10; Торонто, 1985. – Т. 11; Торонто, 1989. – Т. 12; Торонто, 1986. – Т. 13; Торонто, 1987. – Т. 16; Торонто, 1988. – Т. 17; Торонто, 1990. – Т. 18; Торонто—Львів, 1992. – Т. 19; Торонто—Львів, 1995—1996. – Т. 24; Торонто—Львів, 1997. – Т. 27.
- Надрайонним провідникам до виконання. – 1945. – 12 листоп. // Україна в минулому. – Київ—Львів, 1995. – Вип. 7. – С. 153—16.
- ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр. (Збірка документів) – Видання ЗЧ ОУН. – Мюнхен, 1955. – 371 с.
- Повстанська ліра (За ред. Дубаса М.) – Львів, 1992. – 159 с.
- Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен, 1959. – 300 с.
- Причинки до суспільного мислення (Збірка статей із серії «Бібліотека українського підпільника») – Торонто, 1989. – 149 с.
- Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944-1953 рр. (Нові документи і матеріали) – К., 1998. – 942 с.
- Становище Проводу ОУН на Українських Землях до різних спірних або актуальних питань за кордоном // Документи і проблеми. Бюллетень ЗЧ ОУН. – Мюнхен, 1954. – № 1.
- У боротьбі за волю — під бойовими прапорами УПА. (За ред. Василенка П.) – Авгсбург, 1949. – 158 с.
- Україна в Другій світовій війні. Збірник німецьких архівних матеріалів (Упор. Косик В.) – Львів, 1997. – Т. 1. – 382 с.
- Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Документи і матеріали. (Упор. Дзюбан О.) – Львів—К., 2001. – 587 с.
- Чуеш, брате мій... Збірник повстанських віршів (Упор. Берекета Б. та Хлопук Ю.) – Луцьк, 1992. – 129 с.

Спогади

- Артимів В. Чуеш, сурми грають (У похідній групі – до берегів Дніпра) – Нью-Йорк, 1982. – 64 с.

- В боротьбі за Українську Державу. – Львів, 1992. – 1300 с.
- Василевський П. Спогади // Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ.
- Гайвас Я. Сузір'я велетнів // Визвольний шлях. – Лондон, 1989. – № 8. – Серп. – С. 926—937.
- Гомза Я. ...писалося про большевицьке підпілля // Визвольний шлях. – Лондон, 1992. – № 10. – Жовт. – С. 1178—1179.
- Гулей Д. З Ходорівщини через Канаду – в Україну. – Дрогобич, 1994. – 160 с.
- Кедрин І. Життя — події — люди (Спомини і коментарі) – Нью-Йорк, 1976. – 724 с.
- Климишин М. В поході до волі. – Торонто, 1975. – 378 с.
- Книш . Б'є дванадцята (Спогади й матеріяли до діяння ОУН напередодні німецько-московської війни 1941 року) – Торонто. – 384 с.
- Лаба В. Пам'ятаймо славні імена // Новий час. – 1991. – 15 черв.
- Лаба В. Повстанська друкарня у Бертишові // Новий час. – 1995. – 25 трав.
- Паньківський К. Від держави до комітету. – Нью-Йорк – Торонто, 1957. – 160 с.
- Петренко Р. За Україну, за її волю // Літопис Української Повстанської Армії (За ред. Є. Штендери). – Торонто—Львів, 1997. – Т. 27. – 278 с.
- Роман В. Моя праця і боротьба. – Мюнхен, 1983. – 98 с.
- Савчин М. Тисяча доріг // Літопис Української Повстанської Армії (За ред. Є. Штендери). – Торонто—Львів, 1995. – Т. 28. – 600 с.
- Спомини чотого Острове́рха (Хроніка Тактичних відтинків УПА: «Лемко» і «Маківка» 1944-1948 рр.) – Мюнхен, 1953. – 168 с.
- Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони (Повість мого життя) – К., 1995. – 199 с.
- Федущак Г. Горбаль М. Сліди обриваються в Купичволі // Поклик сумління. – Львів, 1996. – № 2. – Лют.
- Хрін Степан Зимом в бункрі. – Мюнхен, 1950. – 142 с.
- Хрін Степан Крізь сміх заліза (Спогади-хроніка 1944/45 рр.). – Мюнхен, 1952. – 142 с.
- Шумук Д. Пережите й передумане. – Детройт, 1983. – 476 с.
- Щоденник Аркадія Любченка (Упор. Луцький Ю.) – Львів—Нью-Йорк, 1999. – 383 с.

Дослідження

- Айненкель А. Відозви KPR та ОУН 1943 р. // *Ї* (Незалежний культурологічний часопис) – Львів, 2003. — № 28. — С. 78–85.
- Андрієвський Д. Націоналізм: ідея і чин // *Самостійна Україна*. — К., 1995. — № 2. — Квіт.—черв.
- Андрієвський Д. Перед великими подіями // *Календар-альманах «Українського слова»*. — Париж, 1961. — С. 26.
- Армстронг Д. Український націоналізм. — Нью-Йорк — Лондон, 1963.
- Бабух В. Не згубились під листям сліди // *Голос України*. — К., 1994. — № 33. — 19 лют.
- Бедрій А. ОУН і УПА. — Нью-Йорк — Лондон — Мюнхен — Торонто, 1983. — 64 с.
- Берлін І. Націоналізм: знехтувана сила // *Сучасність*. — К., 1993. — № 3. — С. 95–110.
- Бойдуник О. Організація Українських Націоналістів і засада власних сил народу // *ОУН (1929-1954)*. — На чужині, 1955. — С. 421–443.
- Бойко В. Матеріали виставки «Україна в боротьбі: «Ідея і чин» — як джерело до історії видавничої справи на Жовківщині 1947-1951 рр. // *Наукові записки. Львівський історичний музей*. — Львів, 1997. — Вип. VI. — Част. 2. — С. 71–81.
- Бондаренко К. До питання про національну політику Організації Українських Націоналістів на початку радянсько-німецької війни // *Українські варіанти*. — К., 1997. — № 2.
- Бондаренко К. До питання про українсько-німецькі стосунки у 1944 році // *Україна в минулому*. — Львів, 1992. — Вип. III. — С. 68–73.
- Бондарук Л. Колки — до 55-річчя подій // *Наше слово*. — 1998. — № 41. — Лист.
- Борковський Р. Гло конфлікту в ЗЧ ОУН // *Кричевський Р. ОУН в Україні. ОУН і ЗЧ ОУН*. — Нью-Йорк — Торонто, 1962. — С. 3–10.
- Будрецькіс А. Литовський рух опору, 1944-1952. — Свобода народів. — Львів—Київ—Торонто—Нью-Йорк, 1995. — № 3. — С. 76–79.
- Бутко С. В. Кентій А. В. На шляху до збройного чину // *Український історичний журнал*. — К., 1998. — № 4. — Лип.—серп. — С. 110–114.
- Бухало Г. Улас Самчук — редактор «Волині» // *Шлях Перемоги*. — Львів, 2000. — № 8. — Берез.
- В'ятрович В. Рейди УПА теренами Чехословаччини. — Львів, 2001. — 204 с.
- В'ятрович В. УПА і реалізація концепції анти тоталітарно-національно-демократичної революції народів України і Східної Європи // *Українська повстанська армія (До 60-річчя діяльності УПА)* — Львів, 2003. — С. 78–91
- Василевський П. Бофони. Бефони. Рефони...Це — теж засоби боротьби // *Воля і Батьківщина*. — Львів, 1998. — № 1. — С. 124–125.
- Васильчук М. Видавнича справа в Коломиї наприкінці 40-х — у 50-х рр. ХХ ст. // *Збірник праць науково-дослідного центру періодики*. — Львів, 2000. — Вип. 7. — С. 138–141.
- Верига В. Втрати ОУН в часи Другої світової війни. — Торонто, 1991. — 206 с.
- Гайвас Я. Переламовий рік // *ОУН. 1929-1954*. — Париж, 1955. — С. 281–300.
- Голяш С. Підпільні друкарні // *Визвольний шлях*. — Лондон, 1982. — № 8. — Серп. — С. 934–942.
- Горевалов С. Преса УПА — важливий ідеологічний засіб визвольних змагань українського народу (1943-1950 рр.) // *Українська періодика: історія і сучасність (Доповіді та повідомлення П'ятої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, Львів, 17-18 травня 1999 року)* — Львів, 1999. — С. 175–179.
- Гриньох І. Слово з нагоди 40-річчя УГВР // *Сучасність*. — Мюнхен, 1984. — № -8. — Лип.—серп. — С. 190–196.
- Грицак Я. Україна в антиєврейських акціях у роки Другої світової війни // *Ї* (Незалежний культурологічний часопис) — Львів, 1996. — № 8. — С. 59–67.
- Дашкевич Я. Відновлення Української Держави 1941 р. Проблеми дослідження // *Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Документи і матеріали*. (Упор. Дзюбан О.) — Львів—К., 2001. — С. III—XXVIII.
- Дашкевич Я. Дослідження націоналізму. Вступні нотатки // *Свобода народів*. — Львів—Київ—Торонто—Нью-Йорк, 1995. — № 3. — С. 53–61.
- Дашкевич Я. Націоналізм і демократія // *Українські проблеми*. — К., 1994. — № 3. — С. 6–9.
- Дем'янчук І. Партизанська преса України. — К., 1956. — 143 с.
- Дужий П. Офіційний журнал ОУН «Ідея і чин» (1942-1946рр.) // *Українська періодика: історія і сучасність. Тези доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (9-10 грудня 1993 р.)* — Львів, 1993. — Вип. 9. — С. 91–103.

- Дужий П. П'ятдесятилітні роковини Третього Надзвичайного Збору ООН // Шлях перемоги. — Київ—Львів—Мюнхен, 1993. — № 33.
- Дужий П. Степан Бандера — символ нації // Шлях перемоги. — Львів, 1994. — № 39.
- Жовківщина. Історичний нарис. — Жовква — Львів — Балтимор, 1994. — 326 с.
- Зайцев О. Фашизм і український націоналізм (1920-30-ті рр.) // Ї (Незалежний культурологічний часопис) — Львів, 2000. — № 16. — С. 86—104.
- Заславський В. Націоналізм і перехід до демократії в посткомуністичних суспільствах // Сучасність. — К., 1993. — № 3. — Берез. — С. 111—127.
- Іщук О. Ніколаєва Н. Ліквідація органами державної безпеки УРСР підпільних типографій Організації українських націоналістів у 1944-1954 рр. — К., 2007. — 38 с.
- Камінський А. Соціологічне тло конфліктних ситуацій в організованому націоналістичному русі // Сучасність. — К., 1992. — № 7. — Лип. — С. 38—42.
- Касьянов Г. Український націоналізм: спроба переосмислення // Віче. — К., 1997. — № 1. — Січ. — С. 134—136.
- Кентій А. Нарис боротьби ООН-УПА в Україні (1946-1956) — К., 1999. — 220 с.
- Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40-50-х років ХХ століття. — Львів, 2000.
- Киричук Ю. ООН і УПА у загальносвітовому контексті середини ХХ століття: паралелі, порівняння, аналогії, уроки // Українська повстанська армія (До 60-річчя утворення) — Львів, 2004. — С. 32—50.
- Ковалевський З. Польська демократична громадськість мусить знати правду про Українську Повстанчу Армію // Україна. Наука і культура. — К., 1991. — Вип. 25. — С. 76—81.
- Коваль Л. Політична сатира в рисунках Володимира Шагало (Вігора Хорвата) // Воля і Батьківщина. — Львів, 1996. — № 2. — С. 128—133.
- Коваль М. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1956рр.) — К., 1994. — 356 с.
- Коваль М. В. 1941-й рік. Проблеми історичної пам'яті // Український історичний журнал. — К., 2001. — № 3. — С. 77—91.
- Кокін С. А. Анотований покажчик документів з історії ООН і УПА У фондах Державного архіву СБУ. — Вип. I. — К., 2000. — 210 с.

- Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. — Париж—Нью-Йорк—Львів, 1993. — 659 с.
- Кость С. Преса УПА і українського збройного підпілля // Кость С. Тимчишин О. Федірко К. Нариси з історії української військової преси. — Львів, 1998. — С. 224—252.
- Кость С. Українська підпільна преса 40-х – початку 50-х років: актуальність дослідження // Українська періодика історія і сучасність (Доповіді та повідомлення Другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, Львів-Житомир, 21-22 грудня 1994 року) — Львів—Житомир, 1994. — С. 66—70.
- Кричевський Р. ООН в Україні. ООН і ЗЧ ООН. — Нью-Йорк—Торонто, 1962. — 116 с.
- Кук В Василь Кук – Полковник УПА // Сурмач. — Лондон, 1997. — № 1—4.
- Лакер В. Спадщина фашизму: очищення від колаборантів // Ї (Незалежний культурологічний часопис) — Львів, 2000. — С. 31—39.
- Лебедь М. Організація протинімецького опору ООН 1941-1943 років // Сучасність. — Мюнхен, 1983. — № 1—2. — Січ.—лют. — С. 152.
- Лебедь М. УПА. — Мюнхен, 1946. — 127 с.
- Левицький Б. Історичне значення розламу в ООН // Вперед. — Мюнхен, 1950. — № 2. — С. 3—12.
- Лисяк-Рудницький І. Історичні есе — К., 1994. — Т. 1. — 554с.; Т. 2. — 573 с.
- Луцький О. Офіційна україномовна преса Галичини періоду німецької окупації // Українська періодика: історія і сучасність. — Львів, 1995. — С. 106—107.
- Макар В. Пропагандивна діяльність УПА і її доповнення до пропаганди ООН // Визвольний шлях. — Лондон, 1982. — № 5. — Трав. — С. 536—544; № 6. — Черв. — С. 664—670; № 7. — Лип. — С. 790—798; № 8. — Серп. — С. 943—948
- Маркусь В. П. Полтава — речник воюючої України (Спроба характеристики і аналізу програмово-ідеологічних позицій визвольного руху на Батьківщині) // Фенікс. — Мюнхен — Париж, 1953. — Зош. 5. — С. 16—26.
- Матла З. Південна Похідна група. — Мюнхен, 1952. — 32 с.
- Мірчук І. Революційний змаг за УССД. — Нью-Йорк—Торонто—Лондон, 1987. — 143 с.
- Мірчук І. Українська Повстанська Армія (1942-1952) — Мюнхен, 1953. — 318 с.

- Мороз В. Підпільна преса ОН і УПА на території Львівської області // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. — Вип. 9. — С. 217–229.
- Мороз В. Підпільна Українська Інформаційна Служба // Визвольний шлях. – К., 2001. — № 6. — Черв. — С. 65–72.
- Мороз В. Світлий шлях Марії Дмитренко // Визвольний шлях. К., 2002. — № 10. — Жовт. — С. 117–119.
- Мотика Г. Антипольська акція ОУН-УПА та Польська реакція на дії УПА // Ї (Незалежний культурологічний часопис) – Львів, 2003. — № 28. — С. 31–47, 48–56.
- Націоналізм (Антологія) (Упор.: Проценко О., Лісовий В.) — К., 2000. — 891 с.
- Нікольський В. М. Підпілля ОУН (б) у Донбасі. — К., 2001.
- Олена Теліга (За ред. О. Ждановича) — Детройт—Нью-Йорк—Париж, 1977. — 473 с.
- Онацький Є. Головне і другорядне // Календар-альманах «Українського слова». — Париж, 1961. — С. 18.
- Організація Українських Націоналістів (1929-1954) — Париж, 1955. — 446 с.
- Павлюк І. Преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1941-1944 рр.: історико-типологічний та ідеологічний аналіз // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. — Вип. 9. — С. 192–205.
- Плющ Л. Чи має перспективи український фашизм? // Сучасність. — К., 1993. — № 3. — С. 138–149.
- Подоляк М. Суспільний зміст націоналізму // На службі нації. — Париж, 1938. — С. 34–35.
- Подоляк Б. Підпільні друкарні ОУН // 50-річчя ОУН. 1929-1979 рр. — Торонто, 1979.
- Полікарпенко Г. ОУН у війні. 1939-1945. — На чужині, 1951. — 12 с.
- Польське питання у повоєнній стратегії Української Повстанської Армії // Україна: наука і культура. — Київ, 1993. — Вип. 26–27. — С. 203.
- Потічний П. Знати правду // Літопис УПА (Нова серія) Документи і матеріали (За ред. Соханя П., Штендери Є. та ін.) — К. — Торонто, 1995. — Т. 1. — С. IX—XVIII.
- Потічний П. Українсько-російські відносини в політичній думці українського підпілля часу Другої світової війни // Сучасність. — К., 1992. — № 7. — Лип. — С. 14–31.

- Прокоп М. Журнал «Ідея і чин» (Інформації та оцінки редактора) // Прокоп М. Напередодні незалежної України. — Нью-Йорк—Париж—Сідней—Торонто—Львів, 1993. — С. 585–628.
- Прокоп М. Організований український визвольний рух під час німецької окупації України 1941-1944 рр. // Прокоп М. Напередодні незалежної України. — Нью-Йорк—Париж—Сідней—Торонто—Львів, 1993. — С. 19–122.
- Пушик С. З архіву повстанця «Богдана» // Визвольний шлях. — К. — Лондон, 2002. — № 2. — Лют. — С. 42–50.
- Рафальський О. Національні меншини України у ХХ столітті. Історіографічний нарис. — К., 2000. — 345 с.
- Ребет Д. До початків УГВР (Спогади, коментарі, рефлексії) // Сучасність. — Мюнхен, 1986. — № 7–8. — С. 181–186.
- Ребет Л. Україна під знаком святкування 40-річчя большевицької революції // Український самостійник. — Мюнхен, 1957. — № 1. — Верес.
- Романишин Ю. Преса ОУН-УПА 40-50-х рр. ХХ ст.: джерелознавчий аспект // Українська періодика: історія і сучасність (Доповіді та повідомлення Сьомої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, Львів, 17-18 травня 2002 року) — Львів, 2002. — С. 186–190.
- Романишин Ю. Пропагандивна діяльність ОУН-УПА 40-50-х рр. ХХ ст. як факт історії боротьби за незалежність України // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2001. — Вип. 9. — С. 222–229.
- Русначенко А. Народ збурений. — К., 2002. — 517 с.
- Русначенко А. Розумом і серцем. — К., 1999. — 324 с.
- Свідзинський А. Це складне національне питання. — К., 1994. — 67 с.
- Скоробогатов А. В. ОУН у Харкові за часів окупації (1941-1943 рр.) // УІЖ. — К., 1999. — № 6. — Лист.—груд. — С. 81–89.
- Сливка Ю. Українсько-польське протистояння періоду Другої світової війни. Витоки та наслідки. — Львів, 2003. — 52 с.
- Сливка Ю. Упошуках історичної правди // Українська Повстанська Армія (Збірник праць до 60-річчя УПА) — Львів, 2003. — С. 5–13.
- Содоль П. Українська повстанча армія, 1943-1949. Довідник другий. — Нью-Йорк, 1995. — 295 с.
- Сосновський М. Дмитро Донцов: політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму. — Нью-Йорк—Торонто, 1974. — 419 с.

- Стасюк О. Підпільні видання ОУН-УПА (40-50-ті рр.) // Українська періодика: історія і сучасність (Доповіді і повідомлення другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, м. Львів — Житомир, 21-22 грудня 1994 р.) — Львів—Житомир, 1994. — С. 70—74.
- Стасюк О. Підпільні видання ОУН-УПА 40-50 рр. // III Міжнародний конгрес українців, м. Харків, 26-29 серпня 1996. Історія (Тези доповідей і повідомлень). — Харків, 1996. — С. 164—168.
- Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН міжвоєнного періоду // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність (Збірник на пошану професора Юрія Сливки) — Львів, 2000. — С. 377—387.
- Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН періоду німецької окупації // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2001. — Вип. 9. — С. 172—192.
- Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН на українських землях у 1944-1950-х роках // Вісник Львівського університету (Серія історична) — Львів, 2002. — Вип. 37. — Част. 2. — С. 173—190.
- Стасюк О. Еволюція ідейно політичних поглядів керівництва ОУН // Українська Повстанська Армія (До 60-річчя утворення) — Львів, 2003. — С. 242—259.
- Стасюк О. Видавнича політика ОУН періоду радянської окупації // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Львів, 2003. — Вип. 11. — С. 329—357.
- Стасюк О. Участь ОУН у легальному секторі української преси періоду німецької окупації // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Львів, 2004. — Вип. 12. — С. 392—405.
- Стасюк О. Невідомий часопис ОУН // Українознавчі студії. Науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 2004. — С. 244—251.
- Стасюк О. Пресові видання ОУН, УПА, УГВР // Українська Повстанська Армія (До 60-річчя утворення). — Львів, 2004. — С. 329—357.
- Стасюк О. Видання ОУН-б післявоєнного періоду: тематичний огляд публікацій // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Львів, 2005. — Вип. 13.
- Стасюк О. Лист Петра Полтави до Романа Шухевича (1950) // Україно-польські стосунки (За ред. Сливки Ю.) — Львів, 2005. — С. 383—398.
- Стасюк О. Невідома брошура Марка Боєслава // Український визвольний рух. — Львів, 2005. — 36. 5. — С. 83—96.
- Стасюк О. Позиція ОУН стосовно україно-польських взаємин // Україно-польські стосунки (За ред. Сливки Ю.) — Львів, 2005. — С. 171—188.
- Стасюк О. Ідейно-політична стратегія ОУН-б повоєнного періоду // Український визвольний рух. — Львів, 2006. — Збірник № 8. — С. 253—276.
- Стахів Є. ОУН у боротьбі з німецькими нацистами на Наддніпрянщині (Програмові зміни в ОУН) — Сучасність. — Мюнхен, 1986. — № 5. — Трав. — С. 85—91.
- Сулятицький Т. Друкарня Проводу ОУН-УПА в Озерянах // Шлях Перемоги. — Львів, 2000. — № 14. — Квіт.
- Тарнавський О. Літературний Львів (1939-1944) (Спомини) — Львів, 1995. — 135 с.
- Українознавство: документи, матеріали, раритети. Інститут українознавства при Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 1999. — С. 144—152.
- Царевская Т. Украинские повстанцы алкоголь не употребляют // Родина. — Москва, 1999. — № 7. — С. 71—74. Чекутіс Р. Партизанська преса Литви 1944-1953рр. // Український визвольний рух. — Львів, 2006. — Збірник № 6. — С. 211—236.
- Чемеринський О. Після останніх подій // Українське слово. — Париж, 1939. — Ч. 304.
- Шанковський Л. УПА на Підгаєччині (Причинки до історії ВО III «Лисоня») // Підгаєцька земля. — Торонто, 1980. — С. 237—271.
- Шанковський Л. УПА на Підгаєччині // Підгаєцька земля. — Торонто, 1980. — С. 237—271.
- Шанковський Л. УПА та її підпільна література. — Філадельфія, 1952. — 19 с.
- Шаповал Ю. Війна після війни // Українська повстанська армія (До 60-річчя утворення) — Львів, 2004. — С. 184—200.
- Янчук О. Українське націоналістичне підпілля на Одещині // Нескорена нація. — Львів, 1998. — № 19—20.
- Jarowiecki J. Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945. — Kraków, 1980. — 428 с.
- Medrzecki W. The image of the Ukrainian in Polish public dialogue after World War2 // Gespaltene Geschichtskulturen? Die Bedeutung des Zweiten Weltkrieges für die Etablierung nationalstaatlicher Symboliken und kollektiver Erinnerungskulturen in Ostmitteleuropa Exposés. — L'viv, 2003. — S. 21—32.
- Olszanski T. Konflikt polsko-ukraiński 1943-1947 // Wiesz. — Warszawa, 1991. — № 11—12. — S. 214—232.

- Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. – Warszawa, 1992. — Т. 1. — 298 s.; Т. 2. — 334 s.
- Torzecki R. Polacy i Ukraińcy Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1993.

Періодичні видання

- В Авангарді. — Мюнхен, 1938.
- Вільне слово. — Дрогобич, 1941. — № 1. — 5 лип.
- Вінницькі вісті. — Вінниця, 1942. — № 100 (58). — 22 лип.
- Волинь. — Рівне, 1942. — № 94 (122). — 3 груд.; № 96 (124). — 10 груд.
- Воля Покуття. — Коломия, 1941. — Ч. 1. — 16 лип.
- Дзвін. — Кривий Ріг, 1941. — № 1. — 8 жовт.
- Дніпрова хвиля. — Кременчук, 1941. — № 3. — 5 лист.; № 4. — 9 лист.; 1942. — № 5. — 22 січ.
- Дніпропетровська газета. — Дніпропетровськ, 1941. — № 19, 26, 40, 56; 1943. — № 194.
- Золотий тризуб. — Калуш, 1941. — № 1. — 10 лип.; № 2. — 13 лип.
- На службі нації. — Париж, 1938.
- Наш шлях. — Житомир, 1942. — № 6. — 19 черв.
- Нова Україна. — Харків, 1942. — № 59. — 22 берез.
- Стрийські вісті. — Стрий, 1941. — № 1. — 18 лип.
- Сучасність. — К., 1993. — № 3. — 125 с.
- Тризуб. — Калуш, 1941. — № 7. — 31 серп.
- Тризуб. — Париж, 1938. — № 9 (609). — 27 лют.; № 22 (672). — 11 черв.
- Тризуб. — Чортків, 1941. — № 4. — 7 серп.; № 9. — 14 верес.
- Українське слово. — Париж, 1939. — Ч. 310, 312
- Український голос. — Луцьк, 1941. — № 1. — 17 верес.
- Українські щоденні вісті. — Львів, 1941. — № 14. — 22 лип.; № 42. — 23 серп.
- Шлях перемоги. — Львів, 1995. — 15 липня.

Періодичні видання ОУН

№	Назва видання	Рік	Число	Видавець	Редактор	Місце видання, назва друкарні	Джерело
1	«Бойовик»	1941	1	КП ЗУЗ			НДБ ЦДА м. Києва (№ 1, 2)
		1942	2				
2	«Бойовик»	1942	1	ОУН			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 86 (№ 1)
3	«Бойові (Босві) вісті»	1942		ОУН(м) (збройні відділи)		Волинь	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 13 (№ 8)
4	«Боротьба»	1943	1–8	ОУН			НДБ ЦДА м. Києва (1941, № 11; 1942, № 2–9, 9–10; 1944, № 1); ДАРО, Ф. Р-30, оп. 1, стр. 18 (1942, № 9–10); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 85 (1942, № 2-3, 4, 5, 6-7, 9-10), оп. 1, стр. 93 (1942, № 2-3); ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 22 (1942, № 1, 2-3, 4, 5, 6-7, 8, 9-10; 1943, № 11; 1944, № 1)
5	«Бюллетень»	1942	1–9, 9–10	КП ЗУЗ	Палдович Михайло	«Новий шлях» «у Празі»	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 77
1943	1–11						
1944	1 (12)						
6	«Бюллетень»	1943		ОУН(м)			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 77
7	«Бюллетень»	1948	1	КП Божовини			
8	«Бюллетень політичних подій»	1942–	1	Кульосвітня референтура Сарненської округи		Друкарня «Случ», біля м. Сарнів	
		1943					

9	«Бюро Інформації Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 9, 10; ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 5 (1950, № 7; 1951, № 8–10)	1948	1–3	УГВР	Федун Петро	Друкарня ГОПІСу (с. Бряза Івано-Франківської обл.)	Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 9, 10; ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 5 (1950, № 7; 1951, № 8–10)
		1949	4, 5				
		1950	6, 7				
		1951	8–10				
10	«Вільна Україна»	1943	1–8	ОУН ПЗУЗ		Друкарня «Полтаві», Друкарня ОУН СД (№ 7)	НДБ ЦДА м. Києва (№ 1–8) ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 191 (№ 7), стр. 212 (№ 6); ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, стр. 237 (№ 8)
		1941	30 черв.	ПУН ОУН(м)	Мельник Андрій	НДБ ЦДА м. Києва: ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 77.	
11	«Вісник»	1942	1–9	ОУН ЗУЗ			НДБ ЦДА м. Києва (№ 5, 7, 9–11, 16); ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 21 (1942, № 3–6, 7–8, 9; 1943, № 10, 11)
		1943	10–16				
12	«Вісник Української Інформаційної Служби»	1944	1–3	Президія УГВР	Федун Петро	Київ–Львів	Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 8 (ч. 4 / 7/)
		1945	4 (7)				
13	«Вісник»	1943	1–5, 6–7	ОУН ПівлСУЗ	Кук Василь, Логущ Омелян, Дужий Петро	Дніпропетровськ	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 164 (№ 4 / 25 квт./; № 6-7, /черв.-лип./)
14	«Вісті»	1944	1	ОУН Закарпатського краю			Державний архів м.Львів (Польща). УПА «Захід», УІ ВО «Сян», П-№ 69, карта 5-13
15	«Вісті»	1949	1 січ. – 30 квт	Буковинський осередок інформації ОУН		Друкарня ім. Ю. Федьковича у Чернівцях	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 25

17	«Вісті»	1950	1, 2 (1 лют.), 3 (5 люто.), 4 (9 лют.), 5 (14 лют.), 6 (12 берез.)	ОУН			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 25 (1950, № 2–6)
18	«Вісті» (огляд воєнно-політичних подій)	1943 1944	1–3 4–7	КП Юнацтва ОУН ЗУЗ	Дяків Осип	Юнацька друкарня «Кратер»	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 83 (1944, № 4, 7)
19	«Вісті» (лекадник воєнних та політичних вістей)	1945	1–6	УІС	Поренцовський Володимир	Видавничий осередок «Зелений гай» (Львівщина)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 164 (№ 1–3, 6); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 25, (№ 3)
20	«Вісті з краю»	1941		ОУН(м)			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 18
21	«Вісті з України»	1944 1945 1946	1, 2 1-2 3-4	КП ОУН Закарпатського краю	Старух Ярослав		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 164 (1944, №1, 2)
22	«Вісті з фронту УПА»	1943	1	Політвідділ ВШ ГКУПА	Бусел Яків		НДБ ЦДА м. Києва (№ 1); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 22 (№ 1)
23	«Вісті по радіо»	1944	26, 27, 28, 29 черв., 2 лип.	ОУН			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 23
24	«Вісті Української Інформаційної Служби»	1944 1945	1–4 1–7	КП ОУН ЗУЗ	Дужий Петро	Друкарня Української Інформаційної Служби»	НДБ ЦДА м. Києва (№ 1–3); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 164 (1944, № 3); ДАЛО (№ 4); Державний архів м. Люблін (Польща) . УПА «Захід», УІ ВО «Сян», П-№ 69, карта 5-13; ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 21 (1944, № 1–4; 1945, № 1, 7)
25	«Вістки» (інформаційний бюлетень)	1944		ОУН(м)		Рогатинщина	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 77

26	«Вістки з Тернопільщини»	1947 1948	1, 2 1 (3)–12 (14)	ООП Тернопільщини			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 25 (1948, № 5, 12)
27	«Вогонь»	1944 1945		ОП Городоцького р-ну	Савка Михайло		
28	«Голос правди»	1951	1 (серп.)	ООП Луцької округи			ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11
29	«Голос правди»	1951 1952	1 (листоп.) 2 (груд.)	ООП Золочівщини		Друкарня ім. ген. Параса Чупринки	ЛІМ. (1951, № 1, 2; 1952, № 3); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 25 (1951, № 1)
30	«Гомін волі»	1949 1950	1 (листоп.) 2 (квіт.), 3	ООП Дрогобицької округи			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 25 (1949, № 1; 1950, № 2)
31	«ГОП! ГОП! «	1947		ГОП УПА			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 196 (збереглось лише 3 сторінки)
32	«Двигнем»	1949	1, 2	КП Подільського краю			
33	«День-у-день. Радіові новини і вістки»	1944	1–25	ОП Львівської обл.			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 18 (№ 25), оп. 1, спр. 92 (№ 1, 3, 5, 6-7, 14, 19, 20, 24, 25)
34	«Державницький вишкіл» (вишкільний)	1944	1, 2	Референтура вишколу і пропаганди при КП ОУН ЗУЗ			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 12
35	«Дискусійна трибуна»	1948 19?? 1950		ГОСП	Федун Петро, Дяків Осип		
36	«Діти України»	1950	1, 2	КОП Карпатського краю			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 27
37	«Для великої ідеї» (виховно-вишкільний)	1950	1		‘Босслав Марко’		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 12

38	«До бою»								ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 1700	
39	«До волі» (початкова назва «На шляху до волі»; літ-ний журнал)	1945		УПА ПЗУЗ				Ковельщина	ЦДАГО України	
		1948	1, 2							
		1949	3–6	КОП Подільського краю	Бей Василь – '27'					
		1950	8							
41	«До зброї»	1943	1–6	Політичний відділ ГК УПА	Бусел Яків		Друкарня УПА, Друкарня УПА ім. Б. Хмельницького	НДБ ЦДА м. Києва (1943, № 1–5); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 189 (1943, № 1, 2), ДАГО (№ 2); ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 16 (1943, № 5); ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, стр. 237 (1943, № 1)		
42	«До чину»	1944	1	ОП Станиславщини	Дяченко Михайло			ЦДАВО України		
43	«Жорна» (сатирично-гумористичний)	1948	1, 2	КОП Подільського краю	'27'					
		1948	1	ОУН Подільського краю						
45	«За волю»	1945	1	ООП Коломийщини	'Трім', 'Самбірський'		с. Химчин Косівського р-ну Івано-Франківської обл.			
46	«За волю нації» (літературний)	1946	1		Козак Микола ('Орач Степан')					
		1947	2	ОУН ПЗУЗ						
		1948	3							
		1949	4, 5							
		1950	6, 7							

47	«За волю України» (для молоді)	1946	1						ДА СБУ
		1947	2–6	ОП Калузької округи					
		1949	7						
		1950	8						
48	«Заграва»	1944	1–3	ОП Дрогобицької обл.	Фарило Михайло				
49	«За державність»	1943	1–7	Півд. СУЗ	Семчин Тимш	м. Олеса			
50	«За державу»	1943	1	ОП Стрийської округи	Дулін			ЦДАВО України	
		1944	1		Григорій			НДБ ЦДА м. Києва	
51	«За самостійність» (альманах)	1942		ОУН	Позичанюк Йосип			НДБ ЦДА м. Києва; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 3, стр. 2	
52	«За самостійну державу»	1944							
		1945		КП ОСУЗ					
53	«За самостійну Україну»	1942	1–6						ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 18 (1942, № 1); НДБ ЦДА м. Києва. (1943, № 3, 7); ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 3 (1943, № 7); ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 20 (1943, № 7)
		1943	7	Київський провід ОСУЗ	Сак Пантелеймон				
54	«За самостійну Україну»	1941	1					Друкарня ОУН ім. М. Хвильового	
		1942	?	ОУН	Позичанюк Йосип				ДАРО (№ 8)
		1943	7–9						
55	«За соборну Україну»	1942		Кіровоградський обласний провід ОУН(б)				м. Новоукраїнка Кіровоградської обл.	
		1943			'Олесь'				
56	«За Українську Державу»	1942	1 (квіт.)	ОУН				НДБ ЦДА м. Києва ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 20	

57	«За Українську Державу»	1944	1–5	КП ЗУЗ	Позичанюк Йосип	Друкарня ОУН ім. Дмитра Митрона, Друкарня ОУН ім. Є. Леґенди	НДБ ЦДА м. Києва (1944, №1–5; 1945, №6, 7–8); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 93 (1944, № 3, 5, 1945, № 7–8); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 20 (1944, № 2, 4, 5; 1945, № 6, 7–8, 9–10).
		1945	6, 7–8, 9–10				
58	«За Україну»	1945	1 (лип.) 2 (серп.–верес.)	ОУН Львівського краю	Сушко Ігор, Ваврук Василь	Друкарням. М. Міхновського (с. Купичівля Жовтківського р-ну Львівської обл.)	НДБ ЦДА м. Києва (№ 1, 2); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 212 (№ 2); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 20 (№ 1, 2)
		1948	1, 2				
59	«За Україну»	1949	3, 4	КОП Подільського краю	‘М-789’		
		1950	5				
60	«Зов крові»	1947	1 (трав.), 2 (лип.)	КП ОУН КК?	‘Політенко П.’	Друкарня ім. Є. Кононвальця	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 25 (1947, № 1, 2)
61	«3 нашої преси»	1943	жовт.	ОУН-6			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 212
		1942	1 (трав.)		Майський Дмитро	«Прага» (с. Мокротин Жовтківського р-ну Львівської обл.)	НДБ ЦДА м. Києва (№ 1–9); ДАЛО; ДАРО, Ф. Р-30, оп. 1, спр. 10 (№ 2, 5), оп. 1, спр. 19 (№ 3); Архів ЗПУГВР (№ 5)
62	«Ідея і чин»	1943	2–5	Провід ОУН	Прокоп Мирослав	«Прага» (с. Стільське Жидачівського р-ну Львівської обл.)	Літопис Української Повстанської Армії, Торонто–Львів, 1995–1996, т. 24 (№ 1–10); ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 20 (1945, № 10–11); т. 31 (1947, № 11)
		1944	6, 7		Палдович Михайло		
		1945	8, 9		Майський Дмитро		
		1946	10, 10–11				
		1947	11		Фелдун Петро		

63	«Інформативний вісник»	1942	1 (1 лют.)				ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 21.			
		1943	листоп.	ОУН(м)			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 77			
64	«Інформативний листок»	1944		Провід ОУН			Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 16 (1945, № 1 / 2 груд./; 1946, № 2 / 6 січ./, № 3 / 22 січ./, № 4 / 29 січ./, № 16 / 10 жовт./, № 19 / 10 лист./, № 21 / 21 листоп./, № 22 / 25 листоп./, 1947, № 8 / 28 лют./, № 9 / 9 берез./, № 11 / 23 берез./, № 12 / 31 берез./, № 13 / 5 квіт./; Архів СБУ м. Київ, ф. 13, спр. 376, т. 23 (1946, № 17, 26; 1947, № 1–17)			
		1945								
		1946	1–26							
		1947	1–17					ОУН Закарпатського краю	Галаса Василь	«Перемога»
		1942	1, 2, 3							
66	«Інформатор»	1943	1–9, 10–11, 12–20	ОУН ПЗУЗ	‘Одрач Фелір’, ‘Шило’	«Воля народам»	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 176 (1942, 8 берез.; 1943, № 18), оп. 1, спр. 177 (1943, № 3–5, 7–13); ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, спр. 14 (1943, № 10–11, 12–15, 19, 20); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 22 (1943, № 1, 2, 4, 9, 12–20)			
		1946	1							
67	«Інформатор»	1947	2–4	КП ПЗУЗ		Друкарня ОУН ім. К. Савура	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 22 (1946, № 1; 1947, № 2, 4; 1948, № 2)			
		1948	5, 6							
68	«Інформатор»	1943	1–6	ОУН Львівського краю			НДБ ЦДА м. Києва. (1943, № 1–4, 5, 6)			
		1944	1							
1946	1–3									

69	«Інформатор»	1944	1, 2, 3-4	Провід ОУН	Старух Ярослав	Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 16 (1945, № 2/6/, 3/7/; 1946, № 1/11/); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 22 (1945, № 2/6/, 3/7/)
		1945	1-6	ОУН Закерзонського краю	Галаса Василь	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 83
		1946	7 (11)			ЦДАВО України; ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 22 (1944, № 8)
70	«Інформатор Буковини»	1944	25 липня	КП Буковини		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 22 (1943, № 44, 54; 1944, 5 трав.)
71	«Інформації»	1944	1-9	Інформаційне бюро УПА	ПЗУЗ	
72	«Інформація» («Інформації»)	1943	44 (10 серп.), 54 (15 верес.)	ОУН СД		
		1944	5 трав.			
73	«Інформаційний листок»	1947	1, 2	ОУН		
		1942	3			
74	«Інформаційний листок»	1944	1 січ.	ОУН Коломийської округи		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 212
75	«Легінь»	1944	1, 2	Старшинська школа УПА «Олені»	Сколівщина	НДБ ЦДА м. Києва; ЦДАВО України, ф. 23833, оп. 1, спр. 192 (№ 2)
		1945	1-9			Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 16 (1945, № 7-9; 1945-1946, № 1/10/; 1946, № 3/12/; 1947, № 1/13/); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 70 (1945, № 4; 1946, № 3; 1947, № 1)
76	«Лісовик» (гумористичний)	1946	1-3			
		1947	1	Закерзоння	Василенко Петро	В-во УПА ім. П. Василенка – «Волоша»
77	«Літопис УПА»	1947	1		Тершаковець Зиновій	Друкарня ОУН ім. Арпада-Золотаря (с. Нова Скварява Жовківсько-го р-ну Львівської обл.)
		1949	2	ВО УПА «Буг»		ЛІМ; ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 70 (1947, № 1; 1949, № 2)

79	«Малі друзі»	1949	1	ОУН Подільського краю	М-789*	ДА СБУ
		1977	2-6			
80	«Мечем»	1950	7			
		1942	1	КП Буковини		НДБ ЦДА м. Києва (1943, № 2-3)
		1943	2-3			
		1943	1	КП ПівдСУЗ	Лотуш Омелян	НДБ ЦДА м. Києва
82	«Молодий революціонер» (для юнацтва)	1948	1			
		1949	1, 2			
		1950	1, 2	ОУН ПЗУЗ	Галаса Василь	ДА СБУ
		1951	1			
		1952-1953	1, 2			
83	«Молодь нескореної України»	1951	1	ОУН		ДА СБУ
		1944	1			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 13 (№ 1), спр. 68 (№ 1), спр. 175 (дод. до № 1, № 2); ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 928 (№ 2); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 11 (1944, № 1, додаток до № 1; 1945, № 2-4)
84	«На допомогу інструкторам пропагандистам»	1944	1			
		1944	трав.	ГОПІС	Федун Петро	3 друкарні Української інформативної служби
85	«На згоду дня»	1945	2-4			
		1943	1, 2	ОУН(б)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 212
86	«На зміну»	1946	1-3			
		1947	4-5	КОП Карпатського краю	Дяченко Михайло, Улас'	Друкарня ім. С. Коновальця в Станіславові (с. Височанка Калуського р-ну Івано-Франківської обл.)
		1948	6			
		1949	7			
		1950	8			
1951	9					

87	«На обріях 1945 року»	1945	10 січня	УПА				ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 212
88	«На погові»	1942	1	ОУН				НДБ ЦДА м. Києва
89	«На Схід!»	1944	1	Відділ УПА № 00/66	‘Олесь’			ЦДАВО України, ф. 3838, оп. 1, стр. 46
90	«На чагах»	1946	1	КОП Львівського краю	Гайовська Любов – ‘Руга’			3 друкарні ім. полк. д-ра Юрія Липи у Львові
		1947	2, 3					
		1948	4					
		1941	1–5					
91	«Наша боротьба»	1942	1	ОУН			НДБ ЦДА м. Києва (1941, № 2–5; 1942, № 1)	
92	«Наша книжка»	1952	1	ОУН				
93	«Наш фронт (Бюлетень революційної організації поневолених Моговою народів)»	1943		КП ПЗУЗ	Бусел Яків			НДБ ЦДА м. Києва
94	«Наш фронт»	1943	1–3	ОУН ПЗУЗ	‘Кузьменко У’			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 190 (№ 3); ДАРО, Ф. Р-30, оп. 1, стр. 6 (№ 3)
95	«Наш шлях»	1944	1 (16 квіт.)	ОУН(м) (орган Українського легіону самооборони)				ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, 77
96	«Новини»	1943	1–12	ОС УПС УПА				ЦДАГО України, ф. 57, оп. 4, стр. 355
97	«Новинки»	1943	1–21	ОУН ПЗУЗ	Бусел Яків			НДБ ЦДА м. Києва (№ 2); ЦДА-ВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 180 (№ 7, 10–21)
98	«Новинки дня»	1943	1–11	УПС УПА				ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 212 (№ 11)

99	«Новинки з фронтів» («Новини» або «Новинки»)	1943	1–40	УПС УПА				ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 179 (№ 1, 2, 5, 7, 8, 19, 21, 23, 28, 29–31, 33, 41–47, 49), стр. 212 (№ 33)
		1944	41–49					
100	«Огляд міжнародних подій»	1949	1	КП ПЗУЗ	Галаса Василь			ДА СБУ
101	«Орлики»	1949	1					НДБ ЦДА м. Києва (№ 1)
		1950	2–4					
102	«Оса»	1942	1–17	ПОП ОУН	‘Шершень’			
103	«Оса»	1944	1	ООП Сокальщини	‘Черник’			
		1948	1, 2					
		1949	3					
		1950	4					
104	«Осередок пропаганди і інформачії»	1951	5	ГОПС	Федун Петро			ЛІМ, фондова група ПВЗ-227 (1950, № 4); ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 20 (1948, № 1, 2; 1949, № 3; 1950, № 4; 1951, № 5)
105	«Перемога»	1946	1, 2, 3–4	ОУН Закарпатського краю	Пещів Ярослав			НДБ ЦДА м. Києва (№ 2); Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 16(№ 3–4)
106	«Підлітєне слово»	1948	1, 2	КОП Подільського краю	‘816’			АЦДВР
		1949	3, 4					
		1944	1					
107	«Повстанець»	1945	2–4, 5–6	КВШ УПА «Захід», ГВШ	Дужий Микола			НДБ ЦДА м. Києва (№ 1–3, 5–6)
		1946	7, 8–9					
108	«Повстанець Гуцульщини»	1944	1, 2	ООП Коломийщини	‘Тур’			ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 70 (1944, № 2)
109	«Повстанче кропило»	1944	1	Курінь «Жубри»				ЦДАВО України, ф. 3838, оп. 1, стр. 89 (№ 1, 2)
		1945	2					
110	«Подільський інформатор»	1945	1	ОУН Подільського краю	Бей Василь			

111	«Політичний огляд Радівої Служби ПОП «Васильків»» (тижневик) або «Огляд воєнних і політичних подій Радівої Служби ПОП «Васильків»» (щоденник)	1944	1–53	ОП Плинянського повіту	Львівська обл.	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 18 (№ 51), спр. 21 (1945, № 54–55)
		1945	54–55			
112	«Пролом»	1941	1	ОУН		НДБ ЦДА м. Києва (1941, № 1; 1942, № 2, 4); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 88 (№ 3), оп. 3, спр. 11 (№ 3)
		1942	1–4			
113	«Прапор молоді»	1942	1–9	Провід Юнацтва ОУН СУЗ		НДБ ЦДА м. Києва. (№ 1)
114	«Преса»	1944	1–7	Львівський міський ВП ОУН(м)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 77 (№ 6, 7)
		1947	?			
115	«Політичний огляд міжнародних подій» (додаток до № 5)	1948	3 (трав.), 4 (черв.), 5 (лип.)	КП ОУН КК (?)	‘Воленко П.’	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 25 (1948, № 3–5, додаток до № 5)
		1947	6			
116	«Провідництво»					ЦДАВО України
117	«Пропагандист»	1945	1–3	Осередок пропаганди, вишколу і політвиховання Карпатського краю		НДБ ЦДА м. Києва (1945, № 1–3); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 11 (1945, № 1–3; 1946, № 4; 1947, № 6)
		1946	4, 5			
		1947	6			ЦДАВО України

118	«Радіве вістки»	1947	9–15 квт., 16–30 квт.	ОУН ПЗУЗ		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 23
		1948	4–7, 11, 12			
119	«Радіовісті»	1945	4, 8–14, 16	ОУН		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 23
120	«Радіовісті»	1948		Провід ОУН ПЗУЗ	‘Славко’, ‘Бук’	с. Ульбарів Золотоніського р-ну Рівненської обл.
121	«Радіовісті»	1949	1 серпня	Буковинський осередок інформації ОУН		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 23
122	«Радіоінформатор»	1944	11, 12, 13–14, 15, 17, 18	ОУН		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 23
123	«Радіоінформатор»	1943	15 вересня	ОП Сокальського повіту	Харко Володимир	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 176
		1944	27 серпня			
124	«Радіо про українські справи»	1950	2 (1.XI.1949–25.IV.1950), 3 (25.IV.–29.V.1950)	ОУН		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 23
		1947	1	КОП Подільського краю		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 11 (1947, № 1; 1949, № 7); т. 10 (1948, № 4)
1948	2–4					
125	«Революціонер-пропагандист»	1949	5–7	ОУН	Бей Василь	НДБ ім. В. Стефаніка м. Львів
126	«Революція йде!»	1942	1 (листоп.)	ОУН	Бліньський Андрій (?)	НДБ ЦДА м. Києва. (№ 9); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 110 (№ 9); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 20 (№ 9)
127	«Самостійна Україна»	1944	1–9	ОУН		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 165 (№ 1–6), спр. 220 (№ 7)
128	«Самостійник» (тижневик)	1943	1–7	Володимирська округа ОУН ПЗУЗ		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 165 (№ 1–6), спр. 220 (№ 7)

129	«Самостійник»	1943	1, 2	ОП Тернопіль- щини	‘Хомин В.’	Друкарня ім. Д. Мирона	ЦДАВО України (1943 № 2)
		1944	2, 3				
130	«Самостійність»	1946	1	УГВР	Фелдун Петро	ТХЗ «За волю України»	Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 9 (1946, № 1); ДА СБУ, ф. 13., стр. 376, стр. 6, т. 5 (1946, № 1; 1947 /не- період. вид./)
		1947	неперіод. вид.				
		1948	2				
		1948	Полковник Іван Богун				
		1950	Полковник				
		1950	Грегіт-Різун				
		1950	Юрко Бере- зинський				
		1950	Сотник Черник				
		1950	Ольга				
		1950	Басараб				
		1950	?				
		1950	?				
		1950	Ярослав Мельник				
1950	Полковник						
1950	Кричевський						
132	«Спис повстанця» «Штурм повстанця»	1945	1 (січень) 2 (лютий)	НдрОП Крем'я- неччини			ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 70
				УПС УПА (Львівщина)	Хмурий Ігор		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 212
133	«Сторінка бойовика»						

134	«Стрілецькі вісті» (назва першого числа «Помста»)	1944	1–27	Політвиховний відділ ШВО «Буг»	Ваврук Василь, Сушко Ігор	с. Купичівля Жовківського р-ну Львівської обл.	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 7 (1944, № 27; 1945, № 5), спр. 193 (1944, № 7-8, 17; 1945, № 2-3, 7), оп. 2, спр. 95 (1944, № 14, 15-16, 19, 20, 21, 25; 1945, № 1, 6, 7)
		1945	1–8				
135	«Сурма»	1941	2–30 лип. черв., серп., груд.	ОУН(м)	Львів, Київ	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 104 (1941, 2–30 лип.), оп. 1, спр. 77 (1943, черв.); ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 5 (1943, серп., груд.; 1944, берез.)	
		1943	березень				
		1944					
136	«Тижневі вісті»	1945	1–5	ОУН Закерзон- ського краю		Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 16 (№ 1, 3); ЦДАГО України, ф. 1 оп. 23, спр. 2974 (№ 5)	
137	«Тижневі вісті Української Інформаційної Служби»	1944	1 (7 травня)	УІС		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 21 (1944, № 1)	
138	«Тижневий огляд»	1944	127	ОУН Закерзон- ського краю		«Пісовик»	
139	«Тижневі огляди військових і полі- тичних подій»	1943	вересень	УПС УПА			
140	«Український націоналіст»	1944	листопад	ОУН(м)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 212 (1943, черв.)	
		1941	1				
		1942	черв.				
141	«Український перець»	1943	1	УПА	Старух Ярослав	«Смерть імперія- лістичним аку- лам»	
		1944	2				
		1945	3				

142	«Український радіоінформатор»	1944	1–25	ОУН	ОУН			ЦДАВО України, ф. 3838, оп. 1, спр. 92 (№ 22–25); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 23 (1944, № 18)
143	«Український робітник»	1946 1947	1–5 1, 2	КОП Карпатського краю ОУН	Кочій Омелян			НДБ ЦДА м. Києва (1946, № 1) ЛІМ, фондлова група ПВЗ–247
144	«Українські вісті»							ДАРО
145	«Українські інформ-мащійні вісті»							
146	«Холмсько-Подільський інформатор»	1946 1947	1–25	Надрайонний ОП Підляшшя «Левада»	Чуб Іван (Шамрин Іван)			В-во УПА «Боротьба»
147	«Христос раждається»	1946 (?)		ОУН				ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 173
148	«Хрін» (сатирично-гумористичний)	1947 1948 1949 1950	1, 2–3, 4 5, 6, 7 8–10 11	ОУН Подільського краю				
149	«Чин зброї»	1946	1 (31 серп.)	ВО «Говерля»				ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 69; ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 70
150	«Чорний ліс»	1947 1948 1949 1950	1, 2, 3 4–5, 6–7, 8–9, 10–11 12, 13 14–15, 16	22 Станіславівського ТВ УПА «Чорний ліс»	Дяченко Михайло, ‘Чайка’			Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 3–4 (1947–1948, № 1–11); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 70 (1947, № 1, 2; 1948, № 4–5; 1949, № 10; 1950, № 14–15).
151	«Чорноморський вісник»	1942 1943	1 2	ОУН Трансністрії	Чепіга Мирослав			Друкарня ОУН ім. С. Коновальця в Станіславові Друкарня ОУН ім. С. Пегліюри в Станіславові (с. Височанка Калуського р-ну Івано-Франківської обл.) м. Одеса

152	«Шлях перемогі»	1945 1946 1947	1, 2, 3, 4–5, 6–7, 8, 9, 10–11 1 (12), 2–4 (13–15), 5 (16) 1 (17)	ВО «Говерля» КОП КК	Дяченко Михайло			Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1980, т. 18; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 195 (1945, № 4–5); НДБ ЦДА м. Києва (1945, № 1–8; 1946, № 1); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 70 (1945, № 2, 3, 6–7, 8, 9, 10–11), т. 25 (1946, № 1 /12/, 2–4 /13–15/; 1947, № 1 /17/)
153	«Щоленні вісти Української Інформаційної Служби» (від 1945 року – «Вісті»)	1944 1945	1–134 135–196	УІС	Лаба Василь, Дяків Осип, Старух Ярослав, По-рендовський Володимир			НДБ ЦДА м. Києва (1944, № 1–3, 5–10, 12–13, 15–48, 52–88, 95–98, 106, 107, 110, 117–130, 133; 1945, № 135–143, 148–150, 154–156, 160); ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 164 (1945, № 145, 147, 157–183, 185–190, 193, 194), оп. 2, спр. 18 (№ 90); ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 21 (1944, № 49, 50, 51, 67, 78, 116, 132; 1945, № 148)
154	«Юнак»	1941 1942 1943	1 (груд.) 1–2, 3–5, 7–9, 11, 12 13–16	КП Юнацтва ЗУЗ	Фелун Петро, Дяків Осип			НДБ ЦДА м. Києва (1941, № 1; 1942, № 1–2, 3–5, 7–9, 11, 12; 1943, № 13–16); ЦДАВО України ф. 3833, оп. 2, спр. 90 (№ 7, 11, 15); ф. 3833, оп. 1, спр. 168 (1942, № 7, 11; 1943, № 15)
155	«Юнацький шлях»	1947 1949 19??	№ 9 1					
156	«Юні друзі»	1950	2 3, 4	ОУН ПЗУЗ				

Додаток «Б»

Неперіодичні видання ОУН

Листівки

1941 рік				
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«В чому злочин бандериди»	ОУН(м)	Антибандерівська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 77, арк. 95–97
2	«Громадяне Української Держави!» (Провід українських націоналістів проголосив повстання на всіх українських землях...) (1 липня)	Наказ начальника команданта Української національної революційної армії І. Климова «С. Легенди»	Заклик до створення української національної армії	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 4, арк. 53; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 33, арк. 42 – 42 зв.
3	«Дві клепсиди» (Українському громадянству до відома)	ОУН(м)	З приводу загибелі О. Сенника і М. Сітборського	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 42
4	«Декларація» (7 серпня)	КП ОУН(б)	Оголошення про припинення державницьких акцій	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 1–2
5	«Декларація Правління Української держави» (3 липня)	ОУН(б)	Заклик творити українську адміністрацію	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 36, арк. 2 – 2 зв.
6	«До партизан і повстанців» (13 липня)	Відозва Повітового проводу ОУН, м. Калуш		
7	«До переведення в життя цілості діяльності ОУН»	Інструкція Політичної Референтури Проводу ОУН(б)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 1, арк. 210–211
8	«До українського населення» (24 липня)	Відозва ОУН до населення м. Березжани Тернопільської обл.	Заклик ставати до відбудови української державності	Березжанські вісті, Березжани, 1941, 24 лип., ч. 1, с. 2
9	«Друзі націоналісти! Україні Великонімецького терену!» (липень)	Повідомлення Інформаційного відділу ОУН(б)	Про Акт відновлення Української Держави	

10	«Жінко-українко!»	ОУН(м)	Заклик до боротьби за волю України	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 45
11	«Зарядження»			
12	«Заява Крайового проводу ОУН-б» (серпень)	КП ОУН(б)	Про партнерські стосунки з Німеччиною	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 63, арк. 8; ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 4, арк. 54
13	«За що нам боротися?»	ОУН(б)	Мета і завдання ОУН	Лебелі М., УПА, Мюнхен, 1946, ч. 1, с. 104–105
14	«За що й проти кого бореться Організація Українських Націоналістів»	ОУН(б)	Зовнішньополітичні напрямні ОУН(б)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 17
15	«Комунікат» (1 серпня)	КЕ ОУН(м) ЗУЗ	Програма дій ОУН(м)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 14
16	«Комунікат» (вересень)	ОУН(б)	Звинування мельниківів у причетності до масових арештів діячів ОУН(б) на ЗУЗ	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 10; оп. 2, стр. 3, арк. 23
17	«Комунікат» (19 вересня)	КЕ ОУН(м) ЗУЗ	Відповідь ОУН(м) на Комунікат ОУН(б) від вересня 1941 р.	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 13
18	«Комсомольці!» (Година розвагу московської торміє народіє близька...)	ОУН(м)	Заклик до радянської молоді	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 14
19	«Короткий популярний виклад ідеології і політики українського націоналізму»	Старух Ярослав	Ідейно-політична	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 1, арк. 414
20	«Маківка» (липень)	ОУН(м)	Історико-патріотична	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 63
21	«Маніфест Проводу ОУН» (грудень 1940)	ОУН(б)	Зміни в ідеології та політиці ОУН(б)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 7

22	«Меморандум ОУН-б» (14 серпня)	ОУН(б)	Звернення до німецького командування з приводу приєднання Галичини до ГГ	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 4–6; Українське державотворення. Акт 30 червня. (Документи і матеріали), Львів–Київ, 2003, с. 384–390
23	«Наємники Барановського і Сеніка при роботі»	ОУН(б)	Антимельниківська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 69, арк. 120
24	«Наказ ч. 3 В день смерті Провідника ОУН на Північно-Західних Українських Землях Робітницького Володимир»	Легенда Євген, КП ОУН(б) на МУЗ	3 приводу смерті В. Робітницького	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 49–51
25	«На нові позиції»	ОУН(м)	Ідейно-політична	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 77, арк. 101–104
26	«Націоналісти!» (Від хвилени, коли націоналістичний рух зіткнувся на українських землях...)	КЕ ЗУЗ ОУН(м)	Антибандерівська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 53; стр. 42, арк. 36–37 зв.
27	«Націоналісти!» (Війна поставила народи світу перед тяжким іспитом...)	ОУН(м)	Антибандерівська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 20
28	«Націоналісти!» (В хвиліну віртуальних людей, коли серед пожежі...)	ОУН(м)		
29	«Націоналісти!» (Ділимося з вами болем чого зіткнуло... (10 вересня))	ОУН(м)	3 приводу загибелі О. Сеніка і М. Сітборського	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 19–20
30	«Націоналісти!» (За весь час змагань героїчного нашого руху...)	ОУН(м)	Антибандерівська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 6
31	«Націоналісти!» (За нами черговий рік боротьби...)	ОУН(м)	Підсумки за 1941 р., заклики не відступати від боротьби	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 21
32	«Націоналісти! – Націоналісти! Революціонери – Революціонерки!» (Вістка, що наспіла до нас з далекого Житомира...)	Повітова Екзекутива ОУН(м)	3 приводу загибелі О. Сеніка і М. Сітборського	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 56

33	«Образи, нанесені українському народові»	ОУН	Антиросійська, антижидівська	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 523, арк. 72
34	«Петлора, Коновалеш, Мельник – три імена, одна ідея»	ОУН(м)	Ідейно-політичного змісту	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 32 – 32 зв.
35	«Постанови I Конгресу Українських Націоналістів»	ОУН(м)	Ідейно-політичного змісту (неповний текст)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 3, арк. 29
36	«Правила життя українського націоналіста»		Вишкільна	
37	«Провідному активі ОУН Директива Крайового Проводу» (вересень – жовтень)	КП ОУН(б)	Ідеологічні питання	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 43, арк. 28
38	«Робітнички!» (До краю погібелі водить Москва нашу Україну...)	ОУН(м)	Антирадянська, заклики до боротьби за УССД	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 15
39	«Робітнички-українці!»	ОУН(б)	Заклик до побудови УССД	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 931, арк. 157 – 157 зв.
40	«Селянин – добрий господарю!»	ОУН(м)	Заклик до боротьби за УССД	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 18
41	«Селяни! Робітнички!» (6 липня)	ОУН(б)	Заклик ставати до побудови Української Держави	Воля Покуття, Коломия, 1941, 6 лип., ч. 1, с. 3
42	«Українська Молоде!» (Вороги твоєї Батьківщини Назвали тебе Комсомолом...)	ОУН(м)	Заклик орієнтуватися на національні цінності	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 23
43	«Українська молоде!» (Московсько-більшевицька катівня народів вальтєся назавжди...)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 125 – 125 зв.
44	«Українська Молоде!» (У великий, важливий час, коли після двох віків нерівної боротьби з ворогами...)	ОУН(м)	Заклик ставати до боротьби за УССД під провідом А. Мельника	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 9; стр. 74, арк. 13
45	«Український народ!» (Велика і могутня була наша Держава... (5 липня))	ОУН(м)	Плакат	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 24

46	«Український народ!» (Від непам'ятних часів живеш ти на Твоїй землі...) (1 липня)	КП ОУН на МУЗ	Заклик до боротьби за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 52; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 33, арк. 41 — 41 зв.
47	«Український народ!» (Німецька зброя на сила вступає на українську землю...)	Провід ОУН(м)	Надії на співпрацю з Німеччиною	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 77, арк. 2
48	«Український народ!» (Організація Українських Націоналістів звертається до тебе у вирішальну для України годину...)	ОУН(м)	Заклик ставати до боротьби за УССД під проводом А. Мельника	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 11
49	«Український народ!» (Прійшла історична хвилина...)	ОУН(м)	Заклик до всенародного повстання проти панування більшовиків	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 10
50	«Український народ!» (Твоєю волею, чинном і кров'ю...)	ОУН(м)	Стислий виклад програми ОУН(м)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 7; спр. 74, арк. 27
51	«Український націоналізм»	ОУН(б)	Ідеологія і політика ОУН(б)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 33, арк. 60 — 65 зв.
52	«Українські вчителі!»	ОУН(м)	За український зміст навчання і виховання дітей	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 67
53	«Українські жінки!» (10 липня)	Станиславівська міська управа	Заклик до жінок у справі організації українського адміністративного та культурного життя	Самостійна Україна, Станиславів, 1941, 15 лпг., ч. 5, с. 2
54	«Українські націоналісти!» (Переживаємо новий етап боротьби...) (серпень)	ОУН(б)	Звинування мельниківів у співпраці з німецькими спецслужбами	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 19
55	«Українські Націоналісти й Націоналістки! Революціонери-бойовики!» (Прійшла історична хвилина...)	ОУН(м)	Заклик до жертвності і відповідальності на шляху боротьби за УССД	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 12
56	«Українці!» (В історичну хвилину, коли вогні війни...) (30 червня)	ОУН(м)	Заклик до єдності у боротьбі за УССД	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 38
57	«Українці!» (Всі єдналися під прапор ОУН...)	ОУН(м)	Антиросійська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 14

58	«Українці!» (Дня 30 серпня ч. р. на вулиці Житомира...)	ОУН(м)	3 приводу смерті О. Сеніка і М. Сціборського	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 22
59	«Українці!» (Кожний з вас мусить знати свою націоналістичну програму...)	ОУН(м)	Стислий виклад програми ОУН(м)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 22
60	«Українці!» (Кров борців, що кляли свої голови за вільну Україну...) (6 липня)	ОУН(б)	Заклик до боротьби за УССД	Воля Покуття, Коломия, 1941, 6 лпг., ч. 1, с. 2
61	«Українці!» (Німецьке вітсько, розгромили Червону армію...)	ОУН(м)	Заклик творити Українську Державу	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 8
62	«Українці!» (Переживаємо хвилину, що проходить раз на десятиліття...) (6 липня)	ОУН(м)	Заклик об'єднуватися довкола Проводу ОУН(м)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 1, 46
63	«Українці!» (Український народ довгі роки змагається у завзятій боротьбі...)	ОУН(м)	Актуальність і незнищеність націоналістичної ідеї	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 13; спр. 74, арк. 37
64	«Українці!» (Ще не загойлись рани, завдані ляхом і комуні-жидівською рукою...) (грудень)	Повітова Екзекутива ОУН(м)	Антибандерівська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 25 — 25 зв.
65	«Українці-червоноармійці!» (Ви — сила і майбутність українського народу...)	ОУН(м)	Заклик ставати на сторону повсталого народу	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 16
66	«У. Н. К.»	ОУН(м)	Антибандерівська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 7
67	«У свято української зброї, слави і перемоги!»	ОУН(б)	Історико-патріотична	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 34
68	«Усім українцям і членам ОУН подає до відома!» (5 вересня)	ПУН	3 приводу вбивства О. Сеніка і М. Сціборського	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 68, арк. 3
69	«Членам, симпатикам і прихильникам ОУН»			
1942 рік				
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«Бережіть провокації!»	ОУН		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 230, арк. 1
2	«До робітників-українців»	ОУН		

3	«Друзі націоналісти!» (Виїхаво важкі і відповідальні дні переживає Організація Українських Націоналістів...) (травень)	ОУН		Повідомлення про загибель Дмитра Мирона	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 42, арк. 30; ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 5
4	«Друзі націоналісти-революціонери, члени Організації Українських Націоналістів!»	Рубан Максим			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 42, арк. 52
5	«Інструкція в справі святкування 30 червня» (1 червня)	КП ОУН(б)		У справі святкування річниці проголошення УССД	ДАЛО, ф. 3, оп. 1, стр. 219, арк. 7–8
6	«Інструкція про надання псевд воякам УПА» (серпень)	УПА		Про надання псевд воякам УПА	
7	«Комунікат» (Треба мати на увазі, що Україна й ОУН переживають дуже важкі часи...) (2 листопада)	ОУН(м)			
8	«Інструкція в справі святкування 30 червня»	ОУН(б)		Проти вивезення українців на роботу до Німеччини	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 3, арк. 32
9	«Комунікат Проводу ОУН»				
10	«Наказ Крайового Проводу ОУН (ЗУЗ) з нагоди перших роковин проголошення віднови Української Держави (30 червня)»	КП ЗУЗ, Дмитрів Дам'ян		Заклик до боротьби за УССД	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 33, арк. 189–189 зв.; спр. 42, арк. 47–48; ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 3–3 зв
11	«Наказ Крайового Проводу ЗУЗ членам ОУН» (травень)	КП ЗУЗ, Дмитрів Дам'ян		Заклик до боротьби за УССД	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 33, арк. 190–191 зв.; стр. 3, арк. 41
12	«Народження нового українця»	ОУН(м)		Виховно-патріотична	
13	«Партизанка і наше ставлення до неї» (червень, жовтень)	ОУН(б)		Засудження передчасних збройних виступів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 61–61 зв.; т. 41, арк. 4–4 зв.; ЦДАГО України, ф. 57, оп. 4, спр. 348, арк. 27–27 зв.

14	«Слово А. Мельника, Вождя Українських Націоналістів, з нагоди Нового року!» (1 січня)	ОУН(м)		Підсумки діяльності організації та завдання на 1942 р.	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 17–18
15	«Український народ!»	ОУН(б)		Слово ОУН у першу річницю проголошення самостійності Української Держави у Львові дня 30.6.1941 р.	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 19
16	«Український народ!»	ОУН			
17	«Українці!» (Війна московського й німецького імперіалізмів за Україну...) (серпень)	ОУН(б)		Стосовно зачіч контингентів для німецької армії	
1943 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело	
1	«Азербайджанці!» (листопад; рос.мов.)	ОУН(б)	Заклик впливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 48–48 зв.	
2	«Армяне!» (рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик впливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 76, т. 41, арк. 46–46 зв.	
3	«Армяне и другие народы Кавказа!» (рос. мов.)	ГК УПА	Заклик впливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	Лебелъ М. УПА, Мюнхен, 1946, ч. 1, с. 107	
4	«Базар!» (В історії народів та життєздатних націй...) (21 листопада)	ОУН(м)	Історико-патріотична	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 77, арк. 128–128 зв.	
5	«Білорурький народ!»	ГК УПА	Заклик впливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 117–119	
6	«Боротьба за хліб – боротьба за владу!» (Родить земля вкарінська багати врожай...)»	ОУН(б)	Проти зачіч контингентів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 14–15	

7	«В обличчі подвійного наступу!»	ОУН(б)	Антипольська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 6 – 6 зв.
8	«Відозна до бувших вояків Червоної Армії» (березень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з російським і німецьким імперіалізмами	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 7 – 7 зв.
9	«Вірмени й інші народи Кавказу!» (червень)	Українські повстанці	Заклик вливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), 1989, ч. 6, с. 104
10	«Вказівки в роботі на час жив»	ОУН(б)	Проблеми збору врожаю та харчового забезпечення УПА і підпілля	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, спр. 4, арк. 71–74.
11	«В що ми віримо»	УПА	Ідейно-політичні орієнтири	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, спр. 4, арк. 7.
12	«Говорять східноукраїнські землі»	ОУН(б)	Історична, антиросійська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 77, арк. 3 – 4 зв.
13	«Граждане Украины!» (<i>Вторая мировая война, которую начали немецкий и русский империализмы...</i>) (жовтень; рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик до боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 50 – 50 зв.
14	«Граждане Украины!» (рос. мов.)	ОУН(б)	Ставлення до нащменшин	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 523, арк. 192
15	«Громадяни України!» (<i>Друга світова війна розпочата німецьким і російським імперіалізмами...</i>) (жовтень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 30 – 30 зв.
16	«Грузини!» (червень; рос. мов.)	Українські повстанці	Заклик вливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 425 – 425 зв.
17	«Грузини!» (<i>Мы знаем о Вашем золотом периоде...</i>) (вересень; рос. мов.)	УПА	Заклик до спільної боротьби з більшовизмом	Лебель М., УПА, 1946, с. 112–113.

18	«Добровольці при німецьких військових частинах!» (вересень; рос. і укр. мов.)	ГК УПА	Заклик переходити на бік УПА	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 108–110.
19	«До всіх народів Східної Європи і Азії!» (листопад)	ОУН(б)	Заклик вливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	
20	«До націоналістів під проводом Бан-лери»	ОУН(м)	Антибандерівська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 69
21	«Донские казаки!» (листопад; рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик вливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 54
22	«До польського населення!» (17 липня)	УПА, Штаб загону «Січ»	Стосовно відплатних акцій проти поляків	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 92
23	«До швидшого населення в справі оборони перед бактеріологічним та хемічним наступом»	ОУН(б)	Інструкція	
24	«До чехів в Україні!»	ОУН(б)	Заклик підтримати українську революцію	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 86, арк. 68
25	«Друзям-революціонерам, членам ОУН, всім українським самостійникам» (Зі слова Урядуючого Провідника ОУН на 1943 р.) (січень)	Максим Рубан	Заклик продовжувати боротьбу	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 9
26	«Застановімося, доки не пізно!» (листопад)	Волинська КЕ ОУН(м)	Проти діяльності відділів УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 72–73
27	«Казахи, башкири, калмыки, улмуруты!» (вересень; рос. мов.)	Українські повстанці	Заклик вливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 26
28	«К мадьярам!» (рос. мов.)	Українські повстанці	Заклик припинити збройні дії супроти українських повстанців	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 13–14

29	«Комунікат » (14 травня)	КП ОУН СД	3 приводу вбивства Ярослава Барановського	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 54
30	«Комунікат» (жовтень)	Провід ОУН СД	До конфлікту на Волині	Лебедь М., УПА, Мюнхен, 1946, ч. 1, с. 116–117
31	«Комунікат» (Треба мати на увазі, що Україна й ОУН переживають дуже тяжкі часи...)	КЕ ОУН(м)	Проти діяльності бандерівців	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 12 – 12 зв.
32	«Комунікат до українського населення в справі поголовного нищення німцями українців та масового палення німцями наших сіл і міст» (15 жовтня)	Окр. Провід ОУН(б)	Антинімецька	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 19
33	«Комунікат Проводу ОУН-б»	Провід ОУН(б)	3 приводу загибелі Дмитра Мирона	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 8–9
34	«Красные партизаны!» (жовтень; рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик вступати до лав УПА	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 49 – 49 зв.
35	«Красноармейцы!» (Уже четыре года свирепствует мировая война...) (рос. мов.)	Українські повстанці	Заклик підтримати визвольно-революційну боротьбу українського народу	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 51 – 51 зв.
36	«Мужі і жінки України!» (Віщиим словом окреслив і напитував пророк...)	ОУН(м)	Засудження лій УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 70–71
37	«Не молоком і хлібом, а вогнем і кулями» (червень)	УПА	Антинімецька	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 110, арк. 3
38	«Обиды, нанесенные украинскому народу» (рос. мов.)	ОУН(б)	Історико-політичні претензії українського народу до Німеччини та Радянського Союзу	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 523, арк. 69–72
39	«Обращение к русским пленным (серпень; рос. мов.)	Російський легіон при УПА	Заклик вливатися до лав УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 86, арк. 94

40	«Осторога!» (Великий тягар історичної відповідальності за долю українського народу...) (червень)	ОУН(м)	Проблема створення спільного українського фронту боротьби за УССД	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 62 – 62 зв.; стр. 94, арк. 1
41	«Полціанти, шучимани, співробітники таємної поліції»	ОУН(б)	Заклик покинути вислужницьку працю	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 34 – 34 зв.
42	«Поляки!» (грудень)	Група УПА	Звернення до поляків – учасників німецьких каральних загонів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 34, арк. 92 – 92 зв.
43	«Порабощенные народы Востока!» (Два года на Востоке пылает пожар войны...) (рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик до боротьби проти Гітлера і Сталіна	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 8 – 8 зв.
44	«Розпорядження про встановлення адміністрації на території України, видане Головним командуванням УПА, як найвищою і одночоково суверенною властю на звільнених землях України від 1 вересня 1943 року»	ГК УПА		
45	«Росіяни!»	ГК УПА	Заклик до суспільної боротьби з імперіалізмом	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 105–106
46	«Селяни!» (На вашому полі вистиг багатиї врожай...)	ОУН(б)	Проти хлібоздачі	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 40, арк. 1 – 2 зв.
47	«Съни Туркмени!» (вересень; рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик вливатися до фронту поневолених більшовицьком народів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 29 – 29 зв.
48	«Слово Голови Проводу Українських Націоналістів А.Мельника» (1 січня)	ОУН(м)	3 нагоди Нового року	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 16
49	«Смерть сталінським і гітлерівським імперіалістам!» (плакат)	Відділ пропаганди УПА	За створення єдиного всеукраїнського фронту	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 110, арк. 9

50	«Таджикі!» (вересень; рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик вливатися до фронту поневолених більшови́з-мом народів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 28 – 28 зв.
51	«Татари Поволжя!» (рос. мов.)	ГК УПА	Заклик вливатися до фронту поневолених більшови́з-мом народів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 27 – 27 зв.
52	«Товарищи русские, красноармейцы и командиры!» (рос. мов.)	Українські повстанці	Заклик переходити на бік УПА	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 53
53	«У великий день 1 Листопада!» (ли-стопад)	ОУН(м)	Історико-патріотична	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 74 – 74 зв.
54	«Узбеки, казахи, туркмены, таджики, башкиры, татары, народы Урала, Волги и Сибири!» (рос. мов.)	Українські повстанці	Заклик вливатися до спіль-ного фронту поневолених більшови́змом народів	Причинки до суспільного мис-лення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 103
55	«Узбецкие аскеры!» (рос. мов.)	Українські повстанці	Заклик вливатися до фронту поневолених більшови́з-мом народів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 43 – 43 зв.
56	«Українська молоде!»	Волинська КЕ ОУН(м)	Проти участі молоді в УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 69 зв.
57	«Українська родино! Христос Ражда-ється!» (6 січня)	ОУН(б)	Різдяні привітання	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 42, арк. 31 – 31 зв.
58	«Український народ!» (Більшовицька дійсність, дяцька займанщина...)	ОУН	Заклик до боротьби з оку-пантами	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, спр. 4, арк. 44–45
59	«Український народ!» (Німецьких оку-пантів покидають їхні спільники...)	ОУН(б)	Заклик творити затони само-оборони	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 24 – 24 зв.; ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, спр. 19
60	«Український народ!» (Розхитана в своїх основах московсько-більшовицька торма валиться...) (січень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з радян-ською системою	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 70 – 70 зв.

61	«Український селянине!» (Розглянь-ся, що робиться навкруги тебе...) (24 серпня)	ПК ОУН(м)	Критика програми ОУН(б)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 68
62	«Український селянине!» (Коротка ха-рактеристика праці) (19 вересня)	ПК ОУН(м)	Проти діяльності відділів УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 69
63	«Українському народові!» (Ми, народи Середньої Азії: узбеки, таджики, кир-гизи, казахи...)	Командир Лєгюну Серед-ньо-Азіатських народів при УПА «Ташкент»	Заклик до спільної боротьби проти імперіалізмів Мос-кви і Берліна	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 86, арк. 70
64	«Українці!» (Вже два роки шалє на на-ших землях кровава війна...) (20 травня)	ГК УПА	Заклик вступати до лав УПА	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 153
65	«Українці!» (червень)	ГК УПА	До українсько-польських стосунків	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 47 – 47 зв.
66	«Українці!» (Своєю грубою колоніальною політикою...)	УПА	Заклик вливатися до УПА	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 134
67	«Українці!» (Ситуація, серед якої ми знаходимося тут, на Волині...) (25 ве-ресня)	ПК ОУН(м)	До українсько-польських стосунків	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 69 зв.
68	«Українці!» (Сьогодні мусимо бути свідо-мі, що ніхто нас від голоду не врятує...)	ОУН(б)	Проти злочі контингентів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 11
69	«Українці!» (Створення Української Дер-жави можливе лише шляхом повалення московського та німецького імперіалі-змів...) (червень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з імпері-алізмами Москви і Берліна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 74 – 74 зв.
70	«Українці!» (Україна в огні і крові...)	Повітова Екзекутива ОУН(м), м. Чортків	Антибандерівська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 65–66
71	«Українці – бійці і командири Червоної Армії! Брати наші рідні!» (грудень)	ГК УПА	Заклик вливатися до лав УПА	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 55 – 55 зв.
72	«Українці Полісся!» (серпень)	УПА Група «Гурів»		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 10–11
73	«Українці! Селяне!» (Вже при своїому кілці освєтїня війна...)	ОУН(м), Богданчч Ігор	Критика програми ОУН(б)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 64 – 64 зв.

74	«Українці Холмщини і Підляшся!» (серпень)	УПА, Група «Гурів»	Заклик до боротьби за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 8–9
75	«Хай живе ОУН СД!» (жовтень)	ОУН СД	Листівка-інструкція	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, спр. 4, арк. 8
76	«Червоні партизани!»			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 47 – 47 зв.
77	«Червоноармійці!»	ГК КПА	Заклик приєднуватися до боротьби за УССД	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 113–115
78	«Черкеси, кабардинці, осетини, чеченці, альге, лезгини, ингуши!» (листопад; рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик впливатися до спільного антиімперського фронту боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 52 – 52 зв.
79	«Чия правда, чия кривда?»	ОУН(б)	Коментарі до Комунікату Польського комітету «Оборони Народовей»	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 50
80	«Членам і прихильникам націоналістичного руху»	ОУН(м)	Інструкція з конспірації	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 106
81	«Юнаки!» (У важку і безпросвітну годину...)	ОУН(м)		
82	«Юрій Соколовський» (Серед широкого кола його знайомих і приятелів...)	ОУН(м)	Про вбивство Ю. Соколового	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 80

1944 рік

№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«Вказівки для військових політвиховників та пропагандистів Української Національної Республіки на Осередніх і Східних українських землях» (12 червня)	КОП	Пропагандивні вказівки стосовно роботи на Сході України	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 3, арк. 45–47
2	«Вперед!» (У цей срізний час боротьби...)	УЛС	Заклик до боротьби за УССД	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 105

3	«Бережись агента Н. К. В. Д.» (кілька варіантів листвок під такою назвою)	ОУН(б)	Інструкція з конспірації	
4	«Бійці і командири Червоної Армії!» (укр. та рос. мов.)	Українські повстанці	Викриття злочинів радянської окупаційної влади	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 120–121
5	«Большевистский обман» (рос. мов.)	ОУН(б)	Відповідь на звернення відомих політичних керівників СРСР Гречухи, Корнійця, Хрушова	ДАЛО, ф. 3, оп. 1, спр. 70, арк. 92–93
6	«Боротьба українського народу проти окупантів»	ОУН(б)		
7	«Брати червоноармійці!» (Ви прийшли до своїх українських сіл і міст...)	Українські повстанці	Заклик вступати до лав УПА	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 124
8	«Брати червоноармійці!» (Українські повстанці вітають Вас, як своїх рідних братів по збро...і)	Українські повстанці	Заклик впливатися до лав повстанців	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 125
9	«Браття козакі!» (серпень)	УПА		
10	«Граждане Украины!» (Развал московско-большевистского и немецкого империализма...) (рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик до боротьби проти німецького та московського імперіалізмів	
11	«Громадяни України!» (Вже доведо боротьба между собою два кайни...)	ОУН(б)	Заклик до боротьби проти німецького та московського імперіалізмів	
12	«Громадяни України!» (Друга світова війна, розпочата німецьким і російським імперіалізмами...)	ОУН(б)	Заклик до продовження боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 59 – 59 зв.
13	«Громадяни України!» (П'ять років уже шаліє імперіалістична війна...)	ОУН(б)	Заклик до боротьби проти німецького та московського імперіалізмів	

14	«Добровольці при німецьких військових частинах!» (Одної из причин Вашего вступления в немецкую армию...) (червень, рос. мов.)	УПА	Заклик переходити на бік УПА	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 10, арк. 170–174
15	«Добровольці, українська молоде!»	УПА	Заклик до боротьби за УССД	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 15
16	«До відома членству ОУН, бійцям УПА і громадянству»	ОУН(б)		
17	«До всіх корнійчуків, гречух, тичин, бажанів, секотів, доносчиків, лаксів та інших ще живих секотів сталінського кривавого імперіалізму» (вид. 1-ше)	ОУН(б)	Заклик припинити вислужницьку діяльність	
18	«До громадянства України! Пересторога!» (21 листопада)	Служба Безпеки	Заборона співпраці з ворогом	ЦДАВО України, ф. 3967, оп. 1, спр. 31, арк. 5
19	«Дорогий брате!» (До раненого бійця) (вид. 1-ше)	Військова національно-визвольна організація 1-го Українського фронту	Заклик переходити на бік УПА	Лебедь М., УПА, Мюнхен, 1946, ч. 1, с. 122
20	«До українських поліцістів!» (лютий)	ОУН(б)	Українсько-польські взаємини	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 60 – 60 зв.
21	«До українців Холмщини!» (Недавно це, бо неповних тому п'ять літ Ви жили під державно-польською дієвистією...) (9 квітня)	ОУН(м), Український Лейтон Самооборони	Заклик до боротьби з поляками у складі УЛС	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 84; ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 9, арк. 150–151; т. 40, арк. 14–15
22	«До членів істребительних отрядів»	ОУН(б)	Заклик припинити антиукраїнську роботу	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 36, арк. 2
23	«За Українську Самостійну Соборну Державу!» (плакат)	ОУН(б)	До третьої річниці проголошення УССД Актом 30-го червня	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 110, арк. 25
24	«Звернення Проводу ОУН до українського народу» (січень – вид. 1-ше; червень – вид. 2-ге)	ОУН(б)	Заклик до боротьби за УССД	

25	«3 Різвлом Христовим! Українські Родини!»	Українські повстанці	Заклик продовжувати боротьбу	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 201
26	«К азербайджанцам, грузинам, донцам, казахам, калмыкам, татарам, узбекам и всем другим добровольцам при неметких военных частях!» (червень, рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик до спільної боротьби проти імперіалізму	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 62–64
27	«К демобилизованным воинам Красной Армии» (рос. мов)	Українські повстанці	Заклик не вступати до винищувальних загонів НКВС, а підтримати боротьбу за УССД	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2971, арк. 77–79
28	«Комунікат» (До відома членству ОУН, бійцям УПА і громадянству) (березень)	ОУН(б)	Заборона співпраці з німецькими чинниками	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 16–17
29	«Красноармейцы!» (Сталинские комиссары и офицеры направили вас в тыл на борьбу с украинским населением...) (квітень)	УПА	Заклик до вояків ЧА припинити братовбивчу війну та вступати до УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 103, арк. 1
30	«Красноармейцы-тыловики!» (липень, рос. мов.)	УПА	Заклик вступати до лав УПА	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 928, арк. 117
31	«Кровавий імперіалістичний тиран Сталін пірує» (Як правило, сталінські поїсики уладжують лови на людей...) (травень)	Політичний відділ УПА, Група «Заграва»	Викриття злочинів НКВС	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 188, арк. 38
32	«Кровожадний тиран – Сталін пірує» (Виродок, якого видигнула на чолу держави шапка кремлівських імперіалістів...) (березень)	Політичний відділ УПА	Викриття злочинів НКВС	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 188, арк. 34
33	«Кубанці! Славні правники запорізьких козаків!» (липень, листопад)	УПА	Заклик до спільної боротьби з більшовизмом	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 56

34	«Лист колгоспників України до ката народів Йоськи Сталіна» (вид. 1-ше)	ОУН(б)	Сапіра	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 931, арк. 13 зв.; ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 33
35	«Мадяри!»	Українські повстанці	Заклик до спільної боротьби з більшовизмом	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 78
36	«Мужі й жінки українські!» (Манас чверть століття як Український Уряд Самостійної Української Держави...) (22 січня)	ОУН(м)	З нагоди Акту злуки	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 78
37	«Нагорода за вислужництво» (НКВД розстрілює масово поляків на Волині...)	ОУН(б)	Застереження полякам	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 34, арк. 88
38	«Наказ! Поляки і польські вихрести!»	Караюча рука	Наказ польському населенню покинути українські міста і села	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 34, арк. 103
39	«На палъ Моску!» (Москва – татарське слово...)	ОУН(м), Український Лепон Самооборони	Антиросійська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 89
40	«Нація борців – нація перемогти!» (червень)	ОУН(м)	Ідейно-пагріотична	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 134
41	«На шибеницю сталінсько-гітлерівських людожерів!»	Українські повстанці	Проти загарбницької політики Москви та Берліна	ДАЛО,
42	«Не дозволимо сплямувати наш самостійницький прапор!» (30 червня)	ОУН(б)	Спростування закидів про агентурний характер діяльності ОУН-УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 197, арк. 179–183
43	«Німецька так звана політика на Сході і наше ставлення до неї»	ОУН(б)	Ставлення до Німеччини	
44	«Новий загарбник в Україні!» (жовтень)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 42, арк. 197 – 197 зв.
45	«Обвинувачуємо!» (лютий)	ОУН(м)	Засудження ідейно-політичної лінії ОУН(б) і дій УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 76, арк. 21–22; стр. 13, арк. 22; ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 9, арк. 138–141

46	«Обращение к партизанам Красной Армии» (рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик включитися до повстанської боротьби	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 68 – 68 зв.
47	«Об укреплении советской власти на Украине» (вид. 1-ше)	ОУН(б)	Критика радянського режиму	
48	«Пересторога польському населенню с. Таврова і доколичних сіл» (березень)	Самооборонна група	До польсько-українських взаємин	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 34, арк. 93
49	«Повідомлення» (19 липня)	Обл. Провід ОУН(б)	Повідомлення про загибель членів ОУН(б) Юліана Гуляка та Ярослава Моряка	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 16 – 16 зв.
50	«Повстанський заклик! Червоні партизани!»	УПА	Заклик до спільної боротьби проти німецького та московського імперіалізмів	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 122–124
51	«Поляки!» (За зламання фронту польово-лених народів, за вислужництву працю з німцями і большевиками...) (10 серпня)	Українські повстанці	Попередження польському населенню ЗУЗ	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 927, арк. 11
52	«Поляки!» (В перших днях червня ваші імперіялістичні верховоди...) (червень)	ОУН(б)	Заклик до спільної боротьби проти окупантів	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 74, арк. 49
53	«Польському населенню західноукраїнських земель до відома»	ОУН(б)	До українсько-польських стосунків	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 34, арк. 94
54	«Про що червоноармійці повинні в нас довідатися?»	ОУН(б)	Зміст боротьби ОУН-УПА	
55	«Робітники транспорту України» (червень)	Команда УПА-«Схід»	Заклик допомогати українським повстанцям	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 111, арк. 4; ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 43, арк. 3
56	«Робітники України!» (Більше ніж 20 р. стовне...) (червень)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 43, арк. 1 – 1 зв.
57	«Роз'яснення ОУН про суспільно-політичний устрій СРСР» (червень)	ОУН(б)	Критика радянської системи	

58	«Селяне України!» (Три роки шаліє війна...)	Українські повстанці	Заклик допомагати УПА	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 16 – 16 зв.
59	«Смерть ворожим запроданцям» (Довге панування чужинців на українських землях...) (квітень)	ОУН(б)	Проти більшовиків та їхніх вислужників	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 103, арк. 1
60	«Сталинские партизаны!» (рос. мов.)	ОУН(б)	Проти мобілізації до Ча	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 260 – 261 зв.; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 90 зв.
61	«Сталін мобілізує»			
62	«Пимасові інструкції»	ОУН на СУЗ		
63	«Трудящийся народ СССР!» (Нас обирається обворають партійно-большевицкая банда сталинских вельмож...) (рос. та укр. мов.)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 38 – 38 зв.
64	«Українська Молоде!» (Німецький імперялістичний загарник, що обернув наші села і міста в руїну...)	ОУН(б)	Проти участі українських юнаків у німецьких збройних формуваннях	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 50
65	«Українська родино!»	ОУН(б)	Заклик підтримувати боротьбу за УССД	
66	«Український народ!» (В полум'ї Другої імперялістичної війни зустрічасмо новий 1944 рік...) (1 січня)	ОУН(б)	Заклик продовжувати боротьбу за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 58 – 58 зв.
67	«Український народ!» (Оце вже п'ять років...) (травень)	УГВР	Заклик продовжувати боротьбу за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 102–105
68	«Український народ!» (Революційним зривом...) (травень)	УГВР	Заклик до боротьби за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 100–101
69	«Український народ!» (У вогні завязаної боротьби...)	УГВР	У 26 річницю Української Державності	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 90–99

70	«Український народ!» (Уже четвертий рік на землях України шаліє страшна імперялістична війна...) (червень)	ОУН(б)	Заклик продовжувати боротьбу	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 65–65 зв.
71	«Українські селяни!» (Пожже світової війни, що розгорілася на всіх сторонах світу...) (15 травня)	ОУН(б)	Заклик підтримувати боротьбу за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 17
72	«Українці!» (Ви бачите своїми очима, що діється докруг вас...)	ОУН(м), Український Лептон Самооборони	Проти дій УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 83
73	«Українці!» (Всі на єдиний спільний фронт боротьби...)	ОУН(м)		
74	«Українці!» (Дня 14 січня 1944 року о год. 17. 30 у Львові...) (15 січня)	ОУН(м)	Про вбивство Р. Сушка	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 79
75	«Українці!» (Друга імперялістична війна тягнеться вже п'ятий рік...)	УЛС	Заклик вступати до УЛС	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 82
76	«Українці!» (На ваших теренах важиться сьогодні доля нашої нації...)	УЛС	Проти мобілізації до УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 87
77	«Українці!» (Німецький уряд ув'язив Йолову Проводу Українських Націоналістів – полк. А. Мельника...) (лютий)	ОУН(м)	З приводу арешту А. Мельника	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 81; спр. 13, арк. 24
78	«Українці!» (Московський сатрап, окупуючи українські землі, роззавляє широкую свою гидку пащечу...) (30 березня)	ОУН(б)	Антирадянська	ЦДАВО України, ф. 3967, оп. 1, спр. 31, арк. 1 – 1 зв.; Сергійчук В. Десять буремних літ (Західноукраїнські землі в 1944–1953 роках), 1998, с. 40
79	«Українці!» (Не до армії, а на зубу нас мобілізують по цей бік фронту німці...)	ОУН(б)	Заклик воювати лише за інтереси України	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 69 – 69 зв.
80	«Українці!» (Оскаженілі орди сучасних аварів та модерних вандалів москалів...) (6 квітня)	УЛС	Заклик вступати до УЛС	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 9, арк. 157–159
81	«Українці!» (У що вирішальну хвилину, коли грядуть події...)	ОУН(м)	Заклик бути готовими до боротьби за УССД	

82	«Українці!» (Через наші землі знов про- кочується спрашна хвиля фронту...) (1 березня)	ОУН(б)	Заклик об'єднуватися довко- ла ОУН та УПА	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 80 – 80 зв.
83	«Українці-Буковинці!» (Червоні засарб- ники знову залага наші багаті села...) (листопад)	Провід ОУН Буковини	Заклик до боротьби з радян- ською владою	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 83, арк. 103
84	«Українці Холмщини!» (Хвиля фрон- ту, перекоптились двічі просторами України...)	ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 12–13
85	«Універсал Української Головної Ви- звольної Ради! Український народ!» (червень)	Коваль В. С., Савчук В. М., Сидоренко В. Т., Лісовий С. Т.	Мета і завдання УТВР	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 423–434
86	«Усім слонам, кунам, ослам, папам і всій менеджерії Станіславської об- ласті – відповідь на летучку «До учас- ників т. зв. УПА та УНРА!» (жовтень)	Учасники УПА	Сапирична відповідь по- встанців на заклики радян- ської влади звагатися з повинною	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1677, арк. 22
87	«Хай живе право нації на самовизна- чення аж до відокремлення!» (вересень)	НВРО		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 39, арк. 290
88	«Христос воскрес!» (Як далеко й широко стелється наша українська земля...)	ОУН(м), Провідник УЛС	Вітання учасникам УЛС з нагоди свята Христового Воскресіння	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 74, арк. 91
89	«Червоноармійці і командири!»	УПА	Заклик не вступати проти УПА	
90	«Чи знаєш ти?» (липень)	Команда УПА «Схід»	Цілі і завдання УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 111, арк. 8; ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 126
91	«Чи знаєш ти про цілі і завдання по- встанської армії?» (червень)	УПА	Цілі і завдання УПА	
92	«Ще одна фальшива гра»			

93	«Що повинен знати українець, насиль- но забраний до німецької армії?»	ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 39, арк. 286 – 287 зв.
94	«Що таке УРСР?»	ОУН(б)	Критика радянського ре- жиму	
1945 рік				
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«Бійці і командири Української По- встанської Армії» (наказ від липня 1945)	Гол. Ком.УПА, ген. «Тарас Чупринка»	З приводу закінчення війни в Європі	Причинки до суспільного мис- лення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 133–135
2	«Бійці і командири червоної армії, пере- можці фашистської Німеччини!»			
3	«Брати з-над Дніпра!» (липень)	Українські повстанці	Проти вивезення хліба з України	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2968, арк. 133–134
4	«Брати-червоноармійці!» (Українські повстанці вітають Вас...)	Українські повстанці	Заклик вступати до лав УПА	Причинки до суспільного мис- лення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 125
5	«В день 23 травня 1945 року усім, які зі зброєю в руках ідуть шляхом Героїв!»			
6	«Високоповажаний пане командир!»	«Ботун» (Командир Народ- ної самооборони)	Українсько-польські вза- ємнини	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 66
7	«Відозва до населення західних облас- тей України» (грудень)	ОУН(б)	Проти русифікації	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2974, арк. 24 зв.
8	«Відозва до української молоді»	Провід ОУН «Поділля»		ЛІМ
9	«До американських офіцерів, що пере- бувають на Україні»	УПА	Заклик рекламувати в світі боротьбу УПА	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 86, арк. 89–91
10	«До всіх корнійчуків, гречук, тичин, ба- жанів, сексотів, доносчиків, лакеїв та інших ще живих сексотів сталінсько- го кривавого імперіалізму» (вид. 2-ге)	ОУН(б)	Заклик припинити роботу на шкоду українському на- родові	

11	«До всіх насильно вивезених з України земляків наших та тих, що змушені були покидати свої рідні землі»	УГВР та ЗПУГВР	Заклик продовжувати боротьбу за будь-яких обставин	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 106–107
12	«До всіх українських вояків, що перебувають поза межами Батьківщини»	Президія УГВР, секретаріат військових справ УГВР і Гол. Команда УПА	Заклик допомагати боротьбі УПА	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 3, с. 24–27
13	«До земляків наших, що караються на далекх більшевницьких засланнях»	Українські повстанці	Заклик продовжувати боротьбу	
14	«До лемобілованих вояків червоної армії!» (грудень)			
15	«До раненого бійця» (<i>Дорогий брате!</i>) (вид. 2-ге)	Військова національно-визвольна організація 1-го Українського фронту	Заклик не воювати за Сталіна, а переходити на бік УПА	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 126–127
16	«До станиці польської міліції. Остання пересторога!» (31 березня)	Українські повстанці	Заклик зупинити терор супроти українського населення	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 99
17	«До цілого культурного світу!» (Відкритий лист українців, замешкалих за лінією Керзона)	ОУН(б)	Проти виселення	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 103–106
18	«До членів міліції»	УПА	Заклик покинути зрадницьку роботу супроти українського населення	ЩДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 36, арк. 10–11
19	«Друзі вояки і командири УПА Захід!»			
20	«Друзі-повстанці, борці революціонери! Стрільці! Бойові друзі!»			
21	«Друзі-революціонери!» (серпень)	Обл. Провід ОУН(б)	Заклик знищити зрадників Енея і Черника	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 101 – 101 зв.
22	«За що бореться Українська Повстанча Армія?» (вид. 1-ше)	УПА	Завдання і цілі УПА	Літопис УПА (Нова серія) – Київ–Торонто, 1995, т. 1, с. 3–4

23	«Інструкція для командира рейдуючого відділу»	УПА		
24	«Істребкі!» (травень)	Українські повстанці	Заклик переходити до УПА	ЩДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 110, арк. 39
25	«Командири і бійці УПА» (Наказ від 1. І. 1945)	Ген. Чупринка Тарас'		
26	«Короткі вказівки для тих, що йдуть в рейд на Словаччину»	ГК УПА	Інструкція для рейдуючих відділів	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 145–149
27	«Красноармейцы-тыловики!»			
28	«На день 1 листопада!»			
29	«Наказ на день 31 серпня!»			
30	«Народе України – селяни, робітники, інтелігенціє!» (<i>На 10 лютого Сталін признає т. зв. вибори до Верховної Ради СРСР...</i>) (листопад)	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 29 – 29 зв.
31	«Повідомлення до всіх директорів, завідувачів та вчителів»	Українські повстанці	Проти більшовицької школярної освіти	ЩДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1716, арк. 4 – 4 зв.
32	«Повідомлення про смерть славної пам'яті полк. Друга Романа Клячківського»			
33	«Полякам Лиського і Сянського повітів – до загального відома!»	Українські повстанці	Роз'яснення щодо відплатних акцій УПА	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 131–132
34	«Поляки»	ОУН(б)	Заклик вступати до спільного фронту поневолених народів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 95
35	«Поляки!» (вересень)			

36	«Поляки!» (Сьогодні вивозять нас, а завтра Вас...) (жовтень)	Українські повстанці	Проти виселення	ЩАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 2605, арк. 36; ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 34, арк. 100
37	«Поляки! Віковий західний сусід!» (лютий, вересень)	Українські повстанці	Заклик до спільної боротьби з більшовизмом	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 127–130
38	«Польському населенню! Пересторога!» (В протязі останніх місяців наступила співпраця між польським і українським населенням...)	Українські повстанці	Проти провокативних дій ВП	ЩАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 2604, арк. 23
39	«Робітники!»	Українські повстанці	До свята 1 Травня	ДАЛО, ф. 5001, оп. 6, стр. 56, арк. 13
40	«Свобода віршоповідання в СРСР»			
41	«Свято Української Державності!»		Проти мобілізації українців до ЧА	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 33, арк. 260–261
42	«Сталін мобілізує»		Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 38, арк. 28
43	«Сталінські вибори — це насильство і ошуканство» (листопад)	ОУН(б)	Великодні привітання, заклик продовжувати боротьбу	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 66
44	«Стрільці! Бойові друзі! Наказ!» (6 травня)	КП ОУН(б) та представники УГВР	Заклик не здавати молоко-поставок	Архів МВС Львівської області, ф. 38, оп. 1, стр. 3, арк. 52
45	«Українки-селянки!»	ОУН(б)	Заклик продовжувати боротьбу	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 102 — 102 зв.
46	«Український народ!» (Рік нелюдських терпінь, а водночас рік героїських зусиль...) (серпень)	КП ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 38, арк. 32–35
47	«Український народ!» (Стоїмо віч-віч напроти великого ворога...) (грудень)	ОУН(б)		

48	«Українські громадяни!» (Сталін та його партія зриває хвалиться перед світом...)	ОУН(б)	Критика Конституції СРСР	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 39, арк. 281–285
49	«Українські робітники!»	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 38, арк. 38–40
50	«Українці!» (Находить хвиля, в якій Ви маєте доказати світові...)	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 38, арк. 31 — 31 зв.
51	«Українці — греко-католики!» (липень)	ОУН(б)	Проти знищення УГКЦ	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 110, арк. 44
52	«Українці-громадяни!» (Кровожадний Сталін, цей найбільший облудник світу...)	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 38, арк. 30 — 30 зв.
53	«Українці Лемківщини!»	Українські повстанці	Проти переселення	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 135–137
54	«У справі насильного вивозу українців із рідної землі»	ОУН(б)	Проти вивезення до Сибіру	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 4, арк. 68
55	«Чехи! Словаки! Бійці!»			
56	«Що таке "надемократичні" сталінські вибори та кому вони здалися»	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 38, арк. 26–27
1946 рік				
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«Безсмертні Крути!»	‘Стояр’	До річних боїв під Крутами	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 60 — 60 зв.
2	«Бійці й командири УПА!»	‘Чупринка Тарас’, Головний Командир УПА	Заклик продовжувати боротьбу	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 166–168
3	«Брати-закарпатці!»	ОУН(б)	Заклик до боротьби за УССД	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 40, арк. 3–5

4	«Брати з-над Дніпра!»	ОУН(б)	Проти хлібоздачі	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 21–23
5	«Брати-переселенці! Сини Холмщини, Грубешвини. Засяння і Лемківщини!»	ОУН(б)	Заклик до боротьби з радянською владою	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 132–133
6	«В день 22 січня!» (Навесні 1917 року розвалилася стара російська тюрма народів...)	'Стовар'	З приводу Акту Злуки	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 42, арк. 56–57 зв.
7	«Відома КП ОУН Закарзоння на день 30. 6. 1946 р.»	КП ОУН Закарзоння	До 5-ї річниці проголошення Ураїнської Державності	
8	«Відома КП ОУН Закарзоння на день 31. 8. 1946 р.»	КП ОУН Закарзоння		
9	«Вказівки для української молоді!»			
10	«Возване о бойкоте выборов в Верховный Совет так называемой УССР»	УГВР	Заклик бойкотувати вибори	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2961, арк. 175–178
11	«Громадянине!» (Сьогодні в Україні йде боротьба проти большевицьких окупантів...)	ОУН(б)	Заклик до боротьби за волю	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 320–325
12	«До всіх членів і кандидатів ВКП(б)У, працівників МВД, МГБ і адміністрації, прокурорів і суддів та всіх інших сталінських вислужників і прихвостнів» (листопад)	Револьюційний Трибунал ОУН	Листівка-попередження із закликом припинити терор супроти українського населення	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 134–135; ДАЛО, ф. 3, оп. 1, спр. 436, арк. 39–41; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1972, арк. 90–92
13	«До земляків наших, що караються на далеких большевицьких засланнях, на каторжних роботах, до вивожуваних та насильно виселюваних!»	ОУН(б)	Заклик не вгинатися перед ворогом	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 127–127 зв.
14	«До насильно вивожуваних на Сибір і на большевицькі каторжні роботи!»	Українські повстанці	Заклик не втрачати віри у перемогу і продовжувати боротьбу доступними засобами	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 189–191

15	«Дорогий брате!» (червень)	Українські повстанці	Заклик не вступати до винищувальних батальйонів	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4972, арк. 29–30
16	«До українського народу під московсько-большевицькою окупацією»	УГВР	Заклик продовжувати боротьбу	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 3, с. 33–43
17	«До українського населення за лінією Керзона! Український народ!» (По перекозі над гітлерівською Німеччиною...) (лютий)	Українські повстанці	Проти виселення	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2605, арк. 32–33
18	«До української молоді східної України!»	УПА	Заклик до боротьби за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 112–116; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4972, арк. 22–25
19	«Едушим на Донбас!» (червень)	УПА	Заклик плекати національну гідність	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2871, арк. 108–109
20	«Інструкція в справі полонених»	УПА	Як поводитися з полоненими	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 160–162
21	«К войску польському! Поляки! Солдаты!» (Продавися мужезельным кремлёвским диктатором сегольшиные правители...) (січень–лютий)	Українські повстанці	Заклик до боротьби у спільному фронті поневолених народів	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2605, арк. 37–38
22	«К лемобилизованным воинам Красной Армии!»			
23	«Ко всем участникам так называемых истребительных батальонов»	УПА	Вимога припинити терор над українським населенням	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 75, спр. 115, арк. 150
24	«Лист колгоспників України до кага народів Йоськи Сталіна» (вид. 2-ге)	УПА	Сатира	Літопис УПА (Нова серія) – Київ–Торонто, 1995, т. 1, с. 288–290

25	«Молоді друзі!» (І знов, і знов не скорилася Україна!)	Українські повстанці	Заклик готуватися до боротьби за УССД	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 162–166
26	«Наказ» (У зв'язку з тим, що Ви добровільно приєднались до «Ініціативної Групи ...») (29 вересня)	Українські повстанці	В справі ліквідації УГКЦ	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2977, арк. 163–178
27	«Наказ в день свята зброї і боротьби» (серпень)	КП ОУН	Заклик продовжувати боротьбу	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 169–170
28	«Наказ К-ра ВО, Відозва КП ОУН і Реферат на день 30 червня 1946 р.»	КП ОУН	До 5-ї річниці проголошення Української Державності	
29	«Наказ на день 22 січня! Український народ! Українські повстанці!» (січень)	КП ОУН(6)	Розпорядження з приводу святкування Дня злуки	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 55
30	«Наказ на свято Крутів!» (січень)	КП ОУН(6)	З приводу святкування річниці боїв під Крутами	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 42, арк. 55
31	«Наказ, реферат і святочні матеріали на день 23.5.1946 р.»			
32	«Наша відповідь!»	Українські повстанці	Спростування звинувачень у колабораціонізмі, ставлення до поляків	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 170–176
33	«Новорічне слово Організації Українських Націоналістів до українського народу» (січень)	ОУН(6)	Заклик продовжувати боротьбу	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 117–117 зв.
34	«Об укрєплення советской власти на Украине» (вид. 1-ше)			
35	«Революціонері! Повстанці!»			
36	«Селяни!» (Вже рік минає як під ударами непокірливих народів...)	ОУН(6)	Проти хлібоздачі	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 27–27 зв.

37	«Селяни!» (Лист-відозва колгоспників Обухівського району Київської області до селян України)	ОУН(6)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 32, арк. 352–352 зв.
38	«Селяни!» (Час живи і осінє – це час заплати за цілорічний тяжкий труд...)	ОУН(6)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 26
39	«Селяни України!» (Настав час живи...)	ОУН(6)	Проти хлібоздачі	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 20
40	«Слово до братів-українців зі східно-українських земель»			
41	«Слово до учителів, братів зі східних областей України» (30 серпня)	УПА	Заклик боротися проти зрощення шкіл, виступати за виховання молоді у національному дусі	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 110, арк. 90–97; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4972, арк. 33–39
42	«Тим, хто йде на Донбас»	УПА	Вишкільна інструкція	ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, спр. 645, арк. 219–220
43	«Українская молодежь!» (рос. мов.)			
44	«Українцы Закарпаття!» (Год 1944 во-ідёт в историю...) (літєнь; рос. мов.)	Українські повстанці	Заклик до боротьби з більшовицьким режимом	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2971, арк. 91–97
45	«Україна проти сталінських виборів» (січень)	ОУН на УЗ	Проти виборів до Верховної Ради СРСР	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 153–159
46	«Український народ!»	УГВР		
47	«Український народ!»	КП ОУН Закерзоння	Вітання на Рідво	
48	«Український народ!» (Пам'ятай про великі дні твоїх змагань...) (червень)	УПА	З нагоди 5-ї річниці Акту проголошення УССД	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 75, стр. 115, арк. 143
49	«Український народ!» (Гноблення, грабунок, терор над нами з боку більшовицьких імперіалістів не приймається...) (жовтєнь)	ОУН(6)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 122–122 зв.

50	«Український народ!»	КП ОУН Закарзоння	Вітання на Великдень	
51	«Український народ!»	КП ОУН Закарзоння	Проти виселення	
52	«Українські робітники, селяни, інтелігенці!» (Сталінська правляча верхівка розробила новий план ежаківної експлуатації...) (червень)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 118–119
53	«Українці!» (Гноблення, грабунки, терор над нами...)	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 36 – 36 зв.
54	«Українці!» (грудень)	КК	Проти виборів	
55	«Українці!» (Неймовірного гноблення й пригноблення зазнав український народ під сталінсько-болшевицькою владою...)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 123 – 123 зв.
56	«Українці, брати зі східних областей!» (вид. 1–ше)	Українці західних областей	Заклик до боротьби за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 24 – 25 зв.; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1972, арк. 26–27
57	«Українці – греко-католики!»	УГВР		
58	«Українці Закарпаття!» (липень)	УПА	Заклик до боротьби з радянською владою	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 6–7; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2971, арк. 91–97
59	«Українці західних областей!» (серпень)	ОУН(б)	Заклик допомогти голодуючим східнякам	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 138
60	«Українці-“стрибки”!»			
61	«Українці! Українці, чоловіки, жінки, молоді й старі!»			
62	«Cesi! Slovaci! Wojaści!» (чеською)	Українські повстанці	Заклик до братання у боротьбі	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 110, арк. 182
63	«Чи буде голод?»	УПА-«Північ»	Проти здачі хліба	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 110, арк. 192

1947 рік

№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«Батьки і матері!»			
2	«Безсмертні Круті!»			
3	«Бійці й командири УПА»	Ген. 'Чупринка Тарас'		
4	«Бійці і командири УПА, члени революційного підпілля!» (14 жовтня)	Ген. 'Чупринка Тарас'	3 приводу 5-річного ювілею УПА	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 166–167
5	«Весняна сімба в колгоспі» (ілюстрація)			
6	«Відвертий лист Рильському»			
7	«Відкритий лист до всіх волелюбних народів поза межами ССРСР»	Представники підільних самостійницьких організацій на українських землях	Заклик до спільної боротьби з імперіалізмом	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 143 – 143 зв.; т. 4, арк. 141 – 141 зв.
8	«Вказівки українським селянам, робітникам та інтелігентській молоді»			
9	«В п'яті роковини боротьби УПА» (інструкція в справі проведення свята УПА)	УПА		
10	«Всі на допомогу голодуючим братам-Українцям зі східних областей!»			
11	«Геть колгоспи з нашої землі!»			
12	«Геть сталінські колгоспи!» (квітень)	ПЗУЗ		
13	«Гноблення, грабунки, терор»			
14	«Голодні громадяни України!»	ПК		
15	«Голодуючі України!» (січень)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 144–146
16	«Демобілізовані бійці і офіцери!»			

17	«Діти-школярі!»			
18	«До бійців і командирів спецвійськ МВД, призначених для боротьби з українським революційним рухом»			
19	«До відома громадян села»			
20	«До всіх студентів України!»	ПК		
21	«До голодуючих»			
22	«Донощикам і сексотам пошаді не буде ніколи»			
23	«До родини комсомольця»			
24	«До сексотів»			
25	«До стрибків»			
26	«До українців – переселенців з Чехії!» (лютий)	ПЗУЗ		
27	«До членів ВКП (б), прокурорів, судів»			
28	«Друже!»			
29	«Життя чи смерть?»	ОУН(б)	Заклик до боротьби з москоською окупацією	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 103
30	«За що борються українські повстанці?» (листівка-карикатура)	ОУН(б)	Антинімецька і антирадянська	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 110, арк. 125
31	«Завава Головного Командування Української Повстанчої Армії» (25 вересня)	Ген. Чупринка Тарас', Головний Командир УПА	До полеміки із ЗЧ ОУН в справі легитимності УГВР	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 178–180
32	«Звернення до старшин рейдуючих відділів УПА Друзі командирів!»	'Назар'	Заклик сповняти з честю обов'язок вояка УПА	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 177

33	«З Різдом Христовим! Українські родини!»	ОУН ЗУЗ	Заклик продовжувати боротьбу	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 139
34	«І на нашій вулиці буде свято!»			
35	«Комсомольці і ті, кого в комсомол втягають»	ПК		
36	«Лист від колгоспників з-над Дніпра до братів-селян у західних областях»	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 32, арк. 274 – 275 зв.
37	«Лист до всіх студентів-українців»			
38	«Наказ командування відтинка "Чорний ліс"»	'Дунай'	До 5-річного ювілею УПА	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 183–184
39	«Народі України!» (На 9 лютого призначені т. зв вибори до Верховної Ради УРСР..) (січень)	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 65
40	«Наші батьки, брати і сестри!»		Проти виборів	
41	«Не сміємо йти до сталінських брехливих виборів!»		Проти виборів	
42	«Об'єднують в колгоспи!» (Доповідь Хрущова на пленумі ЦК КП (б)У 10 березня 1947 року...)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 359
43	«Організаторам, членам ініціативних груп і правінь колгоспів!»	КК	Заклик припинити антиукраїнську роботу	ДАЛО, ф. 3, оп. 2, спр. 458, арк. 40–41; оп. 2, спр. 479, арк. 30–31
44	«Пересторога»	ОУН(б)	Звернення до більшовицьких агентів	ДАЛО, ф. 3, оп. 1, спр. 213, арк. 67
45	«Повищити революційну пильність»			
46	«Повідомлення» (30 липня)	УПА	До 5-річчя УПА	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 108

47	«Повідомлення з приводу скасування кари смерті в СРСР»				
48	«Поляки, що живете в Україні» (Москва хоче зробити з Польщі советську республіку...)	Українські революціонери ПЗУЗ	До польсько-українських стосунків	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 96–97	
49	«Постанова УГВР про визнання дня 14 жовтня 1942 року днем постановня УПА та про встановлення цього дня святковим днем УПА»	УГВР			
50	«Героїня соціалістичної праці» (дереворит)	ОУН(б)	Антирадянська		
51	«Промислові робітники України»	ОУН(б)	Заклик до боротьби з радянським режимом	ЛІМ, ПВЗ – 233	
52	«Селяни!» (Хоч ви не записалися до колгоспу...)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ЛІМ, ПВЗ – 216	
53	«Селяни західних областей України!» (вид. 1–ше)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 28 – 28 зв.	
54	«Селяни України!»		Антиколгоспна		
55	«Слава українській молоді!»				
56	«Сталінські вибори – це насильство і ошуканство!»		Проти виборів		
57	«Стрибки, комсомольці, сексоти, провокатори, донощики та всі ті, що ними можете стати»	ПК			
58	«Трицять літ більшовицької влади в Україні» (липень) (ліоєстрація)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 160	
59	«Українська молодь!» (Вже довго сталінські верховоди обманюють нас...) (червень)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 157 – 157 зв.	

60	«Українська молодь міст і сіл!»	ПЗУЗ			
61	«Український народ!»	УГВР	Проти виборів до Верховної Ради СРСР	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 3, с. 43–47	
62	«Українські громадяни!» (На день 21 грудня 1947 року більшовики назвали «вибори ...») (жовтень)	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 95–96	
63	«Українські громадяни!» (грудень)	Українські повстанці	Проти виборів	ЩАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 4956, арк. 7	
64	«Українські робітники, інтелігенці!» (Та істина, що т. зв. УССР являється нічим іншим, як лиш колонією більшовицької Москви...) (гравень)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 147–150	
65	«Українські селяни!» (На світих полях України, на Ваших з діда-прадіда ланках...) (червень)	УПА	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 31	
66	«Українські селяни!» (Зривайте колєктивний обмолот...)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 32	
67	«Українські юнаки і дівчата!»				
68	«Україні, брати зі східних областей!» (вид. 2–ге)				
69	«Українці-інваліди, бувші учасники т. зв. «вітчизняної війни!» (листівка-ліоєстрація)				
70	«Україні! Наші Батьки, Брати і Сестри!»				
71	«Хто ми, за що боремося та чому боремося з московськими большевиками?»	ПК			
72	«Чехи!»				

73	«Що таке "найдемократичніші" радянські вибори?»	Проти виборів			Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 180–183
74	«Як загнув начальник Рогатинського РО МГБ – кіптан Аносов» (з архівів СБ в Краю) (версень, вид. 1-ше.)	Українські повстанці			
75	«Як сталінські бандити господарять в Україні?» (ілюстрація)				
1948 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика		Джерело
1	«Батьки, брати і сестри!» (Сталінські когоспи – це найкраща система експлуатації людини людиною...) (липень)	ОУН	Антикологоспна		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 355
2	«Батьки і матері!»				
3	«Брати-червоноармійці!»				
4	«Геть сталінські вибори!»				
5	«Діти-школярі!»				
6	«До росіяні!»				
7	«До української молоді!» (Боротьба українського народу з найлітшим ворогом...) (травень)				ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 174
8	«До української шкільної і позашкільної молоді!»	ПК			
9	«Заблуканий брате!»				
10	«За самостійність і соборність!»				

11	«К бойцям и командирам спецвойск МВД, назначенных для борьбы с украинским революционным движением»				ЛІМ, ПВЗ – 215
12	«Лист до всіх студентів-українців»				
13	«Ми стали волі на сторожі» (дереворит Н. Хасевича)				
14	«Молоді друзі!»				
15	«На Волни жито ворогами збито» (дереворит Н. Хасевича)				
16	«Народе України!» (Цього 1948 року припадають трьохсотрічні роковини найбільшого в українській історії всенародного визвольного повстання...) (травень)	ОУН(б)	Історична		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 175 – 175 зв.
17	«Не сміємо йти до сталінських брехливих виборів!»		Проти виборів		
18	«Організаторам, членам ініціативних груп і правління колгоспів!»	ОУН(б)	Проти вислужництва		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 333
19	«Повідомлення. Тершаковець Зеновій – "Федір" (Чагрів, Червень, Русич)»	ОУН(б)	Некролог		АЦДВР
20	«Размышления простых советских людей»				
21	«Робітники!» (Сталінські чиновники заставляють Вас виконувати непосильні норми...) (ілюстрація)	ОУН(б)	Заклик до боротьби за УССД		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 209; АЦДВР
22	«Росіяні!» (травень)				
23	«Русские!» (Український народ, как и каждый другой нерусский народ Советского Союза подвергается жестокому национальному угнетению...) (травень)	ОУН(б)	Антирадянська		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 177 – 180 зв.

24	«Селяни!» (Ви могли на власні очі переконатися як виглядає направду сталінський рай...) (ілюстрована)	ОУН(б)	Антикологоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 363 – 363 зв.
25	«Селяни західних областей України!» (вид. 2-ге)			
26	«Селяни Західної України!» (Вас партияна московсько-большевицька кліка збирається закривати...)	ОУН(б)	Антикологоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 35.
27	«Селяни Західної України!» (Протягом 1946 і зими 1947рр. Ви могли на власні очі переконатися...)	ОУН(б)	Антикологоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 36 – 36 зв.
28	«Синам України – кубанським козакам!»			
29	«Сівба в колтоспі!» (листівка-ілюстрація)	ОУН(б)	Антикологоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 361
30	«Сталінські вибори – це насильство і ошуканство!»		Проти виборів	
31	«Українські вчителі!» (травень)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 86
32	«Українські діти!» (Хоч ви ще малі, недо-свідчені життям...)	ОУН(б)	Заклик не вірити радянській пропаганді	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 180
33	«Українські робітники!» (Большевики в той час, коли змувалися до повалення буржуазного уряду в Росії...)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 131
34	«Українські селяни!» (Большевицькі виробники хочуть відібрати від Вас увесь хліб...)			ЛІМ
35	«Українці!»			
36	«Українці, наші батьки, брати і сестри!»			
37	«Що таке "найдемократичніші" радянські вибори?»			

38	«Як загинув начальник Рогатинського РО МГБ – кіптан Аносов (з архівів СБ в Краю)» (вересень; вид. 2-ге)	Українські повстанці	3 приводу провокацій МДБ та МВС	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 180–183
----	---	----------------------	---------------------------------	---

1949 рік

№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«...а їсти нічого» (листівка-дереворит)			
2	«Батьки і матері!» (Це злочин...)			
3	«Батьки-українці!» (Советська школа...)			
4	«Бережіться енкаведівських провокативних організацій»	Українські повстанці	Листівка-інструкція	Архів МВС Львівської області, ф. 38, оп. 1, стр. 17, арк. 16. АЦДВР
5	«Брати-червоноармійці-українці!» (Від Переяславського договору, тобто від 1654 року і до сьогодні...) (січень)	УПА	Заклик до боротьби з московським імперіалізмом	ЛІМ. АЦДВР
6	«Волинь у боротьбі» (дереворит)			
7	«Воля народам! Воля людині!» (із серії «Кличі ОУН»)			
8	«В поліських нетраях» (дереворит)			
9	«Вчителі-українці!» (Советська школа має за завдання виховувати яничарів-зрадників з українського народу...)			
10	«Гімн угнетённых народов»			
11	«Громадяни!» (Вільшовицькі суди...)	Українські повстанці		АЦДВР
12	«22-го січня – свято державности і соборности України!» (22 січня)	ОУН(б)	Історико-патріотична	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 210–211
13	«Діти-школярі!» (Вашим учителям назвали большевики еписати Вас до піонерів...)			

14	«Дмитро Клячківський» (портретна серія)				
15	«До ... (виродку українського народу)»				
16	«До всіх кандидатів і членів ВКП /б/»				
17	«До всіх членів і симпатиків ОУН, до всіх українських підпільників і повстанців» (травень)	ОУН(б)	Звернення Проводу з нагоди 20-річчя діяльності ОУН		
18	«До громадянина!» (<i>Ви вже знаєте, що ми є членами ОУН...</i>)	ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 10, арк. 416–417	
19	«До промалювана (-нки)» (<i>Одержавши Ваш адрес, ми рішили вислати до Вас листи...</i>)	ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 10, арк. 419 – 419 зв.	
20	«До істребків»				
21	«До народу українського в західних і східних областях України» (<i>Українці! Цього 1949 року...</i>) (лютий)	Українські повстанці	Заклик чинити спротив радянському режимові	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 216 – 217 зв; АЦДВР	
22	«До спецвойск МВД»	ПК	Заклик до національної єдності		
23	«До українців східних і західних українських земель»				
24	«Заблуканий брате!» (<i>До нас дійшла вістка, що ти став комсомольцем...</i>)	ОУН(б)	Проти вступу до радянських молодіжних організацій	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 244 – 244 зв.	
25	«Заклик до населення України в справі збирання обвинувальних матеріалів на большевицьких злочинців»	ОУН(б)	Листівка-інструкція	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 238 – 238 зв.	
26	«За Українську Самостійну Соборну Державу» (із серії «Кличі ОУН»)				
27	«Звернення воюючої України до всієї української еміграції»	Керівники ОУН, УПА, УГВР	Заклик об'єднувати зусилля у боротьбі за УССД	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 3, с. 87–100	

28	«Дуть полки залізні героїв!» (листівка-плакат до 5-річчя УПА)				
29	«Інструкція»	ОУН(б)	На випадок роз'язання конфлікту світового масштабу	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 110; т. 5, арк. 122	
30	«Інгелгенці!» (<i>Бойкотуй...</i>)				
31	«Кару смерті скасовано в ССРР» (дереворит)				
32	«К боицам и командирам спецвойск МВД»				
33	«Колгоспники!» (<i>Вас насильно заснажи большевицькі отримники у колгоспне ярмо...</i>)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 325	
34	«Комсомол – школа зради»			ЛІМ	
35	«Коновалець» (листівка-портрет) (травень)				
36	«Ліс наш батько, нічка наша мати» (дереворит)	'Артем'			
37	«Людей у ярма запрягли» (дереворит)	'Хасевич Ніл'		ЛІМ	
38	«Міхновський Микола» (листівка-портрет) (травень)				
39	«Не підємо голосувати!»		Проти виборів		
40	«Новобранці в УПА» (дереворит)	'Хасевич Ніл'			
41	«Перелова колгоспна техніка» (дереворит)				
42	«Пересторога!»	Українські повстанці	Заклик не піддаватися на провокації НКВС	Літопис нескореної України, Львів, 1997, вип. II, с. 344–345	
43	«Пересторога!»	Українські повстанці	Попередження вислужникам		
44	«Пересторога!»	Українські повстанці	Звернення до стрибків	АЦДВР	

45	«Повідомлення про перейменування місць іменами впадших героїв»			
46	«Повстанці в ярах на Волині» (дерворит)			
47	«Повстанці на Поліссі» (дерворит)			
48	«Повстанці на хуторі в гостині» (дерворит)			
49	«Працюючі України!» (СССР – держава найбільшого соціального й національного зноблення...)	ОУН(б)	Критика радянської системи	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 33
50	«Робітники!» (Не віддавайте...)			
51	«Селяни!» (Не голосуйте...)		Проти виборів	
52	«Селяни!» (Чи хочете...)			
53	«Селяни Дрогобицької області!» (липень)	ОУН(б)	Антиколоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 322
54	«Селяни Західної України!»			
55	«Селяни, робітники, інтелігенти!» (Знову виселення...)	ОУН(б)	Проти вивезення до Сибіру	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 40
56	«Смерть організаторам колгоспів!»			
57	«Стрибки!» (Більшевиком стає усе...)	Українські повстанці	Заклик не воювати проти українських повстанців	АЦДВР
58	«Так повинен жити вільний український селянин, а так живе український селянин в сталінських колгоспах» (листівка-плакат)			
59	«Традиції УПА» (із серії «Ключі ОУН»)			
60	«Українська молоде!» (Ви є свідками...)			
61	«Українська молоде!» (Вважаю...)			

62	«Українська молоде!» (Вороз за всяку ціну хоче відвернути твою увагу від вільної боротьби...)	ОУН(б)	Заклик до молоді допомагати підпіллю	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 242
63	«Українська молоде!» (Геть кляби...)	ОУН(б)	Заклик не піддаватися на радянську агітацію	
64	«Українська молоде!» (Готуйсь...)	ОУН(б)	Заклик готуватися до боротьби за УССД	
65	«Українська молоде!» (Колісь...)	ОУН(б)	Заклик не піддаватися на радянську агітацію	
66	«Українська молоде!» (Не до зволь...)	ОУН(б)	Заклик не піддаватися на радянську агітацію	
67	«Українська молоде!» (Не слухай...)	ОУН(б)	Заклик не піддаватися на радянську агітацію	АЦДВР
68	«Українська молоде!» (Не ходіть...)	ОУН(б)	Заклик не піддаватися на радянську агітацію	
69	«Українська молоде!» (Піонерські організації...)	ОУН(б)	Заклик не піддаватися на радянську агітацію	
70	«Українська молоде східних областей!»	ОУН(б)		
71	«Українська родино!»	ОУН(б)		
72	«Український народ! Друзі члени і прихильники Організації Українських Націоналістів!»	Провід ОУН(б)	Звернення з нагоди 20-річчя організації	
73	«Український народ! Друзі і члени ОУН!»	УГВР	Заклик до боротьби У зв'язку з можливим конфліктом світового масштабу	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 111–114, 114–117, 118–119, 119–120; т. 5, арк. 123–127, 128–131, 132–134
74	«Український народ!» (Тридіть літ більшовицького панування в Україні по-значені кров'ю...)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 125

75	«Українські діти!» (Ви є свідками за- пеклої боротьби українського народу за волю...)				
76	«Українські колгоспники!» (Сталін та його кліка підготовляють новий імпері- ялістичний похід...)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 118	
77	«Українські селяни!» (Боріться за Укра- їнську державу...)				
78	«Українські селяни!» (Минулого року частина селян деяких сіл настрашилася вивозу на Сибір...)				
79	«Українські селяни!» (Почалися жи- ва...) (червень)	ОУН(б)	Проти хлібоздачі	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 42 – 42 зв.	
80	«Українські селяни!» (Сталін хоче...)				
81	«Українські селяни!» (Щоб заломити Ваші одностайний стротив...)	Українські ркволюціонери	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 39; АЦДВР	
82	«Українські селяни, в тому й особливо ті, що заломилися і ті, що можуть за- ломитися в протиколгоспній бороть- бі!» (січень)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 37–38	
83	«Українські селяни-колгоспники!» (Большевецькі кровопивці силою загна- ли Вас у колгоспне ярмо...) (квітень)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 314–316	
84	«Українські хлібороби!»				
85	«Українські юнаки і дівчата!»	Українські повстанці	Заклик допомогати україн- ським підпільникам	Архів МВС Львівської області, ф. 38, оп. 1, спр. 17, арк. 15	
86	«Українці!» (Большевецькі імперіялі- стичні загарбники...)				

87	«Українці!» (Ділити нас, сіяти роздор...) (вид. 1–ше)	Українські повстанці	За єдність східних і західних українців у боротьбі з ра- дянським режимом	АЦДВР; Десять буремних літ, К, 1998, с. 761–762
88	«Українці!» (Московсько-большевицькі імперіалісти, прикриваючись гаслом “визволення” і “возз’єднання” украї- нського народу...) (жовтень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з радян- ською окупацією	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 141
89	«Українці!» (Не дозвольте...)			
90	«Українці!» (Сталінська конституція – найвідлісна під сонцем брехня...)	ОУН(б)	Листівка з карикатурою на звороті	ЛІМ. ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 39, арк. 288–289
91	«Українці!» (Цього, 1949 року, ОУН святкує 20-річчя свого існування і рево- люційної боротьби...)			
92	«Українці, мешканці міст!»			
93	«Хай живе вільне заможне селянство!»			
94	«Хліб державі!» (листівка-плакат)		Проти здачі контингентів	
95	«Христос воскрес – воскресне Украї- на!» (квітень)	ОУН(б)	Привітання з Великоднем	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 222 – 222 зв.
96	«Христос Раждається!»			
97	«Честные бойцы Красной Армии!»			
98	«Школярі!»			
99	«Юнаки і дівчата!» (Не співайте...)	ОУН(б)	Заклик не піддаватися на ра- дянську агітацію	АЦДВР
100	«Юначе! Дівчино!» (Коли тебе зловлять і силою заженуть до ФЗН, у Донбас...) (лютий)	ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 215 – 215 зв.
101	«Якщо завтра війна...» (дереворит)			

1950 рік

№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«Батьки, матері, жінки, дівчата, діти, сини, чоловіки, батьки яких знаходяться в "стребках"»			АЦДВР
2	«Блок комуністів і безпартійних» (дереворит)			
3	«Брати!» <i>(Російсько-більшевицькі загарники придумали на Ваше знищення ще один спосіб...)</i> (жовтень)	ОУН(б)	Проти переселення на східноукраїнські землі	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 145 – 145 зв.
4	«Брати насильно загнані в "стрибки"!»	ОУН(б)	Заклик не воювати проти повстанців	АЦДВР
5	«Громадяни!» <i>(У боротьбі проти українського народу і проти його революційно-визвольного руху...)</i>	ОУН(б)	Застереження перед провакціями більшовицьких спецслужб	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 147
6	«Громадянинові ...»	Українські повстанці	Пересторога членам радянської адміністрації, росіянам за національність	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 199
7	«До білоруського народу!»	ОУН	Заклик впливатися до спільного антибільшовицького фронту	АЦДВР
8	«До білоруського народу!»	ПЗУЗ	Заклик впливатися до спільного антибільшовицького фронту	ЛІМ
9	«До громадянина...»	Українські повстанці	Попередження громадянам, завербованим органами МВС-МДБ	Літопис нескореної України, Львів, 1997, вип. II, с. 352–353
10	«До селян Західної України, Буковини та Закарпаття – до селян уже загнаних в колгоспи та до селян ще не сколективізованих» (1-ше вид.)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 43 – 43 зв.

11	«До українців – бійців і командирів т. зв. радянської армії»			
12	«За національну честь і гідність»	«Боеслав Марко»	Проти зрадництва і вислужництва	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 292 – 292 зв.
13	«Звернення ОУН до працівників радянської адміністрації західних областей України»			
14	«Звернення до селян Західної України, Буковини і Закарпаття»			
15	«Інтелігенти!»	ОУН(б)	Заклик впливатися до лав підпілля	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 72 – 72 зв.
16	«Колгоспники!» <i>(Сталінські вельможі готуються забрати у Вас весь хліб...)</i>	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 346
17	«Колгоспники Східної і Західної України» <i>(Не може бути двох думок...)</i> (квітень)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 326 – 327 зв.; АЦДВР
18	«Колгоспники Східної і Західної України, Раби-кріпаки большевицьких вельмож!» (квітень)	ОУН(б)	Антиколгоспна	АЦДВР
19	«Кошовалень» (листяк-портрет) (травень)			ЛІМ
20	«Литовиці! Латвійці! Естонці!» <i>(Пламенно привітаємо Вашу героїчну боротьбу за своє osvobodzenie...)</i> (рос. мов)	ОУН(б)	Заклик творити спільний фронт боротьби з більшовизмом	АЦДВР
21	«Пам'ятка для українців зі східних областей» (квітень)	Українські повстанці		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 278 – 278 зв.
22	«Перестерігаймо!»	Українські повстанці	Звернення до стрибків	АЦДВР
23	«Пересторога росіянам, які помагають большевицьким загарникам поневолувати Україну» (1 липня)	Українські повстанці	Пересторога росіянам із закликом припинити антиукраїнську роботу	ЩДАГО України, ф. 1, оп. 24, стр. 31, арк. 145–146

24	«Пересторога студентам м.Львова» (В останній час у Львові мають місце факти провокативного вербування студентів у підпілля...)	Українські повстанці	Заклик не піддаватися на провокативні дії радянських спецслужб	ЛІМ
25	«Повідомлення» (5 березня)	ГК УПА, УГВР, Провід ОУН на УЗ	Про загибель Головного командира УПА Романа Шухевича	ЛІМ
26	«Повідомлення в справі становища українського революційного підпілля до працівників радянської адміністрації та всіх інших установ у Західній Україні!» (квітень)	ОУН(б)	Про вибіркове ставлення до представників радянської адміністрації та спецслужб	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 140 – 140 зв.; АЦДВР
27	«Повідомлення про смерть Миколи Козака» (Вівчар, Смок) (8 лютого)	ОУН(б)	Некролог	ЛІМ; АЦДВР
28	«Поневоленій українській народ!»			
29	«Промислові робітники України!» (Вам живеється погано...) (правень)	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 273–277; т. 43, арк. 16–18
30	«Прочти и передай своему товарищу!» (Долой господство московско-больше-вических парабомителей...)			ЛІМ
31	«Селяни!» (Большевики нещадно грабують увесь Ваш хліб...)			ЛІМ
32	«Селяни Західної України» (Ви знову в панцизній неволі...)	ОУН(б)	Антиколгоспна	АЦДВР
33	«Стребки!»	Українські повстанці	Заклик не воювати проти українських повстанців	АЦДВР
34	«Стребки, які вже проіришилися перед народом!»	Українські повстанці	Заклик припинити анти-українську роботу	АЦДВР
35	«Так є і так буде!»			

36	«Українська молоде!» (Большевицькі клоби, театральні вистави, кіно, забави...)	Українські революціонери	За національне виховання молоді	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 200
37	«Українська молоде!» (Включайтеся в лави Організації Українських Націоналістів...)	Українські революціонери	Заклик долучатися до боротьби за УССД	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 200
38	«Український колгоспнику!» (Чи поставили перед тобою коли питання, чому кожного року наवेश ти помраши з голоду...)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 328
39	«Грумові большевицьких знобителів над українським народом...»	ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 101–102
40	«Українські селяни, робітники, інтелігенці!» (Ще свіжі у Вашій пам'яті...)	УГВР	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 135 – 135 зв; т. 38, арк. 105 – 105 зв.
41	«Українські чоловіки і жінки! Українська молоде!»			АЦДВР
42	«Українці!» (Ділити нас, сіяти роздор...) (вид. 2-ге)	Українські повстанці	За єдність східних і західних українців у боротьбі з радянським режимом	АЦДВР
43	«Українці!» (З метою якнайвидшого винищення українського народу...)	Українські повстанці	Проти переселення у Східні області України	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 192
44	«Українці!» (Катові Сталіну мало мільйонів тих...)	ОУН(б)		АЦДВР
45	«Українці!» (Московсько-большевицькі окупанти насильно вивозять...)	Українські повстанці	Заклик до боротьби з окупаційною радянською владою	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 192
46	«Українці!» (Стойте перед черговою розігрою большевицької комедії...)	ОУН(б)	Проти виборів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 107 – 107 зв.

47	«Українці – білці і командири т. зв. Радянської Армії!»	ГК УПА	У зв'язку з можливим початком нової імперіалістичної війни	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 195–199
48	«Українці Прикарпаття!»	ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 271–272
49	«Українцям на чужині до відома!» (грудень)	Закордонне представництво УГВР	Повідомлення про призначення головнокомандувачем УПА полк. Ковалю	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 11
50	«Хочемо жити – геть колгоспи!»	ОУН Калузької округи	Антиколгоспна	
51	«Христос воскрес – воскресне Україна!»	Українські повстанці	Заклик не втрачати віри в ідею УССД	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 193
52	«Члени "істребітєльних" груп»			АЦДВР
53	«Школярі!»	Українські повстанці	Заклик не вірити радянській пропаганді та допомагати повстанцям	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 200–201
1951 рік				
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«Брати-українці!» (Загибель большевизму наближається...)	ОУН(б)	Антирадянська, заклик не припиняти боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 143 – 143 зв.
2	«Громадяни України!» (Піднімайтесь на боротьбу за повалення большевицького протинародного...)	Українські революціонери	Заклик до боротьби за УССД	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 204 – 205
3	«До сексотів» (січень)			АЦДВР
4	«До українців – братів зі Східної України і до всіх інших одиниць інших національностей ССРСР, до яких дійде ця література!»			

5	«До українських братів зі Східної України» (травень)			ЛІМ
6	«До селян Західної України, Буковини та Закарпаття – до селян уже загнаних в колгоспи та до селян ще не сколективізованих» (вид. 2-ге)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 43 – 43 зв.
7	«За волю! За краще життя!» (Колгоспники! Ваше життя є наймізерніше, найнужденніше зі всіх людей...)	Українські повстанці	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 305 – 305 зв.
8	«Колгоспники!» (Сталін забрав у вас землю, худобу...) (листівка з карикатурою на звороті)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ЛІМ
9	«Колгоспники Східної і Західної України!» (Не може бути двох думок: ваше сьогоднішнє становище, брати-колгоспники, умови вашого життя і вашої праці в большевицьких колгоспах...) (червень)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 326 – 327 зв., ЛІМ
10	«Найдемократичніші вибори» (листівка-плакат)	ОУН(б)	Проти виборів	ЛІМ, фондова група ПВ3-211
11	«Пам'ятка для українців!» (квітень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з окупаційною радянською владою	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 306 – 306 зв.
12	«Пімстиш смерть великих лицарів» (червень)			АЦДВР

13	«Повідомлення Організації Українських Націоналістів (ОУН)» (квітень)	Провід ОУН(б)	Щодо ставлення українського революційно-визвольного підпілля до працівників радянської адміністрації та всіх інших установ у Західній Україні	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 140 – 140 зв.
14	«Поневолені большевиками народи!» (на звороті ілюстрація Ніла Хасевича)	ОУН(б)	Заклик до спільної боротьби з імперіалізмом Москви	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 42 – 42 зв.
15	«Українська молодь! Дівчата і хлопці!»	ОУН(б), Київщина	Заклик розповсюджувати гасла повстанської боротьби	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 303
16	«Українська молодь!» (Пам'ятай: тільки божевільний або зрадник народу може боротися в наступну війну за перемогу...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
17	«Українські інтелігенти!» (У війну, яка наближається, боріться разом з народом...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
18	«Українські робітники!» (У війну, яка наближається, боротися не за перемогу московсько-більшевицьких ворогів народу, а за їх повалення...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
19	«Українські селяни! Українські колгоспники і колгоспниці!» (Вірна, яка наближається, має стати можливою...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
20	«Українські селяни, робітники, інтелігенти!» (Лише відокремившись від Росії та побудувавши свою незалежну національну державу...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ

21	«Українські селяни, робітники, інтелігенти!» (Тією силою, яка єдина може використати успіх війну проти ССР в напрямі повного визволення України є сьогодні українське визвольне підпілля...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
22	«Українські селяни, робітники, інтелігенти! Всі українські патріоти!» (Московсько-більшевицьке панування на Україні зможе бути повністю...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
23	«Українські чоловіки!» (Хто з вас чує силу та відвагу перейти в підпілля...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
24	«Українці!» (Віну, яка вестиметься проти московсько-більшевицьких імперіалістів в ім'я національного і соціального визволення...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
25	«Українці!» (За кордоном готуються перефрати по большевиках їхню сьогоднішню імперію друзі російські імперіалісти – Керенський, Болдирев, власові та інші...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
26	«Українці!» (Ми будемо вважати злочином усяку війну тоді, коли в світі буде повністю здійснена ідея незалежних національних держав усіх народів...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
27	«Українці!» (Ми не маємо до вибору між цастям миру і нецастям війни...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
28	«Українці!» (Пам'ятайте, що тільки знищивши російсько-більшевицьких загартників...) (травень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з окупантими	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 156

29	«Українці!» (Протягом трьох сторіч гинули українські люди на всіх кінцях Російської імперії...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
30	«Українці!» (Тільки божественний, злочинець або зрадник народу буде боротися в наступну війну за перемогу...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
31	«Українці – бійці і командири т. зв. Радянської Армії» (лютий)			АЦДВР
32	«Українці! Всі народи ССРСР!» (Перетворім наступну імперіалістичну війну у війну визволення...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
33	«Українці! Всі підсоветські народи!» (Весь большевицький крик і грук за мир – це сучільний, жорстоко цинічний обман народів і працюючих мас...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
34	«Українці! Всі підсоветські народи!» (Головними паліями війни є сьогодні московсько-большевицькі тирані – Сталін, Молотов, Маленков...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
35	«Українці! Всі поневолені народи ССРСР!» (Сьогоднішній мир побудований не на високіх принципах справедливості...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
36	«Українці зі східних областей!» (Годі довше зносити покірно ярмо...) (травень)	Українські революціонери	У зв'язку з можливим початком війни	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 158; т. 32, арк. 410
37	«Українці – ті, які перебуваєте або будете перебувати в рядах советської армії!» (Від вас у найбільшій мірі залежатиме вислід майбутньої війни...) (травень)	ОУН(б)	У зв'язку з можливим початком війни	ЛІМ
38	«Українці-червоноармійці!»	Українські революціонери	У зв'язку з можливим початком нової імперіалістичної війни	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 204

39	«Христос Раждається!»		Вітання з Різдвом	АЦДВР
1952 рік				
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«Відкритий лист до всіх волелюбних народів»			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 141 – 141 зв.
2	«Голос душі вбитого колгоспника»	'Любомир' (Жагкевич)		
3	«До українського народу!»	ОУН(б)	До 10-річчя УПА	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 136–139
4	«До української інтелігентної і позапартійної молоді!»			
5	«Інтелігенціє!»			
6	«Колгоспники Східної і Західної України!»			
7	«Литовці, латиші, естонці!»			
8	«Людей у ярма запрягли» (Ілюстрація)			
9	«Микола Козак – Вівчар»	ОУН(б)	З приводу загибелі Миколи Козака	
10	«Ми стали волі на сторожі» (дереворит)	'Хасевич Ніл'	Пропагандивна	
11	«Пам'ятка для українців» (квітень)		Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 306 – 306 зв.
12	«Пересторога»	ОУН	В справі листування	
13	«Повідомлення ОУН в справі становища революційного підпілля до працівників радянської адміністрації та всіх інших установ в Західній Україні»	ОУН		
14	«Повстанці в марші» (Ілюстрація)	УПА		
15	«Робітники!»			

16	«Селяни-колгоспники!» (Російсько-більшовицькі кати насильно...)	Українські революціонери	Заклик до боротьби за УССД	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 201
17	«Український колгоспнику!» (Чи поставали перед тобою коли питання, чому кожного року навесні ти помреш з голоду...)	ОУН(б)	Антиколгоспна	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 328
18	«Українські бійці і командири т. зв. радянської армії!»			
19	«Українці!»			
20	«Українці-червоноармійці!»			
21	«Чи йти в большевицьку армію?»			
22	«Якщо завтра війна...» (ілюстрація)			
1953 рік				
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика	Джерело
1	«3 Різдом Христовим! Українці!» (В сьогоднішній великій традиційній вечір коляди...)			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 227 – 227 зв.
2	«Пересторога головоам колгоспів, польовим бригадирам, членам колгоспного правління, завхозам, рахівникам, сторожам, комірникам, ланковим та іншим колгоспним заправилам, стрибкам і всім большевицьким донощикам!»	ОУН(б)	Проти вислужництва	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 336 – 336 зв.
3	«Христос раждається! Дорога українська родино!» (січ.)	Українські революціонери	Заклик продовжувати боротьбу за УССД	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 205
4	«Христос раждається! Українці!» (У тьмяній більшовицькій неволі, але в огні завзятої боротьби...) (6 січня)	Українські революціонери	Заклик продовжувати боротьбу за УССД	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 307 – 307 зв.

Книжки та брошури

1941 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Акт відновлення Української Держави (30 червня)»	ОУН(б)	Зміст проголошення Акту 30 червня	Львів	
2	«Боротьба за новий лад у світі і проблема державного визволення України»	Мітринга Іван	Ідеологія і політика ОУН (15 с.)		НДБ ЦДА м. Києва
3	«Боротьба з Москвою»	Старух Ярослав	Історико-політична		НДБ ЦДА м. Києва
4	«Боротьба й діяльність ОУН під час війни» (травень)	ОУН(б)	Напрявні ОУН (6 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 233, арк. 52–71; ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 24, арк. 183–189
5	«Вишкіл і виховання в ОУН»	ОУН(м)	Обов'язки провідника, схема виховання членства		НДБ ЦДА м. Києва
6	«Вишкільні курси ОУН»	ОУН	Вишкільний матеріал		НДБ ЦДА м. Києва
7	«Від Боголюбського до Сталіна»	ОУН	Історична, англійська (24 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 77, арк. 98 – 110 зв.
8	«Віки говорять»	О. Ш.	Конспект історії України (30 с.)	Харків, Київ	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 1, арк. 451 – 458 зв.
9	«Вказівки на перші дні організації державного життя»	ОУН(б)	Ідейно-політичний програмні питання (4 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, арк. 69, арк. 36–37
10	«Впоряд»	ОУН(б)	Муштровий статут		НДБ ЦДА м. Києва
191	«До методики праці політичних керівників і виховників»	ОУН	Вишкільний матеріал		НДБ ЦДА м. Києва
12	«До основ нашої теперішньої політики»	ОУН	Ідейно-політична		НДБ ЦДА м. Києва

13	«До питання організації» «До питання організації Української Револьюційної Державної Влади»	ОУН	Вшкільний матеріал (41 с.)	АЦДВР
14	«До питання організації Української Револьюційної Державної Влади»	ОУН	Проблеми формування незалежного Українського Уряду (10 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 283 – 288 зв.
15	«До свята зброї»	ОУН	Вшкільна інструкція	НДБ ЦДА м. Києва
16	«За зміст державного життя»	Стецько Ярослав	Ідеологія ОУН (57 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 212, арк. 57–62; ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 215–271
17	«За правильну постановку і чистоту генеральної лінії політики»	Мітринга Іван	Ідеологія, політика, програмні засади (36 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 96 – 114 зв.
18	«За українську державність (Хто буде, а хто руйнує українську державність)»	ОУН(б)	Звіт ОУН(б) за 1939–1941 роки (32 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 303–318; спр. 372, т. 24, арк. 155–182; НДБ ЦДА м. Києва
19	«З ким ідемо, з ким не підемо ніколи»	ОУН(м)	Проблема об'єднання українських політичних сил	НДБ ЦДА м. Києва
20	«Ідеологічні тези українця-націоналіста»	ОУН	Ідеологія українського націоналізму	НДБ ЦДА м. Києва
21	«Ідея і чин України»	Орлик Максим	Ідейно-політична платформа ОУН (71 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 1, арк. 342–413
22	«Інструкції на час подій»	ОУН(м)	Програма ОУН(м) (2 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 75, арк. 5 – 5 зв.
23	«Історія українського націоналізму»	ОУН	Пропагандивний матеріал (11 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 1, арк. 107–111; НДБ ЦДА м. Києва
24	«Категоризм українського націоналіста»	ОУН	Ідейно-політична	НДБ ЦДА м. Києва
25	«Конспіративна інструкція»	ОУН	Вшкільний матеріал	НДБ ЦДА м. Києва
26	«Маніфест Організації Українських Націоналістів»	ОУН(б)	Вперше задекларовані зміни в ідеології та політиці ОУН(б)	НДБ ЦДА м. Києва
27	«Маршові пісні»	ОУН	Співаник (12 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
28	«Методичні замітки до виховної праці серед молоді»	ОУН	Вшкільний матеріал	НДБ ЦДА м. Києва

29	«Напрямки до мобілізаційних і оперативних планів у зв'язку з наближенням німецько-російської війни»	ОУН(м)		
30	«Націоналізм як суспільно-політичний рух»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал ідейно-політичного змісту (14 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 33, арк. 43 – 50 зв.
31	«Нація як специєс»	ОУН	Ідеологія українського націоналізму (69 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 1, арк. 1–10
32	«Наша боротьба і поневолені Москвою народи»	Риць Олег	Ідейно-політичні і тактичні питання (15 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
33	«Наша програма»	ОУН	Окреслення програмних положень організації (12 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
34	«Наші кличі»	ОУН	Вшкільний матеріал (16 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
35	«Наші свята»	ОУН	Вшкільний матеріал (14 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
36	«Наші цілі»	ОУН(б)	Постанови П ВЗ ОУН(б) (12 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
37	«Наші шляхи»	Стецько Ярослав	Ідеологія українського націоналізму, виховання еліти, духовність (9 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 43–52
38	«Наш шлях боротьби»	Орелюк Сергій	Ідеологія і політика ОУН, програмні питання (65 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
39	«Непереможний дух»	ОУН	Ідейно-патріотична (4 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
40	«Підготовчий вишкіл української міліції»	ОУН	Вшкільний матеріал	НДБ ЦДА м. Києва
41	«Політична програма й устрій ОУН, ОУН на СУЗ»	ОУН	Ідеологія, політика організації (37 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
42	«Постанови II Великого Збору ОУН-б»	ОУН(б)	Ідеологія, політика, програма організації (19 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 28–49
43	«Правильник відділу виховників юнацтва»	ОУН	Вшкільний матеріал (24 с.)	НДБ ЦДА м. Києва
44	«Прапор українського націоналіста»	ОУН	Вшкільний матеріал	НДБ ЦДА м. Києва

№	Назва	Видавць (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
45	«Пропаганда»	ОУН(м)	Вишкільний матеріал		
46	«Пропагандивні вказівки (на пелредвосенний час, на час війни і революції та на початкові дні державного будівництва)»	ОУН(б)	Напрямні пропагандивної діяльності (7 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 68, арк. 111–118
47	«Про походження українського народу і Київську державу»	ОУН	Вишкільний матеріал (25 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 1, арк. 425–450
48	«Світгляд революційного націоналізму»	ОУН	Вишкільний матеріал		
49	«Техніка пропаганди»	ОУН(б)	Вишкільна інструкція (7 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 10, арк. 50–56
50	«Український націоналізм»	Ленкавський Степан	Ідеологія українського націоналізму (18 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 64, арк. 1–9 зв.
51	«Український націоналізм»	ОУН	Ідеологія українського націоналізму (23 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 1, арк. 11–21
52	«Українські маршові пісні»	ОУН	Пісенник		
53	«Чому була потрібна чистка в ОУН»	ОУН(б)	До питання розколу організації		
54	«Чорна книга бунту»	ОУН(м)	Антибандерівська		
55	«Фільозофічні основи українського націоналізму»	ОУН	Вишкільний матеріал		НДБ ЦДА м. Києва

1942 рік

№	Назва	Видавць (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Білас і Данилишин»	ОУН	З приводу річниць загибелі бойовиків ОУН		
2	«Децо про нові німецькі закони»	‘Будяк Б.’	Критика німецької окупаційної політики (4 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 204, арк. 9–12
3	«До основ нашої теперішньої політики — українська проблема»	ОУН(б)	Дискусійні матеріали (5 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 6, арк. 53–57

4	«До питання аграрної проблеми в Україні»	‘Карпатський Л.’			
5	«За єдиний революційний фронт»	Рубан Максим			НДБ ЦДА м. Києва
6	«За самостійність»		Альманах		
7	«За Україну» (вид. 1–ше)		Співаник		
8	«Ідеологічно-політичний вишкіл»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (10 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 33, арк. 108–118
9	«Календарець українця-націоналіста»	ОУН(б)	Календар		
10	«Листопадвий зрив на СУЗ»	Залізний Максим			
11	«Лицем до народу»	‘Дума П.’	Переосмислення ідейно-політичних позицій ОУН(б)		НДБ ЦДА м. Києва
12	«Майн кампф»	Гглер Адольф			
13	«Матеріали для святкування дня української зброї»	ОУН	Вишкільний матеріал		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 24, арк. 1–10
14	«Неповний текст постанов П Конференції ОУН»	ОУН			
15	«Пашні буряки»	‘Здоровенко’	Інструкція з конспірації (13 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 54, арк. 16–29
16	«Прапор молоді»	ОУН	Вишкільний матеріал (19 с.)		НДБ ЦДА м. Києва
17	«Проблеми національного визволення»	‘Яворенко В.’	Ідейно-політична		НДБ ЦДА м. Києва
18	«Пропаганда» (інструкція)	ОУН(м)	Структура пропагандивної ланки, основні завдання і шляхи їх реалізації (5 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 75, арк. 7–11
19	«Пропамятна книжечка»	Мирон-Орлик Дмитро	Некролог		
20	«Роки революції і державного будівництва в Україні»	Панасенко Арсен			

21	«Санітарні вказівки в наглих захворюваннях»	‘Здоровенко’	Інструкція з конспірації		
22	«Свято зброї і свято перемоги»	ОУН	Пропагандивний матеріал		
23	«Ствердження і тези (одної квітневої конференції на СУЗ)»	ОУН(м)	Підсумки і нові завдання, дійсно-політичні зміни (6 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 70, арк. 1–6
24	«Суспільна безпека» (серпень)	СБ ОУН(б)	Інструкція Служби Безпеки ОУН		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 229
25	«Україна в світлі обіцянок “Нової Європи”»	ОУН(б)	Антинімецька, антиімеліниківська (3 с.)		НДБ ЦДА м. Києва
26	«Україна, якою була, якою є, якою буде» (вид. 1–ше)	‘Коваль П.’	Історико-політична (10 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 11, арк. 397–407; стр. 376, т. 7, арк. 299–318
1943 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Боротьба за хліб – боротьба за владу»				
2	«Василь Білас і Дмитро Данилишин перед польським налим судом 19-23. XII. 1 932 р.»	‘Рубань М.’	Із серії ”Історичні документи боротьби за УССД”		
3	«Вільна Україна»	ОУН			
4	«В обличчі великих подій»	‘Рак М.’			
5	«Два роки боротьби»	Боженко Опанас	Ідеологія і політика ОУН(б) (22 с.)		НДБ ЦДА м. Києва; ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 7
6	«Донбас у першій чверті 1943 року»	‘Ос’	Характеристика регіону, завдання і цілі ОУН (4 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 216, арк. 29–30
7	«До питання призначення України»	‘Рак М.’			
8	«До питання про українську Великодержаву»	‘Рак М.’	Геополітична стратегія України (11 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 6, арк. 428–339

9	«За Україну» (вид. 2-ге)	ОУН(б)	Слівник		
10	«За що бореться визвольо-революційна Українська повстанча армія?»	УПА	Ідейно-політичні засади боротьби УПА		
11	«За що борються українські націоналісти, проти чого і якими способами»	ОУН(б)	Обґрунтування ідеї спільної боротьби поневолених народів проти московського імперіалізму (5 с.)		ДАЛО, ф. 3, оп. 1, стр. 213, арк. 1-32–137
12	«За що нам боротися?»	ОУН(б)	Ідейно-політичні засади боротьби		
13	«Ідеологічно-політичний вишкіл»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (7 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, стр. 33, арк. 133–140
14	«Листівки і відозви Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії» (вересень–грудень)	ОУН(б)	Звернення до поневолених підрадянських народів (20 с.)	Друкарня УПА «Свобода народів»	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 35 – 55 зв.
15	«Лицем до сходу»	‘Дума П.’	Про важливість проведення пропагандивної роботи серед східноукраїнських мас		НДБ ЦДА м. Києва
16	«Оповідання»	Зіньковець Адам	Літературна творчість вояків УПА		ДАРО, ф. Р-30, оп. 2, стр. 9
17	«Осерелні і східні українські землі»	ОУН(б)	Характеристика східноукраїнських земель під оглядом боротьби за УССД (23 с.)		НДБ ЦДА м. Києва
18	«Осерелні, східні і південні землі України. Огляд і відносини на ОСУЗ і ПідСУЗ під весну 1943 р.»	ОУН(б)	Характеристика східноукраїнського середовища та організаційної роботи (35 с.)		НДБ ЦДА м. Києва
19	«ОУН на СУЗ (1941 - 1943 роки)»	ОУН(б)	Звіт про організаційну роботу на СУЗ, характеристика СУЗ під оглядом національно-політичного, культурного, релігійного життя (11 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 210, арк. 1–11, ДАСБУ, ф. 13, стр. 372, т. 24, арк. 645–670

20	«Поборювання партизан регулярною армією»	ОУН(б)	Військовий підручник		
21	«Політичний огляд подій на східних українських землях»	ОУН	Звітний матеріал (22 с.)		НДБ ЦДІА м. Києва
22	«Посібник з українознавства»	ОУН(б)	Шкільний посібник		
23	«Постанови III-ьої конференції Організації українських націоналістів самостійників-державників (ОУН СД)»	ОУН(б)	Програмний матеріал (Неповний текст)		
24	«Постанови III-ього надзвичайного великого збору Організації українських націоналістів, що відбувся в днях 21–25 серпня 1943 р.»	ОУН(б)	Програмний матеріал		
25	«По Україні (суспільно-політичний огляд за місяць серпень 1943 року)»	ОУН(б)	Огляд суспільно-політичних подій (38 с.)		НДБ ЦДІА м. Києва
26	«По Україні (суспільно-політичний огляд за м. вересень 1943 р.)»	ОУН(б)	Огляд суспільно-політичних подій (30 с.)		НДБ ЦДІА м. Києва
27	«Прапор українського націоналіста» (вид. 2-ге)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал		
28	«Призначення України на межі Європи»	‘Рак М.’	Геополітичне становище України		
29	«Робоче, крестяне, інтелігентські, народи ССРСР» (рос. мов.)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з радянським режимом (7 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 16–23
30	«Сангарний вишкіл»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал		
31	«Свято Базару (В рінницю смерти 359 героїв)»	ОУН(м)	Історико-патріотична		

32	«Тисяча років життя й боротьби українського народу»	Старух Ярослав			
33	«Україна і Москва»	ОУН(м)	Англіросійська (9 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 203, арк. 6–14
34	«Україна і Росія»	‘Вировий М. В.’	Позиція ОУН(б) у ставленні до російського народу		
35	«Цілі і методи німецької імперіалістичної політики на окупованих теренах»	‘Коваленко І. М.’			
1944 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Березнева Конференція Організації Українських Націоналістів на ЗУЗ»	ОУН(м)	Ствердження, тези, постанови (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 9, арк. 163–166
2	«Бойовий правильник піхоти»	Грицай Дмитро (ред.)	Військовий підручник		
3	«Варгова служба»	ОУН	Військовий підручник		
4	«В новій дійсності»	Дмитрів Сергій	Україна під більшовицькою окупацією (8 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 205, арк. 1–7
5	«Все для боротьби»	ОУН			ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 11, арк. 192–195
6	«Всі до пропаганди і агітації»	ГОСП	Інструкція (4 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 10, арк. 83–86
7	«До боротьби з провокаторами, зрадниками і сексотами»	ОУН	Вишкільний матеріал		
8	«До питання конспірації підпільника»	ОУН(б)	Вишкільна інструкція (4 с.)		ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 4, арк. 46–49
9	«До сучасного нашого внутрішньоорганізаційного положення» (21 травня)	Ярослав Моряк	Дискусій доповідь ідейно-політичних засад організації		

10	«До характеристики сучасної міжнародної ситуації»	‘Ольгович Г.’	Аналіз міжнароднополітичної обстановки		
11	«За температуру національної душі»	‘Херсонець Ю. М.’	Психологічні роздуми про типи українського характеру на основі повісті Антоненка-Давидовича «Смерть»	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 2, арк. 79–88	
12	«Зауваги до напрямних нашої звольної боротьби на всіх українських землях в умовах більшовицької дійсності» (лютий)	‘Вер-к’	Дискусії довкола ідеології та політики організації (7 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 7, арк. 427–433	
13	«За що бореться Українська повстанча армія?»	ОУН(б)	Ідейно-політична		
14	«Збірка викладів ідеологічно-політичного вишколу»	‘Дубів’, Обласна вишкільна референтура ОУН(б)	Вишкільний матеріал (29 с.)	НДБ ЦДА м. Києва	
15	«Збірник українських революційних пісень»	ОУН(б)	Співаник (13 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 110, арк. 53–66	
16	«Значення пропаганди»	‘Рубань М.’	Вишкільний матеріал	НДБ ЦДА м. Києва	
17	«Із тактики НКГБ» (листопад–грудень)	ОУН(б)	Методи радянських спецслужб у боротьбі з українським визвольним рухом	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 229, арк. 41–41 зв.	
18	«Інструкція для співробітників СБ у справі проведення допитів»	ОУН(б)	Вишкільна інструкція	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 233	
19	«Інструкція для СБ про структуру та методи роботи радянських спецслужб і боротьбу з ними» (жовтень)	ОУН(б)	Вишкільна інструкція (5 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 229, арк. 37–40	
20	«Історичний шлях російського імперіалізму»	‘Смилів А.’	Критика російського імперіалізму (6 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 84–89; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 68, арк. 143–153	

21	«Історія України» (вип. I)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (39 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 12, арк. 86–125	
22	«Конспірація підпільника (короткі вказівки)» (4 липня)		Вишкільна інструкція (4 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 230, арк. 11–14	
23	«Коротка історія ОУН»	ОУН	Вишкільний матеріал	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 4	
24	«Короткий курс історії України»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (85 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 12, арк. 1–85	
25	«Краткая история ОУН-УПА» (рос. мов.)	ОУН	Вишкільний матеріал (8 с.)	ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 4, арк. 65–68	
26	«Кули прямують поляки»	‘Саловий О.’	Польсько-українські взаємини	Літопис Української повстанської армії, Торонто–Львів, 1995–1996, т. 24, с. 298–304	
27	«Матеріали і документи до історії розвитку Української національно-політичної думки від XIX і XX ст.» (част. I)	ОУН(б)	Вишкільні матеріали (28 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 12, арк. 126–154 зв.	
28	«Матеріали політичного вишколу»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал		
29	«На допомогу інструкторам-пропагандистам (Польське питання)» (липень)	ОУН(б)	До українсько-польських стосунків (16 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 34, арк. 152–160 зв.	
30	«Нарис історії боротьби Української Повстанчої Армії (УПА)»	‘Левенко Г.’	Історія УПА	Літопис Української Повстанської Армії, Торонто, 1978, т. 1, с.	
31	«Оповідання про те, як большевики революцію з’їли, як Сталін перевів українських комуністів та про найвищих секретарів компартії України» (вид. I–ше)	Рубайгада Богдан	Сатира (2 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 67, арк. 9–9 зв.	
32	«Організаційний і політичний вишкіл»	ОУН	Вишкільний матеріал (16 с.)	НДБ ЦДА м. Києва	
33	«Платформа УГВР»	УГВР	Програмний матеріал		
34	«Польова служба»	УПА	Вишкільний матеріал		

35	«Польське питання»	Чапів Ф.	Українсько-польські взаємини			
36	«Проблема війни і воєнної доктрини в Україні й Європі»	ОУН(б)	Ідеологія, політика і тактика ОУН(б) (22 с.)			НДБ ЦДА м. Києва
37	«Про міжнародне положення»	‘Левкович Л.’	Характеристика міжнароднополітичної ситуації			
38	«Слово к бойцам и командирам Красной Армии» (рос. мов.)	ОУН(б)	Звернення до бійців ЧА			
39	«Стрілецький курінь» (вид. 1-ше і 2-ге)		Військовий підручник			
40	«Стрілецький полк» (вид. 1-ше і 2-ге)		Військовий підручник			
41	«Суспільні рухи й течії» (для вступного вжитку)	ОУН(б)	Історико-політологічна (37 с.)			ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 12, арк. 155–192
42	«Тимчасова інструкція по військово-виховній і політичній роботі для політвиховника чоти і сотні»	УПА	Вшкільна інструкція (7 с.)			ДАРО, ф. Р-30, оп. 1, стр. 4, арк. 50–56
43	«Україна в боротьбі за державу»	‘Тур В. І.’	Вшкільний матеріал (10 с.)			ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 931, арк. 2–11
44	«Що нас болить і чому?»	‘Євген’	Ставлення до СС ДГ			ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 7, арк. 446–450
45	«Що таке УРСР?»	‘Мова Я.’	Антирадянська (4 с.)	Друкарня Української Повстанчої Армії «Свобода народам»		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 31, арк. 460 – 461 зв.

1945 рік

№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Альбом українських націоналістів»	ОУН(б)	Портрети визначних діячів ОУН, дереворити Ніла Хасевича.		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 163, арк. 1–16
2	«Большевницька демократизація Європи»	‘Дума Петро’	Критика російської імперської політики (9 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 172–181
3	«Боротьба проти червоних окупантів» (ч. 1-ша і 2-га)	ОУН(б)	Історична		
4	«Відозва до населення західних областей України селян і робітників Осередніх і Східних областей України» (квітень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з окупаційною владою (7 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 42, арк. 89 – 96 зв.
5	«Відозва до української молоді!»	ОУН(б)	Заклик підтримувати боротьбу українського підпілля (10 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 43, арк. 128 – 132 зв.
6	«В новій дійсності»	Дмитрів Сергій	Критика більшовицької системи (15 с.)	Київ (вид-во «На прю»)»	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 7, арк. 182–197
7	«Впали на полі слави»	КОП «Поділля»	Неповний список жертв від І.І. до І. VI. 1945		
8	«Гомін волі»	ОУН(б)	Співаник (12 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 220, арк. 22–34
9	«Господарські підстави нашої державності» (січень)	ОУН(б)	Політико-економічна характеристика українських земель (12 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 11, арк. 130–142
10	«Гудульський курінь»	Бабій Олесь	Поєма		
11	«Декларация Проводу Організації українських націоналістів після закінчення Другої світової війни в Європі»	Провід ОУН(б)	Підсумки Другої світової війни та перспективи українського визвольного руху (8 с.)		ЛІМ, фондова група ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 4, арк. 83–90

12	«До чехів і словаків»	Українські повстанці	Заклик до спільної боротьби проти московського імперіалізму	
13	«За волю»	‘Боєслав Марко’	Збірка поезій	
14	«За Україну» (вид. 3–ге)	ОУН(б)	Співаник	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 219, арк. 1–17
15	«Збірка пісень»	ОУН(б)	Співаник (83 повстанські пісні)	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 219, арк. 1–17
16	«Збірка статей»	ОУН(б)	Ідейно-політичні проблеми (12с)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 7, арк. 34–39
17	«Землезнання України» (із серії «Українознавство». Курс І) (вересень)	УПА «Північ»	Загальні відомості з географії	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 17, арк. 412–448
18	«Ідейно-політичне обличчя ВКП (б) і ВЛКСМ» (грудень)	Колос Іван	Критика ідеології та політики комуністичної партії та ВЛКСМ (4 с.)	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 202, арк. 48–51
19	«Ідея і чин України» (передрук видання 1941 р.)	‘Орлик М.’	Ідеологія, політика, програмні засади ОУН (71 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 1, арк. 342–413
20	«Історичний календар» (зошит І, січень, лютий, березень 1945 р.)	‘Рудченко’, ОПО-1001	Вшкільний матеріал (10 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 11, арк. 217–227
21	«Колгоспники в Україні»	‘Дніпровська Уляна’	Антиколгоспна (12 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 40, арк. 253–265
22	«Короткі вказівки для тих, що йдуть в рейд на Словаччину»	Галаса Василь	Інструкція для учасників пропагандивного рейду	Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 6, с. 145–149
23	«Короткі описи подій УПА “Лисина”»		Збірник матеріалів	
24	«Летясь пісянь»	ОУН(б)	Співаник (40 с.)	ЛІМ, фондова група, ПВ3-262
25	«Надрайонним провідникам до видання конанья»	ОУН(б)	Інструкція стосовно приготування підпілля до зими	ЩАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 1716, арк. 7–17

26	«Наказ головного командира УПАрмії»	Шухевич Роман		
27	«На смерть, не на життя»	‘Дмитренко М.’	Оповідання	
28	«Наша відповідь (2х2=4)»	‘Дума Петро’	(12 с.)	ДА СБУ, ф. 13 стр. 372, т. 24, арк. 671 – 677 зв.
29	«Нові Лідіце – Nove Lidice»	Старух Ярослав	Про знищення польськими бовками українських сіл на Закарзонні	
30	«Периферія»	Чубенко Устим	Сатиричне оповідання (3 с.)	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 218, арк. 80–82
31	«Політично-пропагандивна робота між населенням»	ОУН(б)	Напрямки, завдання і зауваження до пропагандивної роботи (8 с.)	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 210, арк. 23–39
32	«Ранок смерти»	Василенко Петро		
33	«Решення III Великого Збора Організації Українських Націоналістів» (рос. мов., кілька накладів)	ОУН(б)	Ідейно-політичні засади ОУН(б)	
34	«Слово Організації українських націоналістів до українського народу» (червень)	ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 74–91
35	«Советський патріотизм» (вид. 1-ше)	‘Кілівський’	Антирадянська (9 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 2, арк. 271–280
36	«Список бовів за лютий-березень-квітень 1945 року»	КОП «Поділля»		
37	«Сталінсько-большевицький імперіалізм в світлі закордонної політики» (січень)	‘А-м.’	Проти московського імперіалізму (17 с.)	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 198–215
38	«СУЗ в роках 1943-1945»	ОУН(б)	Звіт про організаційну працю на СУЗ (10 с.)	ЩАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 210, арк. 12–22

39	«Тимчасове навчання польової служби військових штабів»	ОУН(б)	Військовий підручник (переклад з рос.) (87 с.)	Київ	АЦДВР
40	«Україно-польські взаємини на тлі історії» (вид. 1-ше)	‘Савченко З.’	Позиція ОУН(б) стосовно українсько-польських стосунків (19 с.)	Київ–Львів	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 215, арк. 1–32
41	«Українська Головна Визвольна Рада»	УГВР	Устрій, платформа УГВР (5 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 5, арк. 32–37
42	«Як “великі” російські саграли “визволяли” український народ»	ОУН(б)	Антиросійська (передрук з газети «За Українську Державу», 1944, № 5) (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 33, арк. 374–380
1946 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Агентура НКГБ в дії» (тільки для службового вжитку)	СБ	Методи діяльності радянських спецслужб (16 с.)		АЦДВР
2	«Безіменні»	Інж. Зовенко Орест	Оповідання		АЦДВР
3	«Блудне коло більшовизму»	ОУН(б)	Аналіз радянської Конституції (17 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 39, арк. 262–279
4	«Бойовий правильник партизанки»		Військовий підручник		
5	«Большевики в боротьбі з українським національно-визвольним рухом в Другій імперіалістичній війні (1939-1946 рр.)» (квітень)	Орленко Остап	Засудження більшовицьких методів поборювання українського визвольного руху (22 с.)	Львів–Київ	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 446–468; т. 31, арк. 301–326
6	«Большевики — російські імперіялісти і носії російського расизму в Україні»	Віробор Максим	Відповідь секретареві Тернопільського обкому ВКП(б) Г. Д. Діденкові з приводу його статті у місцевій пресі		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 469–506

7	«Від соціалістичних гасел до побудови імперії»	ОУН(б)	Розвінчування імперських планів СРСР		
8	«Вовки»	‘Новина П’	Щоденник із днів боротьби відділу УПА «Вовки»		
9	«Геть зраду!»	‘Б. В.’	Проблема відступництва і зради в історико-політичному вимірі (14 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 202, арк. 1–14
10	«Гуртка з населенням»	ОУН(б)	Випілкільний матеріал		
11	«Дбаймо про відповідний підбір, високу ідейність і високий рівень політичного вироблення членів ОУН» (жовтень)	ОУН(б)	Випілкільний матеріал (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 11, арк. 948–954; т. 12, арк. 37–46
12	«До українського народу під московсько-більшовицькою окупацією» (вид. 1-ше, листопад)	УГВР	Заклик продовжувати боротьбу (5 с.)		
13	«Думки під сучасний момент»	ОУН(б)	Ідейно-політична (15 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 11, арк. 215–230
14	«Етапи боротьби поневоленої України з Москвою»	‘Ю. А-О’	Історичний огляд боротьби українців проти більшовизму (10 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 203, арк. 15 – 19зв.; стр. 203, арк. 15–19
15	«Заордонна політика СРСР» (березень)	‘Коса В.’	Проти московського імперіалізму (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 182–188
16	«За що веде боротьбу Українська повстанческа армія?» (вид. 2-ге)	УПА	Ідейно-політичні засади		
17	«За ширші обрії» (25 січня)	‘Одарич’	Формування типу українського борця-націоналіста (3 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 2, арк. 41–43
18	«За що і як боремося»	‘Савченко З.’	Ідейно-політичні засади		
19	«Землезнання України» (Із серії «Українознавство») (курс ІІ)	УПА «Північ»	Описова географія		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 70, арк. 530–539; т. 17, арк. 449–471

20	«Інструкція (проект) виховно-вихідної роботи в Службі Безпеки» (липень)	СБ	Вихідний матеріал	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 233, арк. 44-а, 44-к
21	«Історія революційної боротьби на СУЗ по змаганнях 1920 р.» (січень)	ОУН(б)	Історична	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 13, арк. 411–435
22	«Історія української національної революції» (серпень)	ОУН(б)	Від Сквороди, Костомарова, Коляревського, Міхновського, Коновальця до сучасної боротьби (16 с.)	Друкарня ім. С. Єфремова, Київ–Львів
23	«Колоніальна господарська політика большевицьких імперіялістів в Україні»	‘Полтава Петро’	Критика економічної політики радянської влади (15 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 329–444
24	«Конституція – основний закон СРСР» (квітень)	ОУН(б)	Критика положень радянської Конституції (55 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 39, арк. 185–240
25	«Короткі описи подій УПА “Лісоня”» (вид. 2-ге)		Збірник матеріалів	
26	«Kważym szlakiem stalinowskiej demokracji»	Старух Ярослав	Антирадянська (переклад на польську брошури Я. Старуха «Новітні варвари», 1946)	АЦДВР
27	«Кубань»	ОУН(б)	Витяги з книги В. Куйбовича «Географія України і Суміжних Земель», Львів, 1938 (44 с.)	АЦДВР
28	«Ми переможемо»	‘Д-ів Є.’	Молодіжні та морально-етичні проблеми (13 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 647–670
29	«Мої повстанські марші» (вид. 1-ше)	‘Гетьманець Петро’	Збірка поезій	
30	«Найбільш демократичні вибори»	‘Кужіль У.’	Проти виборів (5 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 7–11
31	«Найдемократичніші вибори»	ОУН(б)	Проти виборів	

32	«Науковість діалектичного матеріалізму» (лютий)	‘Кужіль У.’	Критика більшовицької ідеології (50 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 200, арк. 1–50
33	«Наша боротьба» (вид. 1-ше)	‘Мох Р.’	Ідейно-політична (16 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 72–79
34	«Наша відповідь»	Старух Ярослав	Ідейно-політичні засади	
35	«На шляху історичного поступу»	‘Стояр’	Визвольна боротьба українського народу як складова поступу людства (12 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 615–627
36	«Нові Лідіце – New Lidice» (вид. 2-ге)	Старух Ярослав	Про знищення польськими боївками українських сіл на Закарзонні	
37	«Новітні варвари»	Старух Ярослав	Засудження польських антиукраїнських акцій на Закарзонні (22 с.)	Друкарня ОУН ім. Дмитра Сурмача
38	«Опір фашизму» (вид. 1-ше)	‘Ярлан’	Характерні ознаки і сутність тоталітарних ідеологій (13 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 201, арк. 2–8; ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 19–32
39	«Оповідання про те, як большевики революцію з’їли, як Сталін переїхав українських комуністів та про найвищих секретарів компартії України» (вид. 2-ге)	‘Рубайгада Богдан’	Сатира (2 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 67, арк. 9 – 9 зв.
40	«Партизанка»	УПА	Зі «Статуту» Польової Служби Армії УНР з 1921 р., затвердженого Гол. от. С. Петлюрою (70 с.)	АЦДВР
41	«Перспективи нашої боротьби»	‘Мох Р.’	Стан власних сил, стан сил ворога, міжнародна ситуація (15 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 628–642; спр. 376, т. 7, арк. 108–114; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 210, арк. 40–49

42	«Перша стріча»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 12, арк. 525–537
43	«Повишити революційну пильність»	‘Сукіль Я.’	Вшкільна інструкція (13 с.)	АЦДВР
44	«Польща перед виборами»	‘Савченко Зенон’	Аналіз суспільно-політичного становища в Польщі	
45	«Популяцій на політика більшовиків на Україні» (вид. 1-ше, квітень)	‘Коса В.’	Критика дій радянської влади (10 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 507–520; т. 33, арк. 164–178; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 203, арк. 20–25
46	«Про програмові постанови ІІІ НВЗ ОУН» (січень)	ОУН(б)	Ідейно-політичні зміни у програмі ОУН(б) (25 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 319–334
47	«Процес денационалізації України» (вид. 1-ше)	‘Сташко М.’	Проти русифікації (14 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 523–537; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 203, арк. 20–25 зв.
48	«Про що говорить нам бюджет СРСР»	Лиманич Василь	Критика радянської системи	Літопис Української повстанської армії, Торонто, 1987, т. 16, с. 116–128
49	«Рейди»	‘Щитенко’		
50	«Рейди і політично-пропагандивна робота серед польського населення»	Галаса Василь	Вшкільна інструкція для учасників рейдів польськими теренами	
51	«Слово до вчителів, братів зі східних областей України!»	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 76–85
52	«Советський патріотизм» (вид. 2-ге)	‘Київський’	Антирадянська (9 с.)	ДА СБУ, ф. 13 спр. 372, т. 15, арк. 182–191
53	«Сталінська демократія без масок!»			
54	«Сталінсько-большевицький імперіалізм в світлі закордонної політики» (січень)	‘А-м.’	Проти московського імперіалізму (17 с.)	

55	«Суспільно-політичний огляд»	‘Устим’	Аналіз обстановки у Волинській області	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 119, арк. 20–23
56	«The Displacement of His Excellency Bishop Josaphat Kotsylovsky and Ukrainian Catholic Clergy of Peremyshl»			
57	«У боротьбі за волю – під бойовими прапорами УПА»	‘Волош-Василенко’ (ред.)	Збірник матеріалів	
58	«Україна в боротьбі» (жовтень)	ГС УГВР	Ед-меморар Генерального секретаріату закордонних справ УГВР на мирову конференцію в Парижі (21 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 43–65; спр. 372, т. 12, арк. 733–754
59	«Український національний світогляд та ідеологія»	‘Обрій Юрій’ ООП «Проблиск»	Вшкільний меморіал	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 13, арк. 107 – 127 зв.
60	«Українсько-польські взаємини (на тлі історії)» (вид. 2-ге)	‘Савченко Зенон’	Позиція ОУН(б) стосовно українсько-польських стосунків (19 с.)	Київ–Львів ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 4–23; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 215, арк. 1–32
61	«Четверта сталінська п’ятирічка» (вид. 1-ше)	‘Горновий Осип’	Антирадянська (18 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 294–312; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 202, арк. 15–47
62	«Чи атомова бомба врятує Англію?»	Старух Ярослав		
63	«Чужинці про Україну»	ОУН(б)	Виписки із закордонної преси про події в Україні (21 с.)	ДА СБУ, ф. 13 спр. 372, т. 15, арк. 406–427
64	«Шляхи російського імперіалізму» (гравень)	‘Кужіль У.’	Аналіз експансивної політики Москви з ХІVст. (11 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 160–171; спр. 372, т. 24, арк. 278–316

1947 рік

№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Агентура НКГБ в дії»	ОУН(б)	Методи діяльності радянських спецслужб (16 с.)	АЦДВР	
2	«Акт польсько-більшовицького терору»	ОУН(б)			
3	«Англія і США»	ОУН(б)			
4	«Анекдоти»	ОУН(б)			
5	«Без ідеї»	ОУН(б)	П'єска-гумореска (20 с.)		ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, стр. 4958, арк. 34–54
6	«Більше революційної пильності»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (41 с.)	АЦДВР	
7	«Будлне коло більшовизму»	ОУН(б)	Аналіз радянської Конституції (17 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 39, арк. 262–279
8	«Большевизм чужий і ворожий Україні»				
9	«Большевики в своїх власних словах»	«Трипільський»			
10	«Большевики – російські імперіалісти і носії російського расизму в Україні» (вид. 2-ге)		Відповідь обл. керівника пропаганди ОУН Максима Віробога секретареві Тернопільського обкому ВКП Г. Д. Діденкові з приводу його статті у місцевій пресі «Українсько-німецькі націоналісти — запроданці і зрадники українського народу»		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 469–506
11	«Большевики та національне питання» (вид. 1-ше)	«Кужіль У»	Критика національної політики в СРСР (14 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 41–48
12	«Большевицько-польські наймити шалють»				

13	«Боротьба – джерело могутності України»	«Я. В.»	Історія протистояння українського народу німецькому та москowsькому імперіалізмам (20 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 2, арк. 18–37
14	«Боротьба за хліб»	«О. К.»	Антиколгоспна (8 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 40, арк. 248–252
15	«Боротьба з венеричними недугами»	ОУН(б)	Медицинний довідник		
16	«Було колись в Україні»	ОУН(б)			
17	«Вати і міри»	ОУН(б)	Довідник		
18	«Важливий крок на шляху до зволення народів, поневолених і загрожених сталінським імперіалізмом»	«Осіпенко О.»			АЦДВР
19	«Важливі події в 1946 році»	ОУН(б)	Події і дати у хронологічному порядку		
20	«Вибори в СРСР»	«Стояр»			
21	«Визвольна боротьба Мазепи та Орлика»	ОУН(б)	Історична (19 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 33, арк. 397–407; т. 13, арк. 393–410
22	«Викриття большевицько-російської фальсифікації історії України»	«Пр. С.»	Антирадянська (36 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 24, арк. 567–603
23	«Відважний кулеметчик»		Оповідання		
24	«Відкрите обличчя імперіалізму»				
25	«Відношення Лесі Українки до Москви»				
26	«Відомості з географії України» (част. II, січень)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 17, арк. 502–527
27	«Відписи з революційно-підпільних видань»	ОУН(б)	Передрук статей із газет «Український робітник», «Вісті» та ін. (26 с.)		ДА СБУ, ф. 13 стр. 372, т. 24, арк. 618–644
28	«Вірші юнаків зі школи»	ОУН(б)	Поезії		

29	Вказівки батькам у вихованні дітей» (вид. I –ше)	ОУН(б)	Проблеми національного виховання	АЦДВР
30	«Вказівки для виховника» (ч. I)	ОУН(б)	Вшкільний матеріал	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 11, арк. 28–35
31	«Вказівки для навчання»	ОУН(б)	Вшкільний посібник	
32	«Воля і незалежність»			
33	«Вчора і сьогодні Чехословаччини»			
34	«Геополітичні проблеми України»			
35	«Голодова катастрофа в Україні»	Старух Ярослав		
36	«Городок Ягайлонський»	ОУН(б)	Нарис з історії ОУН	
37	«Господарські підстави нашої державності»	ОУН(б)	Економічна самодостатність України (27 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 579–606
38	«Дбаймо про відповідний добір кадрів»			
39	«Два визвольні рухи»	ОУН(б)	Порівняльна характеристика югославського та українського визвольних рухів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 265–266
40	«Двигнем» (ч. I, II)	‘Кузьменко (С. К.)’	Гуморески	АЦДВР
41	«Демократична Польща	ОУН(б)	Враження від подорожі по містах Польщі (5 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 110, арк. 33–38
42	«Держава» (част. II)	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (22 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 272–294
43	«До бійців і командирів спеціальних МВД, призначених до боротьби з українським революційним рухом»			АЦДВР

44	«До боротьби з агентурою НКВД-НКГБ »	СБ	Вшкільний матеріал (42 с.)	АЦДВР
45	«До братнього чеського і словацького народів» (листопад–грудень)	УПА	Роз’яснення в справі закидів більшовицької пропаганди (28 с.)	Кіliv–Львів
46	«До міжнародного положення»			
47	«Донощикам і сексотам пошаді не буде ніколи»	ОУН(б)	Збірка карикатур із віршованими підписами	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 70, арк. 554–561
48	«До питання організації» (загальний начерк)	ОУН(б)	Вшкільна інструкція (36 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 40–76
49	«До проблеми виховно-вшкільної революційної роботи з юнацтвом» (для внутрішнього вжитку)	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (76 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 96–172
50	«Дочка України з Полісся»		До річниць народження Лєси Українки	
51	«Elections in USSR»			
52	«Елементи революційності українського націоналізму»	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична (передрук із журн. «Ідея і чин», 1946, № 10) (21 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 1, арк. 320–341
53	«Жінка в боротьбі за УССД»			
54	«Завдати до сучасного міжнародного становища. Становище української визвольної справи»	ОУН(б)	Ідейно-політична (11 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 755–761
55	«За волю нації»			
56	«За Ідею»		Оповідання	
57	«За що бореться Українська Повстанча Армія (УПА)»	УПА	Ідейно-політичні засади боротьби ОУН і УПА	АЦДВР
58	«Збірник революційних пісень»		Пісенник	
59	«З днів боротьби»			
560	«Землезнання України» (Із серії “Українознавство”) (курс IV)	УПА «Північ»	Політична географія	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 17, арк. 472–501

61	«3 життя української еміграції»					
62	«Значення фактичного і місцевого матеріалу в масовій пропаганді»	‘О. К.’	Вшкільний матеріал для внутрішнього вжитку (18 с.)			ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 10, арк. 87–104
63	«Імперіалістична політика Росії в Азії»	‘Полтавець В.’	Антирадянська (7 с.)			ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 15, арк. 150–157
64	«Історичний календар»					
65	«Історія України в датах»					
66	«Історія українського війська»					
67	«Історія української національної революції»					
68	«Йосиф Вісаріонович Калігуля»					
69	«Каганович знова в Україні»	ОУН(б)	Злочинна діяльність Кагановича супроти українського народу	Київ–Львів		ЦДА м. Львова, ф. Р-9, оп. 1, стр. 9. НДБ ім. В. Стефаніка м. Львова
70	«Календарець на 1947 рік»	УПА				
71	«Кагехізм українського націоналіста» (передрук вид. 1941 р.)					
72	«Кілька уваг про ЧСР»					
73	«Козаки в творчості Шевченка»					
74	«Колгоспний календар»					
75	«Конспірація»		Вшкільний матеріал			
76	«Конституція ССРСР»	‘А. К.’	Сатира			
77	«Конституція ССРСР»		Критика Радянської Конституції			
78	«Конституція – основний закон СРСР»					
79	«Концепція Самостійної України та основна тенденція політичного розвитку сучасного світу»	‘Полтава Петро’	Місце боротьби українського народу в системі загальноєвропейських визвольних рухів (32 с.)	Дрогобич–Станіславів–Чернівці		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 6, арк. 10–35
80	«Короткий витяг з історії народів» (вид. 1-ше)	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (19 с.)			ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 12, арк. 602–621

81	«Короткий курс граматики української мови» (част. 1, 2)	ОУН(б)	Підручник			
82	«Короткий курс ідеології українського націоналізму»					
83	«Короткий нарис українських земель»					
84	«Короткий огляд українського письменства»					
85	«Легенда»		Оповідання			
86	«Ленінізм як ідеологія російського імперіалізму»	‘Морозний С.’	Критика московського імперіалізму (50 с.)			ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 109–159
87	«Лікувальні рослини»					
88	«Лісова пісня»		Оповідання			
89	«Матер Dolosa»	‘Лот Б.’	Збірка поезій			АЦДВР
90	«Мир чи війна»					
91	«Михайлик» (вид. 1-ше)	‘Дмитренко М.’	Оповідання (36 с.)			АЦДВР
92	«Молодь СУЗ в боротьбі за УССД»					
93	«На большевицькому ідеологічному фронті»	‘Горновий Осип’				
94	«На п’ятому році повстанської боротьби українського народу проти окупантів»					
95	«Нарис військової топографії» (вид. 2-ге)		Військовий підручник			
96	«Народ у боротьбі»	ОУН(б)	Революційний довідник (38 с.)			ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 4, арк. 344–382
97	«На столі на сні»	‘Боеслав Марко’	Збірка колядок			АЦДВР
98	«На фронті відвічної боротьби»	ОУН(б)	Історія українсько-польських взаємин (5 с.)			ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 215, арк. 39–40
99	«Наша боротьба» (вид. 2-ге)	‘Мох Р.’	Ідейно-політична (19 с.)			АЦДВР

100	«На шляху історичного поступу»	‘Стояр’	Визвольна боротьба українського народу як складова поступу людства (12 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 95 – 98 зв.; спр. 372, т. 11, арк. 615–627
101	«New Famine Catastrophe in Ukraine»	Старух Ярослав	Антиколгоспна	
102	«Нешасне кохання»	ОУН(б)	Морально-етична та психологічна	
103	«Нова голодова катастрофа в Україні» (січень)	‘Стояр’	Антиколгоспна (6 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 268–274
104	«Новий наступ сталінських вельмож на колгоспників»	‘Горновий Осип’	Антиколгоспна (8 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 243–247
105	«Облуда а демократія»	Старух Ярослав	Порівняльний аналіз радянської і нацистської систем	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 2, арк. 183–196
106	«Опир Фашизму» (вид. 2-ге)	‘Рубайгада Богдан’	Сатира (2 с.)	
107	«Оповідання про те, як большевики революцію з’їли, як Сталін перевів українських комуністів та про найвищих секретарів компартії України. (вид. 3-ге)»			
108	«ОУН на СУЗ від 1941 до 1945 рр.»			
109	«Панько»		Оповідання	АЦДВР
110	«Передосилки поширення нашого руху в умовах большевицького СРСР» (вид. 1-ше)	‘Полтава Петро’	Мета і завдання націоналістичного підпілля в умовах радянської окупації	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 723–736
111	«Підпільними стежками на СУЗ»	‘Вадим’		
112	«Повістити революційну пильність»	‘Сукіль Я.’	Вшкільний матеріал (14 с.)	АЦДВР
113	«Повстанський стяг»	‘Санник’	Співаник УПА	
114	«Поєми»	‘Боєслав Марко’	Поєми	АЦДВР

115	«Політичний огляд»	‘Савченко Зенон’		
116	«Польська преса про УПА»			
117	«Популярна політика большевиків на Україні» (вид. 2-ге)	‘Коса В.’	Критика дій радянської влади (10 с.)	
118	«Постанови І Конференції повноволених народів»	Голови національних делегацій		Причинки до суспільного мислення (Збірка статей), Торонто, 1989, ч. 4, с. 17–19
119	«Постанови ІІІ ВЗ ОУН СД»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (передрук вид. 1941 р.)	
120	«Прапор українського націоналіста»	ОУН(б)	Ідеологія, політика, тактичні моменти (20 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 80–87, 191–211
121	«Проблеми Британської імперії»	ОУН(б)	Список депутатів та їхня характеристика за партійною, національною та іншими ознаками (35 с.)	ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4958, арк. 5–25
122	«Проблеми нашого визволення»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (13 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 12, арк. 252–263; АЦДВР
123	«Про вибори і склад депутатів до Верховної Ради УСРСР від 9 лютого 1947 р.» (квітень)	ОУН(б)	Заклик до боротьби з радянським режимом	ЛІМ, фондова група, ПВ3-233
124	«Програма виховання і вишколу»	ОУН(б)	Морально-етична (на підставі праць Д. Донцова)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 2, арк. 107–111
125	«Програма нашого визволення»	ОУН(б)	Проти русифікації (14 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 523–537; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 203, арк. 20 – 25 зв.
126	«Промислові робітники України»			
127	«Пропатандивний рейд відділу УПА на ЧСР»			
128	«Про характер»	ОУН(б)		
129	«Процес денационалізації України» (вид. 2-ге)	‘Шашко М.’		

130	«Революційна боротьба на СУЗ після 1920 року»					
131	«Розвиток української політичної думки»	ОУН(б)	Історико-політологічна (11 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 6, арк. 165–176	
132	«Роля поодинокого повстанця і революціонера в цілості визвольних змагань української нації»	‘Ратник’				
133	«Російський расизм – завершення національної політики большевиків»	ОУН(б)	Критика національної політики Кремля (26 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 24, арк. 331–357	
134	«Саме історичне» (вид. 1-ше.)		Збірка сагири			
135	«Самостійність чи блеф?»	‘Л-ів’	Критика радянської системи (10 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 11, арк. 435–445	
136	«Світ большевизується»	‘Радич В.’	Гуморески		АЦДВР	
137	«Світ проти большевизму»					
138	«Словник деяких іншомовних слів»					
139	«Смертю заплатили за зраду»		Оповідання			
140	«Смерть тиранії» (30 червня)	Комітет АБН	Антирадянська (9 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 15, арк. 446–455	
141	«Spectre of Fascism»	Старух Ярослав				
142	«Співаник»	УПА	Пісенник			
143	«Сталінські депутати від Тернопільщини» (березень)	‘Зір Іван’ (ко-респондент “Дія і чин”)	Антирадянська		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 38, арк. 83–94	
144	«Сталь без іржі» (вид. 2-ге)	Дяченко Михайло	Драма на 6 сцен			
145	«Степан Ніч перед судом присяжних»					
146	«Гарас Шевченко проти Москви»	Орленко Осип	Антирадянська (4 с.)		ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 200, арк. 51–55	

147	«To Brotherly Czech and Slovak Nations»					
148	«30-річчя Української Національної Революції»					
149	«Україна – ім’я – народ – земля»	‘Василь Сурмач’	Випільний матеріал краєзнавчого характеру (18 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 12, арк. 714–732	
150	«Україна в боротьбі за державу»					
151	«Україна – наша національна назва»	ОУН(б)	Етнографічна (14 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 11, арк. 408–422	
152	«Українська культура під більшовиками» (вид. 1-ше)	ОУН(б)	Написано на основі праці С. Ніколишина «Культурна політика більшовиків і український культурний процес», 1939 (68 с.)			
153	«Український народ у боротьбі з російським імперіялізмом»					
154	«Українці-вчителі!»	ОУН(б)	Проти русифікації та раліянізації (7 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 43, арк. 89–96	
155	«УПА нікому не вступа»	ОУН(б)	Пісенник			
156	«Фашистівське страшило»	Старух Ярослав	Порівняльний аналіз радянської та нацистської систем		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 2, арк. 197–202	
157	«Фольклор наших днів»					
158	«Характеристика Гук Марії – депутата до Верховної Ради ССРСР»					
159	«Хорунжий Бойко-Чорнота (1922–1945)»		Оповідання		АЦДВР	
160	«Червоне яєчко»		Оповідання			
161	«Червоний чортополох»					
162	«Четверта сталінська п’ятирічка» (вид. 2-ге)	‘Горновий Осип’	Критика радянської економічної системи (18 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 33, арк. 294–312; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, стр. 202, арк. 15–47	

163	«Чи большевики ведуть до комунізму» (вид. 1-ше)	‘Кужіль У.’			ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 283–299.
164	«Чи буде голод?»				
165	«Чи здатна українська нація до дальшого іонування і активного творіння своєї історії» (15 квітня)	‘Блакитний Євген’	Короткий огляд суспільно-політичного, економічного і культурного життя поневоленої України (4 с.)		ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4958, арк. 27–31
166	«Шевченко – апостол незалежності України»	‘Ленко І.’			
167	«Шлях активної збройної боротьби проти окупантів – єдиноправильний шлях національного визволення»	‘Вол.’	У п’ять роковини боротьби УПА (12 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 31, арк. 339–345; спр. 372, т. 11, арк. 823–829
168	«Шляхи й перспективи»	‘Дніпровий К.’	Ідейно-політична (17 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 705–722
169	«Що далі?»				ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 179–197
170	«Шурі вилазять»		Оповідання		
171	«Юні школярі-українці!»	ОУН(б)	Антирадянська (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 170–176
172	«Як дійшло до ухилю й диверсії в ОУН в терені краю “Одеса”»				
173	«Яким мусить бути український революціонер-націоналіст»		Інструкція для організаційних кадрів (14 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 955–968
174	«Як побороє НКВД і НКГБ т. зв. контрреволюцію в ССРСР» (короткий виклад)	СБ	Інструкція для внутрішнього вжитку (24 с.)		АЦДВР
175	«Як самому спорядити тектограф»	ОУН(б)	Випільний матеріал		

1948 рік

№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Безрук»	‘Лот Б.’	Поесії (24 с.)		АЦДВР
2	«Большевики та національне питання» (вид. 2-ге)	‘Кужіль У.’	Критика національної політики в СРСР (14 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 41–48
3	«Викриття російсько-большевицької фальсифікації історії України» (вид. 1-ше)	‘С. Пр.’	Антирадянська (15 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 381–396
4	«Відповідь Людмилі Шевченко від українських революціонерів» (вид. 1-ше)				
5	«Від соціалістичних гасел до побуловни імперії»	ОУН(б)	Критика московського імперіалізму (21 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 62–83
6	«Вітчизна кличе»	‘Боеслав Марко’	Цикл поесій (12 с.)		АЦДВР
7	«Вказівки для української молоді»	ОУН(б)	Заклик протистояти радянській пропаганді (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 181–186
8	«Веселія історія» (Короткий огляд)	‘Ми...к’	Випільний матеріал (32 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 468–500
9	«В 300-літні роковини Козацької Революції під проводом гетьмана Б. Хмельницького»	‘Літописець’	Історико-патріотична (28 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 612, арк. 200–214; АЦДВР
10	«В хороbru путь»	‘Боеслав Марко’	Збірка поесій (27 с.)		АЦДВР
11	«В чому наша сила»	‘Боеслав Марко’	Про революційну силу націоналістичної ідеї (21 с.)	Дрогобич–Станіславів–Чернівці	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 31, арк. 401–411; спр. 372, т. 24, арк. 503–512

12	«Географія України» (для членських кадрів)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 17, арк. 389–400
13	«Говорім те, що треба»	ОУН(б)	Вказівки для пропагандистів (Передрук з журналу «Революціонер-пропагандист», 1948, № 2) (8 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 263–271
14	«Горлі душі»	‘Боеслав Марко’	Оповідання		АЦДВР
15	«Гравюра на дереві»	Касіян В.	Передрук статті радянського художника В. Касіяна з журналу «Культурно-освітня робота», 1948, ч. 12 (9 с.)		АЦДВР
16	«Громаляни!»	ОУН(б)	Застереження перед більшовицькими провокаціями (12 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 196–208
17	«Декалог українського націоналіста»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (10 с.)	Дрогобич–Станіславів–Чернівці	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 176–186
18	«Дещо з історії українського націоналізму» (За розд. 5 “Програми /№1/... і 6-м “Вказівок для навчання”)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (22 с.)		АЦДВР
19	«До питання організації» (вид. 2-е)	ОУН(б)	Організаційні засади ОУН (81 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 143–214
20	«До питання політико-пропагандивної роботи в ОУН в терені»	ОУН(б)	Вишкільна інструкція (4 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 10, арк. 64–67
21	«Достроково»		Фейлетони		
22	«До українського народу під московсько-більшовицькою окупацією» (вид. 2-ге)	УГВР	Заклик чинити спротив радянському режимові (10 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 109–124; АЦДВР
23	«Друг Карпо»	‘Калина Богдан’	Оповідання		АЦДВР

24	«Елементи революційності українського націоналізму»	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична (20 с.)	ТХЗ 238	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 462–482; спр. 376, т. 24, арк. 190–207
25	«За здорову душу українського народу» (липень)	‘Боеслав Марко’	Виховно-патріотична (18 с.)	Дрогобич–Станіславів–Чернівці	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 2, арк. 67–78
26	«Збірник виховно-вишкільних матеріалів»	‘Свіжий В.’	Вишкільний посібник		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 12, арк. 330–424
27	«Збірник вишкільних матеріалів 1-го ступеня» (ч. 3)	КОП ПК	Світлогляд, ідеї, боротьба і перспективи (81 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 17, арк. 273–354
28	«Збірник революційних пісень» (ч. II)		Співаник		АЦДВР
29	«Зброєю ворога по ворогові»	ОУН(б)	Коментарі до висловів радянських істориків (14 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 359–373
30	«Землезнання України» (ч. III і IV)	ОУН(б)	Краєзнавча		АЦДВР
31	«З життя боевника»	‘Федорович’	Оповідання		
32	«З закордонної і большевицької преси»				
33	«Змагання українського народу у 1917-1921 рр.»				
34	«З протинардної практики большевицьких імперіалістів» (Передрук з журналу “Революціонер-пропагандист”, 1948, № 2)	ОУН(б)	Проблеми машинізації сільсько-го господарства (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 272–275
35	«Ідейно-моральне виховання кадрів ОУН»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (8 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 267–305
36	«Ідейно-політичні основи нашої тактики»	‘Савченко Зенон’			
37	«Ідеологічно-політичний вишкіль» (част. II)	ОУН(б)	Націоналізм як суспільно-політичний рух		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 14, арк. 129–137

38	«Історія революційно-визвольної боротьби на ОСУЗ по змагах 1920 р.»	ОУН(б)	Історична	Дрогобич-Станіславів-Чернівці	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 32, арк. 284–297
39	«Історія революційної боротьби в Наддніпрянській Україні»				
40	Історія Української національної революції»		Історична, ідейно-політична (8 с.)		АЦДВР
41	«Календарець на 1948 рік»	ОУН(б)	Календар (52 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 11, арк. 228–279; АЦДВР
42	«Кінець другого етапу большевизації країн Центральної та Південно-Східної Європи» (16 вересня)	‘Осіпенко А.’	Імперська політика Московської совної країн Східної Європи (15 с.)	Київ–Львів	
43	«Козаки у творчості Шевченка» (березень)	‘А. К.’	Літературознавча (8 с.)		ДА СБУ, ф. 13 спр. 372, т. 15, арк. 600–608
44	«Короткий витяг з історії народів» (вид. 2-е)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (19 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 602–621
45	«Лагері ССРСР»	ОУН(б)	Антирадянська (26 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 123–149
46	«Легенда про героя»	‘Боєслав Марко’	Оповідання для молоді (24 с.)		АЦДВР
47	«Марена»	Дяченко Михайло	Поема		
48	«Масова збройна боротьба на українських землях за літнею Керзона» (вид. 1-ше)	‘Назаревич О.’	До проблеми українсько-польських стосунків (7 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 221–228; т. 31, арк. 418–424
49	«Матеріали»	ОУН(б)	Відповіді на питання з історії України для вишколу кадрів		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 17, арк. 2–21
50	«Ми переможем!»	Вільшинка Тарас	Поезії		
51	«Моя повстанські марші» (вид. 2-ге)	‘Гетьманець Петро’	Поезії		

52	«На допомогу по вивченні ІІІ НВЗ ОУН СД»	ОУН(б)			
53	«На крилах революції»	‘Сагайдачний’	Нарис з історії УПА (49 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 80–129
54	«Наша визвольна боротьба і проблема жертв» (вид. 1-ше)	ОУН(б)	Ідеологія, політика, тактика, перспективи боротьби (9 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 31, арк. 412–416
55	«На шляху революції» (21 квітня)	‘Рогоза’	Оповідання (12 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 647–659
56	«Нові коляди» (вид. 1-ше)	‘В. С.’			
57	«Основи тактики повстанських (партизанських і бойоварських) відділів»	‘Ратник’			
58	«Перегляд європейських держав»				
59	«Переможці»	‘Марусин О.’	Оповідання (29 с.)		АЦДВР
60	«Переяславська легенда»	‘Перелесник М.’	Історико-патріотична (12 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 346–358
61	«Перспективи нашої боротьби»	‘Мох Р.’			
62	«Під стягом волі»	‘Левко’	Збірка поезій		
63	«Політична географія України»	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (15 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 17, арк. 41–56
64	«Політична географія України»	Рудницький Степан	Вишкільний матеріал (87 с.)	Олеса	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 294–381
65	«Полковник Кричевський»	ОУН(б)	Нарис (8 с.)	Львів	АЦДВР
66	«Помилкова політика польських антибольшевицьких сил та її зубні наслідки»	‘Левенко В.’	Характеристика польського антибольшевицького політичного спектру (40 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 111–151; спр. 372, т. 24, арк. 46–59
67	«Популярна політика большевиків на Україні» (вид. 3-ге)	‘Коса В.’			
68	«Початковий вишкіль українського революціонера»		Ідейно-політична (20 с.)	Львів	АЦДВР
69	«Призначення України»	ОУН(б)	Конспект роботи Ю. Липи (76 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 522–578

70	«Програма вишколу II ступеня» «Програма ідейно-політично-го виховання кадрів ОУН (I-го ступеня)»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (30 с.)	АЦДВР
71		ОУН(б)		
72	«Про наш демократизм» (березень)	‘Горновий Осип’	Зміни в ідеології ОУН(б) (13 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 493–506
73	«Про одну рушійну силу революції»	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична (15 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 31, арк. 436–449
74	«Реформа чи грабунок?»	‘Юрченко’	Критика більшовицької грошової реформи (передрук з журналу “Революціонер-пропагандист”, 1948, № 2) (12 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 250–262
75	«Розвідка і контррозвідка» (вигляги з однієї книжки Чарльза Росселя)	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (90 с.)	АЦДВР
76	«Русские!»	ОУН(б)	Звернення до росіян із закликом вступати до спільного фронту боротьби з імперіалізмом (12 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 24, арк. 318–330
77	«Світова статистика»		Статистичний матеріал	
78	«Серед хвиль боротьби»	‘Варка’	Спогади з підпілля (53 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 660–713
79	«Словничок чужомовних слів»		Словник	
80	«Слово до вчителів, братів зі східних областей України»	ОУН(б)	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 32, арк. 298–307
81	«Советський патріотизм» (вид. 3-тє)	‘Київський’	Антирадянська (3 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 2, арк. 271–280; АЦДВР
82	«Сторінки підпільних видань»	ОУН(б)	Статті на ідейно-політичну тематику з різних організаційних видань (41 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 31, арк. 346–387

83	«Тернопільщина: список упавших героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13.3.1944 р. до 31.12.1948 р.»			
84	«Рік 1948»			
85	«У голови Генерального Секретаріату УГВР Р. Лозовського»	ОУН(б)	Інтерв’ю з Р. Шухевичем	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 422–430
86	«Україна»		Збірка поезій	
87	«Україна – наша національна назва»	ОУН(б)	Історико-патріотична (12 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 286–298
88	«Україна в революційних рухах Росії»			
89	«Україна і Схід»			
90	«Україна погибає! Хто винуватий в цьому?» (вид. 1-ше)	Федун Петро	Антирадянська (10 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 31, арк. 425–435
91	«Українська культура під більшовиками» (вид. 2-ге)	ОУН(б)	Написано на основі праці С. Ніколишина «Культурна політика більшовиків і український культурний процес», 1939 (68 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 24, арк. 12–44
92	«Український народ у боротьбі з російським імперіалізмом»	ПК	Історико-політична	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 129–139
93	«Українські землі і українське населення світу»			
94	«Українці в боротьбі за державність»			
95	«Учителька»	‘Дмитренко М.’	Оповідання	
96	«Філософічні основи націоналістичного світогляду»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (9 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 24, арк. 678–687

97	«Формування української нації» (травень)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 13, арк. 38–92
98	«Хай слава луна»	‘Босслав Марко’	Поезії		АЦДВР
99	«Хам»	‘Калина Богдан’	Оповідання (23 с.)		АЦДВР
100	«Хто такі бандерівці і за що вони борються»	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична (21 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 561–582.
101	«Чи большевики ведуть до комунізму?»	‘Кужіль У.’	Критика ідеології більшовизму (17 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 64–81; спр. 376, т. 3, арк. 283–299
102	«Чим цікавитись в терені» (березень)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 12, арк. 113–132
103	«Чи на розпутті?»	Мох Р.	Обґрунтування доцільності ідейно-політичних змін у програмі ОУН(б) (8 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 8, арк. 177–185
104	«Чому повстання 1948 року було переможне?»	‘Полтава Петро’	Історико-патріотична (19 с.)	Друкарня ОУН ім. Легенди в Дрогобичі	ЛІМ, фондова група. ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 416–436; спр. 372, т. 12, арк. 192 – 199 зв.
105	«Шахтарі Донбасу — чорні невідьники сталінського режиму»	ОУН(б)	Антирадянська (28 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 24, арк. 536–564
106	«Яка філософія нас зобов’язує — ідеалістична чи матеріалістична?» (вид. 1–ше)	‘Горновий Осип’			
107	«Як “великі” російські саграти “визволяли” український народ»	ОУН(б)	Антиросійська (перелук з газети «За Українську Державу», 1945, № 5) (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 374–380
108	«Як Москва нищила народи»				
109	«Як побороє НКВД і НКГБ т. зв. контрреволюцію в ССРСР»				

110	«Як розуміти концепцію власних сил у нашій національній боротьбі» (вид. 1–ше)	‘Горновий Осип’	Ідейно-політична (32 с.)		
1949 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Безпосередньо за що ми ведемо наш бій» (вид. 1–ше)	‘Полтава Петро’	Зміст боротьби ОУН та УПА		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 381–396
2	«Викриття російсько-більшовицької фальсифікації історії України» (вид. 2–ге)	‘С. Пр.’	Антирадянська (15 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 424–438; спр. 376, т. 12, арк. 237–251
3	«Вишкільна робота» (січень)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (12 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 62–83
4	«Від соціалістичних гасел до побудової імперії» (вид. 2–ге)	ОУН(б)	Критика московського імперіалізму (42 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 99–104; т. 12, арк. 274 – 277 зв.
5	«Військово-повстанський вишкіл»		Проблеми національного виховання (5 с.)		
6	«Вказівки батькам у вихованні дітей» (вид. 2–ге)	ОУН(б)			
7	«Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1950 рік»				
8	«Волинь в боротьбі» (альманах)				
9	«В 300-літні роковини Козацької Революції»				
10	«В’язень»	‘Гай Марта’	Оповідання		
11	«Ганьба ХХ сторіччя»	Дяків Осип	Засудження радянських методів боротьби з українським вивольним рухом(88 с.)		Дяків-Горновий О., Ідея і чин (Повна збірка творів), Нью-Йорк, Лонгто–Мюнхен, 1968, с. 337–408

12	Географія України» (короткий курс)		Підручник (26 с.)		АЦДВР
13	«Господар»	‘Калина Богдан’	Оповідання (21 с.)		Державність, Львів, 1993, № 1
14	«Двадцятиріччя ОУН («20-річчя ОУН»)	ОУН(б)	До ювілею ОУН (4 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 308–311; АЦДВР
15	«Двадцять років боротьби за національне і соціальне визволення українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу»	‘Полтава Петро’	3 нагоди 20-річчя ОУН (12 с.)		ЛІМ, Фондова група, ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 234 – 246 зв.; спр. 376, т. 7, арк. 120–177
16	«До братнього чеського і словацького народів»	УПА	Виянення українських повстанців у справі закладів більшовицької пропаганди (30 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 13 – 27зв.
17	«До всіх членів і симпатиків ОУН, до всіх українських підпільників і повстанців»	ОУН(б)	Звернення Проводу з нагоди 20-річчя діяльності ОУН (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 314–320
18	«До генези Української Головної Визвольної Ради»	‘Чупринка Тарас’	Передпосылки виникнення, завдання і цілі УГВР		Літопис Української повстанської армії, Львів, 1992, т. 9, кн. 2, с. 392–405
19	«До питання організації»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 12, арк. 71–103
20	«До українського народу під московсько-більшовицькою окупацією» (вид. 3–тє)	УГВР	Заклик продовжувати боротьбу (5 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 116–121
21	«За волю нації» (част. 4)		Збірник оповідань, віршів та спогадів про героїчну боротьбу українського народу за волю та незалежність (61 с.)	Друкарня ОУН ім. Я. Київського	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 356–418; ЛІМ
22	«За правильну постановку та чистоту генеральної лінії політики ОУН»	Стельцько Ярослав	Ідейно-політична (59 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 24, арк. 208–267; НДБВ ЦДІА м. Києва

23	«За тип організованої демократії в майбутній незалежній Українській Державі»	‘Полтава Петро’	Ідеологія, політика, програмні питання (38 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 253–291
24	«Звернення воюючої України до всієї української еміграції»				
25	Ідеологічно-політичний вшкільник» (за розд. “Програми /№ 1/ виховання і вшкільну” і 4-м “Вказівок для навчання”)	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (20 с.)		АЦДВР
26	«Календарець українського революціонера на рік 1949»	ОУН(б)	Календар (40 с.)		АЦДВР
27	«Кілька пригадок щодо побуту підпільника» (вид. 1-ше)	ОУН(б)	Інструкція по конспірації		
28	«Концепція Самостійної України та основна тенденція політичного розвитку сучасного світу» (вид. 2-ге)	‘Полтава Петро’	Місце українського визвольного руху в системі європейських визвольно-революційних рухів (32 с.)	Дрогобицько-Станіславів-Чернівці	
29	«Кто такие Бандеровцы и за что они борются?» (рос.мов.)	‘Полтава Петро’	Ідеологія, політика, програмні засади ОУН(б) (19 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 145–164
30	«Мати»		Оповідання (32 с.)	Київ–Львів	Державність, Львів, 1993, № 1
31	«Микола Хвильовий»	‘Т. Б.’	Нарис (7 с.)		АЦДВР
32	«Михайлик» (вид. 2-ге)	Дмитренко М.	Оповідання (36 с.)	Київ–Львів	АЦДВР
33	«Мілітаризм сталінсько-більшовицьких імперіялістів»	ОУН(б)	Антирадянська (8 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 33–41
34	«Мої повстанські марші» (вид. 3-тє)	‘Гетьманець Петро’	Поесії		
35	«Молодь Східно-українських земель в боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу»	ОУН(б)	Приклади боротьби (11 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 689–699
36	«На більшевиському ідеологічному фронті»	‘Горновий Осип’	Антирадянська (49 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 192–241

№	ОУН(б)	Співаник (31 с.)	Київ-Львів	АЦДВР
37	«Нас питають, якого ми роду»	ОУН(б)	Друкарня ім. Лопатинського в Стрию (Київ-Львів)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 700-704; спр. 376, т. 7, арк. 115 - 119 зв.
38	«Наша визвольна боротьба і проблема жертв» (вид. 2-ге)	ОУН(б)	Ідеологія, політика, тактика, перспективи боротьби (9 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 700-704; спр. 376, т. 7, арк. 115 - 119 зв.
39	«Підсумки успіхів нашої національно-визвольної боротьби останніх років»	‘Горновий Осип’	Ідеологія, політика, перспективи визвольного руху (11 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 775-785; АЦДВР
40	«Повстанська торба»	‘Перелесник М.’	Оповідання	
41	«Поеми»	Дяченко Михайло	Поетичний збірник	
42	«Прийоми конспірації»		Вшкільний матеріал	
43	«Промінь волі»			
44	«Про одну рушійну силу революції»	‘Петро Полтава’ (‘П. П.’)	Роль і значення ідеї в процесі революційно-визвольної боротьби (12 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 208-220
45	«Про свободу преси в ССРСР»	‘Горновий Осип’	Антирадянська	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 2, арк. 281-297
46	«Психологія товпи»			
47	«Російська винищувальна політика по відношенню до України»	‘Дніпровська У’	Антиросійська (21 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 42-63
48	«Російська жорстокість»			
49	«Советознання»	ОУН(б)	Матеріали для вишколу І ступеня (63 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 325-388
50	«Советська наука сьогодні» (передрук з журн. «Пропагандист», 1947, № 6)	‘Льницький А.’		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 2, арк. 299-312.
51	«Советський патріотизм» (січень)	‘Київський’	Антирадянська (9 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 182-191

52	«Співаник українського повстанця»			
53	«У колгоспних пугах»	Дяченко Михайло	Оповідання	
54	«Україна, якою була, якою є, якою буде» (2-ге вид.)	‘Коваль П.’	Історико-політична (10 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 397-407; спр. 376, т. 7, арк. 299-318
55	«Українська Головна Визвольна Рада - єдиний революційний уряд України»	УГВР	Цілі і завдання УГВР (20 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 66-86
56	«Український народ! Друзі, члени і прихильники Організації Українських Націоналістів!» (28 лютого)	ОУН(б)	Заклик продовжувати боротьбу (8 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 218 - 221 зв.
57	«Український революціонер-юнак іде!»	ОУН(б)	Участь молоді у визвольно-революційній боротьбі (12 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 192 - 198 зв.
58	«Українські робітники, інтелігенці!» (лютий)	ОУН(б)	Критика радянської системи (11 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 56-67
59	«Українсько-польські взаємини на тлі історії»	‘Савченко Зенон’	Історія українсько-польських стосунків (32 с.)	ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 215, арк. 1-32
60	«Учитель»	‘Елі Езер’	Оповідання (15 с.)	АЦДВР
61	«Учителька» (вид. 1-ше)	‘Дмитренко М.’	Оповідання (46 с.)	Друкарня ОУН ім. Я. Буселля Київського (Київ-Львів)
62	«Формування української нації»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (33 с.)	АЦДВР
63	«Хто ми й за боремось?»	ОУН(б)	Популярний виклад програми ОУН(б) (8 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 583-586
64	«Хто такі бандерівці і за що вони борються?» (вид. 1-ше)	‘Полтава Петро’	Ідеологія, політика, програма ОУН та УПА (18 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 127-145; спр. 372, т. 11, арк. 542-560; АЦДВР

65	«Чи дійсно старший брат?»	‘Улас’	Критика російського місіанізму	АЦДВР
66	«Чим цікавитися в терені»	ОУН(б)	Інструкція	
67	«Чому і як треба писати протоколи розмов»	ОУН(б)	Вшкільний матеріал (Передрук із журналу «Революціонер-пропагандист», 1949, № 5 (9 с.))	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 29, арк. 340–349
68	«Чому ми за Українську Самостійну Соборну Державу?»	‘Рамзенко Веселод’	Ідеологія, політика ОУН(б)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 340–360
69	«Чому ми називаємо себе націоналістами»	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична (15 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 55–70
70	«Чому працюючі в СРСР живуть у постійній нужді?»	‘Чорнороб С. А.’	Антирадянська (24 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 269–293
71	«Шевченко – апостол незалежної України» (вид. 2-ге)		Історико-патріотична	
72	«Шлях до волі» (збірник матеріалів для початкового (I ступ.) ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН) (ч. III)	ГОСП	Короткі відомості з ідеології, політики та історії українського революційного націоналізму (75 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 823–1002
73	«Шовіністичне запаморочення й русифікаційна гарячка»	‘Горновий Осип’	Критика шовіністичної політики радянського керівництва (40 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 82–122
74	«Що несе селянам колгосп?» (січень)	‘Скоб’	Антиколгоспна (30 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 211–241
75	«Що таке націоналізм?»	Донцов Дмитро	Передрук праці Д. Донцова	
76	«Яка філософія нас зобов’язує – ідеалістична чи матеріалістична?» (вид. 2-ге)	‘Горновий Осип’	Ідеологія, політика, філософські питання	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 177–189
77	«Як розуміти концепцію власних сил у нашій національній боротьбі» (вид. 2-ге, березень)	‘Горновий Осип’	Ідейно-політична (32 с.)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 364–396; спр. 376, т. 6, арк. 115–126

78	«Як це насправді з допомогою російського народу українському»	‘Улас’			
1950 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Безпосередньо за що ми ведемо наш бій» (вид. 2-ге)	‘Полтава Петро’	Зміст боротьби ОУН та УПА		
2	«Большевики і національне питання» (вид. 3-ге)	‘Кужіль У.’	Критика національної політики в СРСР (14 с.)	ТХЗ	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 41–48
3	«Большевицька “розв’язка” національного питання»	‘В-ак М.’	Антирадянська (4 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 49–52
4	«Боротьба з Москвою» (вид. 2-ге)	Старух Ярослав	Історико-політична (23 с.)		АЦДВР
5	«Викриття російсько-большевицької фальсифікації історії України» (вид. 3-ге)	‘С. Пр.’	Антирадянська (15 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 381–396
6	«Відповідь Людмилі Шевченко» (вид. 2-ге)				
7	«Вказівки батькам у вихованні дітей» (вид. 2-ге)	ОУН(б)	Проблеми національного виховання		
8	«Воля і успіх» (конспект праці О. Марлена)	ОУН(б)	Проблеми формування особистості (56 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 1139–1155
9	«Господар»	‘Калина Богдан’	Оповідання (28 с.)		АЦДВР
10	«Громадянине Учителю!»	‘Полтавець’	Звернення до учителів західно-українських областей (7 с.)		ЛІМ, фондова група
11	«Для прикладу так скажу... (Перша промова колгоспного агітатора)»	ОУН(б)	Сатиричне оповідання антиколгоспного змісту (4 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 40, арк. 395–396 зв.
12	«До генези Української Головної Визвольної Ради»	Ген. ‘Чупринка Г.’	Передумови виникнення та засади діяльності УГВР (16 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 5, арк. 23–31; АЦДВР
13	«До зорі»	‘Гай Марта’	Поезія (11 с.)		ЛІМ, фондова група

14	«До питання про українську Великолержаву» «До становища в СРСР в період від м. серпня 1949 р. до м. травня 1950 р.»	‘Рак М.’	Геополітичне становище України (107 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 428–339
15			Критика радянського режиму		АЦДВР
16	«До української молоді східноукраїнських земель»	ОУН(б)	Антирадянська (14 с.)	Друкарня ОУН ім. Т. Шевченка	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 279 – 286 зв.
17	«Елементи революційності українського націоналізму» (передрук із журн. «Дяч і чин», 1946, № 10)	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична (15 с.)	ТХЗ 238.	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 1, арк. 320–341; т. 6, арк. 212–227
18	«За соборний моноліт»	‘Боєслав Марко’	Проблема соборності України (5 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 545–550
19	«Збірник виховно-вишкільних матеріалів для виховання юнацтва ОУН» (ч. 1)	ОУН(б)	Вишкільний матеріал (177 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 465–642
20	«Збірник пісень»		Пісенник		
21	«Збірник статей»	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична (69 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 1, арк. 118–187
22	«З нагоди четвертої річниці ганебного тосту»	ОУН(б)	Антирадянська (передрук з журналу «Революціонер-пропагандист», 1949, № 6). (7 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 262–268; спр. 372, т. 15, арк. 242–249
23	«Інструкція по справі газет і листівок»	ГОСП	Пропагандивна інструкція		
24	«Календарець повстання на 1950 рік»		Календар		
25	«Квітуча республіка чи кольонія більшовицької Москви?»	Остапчук Корній	Критика політики радянського уряду стосовно України (6 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 538–544
26	«Кінець другого етапу большевизації країн Центральної та Південно-Східної Європи» (16 вересня) (вид. 2-ге)	‘Осипенко А.’	Більшовицька експансія в Європі і проблеми українського визвольного руху (28 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 216–231; спр. 372, т. 15, арк. 389–405

27	«Колгоспне рабство»	‘Леміш В.’	Критика колгоспної системи		
28	«Концепція Самостійної України та основна тенденція політичного розвитку сучасного світу» (вид. 3-тє)	‘Полтава Петро’	Місце українського визвольного руху в системі європейських визвольно-революційних процесів (32 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 244–276
29	«Короткий огляд політичного стану східно-європейської еміграції» (1 березня)	ОУН(б)	Характеристика еміграційних об’єднань (15 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 24, арк. 139–154
30	«Криваві рожі» (вид. 1-ше)	‘Перелесник М.’	Оповідання (4 с.)		АЦДВР
31	«Кули йдеш ти, українська комсомольська молоде?»	‘Корній Остапчук’	Викриття денационалізуючої ролі радянських молодіжних організацій (9 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 205–214
32	«Ленінізм як ідеологія російського імперіялізму»	‘Морозний О.’	Критика засад ленінізму (42 с.)		АЦДВР
33	«Люди підпілля»	‘Гай Марта’	Оповідання		ЛІМ, фондова група
34	«Малій Богданко»	‘Р. Я.’	Поєма		
35	«Масова збройна боротьба на українських землях за лінії Керзона» (вид. 2-ге)	‘Назаревич О.’	До проблеми українсько-польських стосунків (7 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 221–228
36	«Ми не відповідальні за політику Кремля»	‘Полтава Петро’			
37	«Михайлик»	‘Дмитренко М.’	Оповідання (28 с.)	З друкарні ОУН ім. Лєвгеда	ЛІМ, фондова група; АЦДВР
38	«Могутня зброя підпілля»		Підручник з конспірації		
39	«Модерна зброя підпілля»	‘М. Д.’	Про конспірацію (27 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 661–688
40	«Народові»	Дяченко Михайло	Поєзії		

41	«Національне питання в СРСР»	ОУН(б)	Критика національної політики СРСР (40 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 1–40
42	«Наша боротьба і проблема кадрів»				
43	«Наша визвольна боротьба і проблема жертв» (вид. 3-тє)	ОУН(б)	Ідеологія, політика, тактика, перспективи боротьби		
44	«Наше вчення про національну державу»	‘Полтава Петро’			
45	«Наше становище до російського народу»	‘Горновий Осип’	Українсько-російські стосунки в світлі політики ОУН(б) (23 с.)	Київ–Львів	АЦДВР, Літопис Української повстанської армії, Львів, 1992, т. 9, с. 79–91
46	«Нові коляди» (вид. 2-ге)	‘В. С.’			
47	«Організація європейського економічного співробітництва і комунізм» (Передрук з журналу «Революціонер-пропагандист», 1949, № 5)	‘О. П.’	Про план Маршалла та його наслідки (17 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 15, арк. 428–445
48	«Особистий щоденник на 1950 рік»				АЦДВР
49	«Передпосилки поширення нашого руху в умовах большевицького СРСР» (вид. 2-ге)	‘Полтава Петро’	Мета і завдання націоналістичного підпілля в умовах радянської окупації		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 80–87
50	«Перехід через кордон» (вид. 1-ше)	Мечник Максим	Спогади		Знання. Журнал виховників Юнацтва Спілки Української Молоді (Збірник ЧЧ. 1-19), Мюнхен, 1954–1958 (1957, ч. 10, с. 12–15; 1958, ч. 1, с. 10–11)
51	«Підручник військово-повстанського вишколу»		Підручник		
52	«Підручник організаційного вишколу для кадрів підпілля»		Підручник		

53	«Підсумки успіхів нашої національно-визвольної боротьби»	‘Горновий Осип’	Ідейно-політична (16 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 198–207; ЛІМ, фондова група ПВ3, 231
54	«Полковник Грегг-Різун»	ОУН(б)	Нарис (4 с.)	Київ–Львів	АЦДВР
55	«Поневолений український народ!»	ОУН(б)	Заклик продовжувати боротьбу (8 с.)	Друкарня ОУН ім. Т. Шевченка	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 248–255
56	«Про большевицьку адміністрацію»	ОУН(б)	Критика большевицької адміністративної системи (55 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 198–253
57	«Програма Організації Українських Націоналістів»	ОУН(б)	Ідейно-політична (8 с.)	Друкарня ОУН ім. Шелеста (Київ–Львів)	АЦДВР
58	«Прийоми конспірації»	ОУН(б)	Підручник із конспірації		
59	«Проблеми визвольної політики в часи війни, майбутньої національної революції і державного будівництва»	‘Далекий О.’	Ідеологія, політика, стратегія і тактика (20 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 802–822
60	«Про населення т. зв. УРСР»	‘Юрченко’	Антирадянська (передрук з журналу «Революціонер-пропагандист», 1948, № 4) (12 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 31, арк. 462–474
61	«Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці»	‘Полтава Петро’	Стратегія і тактика боротьби (17 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 834–851
62	«Про уточнення і доповнення до програмових постанов ІІІ НВЗ ОУН»	Провід ОУН(б)	Ідейно-політична (9с)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 335–343
63	«Прошання»	‘Орелеш Н.’	Поєзії		

64	«Російський расизм – завершення національної політики большевиків»	ОУН(б)	Критика політики большевиків у галузі національних проблем (8 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 53–1
65	«Сотник Черник»	ОУН(б)	Нарис (4 с.)		АЦДВР
66	«Спомини»	Покірний			
67	«Спомини бойвика»				
68	«Стан української визвольної справи»	ОУН(б)	Ідейно-політична (8 с.)	Друкарня ім. Д. Майівського-Гараса	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 830–833; спр. 376, т. 7, арк. 178–181
69	«Україна погібає! Хто винуватий в цьому?» (вид. 2-ге)	‘Полтава Петро’	Антирадянська (12 с.)	Друкарня ОУН ім. ПантелеймонаСак-Могили	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 970–982
70	«УПА – носій ідей визволення і дружби народів»	‘Гончарук Осип’	Міжнароднополітична місія УПА		Літопис Української повстанської армії, Львів, 1992, т. 9, с. 214–245
71	«Форма і тактика ОУН в боротьбі за УССД – єдиноправильні»	‘Савченко Зенон’	Ідейно-політичні і тактичні питання (14 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 356–363; спр. 376, т. 7, арк. 1–10
72	«Хто такі бандерівці і за що вони борються?» (вид. 2-ге)	‘Полтава Петро’	Ідеологія, політика, програма ОУН та УПА (18 с.)	Друкарня ОУН ім. Я. Бусяла-Кливіського (Київ–Львів)	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 127–145; спр. 372, т. 11, арк. 542–560
73	«Чи большевики ведуть до комунізму» (вид. 2-ге)	‘Кужіль У.’	Критика ідеології радянської системи	ТХЗ 232	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 283–299
74	«Чи дійсно старший брат?» (вид. 2-ге)	‘Улас’	Критика російського місіанізму		АЦДВР
75	«Чому почуття меншевартості?»	‘Босслав Марко’	Проблеми формування ментальності української нації		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 37–57
76	«Чому ССРР мусить бути перебудованим на принципі незалежних національних держав усіх підсовєтських народів?»	‘Полтава Петро’	Антиголітарна концепція ОУН(б)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 233–243

77	«Шлях до волі» (збірник матеріалів для початкового / I ступ./ ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН) (ч. I, вид. 2-ге)	ОУН(б)	Випікльний матеріал (33 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 643–677; ЛІМ, фондова група
78	«Шлях до волі» (збірник матеріалів для початкового / I ступ./ ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН) (ч. II)	ОУН(б)	Випікльний матеріал (44 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 678–822
79	«Шлях до волі» (збірник матеріалів для початкового / I ступ./ ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН) (ч. III)		Короткі відомості з ідеології, політики та історії українського революційного націоналізму (75 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 823–1002
80	«Шовіністичне запаморочення та русифікаційна гарячка»	‘Горновий Осип’	Критика національної політики радянських урядовців	ТХЗ «За волю України»	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 3, арк. 300–328
81	«Що далі?»	ОУН(б)	Антирадянська (18 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 179–197
82	«Що повинен засвоїти кожний юнак»	‘Свіжий В.’	Педагогія, мораль (7 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 14, арк. 1156–1163
83	«Юрко Березинський. 3 життя бойвика»	‘Федорович Б.’	Історичний нарис (8 с.)	Київ–Львів	АЦДВР
1951 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Будь готовий і не встидайся, україноче, як тебе називають націоналістом!»	‘Рамзенко Всеволод’	Про патріотичне виховання молоді		
2	«В 90-ті роковини смерті Т. Шевченка»	‘Підлісний’	Літературознавча		

3	«Вірка»	‘Перелесник М.’	Оповідання (13 с.)	Київ–Львів	АЦДВР
4	«Зарубежная Россия»	‘Далекий О.’	Стан і діяльність російської еміграції (8 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 24, арк. 100–107. ЛІМ, фондова група
5	«Його спадкоємці»	‘Перелесник М.’	Оповідання		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 3, арк. 329–444
6	«Колоніальна господарська політика большевських імперіалістів в Україні»	‘Полтава Петро’	Критика економічного визиску України (75с.)		ЛІМ, фондова група
7	«Криваві рожі» (вид. 2-ге)	‘Перелесник М.’	Оповідання (4 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 11, арк. 483–495
8	«Націоналізм і національне питання в світі большевиської політики»	‘Юрченко’	Антирадянська (13 с.)		АЦДВР
9	«Одної доби»	‘Калина Богдан’	Оповідання		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 289–294; АЦДВР
10	«Повстанча торба»	‘Перелесник М.’	Оповідання (12 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 6, арк. 88–95
11	«Про деякі актуальні питання сучасної української визвольної політики»	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична (15 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 31, арк. 475–486
12	«Промислові робітники України»	ОУН(б)	Антирадянська (10 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 289–294; АЦДВР
13	«Про наш плян боротьби за визволення України в сучасній обстановці» (вид. 2-ге)	‘Полтава Петро’	Стратегія і тактика українського визвольного руху (8 с.)	Друкарня «Воля народам»	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 6, арк. 88–95
14	«Саме історичне»		Збірка сатири		
15	«Україна понад усе»	ОУН(б)	Ідейно-патріотична (передрук з журналу «Революціонер-пропагандист») (11 с.)		

16	«Українці! Будьте готові!»	ОУН(б)	Заклики у зв’язку з можливим початком Третьої світової війни		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 41, арк. 295–302
17	«Чи М. Гоголь був наш?»	ОУН(б)	Неповний передрук статті О. Яремченка з «Літературно-наукового вісника», 1922, кн. VII (10 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 15, арк. 456–466
18	«Чому ми за Самостійну Соборну Українську Державу?» (вид. 2-ге)	‘Рамзенко Всеволод’	Ідеологія, політика ОУН(б) (40 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 6, арк. 340–360
19	«Чому працюють в ССРСР живуть у постійній нужді?»	‘Чорнороб С. А.’	Критика радянської системи господарювання (21 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 24, арк. 513–534
20	«Шевченко й большевики»	ОУН(б)	Літературознавча (21 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 372, т. 15, арк. 467–488
21	«Шкідливий витвір» (19 квітня)	‘Максим’	Спростування більшовиської теорії про залежність України від Росії (10 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 33, арк. 410–415
22	«Шкільні товариші»	‘Перелесник М.’	Оповідання (13 с.)	Київ–Львів	АЦДВР
23	«Що таке укрупнення колгоспів і що воно несе для працюючих ССРСР»		Антиколгоспна (4 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 40, арк. 286–310
24	«Як творилася українська нація» (10 лютого)	Мечник Максим	Історико-демографічне наукове дослідження (31 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 1, арк. 22–54
1952 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«В єдності сила»	‘Левич У.’	Оповідання		
2	«Витовський, П. Дорошенко і Мазепа не зрадники, а борці за державну незалежність України» (вид. 1–ше)	Мечник Максим	Історична (5 с.)		ДА СБУ, ф. 13, стр. 376, т. 33, арк. 437–461

3	«Визвольна боротьба Мазепи і Орлика»	ОУН(б)	Історична (10 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 12, арк. 511–521
4	«Вихільна робота – схема порад»	ОУН(б)	Вихільна інструкція		
5	«Вказівки в справі Ідейно-політичної праці з надніпрянцями»	‘Рамзенко Всеволод’	Вихільний матеріал		
6	«Воля народам і людям – найпрогресивніший ключ у світі!»	‘Горновий Осип’ (?)	Міжнародна стратегія ОУН(б)		
7	«В святоїванівську ніч»	‘Левич У.’	Оповідання		
8	«Держава в світлі марксистської теорії і більшевницької практики»	‘Юрченко’	Критика радянської системи		
9	«До питання нашої політико-пропагандивної роботи у східноукраїнському середовищі»	Василенко Улас	Пропагандивні напрямні		
10	«Збірка споминів із повстанського життя»	‘Ілинська О.’			
11	«3 Новим Роком!»	‘Левич У.’	Оповідання		
12	«3 окопів в окопи»	‘Левич У.’	Оповідання		
13	«Історія сотні командира Беркута» (28 лютого)	Буйтур	Нарис історії сотні «Крилячі»		
14	«Марена» (вид. 2-ге)	Дяченко Максим	Поєма		
15	«Мініятури»	‘Левич У.’	Оповідання		
16	«На свято 30 червня 1941 року»	‘Жаткевич (Любомир)’	Пропагандивна		
17	«Наш клич “Воля народам і людям!” – найбільш прогресивний клич у світі»	‘Горновий Осип’ (?)	Міжнародна стратегія ОУН(б)		АЦДВР
18	«На шляху до перемоги (О, весно! Ми в леті з Тобою!)»	‘Левич У.’	Оповідання		

19	«Один із буднів друга Романа»	Гайовська Любов	Оповідання		
20	«Одна з перших пригод»	‘Ярослав’			
21	«Перехід через кордон» (вид. 2-ге)	Мечник Максим	Спогад		
22	«Перспективи розвитку національно-визвольної боротьби в Східній Україні»	‘Улас’	Ідейно-політична		
23	«Плян загальноорганізаційної праці на літній період 1952 року»		Збірка інструкцій		
24	«Плян пропагандивної роботи від 15. VI по 30. IX 1952 року»		Збірка інструкцій		
25	«Посів»	‘Ілинська О.’	Оповідання		
26	«Програма конспіративного вишколу» (ч. 1, 11)		Збірка інструкцій		
27	«Програма ОУН» (березень)	ОУН(б)	Постанови ПІ НВЗ ОУН(б) та доповнення, зроблені на Конференції ОУН у червні 1950 р. (4 с.)	Друкарня ОУН ім. Д. Маївського-Гараса	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 136–139
28	«Промислові робітники України» (Вам живеється погано...)	ОУН(б)	Антирадянська (5 с.)	Київ–Львів	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 43, арк. 19–24
29	«Про наш плян боротьби за визволення України в сучасній обстановці» (вид. 3-те)	‘Полтава Петро’	Стратегія і тактика українського визвольного руху (8 с.)	Друкарня «Воля народам»	ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 6, арк. 88–5
30	«Стан української визвольної справи»	ОУН(б)	Ідейно-політична		
31	«Україна погібє! Хто винуватий в цьому?» (вид. 2-ге)	Федун Петро	Антирадянська (12 с.)	Друкарня ОУН ім. ПантелеймонаСакка-Могилли	ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 970–982

32	«Українська визвольна справа і вільний світ»	ОУН(б)	Огляд закордонної преси (41с)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 229–270
33	«УПА до українців зі східних українських земель (СУЗ)»	УПА	Збірка листівок		
34	«Учителька» (вид. 2-ге)	‘Дмитренко М.’	Оповідання (46 с.)		
35	«Хто такі бандерівці і за що вони борються» (вид. 3-ге)	‘Полтава Петро’	Ідейно-політична		
36	«Чому і як треба писати протоколи розмов?»	ОУН(б)	Збірка інструкцій		
37	«Шофер»	‘Линська О.’	Оповідання		
38	«Що нам дає відомість про реакцію населення на нашу літературу?»	ОУН(б)	Матеріали вишколу для пропагандистів		
1953 рік					
№	Назва	Видавець (автор)	Тематика, тип видання, к-ть сторінок	Місце видання, друкарня	Джерело
1	«Виговський, П. Дорошенко і Мазепа не зрадники, а борці за державну незалежність України» (вид. 2-ге)	Мечник Максим	Історико-патріотична (24 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 437–461
2	«Вимок з психології. Темперамент і характер»	Костюк	Філософсько-психологічне до-слідження (31 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 2, арк. 112–143
3	«В побуті і в бою»	‘Левич У.’	Оповідання		
4	«З років тисячя дев’ятої т’ятле-сятих»	‘Линська О.’			
5	«Кілька пригадок щодо побуту під-пільника» (вид. 2-ге)	ОУН(б)	Інструкція з конспірації		
6	«Твори себе сам»	‘Я. Л.’	Роль самовиховання (12 с.)		ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 2, арк. 144–156
7	«Як я став повстанцем»	‘Мар’ян’	Оповідання		

Додаток «В»

Списки публіцистів ОУН

Прізвища та імена публіцистів із відповідними псевдами

Прізвище, ім’я	Псевдо
Андрієвський Дмитро	Стобар І.
Бандера Степан	Баба, Сірий,
Бей Василь	Улас, Василенко Улас
Богдан Всеволод	Рамзенко Всеволод
Бойдуник Осип	Діброва
Бусел Яків	Дніпровий К., Галина, Роман Галина, Київський
Ваврук Василь	Ватюга, Верлан, Хмурий
Василевський Пантелеймон	Вірний
Василенко Петро	Гетьманець Петро, Волош, Волош-Василенко, Полтавець
Вассиян Юліян	Чорний
Волошин Ростислав	Павленко, Горбенко, Березюк, Чепіга Іван, Борисенко А. С., Левченко
Габрусевич Іван	Джон, Іртен
Гайвас Ярослав	Бистрий
Гайовська Любов	Рута, Линська О., Левич У.
Галаса Василь	Орлан, Зенон, Савченко З., Дніпровський
Гвоздецький Богдан	Кора, Емір, Бей, Топір
Голяд Галина	Гай Марта, Ярина, Марта
Гриньох Іван	Настасин І. М., Коваленко І. М., Всеволод, Діброва І. В.
Дужий Микола	Мирон, М. К., Карівський Микола, Колос Іван, Вировий
Дужий Петро	Панасенко, Аркадій, Дорош, Віталій, Низовий Б. П., Павлович, Просвітянин
Дяків Осип	Горновий, Горновий Осип, Горновий О. В., Осипенко А., Гончарук О., Юрітв, Мох Р.
Дяченко Михайло	Боеслав Марко, Гомін
Зарицька Катерина	Кужіль У., Калина
Кандиба Олег	Ольжич, Куницький
Капустянський Михайло	Низола
Козак Микола	Орач, Вівчар
Кузьма Степан	Професор, Кузьменко
Кук Василь	Леміш, Ле, Медвідь Юрко, Коваль, Лиманич, Здоровенко
Лаба Василь	Явір, Роман, Ігоревич, Магістр
Ленкавський Степан	Коваль
Липа Юрій	ЮРЛ, Григорій
Логуш Омелян	Євген, Іванів, Степанів О. І.
Матла Зенон	Дніпровий
Маївський Дмитро	Дума П. Т., Дума Петро, Тарас, Зруб, Ом, Курган

Медвідь Михайло	Кремінь, Карпович
Мельник Андрій	Євген
Мешко Катерина	Верещак, Вер-к, Пісня
Мирон Дмитро	Орлик, Андрій, Мудрий, Панасюк Василь, Піп, Свенціцький
Мітринга Іван	Орелюк Сергій, Полин
Мудрий Василь	Борович Я. В., Вавринич
Одрач Федір	Шоломницький
Онацький Євген	Домет, Дометенко
Паєвська Олександра	Ориця, М-35
Палідович Михайло	Карпатський Л., Денис, Західний, Херсонєць Ю., Моряк
Перун Онуфрій	Сян, Грім
Позичанюк Йосип	Чубенко Устим, Рубайгада, Шугай, Шахай Д., Д. Ш., Шаблюк
Порендовський Володимир	Вірлинів К., Вовк, Гордій, Семенюк, 15, Десна, Ларько
Прокоп Мирослав	Володимир, Орлович Володимир, Садовий О. С., Радович М. В., Вировий М. В.
Ривак Василь	Рись Олег (?)
Ребет Дарія	Орлян
Світлик Богданна	Доля, Ясна, Дмитренко М.
Сак Пантелеймон	Могила, Всеволод, Коваль П., Сила
Старух Ярослав	Ярлан, Стояр, Стяг, Ясенко Ярослав,
Степаняк Михайло	Дмитрів Сергій, Нестерович Дем'ян, Лекс
Стецько Ярослав	Карбович Зиновій
Сушко Ігор	Ігор, Хмурий, Див, Юр
Сцборський Микола	Луцький, Органський, Юрій
Теліга Олена	
Тершаковець Зиновій	Федір, Чигирин, Чагрів, Русич, Червень
Турчманович Михайло	Борович
Фарило Михайло	Рубань Михайло, Горський М.
Федун Петро	Полтава Петро, П. П., Зенон, Север, Волянський, Вол., 99
Фоя Людмила	Перелесник М.
Хасевич Ніл	Бей-Зот, Старий
Чемеринський Орест	Оршан
Штуль Олег	О. Ш., Жданович, Шуляк
Шумелда Яків	Дубовий Я.
Шухевич Роман	Чупринка Тарас, Лозовський Петро, Чагар, Тур, Федорович
Янишевський Степан	Воленко П., Далекий О., Політенко В., Юрій
Неідентифіковані псевдоніми	А. К., Блакитний Євген, В-ак М., Віробор Максим, Дніпровська Уляна, Зовенко Орест, Зір Іван, Калина Богдан, Клекіт, Коса В., Левенко В., Ленко І., Лот Б., Лугова З. І., Марусин О., Морозний С., Новина П., Обрій Ю., Одарич, Орленко Остап, Радич В., Рогоза, Сагайдачний, Санік, Свіжий В., Скоб, Сташко М., Сукіль Я., Трипільський, Уласенко Б. М., Устим, Чорнороб С. А., Чубатий Микола, Юрченко, Яремченко Ол. та ін.

Псевда публіцистів із відповідними прізвищами та іменами

Псевдо	Прізвище, ім'я	Псевдо	Прізвище, ім'я
15	Порендовський Володимир	Гомін	Дяченко Михайло
99	Федун Петро	Гончарук О.	Дяків Осип
Андрій	Мирон Дмитро	Горбенко	Волошин Ростислав
Аркадій	Дужий Петро	Гордій	Порендовський Володимир
Баба	Бандера Степан	Горновий (Осип; О. В.)	Дяків Осип
Бей	Гвоздецький Богдан	Горський М.	Фарило Михайло
Бей-Зот	Хасевич Ніл	Григорій	Липа Юрій
Березюк	Волошин Ростислав	Грім	Перун Онуфрій
Бистрий	Гайвас Ярослав	Д. Ш.	Позичанюк Йосип
Боеслав Марко	Дяченко Михайло	Далекий О.	Янишевський Степан
Борисенко А. С.	Волошин Ростислав	Денис	Палідович Михайло
Борович Я. В.	Мудрий Василь	Десна	Порендовський Володимир
Борович	Турчманович Михайло	Джон, Іртен	Габрусевич Іван
Вавринич	Мудрий Василь	Див	Сушко Ігор
Василенко Улас	Бей Василь	Діброва І. В.	Гриньох Іван
Василь	Мирон Дмитро	Діброва	Бойдуник Осип
Ватюга	Ваврук Василь	Дмитренко М.	Світлик Богданна
Верещак	Мешко Катерина	Дмитрів Сергій	Степаняк Михайло
Вер-к	Мешко Катерина	Дніпровий К.	Бусел Яків
Верлан	Ваврук Василь	Дніпровий	Матла Зенон
Вировий М. В.	Прокоп Мирослав	Дніпровський	Галаса Василь
Вировий	Дужий Микола	Доля	Світлик Богданна
Вівчар	Козак Микола	Домет	Онацький Євген
Вірлинів К.	Порендовський Володимир	Дометенко	Онацький Євген
Вірний	Василевський Пантелеймон	Дорош	Дужий Петро
Віталій	Дужий Петро	Дубовий Я.	Шумелда Яків
Вовк	Порендовський Володимир	Дума Петро (П. Т.)	Маївський Дмитро
Вол.	Федун Петро	Емір	Гвоздецький Богдан
Воленко П.	Янишевський Степан	Євген	Логущ Омелян
Володимир	Прокоп Мирослав	Євген	Мельник Андрій
Волош	Василенко Петро	Жданович	Штуль Олег
Волош-Василенко	Василенко Петро	Західний	Палідович Михайло
Волянський	Федун Петро	Здоровенко	Кук Василь
Всеволод	Гриньох Іван	Зенон	Галаса Василь
Всеволод	Сак Пантелеймон	Зенон	Федун Петро
Гай Марта	Голояд Галина	Зруб	Маївський Дмитро
Галина	Бусел Яків	Іванів	Логущ Омелян
Гетьманець Петро	Василенко Петро	Ігор	Сушко Ігор
		Ігоревич	Лаба Василь
		Ілинська О.	Гайовська Любов

Додаток «В»

Калина	Зарицька Катерина
Карбович Зиновій	Стецько Ярослав
Карівський Микола	Дужий Микола
Карпатський Л.	Палідович Михайло
Карпович	Медвідь Михайло
Київський	Бусел Яків
Коваленко І. М.	Гриньох Іван
Коваль П.	Сак Пантелеймон
Коваль	Кук Василь
Коваль	Ленкавський Степан
Колос Іван	Дужий Микола
Кора	Гвоздецький Богдан
Кремінь	Медвідь Михайло
Кужіль У.	Зарицька Катерина
Кузьменко	Кузьма Степан
Куницький	Кандиба Олег
Курган	Маївський Дмитро
Ларько	Порендовський Володимир
Ле	Кук Василь
Левич У.	Гайовська Любов
Левченко	Волошин Ростислав
Леміш	Кук Василь
Лекс	Степаняк Михайло
Лиманич	Кук Василь
Лозовський Петро	Шухевич Роман
Луцький	Сціборський Микола
М. К.	Дужий Микола
М-35	Паєвська Олександра
Магістр	Лаба Василь
Марта	Голояд Галина
Медвідь Юрко	Кук Василь
Мирон	Дужий Микола
Могила	Сак Пантелеймон
Моряк	Палідович Михайло
Мох Р.	Дяків Осип
Мудрий	Мирон Дмитро
Настасин І. М.	Гриньох Іван
Нестерович Дем'ян	Степаняк Михайло
Низовий Б. П.	Дужий Петро
Низола	Капустянський Михайло
О. Ш.	Штуль Олег
Ольжич	Кандиба Олег
Ом	Маївський Дмитро
Орач	Козак Микола
Органський	Сціборський Микола
Орелюк Сергій	Мітринга Іван

Орися	Паєвська Олександра
Орлан	Галаса Василь
Орлик	Мирон Дмитро
Орлович Володимир	Прокоп Мирослав
Орлян	Ребет Дарія
Оршан	Чемеринський Орест
Осипенко А.	Дяків Осип
П. П.	Федун Петро
Павленко	Волошин Ростислав
Павлович	Дужий Петро
Панасенко	Дужий Петро
Панасюк	Мирон Дмитро
Перелесник М.	Фоя Людмила
Піп	Мирон Дмитро
Пісня	Мешко Катерина
Полин	Мітринга Іван
Політенко П.	Янишевський Степан
Полтава Петро	Федун Петро
Полтавець	Василенко Петро
Просвітянин	Дужий Петро
Професор	Кузьма Степан
Радович М. В.	Прокоп Мирослав
Рамзенко Всеволод	Богдан Всеволод
Рись Олег (?)	Ривак Василь
Роман Галина	Бусел Яків
Роман	Лаба Василь
Рубайгада	Позичанюк Йосип
Рубань Михайло	Фарило Михайло
Русич	Тершаковець Зиновій
Рута	Гайовська Любов
Савченко З.	Галаса Василь
Садовий О. С.	Прокоп Мирослав
Свенціцький	Мирон Дмитро
Север	Федун Петро
Семенюк	Порендовський Володимир
Сила	Сак Пантелеймон
Сірий	Бандера Степан
Старий	Хасевич Ніл
Степанів О. І.	Логуш Омелян
Стобар І.	Андрієвський Дмитро
Стояр	Старух Ярослав
Стяг	Старух Ярослав
Сян	Перун Онуфрій
Тарас	Маївський Дмитро
Топір	Гвоздецький Богдан

Тур	Шухевич Роман
Улас	Бей Василь
Федір	Тершаковець Зиновій
Федорович	Шухевич Роман
Херсонєць Ю.	Палідович Михайло
Хмурий	Ваврук Василь
Хмурий	Сушко Ігор
Чагар	Шухевич Роман
Чагрів	Тершаковець Зиновій
Чепіга Іван	Волошин Ростислав
Червень	Тершаковець Зиновій
Чигирин	Тершаковець Зиновій
Чорній	Вассян Юліян
Чубенко Устим	Позичанюк Йосип
Чупринка Тарас	Шухевич Роман

Шаблюк	Позичанюк Йосип
Шахай Д.	Позичанюк Йосип
Шоломницький	Одрач Федір
Шугай	Позичанюк Йосип
Шуляк	Штуль Олег
Юр	Сушко Ігор
Юрій	Сціборський Микола
Юрій	Янишевський Степан
Юрїтв	Дяків Осип
ЮРЛ	Липа Юрій
Явір	Лаба Василь
Ярина	Голояд Галина
Ярлан	Старух Ярослав
Ясенко Ярослав	Старух Ярослав
Ясна	Світлик Богданна

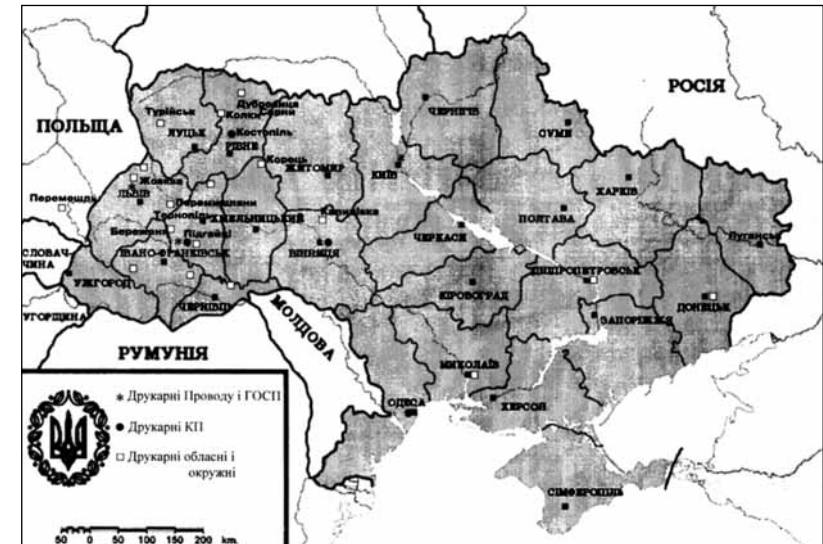
Додаток «Г»

Перелік скорочень

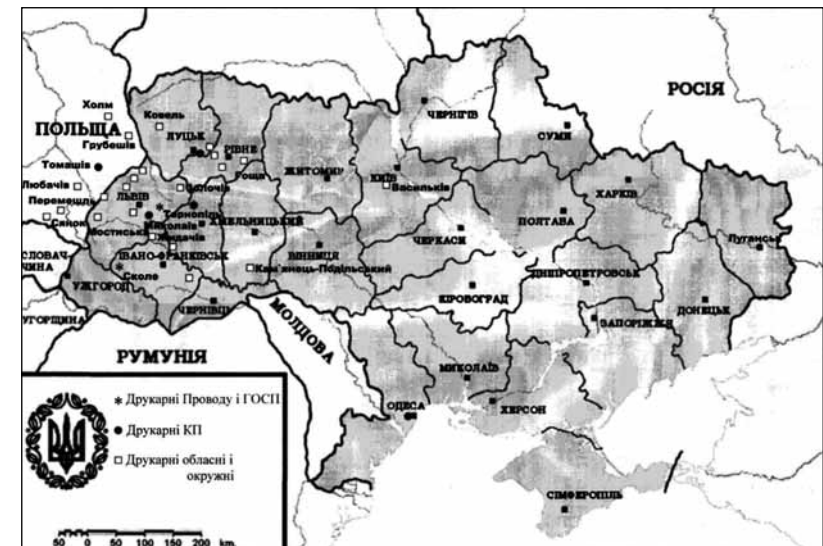
АБН – Антибільшовицький блок народів
АК – Армія Крайова
АЦДВР – Архів Центру досліджень визвольного руху
ВЗ ОУН – Великий збір ОУН
ВІН – польське антибільшовицьке угруповання «Вольносьць і незавіслюсьць»
ВО – Воєнна округа
ВП – Військо Польське
ГВШ УПА – Головний військовий штаб УПА
ГК УПА – Головна Команда УПА
ГОПІС – Головний осередок пропаганди та інформаційної служби
ГОСП – Головний осередок пропаганди
ГС УГВР – Генеральний Секретаріат УГВР
ДА СБУ – Державний архів Служби безпеки України
ЗП УГВР – Закордонне представництво УГВР
ЗУЗ – Західні Українські Землі
ЗЧ ОУН – Закордонні частини ОУН
КВШ УПА – Крайовий військовий штаб УПА
КЕ ОУН – Крайова ексекютива ОУН
КК – Карпатський край
КОП – Крайовий осередок пропаганди
КП ОУН – Крайовий провід ОУН
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
ЛІМ – Львівський історичний музей
ЛК – Львівський край
МВД – Міністерство внутрішніх дел

- МВС – Міністерство внутрішніх справ
- МГБ – Министерство государственной безопасности
- МДБ – Міністерство державної безпеки
- НАНУ – Національна академія наук України
- НДБ ЦДА – Науково-довідкова бібліотека Центрального державного історичного архіву
- НВРО – Народно-визвольна революційна організація
- НКВД – Народний комиссариат внутрішніх дел
- НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
- Обл.ОП – обласний осередок пропаганди
- ООП – окружний осередок пропаганди
- ОП – осередок пропаганди
- ОСУЗ – Осередньо-Східні Українські Землі
- ОУН – Організація Українських Націоналістів
- ОУН(б) – бандерівський відлам ОУН
- ОУН(з) – ОУН за кордоном («двійкарі»)
- ОУН(м) – мельниківський відлам ОУН
- ОУН СД – ОУН самостійників-державників
- Півд.СУЗ – Південно-Східні Українські Землі
- ПЗУЗ – Північно-Західні Українські Землі
- ПК – Подільський край
- ПОП – повітовий осередок пропаганди
- ПУН – Провід Українських Націоналістів
- СБ – Служба безпеки
- СД – нацистська служба безпеки та розвідки
- СМЕРШ – воєнна контррозвідка СРСР (1943–1946)
- СУЗ – Східні Українські Землі
- СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
- США – Сполучені Штати Америки
- ТВ – Тактичний відтинок
- ТЗ (ТХЗ) – технічне звено
- ІІ НВЗ ОУН – Третій надзвичайний великий збір ОУН
- УВО – Українська Військова Організація
- УГВР – Українська Головна Визвольна Рада
- УГКЦ – Українська греко-католицька церква
- УДП – Українське Державне Правління
- УЛС – Український легіон самооборони
- УНС – Українська народна самооборона
- УПА – Українська Повстанська Армія
- УПС – Українська пресова служба
- УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
- УССД – Українська Самостійна Соборна Держава
- УЦК – Український Центральний Комітет
- ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади України
- ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України
- ЦДВР – Центр досліджень визвольного руху
- ЦДА – Центральний державний історичний архів
- ЧА – Червона армія
- ЧСР – Чехословацька республіка

Схеми розташування підпільних друкарень

1941—1944

1945—1959

Annotation

O. Stasyuk Publishing and propaganda activity of Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) 1941–1954.

The author examines the publishing and propaganda activities of the OUN, its role in the struggle of Ukrainian people against Nazist and Soviet-communist regimes and for Ukraine's independence. The thesis deals with the publishing policy of the Organization, main stages of publishing and propaganda activities, structure of publishing centres, technical means of publishing and the dissemination of published literature. The content of printed editions, their role in shaping ideology and policy of the Organization are analysed.

Statistic data on the number of publications and the list of OUN publications are provided.

Аннотация

Стасюк А. Печатно-пропагандистская деятельность ОУН (1941-1954 гг.).

Впервые комплексно исследуется печатно-пропагандистская деятельность Организации Украинских Националистов (ОУН), её роль в борьбе украинского народа против нацистского и советско-большевистского тоталитарных режимов за создание независимого Украинского Государства. Отображены политика организации в сфере печати, функционирование печатно-пропагандистского сектора, легальные и нелегальные методы издания литературы, распространение. Анализируются тематика печатных изданий и их роль в формировании идеологии и политики организации на каждом из этапов борьбы.

Выделено два основных этапа печатно-пропагандистской деятельности ОУН: времён советско-нацистской войны и послевоенного десятилетия, которые отличаются тематической направленностью печатных изданий, методами издания литературы, территорией их распространения. Как наиболее плодотворный определяется послевоенный период, когда издание печатной продукции достигло пикового уровня.

Тематическая направленность печатных изданий последовательно отражала идейно-политическую линию организации, которая в ходе борьбы эволюционировала от радикально-националистиче-

ских воззрений до демократических идеалов. Этот процесс был результатом знакомства идеологов ОУН с менталитетом и политическими представлениями населения восточнороссийских территорий, которое, испытывая в течении длительного времени давление имперской политики Москвы, отказывалось воспринимать тоталитаристские идеологии. На страницах газет и журналов ОУН широко освещены задания и цели украинского национально-освободительного движения, деятельность Украинской Повстанческой Армии (УПА), международные проблемы.

Идеология и политика ОУН рассматриваются как часть общеевропейской политической мысли периода Второй мировой войны и послевоенного десятилетия. Указывается на прогрессивность мышления идеологов и публицистов ОУН(б), которым удалось создать целостную систему идейно-политических убеждений, не утративших свою актуальность до сегодняшнего дня. Особую ценность представляют работы Я. Старуха ('Стояра'), Й. Позычанюка ('Шугая'), П. Федунга ('П. Полтавы'), О. Дякива ('Торнового') и др., которые внесли значительный вклад в развитие современной украинской идейно-политической и военно-политической мысли.

Печатно-пропагандистская деятельность ОУН имела большой успех, особенно среди населения Западной Украины, которое отказывалось подчиняться советским органам власти, массово саботировало указы и постановления новоизбранного правительства. Моментом, негативно повлиявшим на ход печатно-пропагандистской кампании, была не всегда тактичная полемика на страницах печатных изданий между представителями двух конкурирующих фракций организации (ОУН/м/ и ОУН/б/).

Остановить массовое издание нелегальной печатной продукции органам советской власти удалось только в 1954 году, однако её стихийное распространение продолжалось до середины 1960-х годов, когда идеи ОУН были подхвачены украинскими диссидентами и, таким образом, обрели вторую жизнь.

В работе приведены многочисленные статистические данные, касающиеся деятельности нелегальных типографий, количества напечатанной продукции. Прилагается список печатных изданий организации.

Олександра Стасюк

ВИДАВНИЧО-ПРОПАГАНДИВНА
ДІЯЛЬНІСТЬ

ОУН

(1941—1953 рр.)

*Редагування,
макетування і верстка*
Віктор Мартинюк

Обкладинка
Ольга Сало